

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

✠ INCIPIT SCIBENE
 PROLOGUS DIETIMO
 REGV NACHO
 LE RV:

ppriis membris et in
 clypeis ante coelestium et

angelis et sedens. equo
 par in obediencia desiderat
 et in
 femina

Consuetudines monasticae

Bruno Albers

C293.6

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

FROM THE
Subscription Fund
BEGUN IN 1858

11

1

1

1

1

1

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

CONSUETUDINES MONASTICAE

VOL. III

ANTIQUIORA MONUMENTA

MAXIME CONSUETUDINES CASINENSES

INDE AB ANNO 716-817

ILLUSTRANTIA CONTINENS

Edidit

BRUNO ALBERS

CONGREGATIONIS CASINENSIS O. S. B. PRESBYTER ET MONACHUS

TYPIS MONTIS CASINI = 1907

MONUMENTA ANTIQUIORA ORDINIS MONASTICI

INDE AB ANNO 716 USQUE 817

C

CONSUETUDINES MONASTICAE

VOL. III

ANTIQUIORA MONUMENTA

MAXIME CONSUETUDINES CASINENSES

INDE AB ANNO 716-817

ILLUSTRANTIA CONTINENS

Edidit

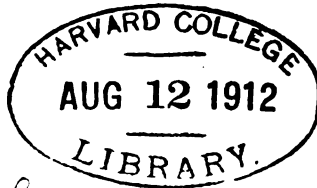
BRUNO ALBERS

CONGREGATIONIS CASINENSIS O. S. B. PRESBYTER ET MONACHUS

TYPIS MONTIS CASINI - 1907

C 293.6

Subscription fund
(III-V)

674
47-4-4
1
b

ALMO THEOLOGORUM CATHOLICORUM

IN

ACADEMIA BONNENSI

COLLEGIO

HOC OPUSCULUM

GRATO ANIMO

OFFERT ET DEDICAT

EDITOR

PRAEFATIO

Hoc tertium Consuetudinum Monasticarum volumen ea omnia continet, quae ad illustrandam veterem monachorum disciplinam, maxime Casinensium inde ab anno 716, in quo Petronax abbas dirutas sancti Benedicti aedes feliciter restauravit, usque ad annum 817, quo sollemnis illa sessio habebatur, quae auspice et ductore Benedicto Anianense reformationem illam initiavit, quae post saeculum a primis Cluniacensis asce-
terii abbatibus repristinata est, inservire poterunt. Docu-
menta haec maximi momenti sunt, quia illustrant et ornant
vetera illa ordinis monastici tempora, ea propter, licet nota,
in unum collecta et accurata cum codicibus manus scriptis
comparata denuo typis imprimi fecimus. Saepe saepius enim
accidere solet, studiosum aliquem de rudimentis alicuius rei
tractaturum, non sine magno labore documenta rem suam
illustrantia hinc inde colligere debere; huic incommodo

obviantes novam antiquissimae monasticae disciplinae documentorum editionem praeparavimus eamque quo utilior sit studiosis viris amplissimis adnotationibus ditavimus.

Non defuerunt, qui de labore hoc nostro egregie meriti sint, qui codices investigantes ea omnia nobiscum communicaverunt, quae nobis in edendis hisce documentis quomodocumque utilitati esse potuerunt.

Inter hos enumero praecipuos praefectum regiae bibliothecae Berolinensis illustrissimum D. A. Harnack, praefecti bibliothecarum, quae sunt S. Galli et Turicii D. A. Fähr et D. H. Weber, necnon praefectum bibliothecae civicae Trevirensis, D. I. Mercati illustrem Vaticanæ bibliothecae scriptorem, cl. Dr. G. Leidinger bibliothecae regiae Monachii in Bavaria a secretis, et Dr. G. Tumbült. tabularii, quod est Eschingae super Danubium, consiliarium. His omnibus gratias debitas referre licitum sit.

Volumen praeterea duobus indicibus, generali uno et peculiari altero necnon tribus tabulis chromolitographicis, quae ex hac officina Casinensi prodierunt, exornatum est. Ipsae tabulae Codici Casinensi n° 175 desumptae sunt. Indicem particularem, una mecum A. Bevilacqua, huius seminarii alumnus, elaboravit.

Quartum volumen, Deo auspice, iam praelo committere incepimus. Consuetudines S. Benigni Fructuariensis necnon et Salmuriensis, celebrum quondam abbatiarum, haec in Gallia, illa in Gallia subalpina sitarum, continebit.

Scribebam Montis Casini die 1. Augusti A. D. 1907.

BRUNO ALBERS

Monachus Casinas

PROOEMIUM

(DISSERTATIO ISAGOGICA)

HAUD inopportunum credimus aliqua saltem de documentis, quæ publici iuris facturi sumus, edissere. Omnium certe interest ea non ignorare, quæ institutionem aliquam dilucidant, maxime, si hæc ipsa institutio in rem publicam imo in totum orbem egregia beneficia contulit. Sed quænam institutio, quaeso, melius de universo orbe meruit, quam illa, quam sanctus Benedictus, Occidentalium monachorum patriarcha summo iure dictus, instituit, quæque de Casino Monte quasi amnis ubertus et fertilis copiose descendens, terram barbarie devastatam irrigavit novosque in ea flores et fruges produxit? Regula discretionis præcipua omnibus paene nota est omnibusque sæculis debitis encomiis celebrata, sed latent consuetudines, quæ antiquissimis temporibus in Casinensi archisterio floruerunt. Quin extiterint, non dubitandum, sed dolendum sane, quod vel non scriptis traditæ fuerunt vel temporum iniuria perierunt. Hinc monumenta vetusta

examinanda, an ex iis aliqua saltem eruere possimus, quae quo nam modo regula observata et vita claustralis instructa fuerit, nobis patefacerent. En ratio huius operis; collegimus monumenta eaque breviter ad trutinam revo, care liceat.

Monumenta, quae numeros 1-10 prae se ferunt-excerpta sunt ex vitis sanctorum, qui vel in abbatia Casinensi eo tempore vixerunt, cum disciplina monastica a Petronace abbate deo opitulante feliciter inibi restaurata est, vel qui discipulos suos in ipsam miserunt, ut veram *disciplinam monasticam* ediscerent eamque domi reversi cum confratribus suis communicarent. Sunt antiquissima, quae extant, testimonia de disciplina, seu mavis de Consuetudinibus in archisterio Casinensi observatis.

Undecimus est locus operi, cui titulus: ORDO REGULARIS APUD EOS QUI IN ARCE REGULARI POLLENT. Ordo iste antiquissimas Consuetudines Casinenses exhibet; iam a Mabillonio et Marquardo Herrgott et Holstein-Brockie II, 80 editus, nuperrime D. Ambrosius Amelli eum denuo publici iuris fecit. Nos ipsum ex celebri codice S. Galli n° 914 transcripsimus iterumque cum lectionibus variantibus editionis Marquardi Herrgott necnon et adnotationibus ad singulos titulos ex Pauli Diaconi commentario in regulam S. Benedicti excerptis edidimus. Adnotationes hae aperte demonstrant omnes titulos disciplinae Casinensi esse congruos ea propter haud dubitandum, quin antiquissimas et genuinas asceterii Casinensis consuetudines exhibeant.

Duodecimo loco ORDINEM OFFICII IN DOMO S. BENEDICTI posuimus. Mabillon, Herrgott, Holstein-Brockie et nuper Ambrosius Amelli textum huius ordinis ediderunt. Traube dubitat, sitne hic ordo Montis Casinensis coenobii, necne.

Textum typis impressum cum codice manu scripto 175 tabularii Casinensis saec. X contulimus variantesque lectiones accurate adnotavimus. Attente legenti ipsum textum haud effugiet, ordinem nostrum festivitates in monasterio Casinensi celebratas referre; inter alia festa S. Faustini et Iovitae, quorum sacrae reliquiae a Petronace abbate in archisterium Casinense translatae sunt, necnon et S. Germani festivitas aperte hoc indicant. Textus magis extensus temporibus abbatis Bertharii, qui ab anno 884 usque 889, quo gloriosus martyr occubuit, pastorem Casinensem rexit, compositus est. Exhibet iste ordo ceremonias officii inde a dominica Palmarum usque ad tertiam feriam post Pascham, quae a Casinensibus « in albis celebrabatur monachisque erat maior festivitas. »

Numeri decimus tertius et quartus ex vita S. Liudgeri celebris fundatoris Werthinensis monasterii, quod super Ruram fluvium situm est, ea exhibent, quae pro disciplina Casinensi faciunt. Haud dubitandum, quin Liudger monasterium suum « secundum disciplinam, quam in monasterio S. Benedicti conspexerat », ordinaverit.

Decimo quinto loco ORDO IN MONASTERIO, QUALITER A FRATRIBUS RELIGIOSE AC STUDIOSE CONSERVARE VEL DOMINO MILITARI OPORTET positus est. Pro conficienda editione nostra textum manu scriptum Codicis Casanatensis n° 54 cum Cod. Casin. n° 175, n° 179 et n° 442 et Cod. Barb. lat. Vat. (XIV, 19) 646 necnon cum editionibus ab Haefthenio et Paulo Augusto de Ferraris factis comparavimus, variantes lectiones diligenter ad calcem editionis nostrae adnotantes.

De auctore huius ordinis varia varii opinantur. Benedictum Anianensem ipsius auctorem esse non posse,

iam inde elucet, quia ordo noster multum ab iis disciplinis discrepat, quae Benedictus Anianensis suis alumnis instituit ¹⁾. Equidem credo ipsum in Italia aut in Provincia compositum, a certo monacho Benedictino, quia identidem verba ut « secundum regulam » (pg. 39₁₀) « iuxta regulam nostram » (pg. 35₁₁) recurrunt, et omnia certe indicant auctorem anonymum ad regulam S. Benedicti alludere; nec quisquam negabit, quin institutiones aliorum ad faciendum ordinem adhibuerit. Hic ordo dein, ut postea dicemus, monialibus accommodatus est, inserendo ipsi perplura ex consuetudinibus Cluniacensibus, quas iam in altero Consuetudinum volumine publici iuris fecimus.

Nec superfluum erit sequentem ex *Regula Magistri* cap. XXX *Post Completorium neminem debere loqui* (Holstein - Brockie I, 259) locum adnotare: Ergo ubi haec omnia . . . . . fuerint adimpleta, factis Completoriis in ultimo dicant hunc versum « Pone Domine custodiam ori meo et ostium circumstantiae labiis meis » mox ingrediantur silentium . . . . . Ideo enim post Completorios tacere debemus ut merito in Nocturnis primo dicamus domino: » Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam ». Hoc est petamus dominum debere aperire in Nocturnis labia nostra, quae sua custodia in Completoriis clauserat. » Nonne haec verba aptissime quadrant, cum iis quae tam in initio quam in fine Ordinis nostri leguntur. Auctor Ordinis huius Regulae Magistri commodavit, an vero Magister ab ipso Ordine?

Decimosexto loco occurrit EPISTOLA PAULI DIACONI AD KAROLUM REGEM. Editio nostra textum Codicis S. Galli

---

1) Mabillon, Annal. o. s. B. II, 432 et 122.

914 offert, ipsum tamen ad perplura manu scripta, maxime tabulariorum Casinensis et Tudertini oppidi, nondum accurate explorata, necnon ad exemplaria, quae in bibliothecis, quae sunt Treviris, Berolini, Monachii et Romae in aedibus Vaticanis, conservata, comparavimus; adnotationibus insuper hanc ex regula S. Benedicti et commentario Pauli Diaconi in ipsam regulam desumptis instruximus. Quanti faciendum sit epistola haec pro diiudicanda monasterii Casinensis disciplina neminem latere potest; Mabillonius noster de hac re disquisitionem instituit, quam adeas ¹⁾).

Huic epistolae decimo septimo loco subneximus ex editione Monumentorum Germaniae DUPLEX LEGATIONIS EDICTUM a. 789. Documentum istud pretiosum est ad statum monasticum in Germaniae partibus discernendum; non solum enim nobis indicat Karoli regis studium erga ordinem ipsum, verum etiam quae reformationis indigent.

Huic edicto decimo octavo loco adposuimus quaedam CAPITULA AD LECTIONEM REGULAE SANCTI BENEDICTI PERTINENTIA, quae videntur esse anni 802. Tractant haec quoque capitula de reformatione ordinis monastici instituenda. Textum ex Monumentis Germaniae deprompsimus.

Decimumnonum locum obtinet: SUPPLEX LIBELLUS MONACHORUM FULDENSIVM CAROLO IMPERATORI PORRECTUS. Thesauro nostro hic libellus inserendus erat; monachi nempe Fuldenses ex Casinensi coenobio disciplinam monasticam, uti patet ex documentis n° 7-12 supra pg. 23 expositis, acceperant. Sane deplorandum, ut recte adnotat

---

1) Mabillon, Annal. o. s. B. II, 262-264.

Mabillonius noster, quod nemo Fuldensium monachorum « primariam illam disciplinam descripsit, qualem Sturmius Fuldae instituerat, ad normam scilicet sacri monasterii Casinatis » ¹⁾. Specimen huius disciplinae docto Maurino, in illo fragmento videtur, quod ab ipso in tomo quarto Analectorum ex veterrimo codice S. Udalrici, scripto ante annos fere nongentos relatum est ²⁾. Nescio cur non etiam hunc libellum celeberrime iste scriptor historiae monasticae thesauro suo inserendum cogitaverit, qui certe haud parvi momenti esse videtur pro disciplina Casinensi discernenda, nam queruntur monachi de eo, quod Ratgarius abbas « victum et vestitum sicut maiores eorum ipsis constituerant » et quem Bonifatius cum Sturmio « in monasterio sancti Benedicti per annum conversante et illuc postea redeunte diiudicaverat et ipsis constituerat, amplius habere volebat. »

n° 20. STATUTA MURBACENSIA. De his Statutis aliquantulum diffusius tractat B. Pezsius. o. s. B. Mellicensis ³⁾, qui primus ea publici iuris fecit. Ascribit ea cum Stengel synodo anni 802 celebratae, sed nuper cl. Seebass non huic synodo, sed alteri anno scilicet 816 sub Ludovico Pio habitae assignanda esse haud dubie demonstravit. Docti viri argumenta omnino approbanti mihi liceat nonnullas alias rationes adducere, quae ex ipsis statutis depromptae, clarius adhuc, ut mihi videtur, huic congressui anni 816 ea adiudicanda esse demonstrant. In fine horum Statutorum, Haito episcopus et abbas, qui eorum auctor cum Seebass retinen-

---

1) Mabillon, Annal. o. s. B. II, 134.

2) Mabillon. Analecta Vet. pg. 454. Videsis infra pg. 14 n° 11.

3) Thesaurus Anecd. noviss. t. II. Isagoge pg. LXI.

dus est, ammonet coenobitas suos ipsos informandos esse ad
 exempla *quorundam monasteriorum monachorum*, et quidem
 hoc *imperialem censuram decrevisse*. Quapropter singulos vel
 binos monachos in haec monasteria mittendos putat, qui
 sollerter istorum consuetudinem observantes, ipsam ad sua
 reportent coenobai. At Karolum Magnum nunquam decreto
 seu *imperiali censura* ab omnibus monachis Benedictinis
 easdem consuetudines observandas ¹⁾ decrevisse constat.
 dum bene Ludovici Pii de hac re conamina notae sint.
 Ergo Karolo Magno iamiam defuncto *Statuta nostra* ori-
 ginem habuisse, necesse est. Monachi deinde *unus aut*
duo ad unumquodlibet ex his monasteriis mittendi sunt, ad
 quae nam monasteria? Ad ea certe, quae Benedictus
 Anianensis sub se habebat, maximeque ergo ad Ania-
 nense et Indense. Sed Indense ante a. 814 extructum
 non erat, quia Ludovicus Pius ipsum ea de causa aedi-
 ficandum curavit, ut aliis *norma esset salutis* ibique *schola*
haberetur monachorum talis, ut *in singulorum moribus, in*
incessu habituque formam disciplinamque regularem ex di-
 versis regionibus adventantes monachi, *cernerent* ²⁾.

n° 21. Vigesium primum deinde locum obtinet di-
 spositio quaedam imperialis, cui titulus CAPITULUM DE IN-
 SPICIENDIS MONASTERIIS. Boretius hoc capitulum denuo post
 Pertzium publici iuris fecit idque certe *post annum ut videtur*
817, quo Hludovicus Benedicto Indense monente monasteria
secundum Benedicti regulam reformari et visitari iussit ³⁾, com-
 positum esse dicit. Attamen rationes aliquae, ut equidem
 opinor graves et intrinsecae huic anno tempus antérieur

1) Vita Benedicti Anianensis cap. 50 (Ml. 103, 377.)

2) Vita Benedicti Anianensis loc. et op. cit.

3) Boretius in nota ad hoc capitulum (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg.
 Franc. I, 321).

indicare videntur. Inprimis elucet episcopus abbates visitatores eligere debere quod certe certius anno 817 elapso seu post synodum Aquisgranensem locum amplius obtinere non potuit. Benedictus enim Anianensis imperatorem adiens impetravit, ut monasteria regularia omni episcoporum seu nobilium quomodocunque iurisdictioni exempta essent ¹⁾. Anno 817 in consessu Aquisgranensi regula pleniter discussa est, ita ut de sensu eiusdem dubium non relinqueretur multo minus de substantia regulae dubitare quis poterat, quia ut nuperrime cl. D. H. Plenkers ²⁾ demonstravit Benedictus Anianensis regulae Benedictinae utrumque exemplar vulgare scilicet et authenticum habuit. Patres ergo in concilio etiam de *textu sanctae regulae* consensisse necesse est. Atqui in capitulo nostro capite tertio adnotatur: *Si vero quaestio aliqua fuerit de regulae capitulo...* nuntient synodo et ibi auctoritate *episcoporum sacrior decernatur sensus*, ³⁾ quod utique superfluum fuit anno 817 elapso cum iam mense Iulio Benedictus una cum abbatibus perplures resedit dies ad regulae sanctae sensum excutiendum. In quarto denique capite ⁴⁾ nuntiandae sunt consuetudines, si noxae inventae fuerint, et hoc certe synodo Aquisgranensi habita necesse amplius non erat, quia omnibus monasteriis communes consuetudines per ipsam constitutae erant. Ergo ad annum anno 817 anteriorem (forsan ad a. 816) hoc capitulum referendum puto ⁵⁾, quia isto anno concilio Aquis coacto et de ordine monastico,

1) Vita Benedicti Anianensis, videris infra pg. 157. Cf. etiam Capitulare ecclesiasticum a. 818. 819 n° 5. (M. G. LL. II, Cap. Reg. Franc. I, 276 n° 5).

2) Plenkers, Untersuchungen zur Überlieferungsgeschichte der ältesten lateinischen Mönchsregeln. (Quellen und Untersuchungen, herausgeg. von L. Traube, München 1906); ex recensione cl. D. Grützmacher in folio periodico « Theol. Litzgt 1907, 143 » hanc notitiam deprompsimus.

3) Videris infra pg. 94 „ 4) Infra pg. 94 „ 5) Infra pg. 93 „

ut docent STATUTA sic dicta MURBACENSIA tractatum est, et *imperialis censura decrevit, ut uno modo ea quae ex auctoritate regulae seu illa quae ex consuetudinum adinventione aguntur, in usu habeantur* ¹⁾).

Vigesimo secundo loco deinde CAPITULI NOVITIARUM DE HIS IN QUIBUS PRAECEPTUM REGULAE ET CONSTITUTIONES NOVELLORUM CONCILIORUM ACUTIUS NOS CONSIDERARE ET PROMTIUS EXERCERE IUSSIO IMPERIALIS NOS AMMONET. Textum Codicis S. Galli, ad textus manuscriptos codicum bibliothecarum, quae sunt Eschingae supra Danubium et Turicii, comparatum edidimus. Tatto et Grimald, duo S. Galli monachi, auctores horum sunt capitulorum. Ipsi ad inspiciendam Indensis abbatae disciplinam missi, ea quae prae caeteris notatudigna erant, ad usum referunt abbatis ²⁾). Nos adnotationibus ex Pauli Diaconi maxime commentario ad regulam S. Benedicti decerptis, probavimus, omnia capitula egregie convenire de disciplina. Casinensi, Autumat aliqui epistolam hanc anno 817 elapso, saltem synodo Aquisgranensi habita, esse scriptam, equidem opinor ipsam ante synodum esse confectam certe enim capitula ex Ordine qualiter (cf. supra pg. 26-49) magna ex parte excerpta sunt et aliqua iterum recurrunt in capitulis synodalibus anni 817. Quapropter ea annis vel 816 seu 817, sed ante concilium Aquisgranense id est anteriora VI Idus Iulias indicavimus ³⁾).

---

1) Cf. Concil. Moguntinum an. 813, cap. 20. Hartzheim Concil. Germ. I, 410

2) Hauck. Kirch. Gesch. II. 590 N° 5.

3) Mabillonius in praefatione ad Acta SS. o. s. b. saeculi quarti. (V, 1) pg. XXXII n° 81 et ipse autumat Capitula haec post synodum Aquisgranensem confecta, eo quod de missis qui monasteria perlustrare debent Tatto et Grimaldo loquuntur; sed iam Hauto in Statutis sic dictis Murbacensibus de missis regalibus loquitur, hinc non convincit Mabillonii ratio.

Sequuntur vigesimo tertio loco **CAPITULA MONACHORUM AD AUGIAM DIRECTA seu EPISTOLA CUM XII CAPITULIS QUORUNDAM FRATRUM AD AUGIAM DIRECTIS**. Autores huius epistolae iidem Tatto et Grimald sunt, qui abbati suo specimen disciplinae monasticae, qualis in S. Benedicti Anianensis monasteriis exercitabatur, dant, eamque duodecim comprehendunt capitulis. Posterior sit necne haec epistola altera superius relata nescio; vel prima vel secunda alterius supplementum recenseri potest. Textum codicis S. Galli ad textus manu scriptos bibliothecae Universitatis pagi Turicensis, necnon iis, qui typis impressi sunt a Mabillonio, Herrgott et in Monumentis Germaniae, accurate, comparavimus. Adnotationes demonstrant disciplinam istam a veteri Casinensium monachorum haud discrepare.

Vigesimo quarto loco posuimus **CAPITULA QUALITER OBSERVATIONES SACRAE IN NONNULLIS MONASTERIIS HABENTUR, QUAS BONAE MEMORIAE BENEDICTUS II IN COENOBIIIS SUIS ALUMNIS HABERE INSTITUIT**. Capitula haec an ab ipso Benedicto Anianensi composita sint, valde dubito. opinor ab aliquo monacho ipsa esse confecta, qui visitandi, videndi et cognoscendi causa unam ex Benedicti Anianensis abbatiis adiit, quae ipse ibidem viderat atque ex ore forsitan ipsius Benedicti hauserat, scriptis mandavit. Ex sexto horum capitulorum capitulo aperte elucet, plures fuisse visitatores et in septimo capitulo autor in tertia persona loquitur, hinc censendum autorem esse monachum aliquem anonymum, qui cum suis confratribus domi manentibus, de reformatione illa a Benedicto Anianensi instituta, quae notatu maxime digna repererat, communicavit. Latet etiam quo anno conscripta sint haec capitula; non ante annum 814, quia ante assumptionem Ludovici Pii ad thronum Benedictus Anianenses eiusque

reformatio non ita innotuerat, hinc ipsa annis 816-817 adscribendum puto.

n° 25. CAPITULA AQUISGRANENSIA. De hoc Capitulare anno 817 confecto, varii varia scripserunt. Cl. Boretius in Monumentis Germaniae recenter novam editionem horum capitulorum instituens quamvis dubitet, quin capitum ordo huius capitularis rectus et genuinus sit, tamen Baluzium et Pertzium sequitur et retinet ordinem Codicis Paris. 4638 et quidem hanc ob causam. *Haud dubie, ait, capitulare nostrum ad alterius monastici capitularis exemplum Karoli Magni aetate, fortasse anno 802, editi conceptum est*¹⁾. *Quod Karolinum capitulare deperditum quidem est, servata vero istius capitulatio quaedam a Siniperto*²⁾. . . *monachis suis Murbacensibus intimata et in eorum usum illustrata. Nostri enim capitularis capita 1-40 tam quod ad argumentum et ordinem quam quod ad verba attinet, cum Statutis Murbacensibus vulgo dictis ita consentiunt, ut de eorum origine minime dubitari possit. Maxime autem ea capitularis nostri forma ad Murbacensia statuta accedit, quae in codice Parisino 4638 traditur, ut in capitibus nostris 8. 10. 11 quae similia sunt statutis Murbacensibus 7. 11. 12, itemque in capite 12 (in pluribus codicibus omisso) collato cum statutorum capite 15 observari licet*³⁾. Haec Boretius; ad eius sententiam accedere nequeo et hanc quidem ob causam. Duos esse constat textus diversos huius capitularis, longiorem unum, breviorum alterum. Longiorem Boretius

---

1) Uti elucet ex iis, quae sequuntur, Boretius loqui vult de sic dictis « Statutis Murbacensibus, » attamen haec statuta anno 816 confecta sunt. Videris supra pg.

2) Haito, episcopus Basilicensis et abbas Angiae divitis est autor huius recapitulationis.

3) Boretius Monument. German. LL. Sectio. Capitula reg. Franc. I. 343,

ex codice Parisino publici iuris fecit, breviorē Casinates monachi anno iubilari 1880 una cum commentario Pauli Diaconi in regulam sancti Benedicti typis impresserunt. Quisnam horum genuinus? Iam Boretii audivimus sententiam, sed et ipse de gennitate dubitat. Si Ordinem amborum examinas, facile animadvertes textum longiorem ita esse ordinatum, ut capitula, quae eadem argumenta continent ita inter se cohaere, ut unum alterum sequatur; textus brevior econtra hunc ordinem minime servat ¹⁾. Si littera P textum longiorum designat et litterae SG breviorē indicant ita capitula dividuntur P 1-5 = SG 1-5. — P 6 = SG 6. 42. P 7 = SG 41. — P 14. 15. 16 = SG 12. 10 11. — P 21 = SG 54. — P 34. 35. 36. 37 = SG 28. 47. 48. 52. — P 69. 70 = SG 66. 70. — P 77. 78. 79 = SG 73. 75. 74; et si causam inspicimus, semper invenitur apud P eadem argumenta unita esse, ita v. g. apud P capitulum vigesimum de vestimentis loquitur: « Ut eis vestimenta nec multum vilia nec multum pretiosa, sed mediocria dentur. » Huic capitulo subnectitur alterum de mensura scilicet cucullarum, quod apud SG quinquagesimo quarto loco invenies: « Ut mensura cucullae duobus consistat cubitis. » Apud P capitulum 34 de susceptione novitiorum tractat, cui subiungitur 35 loco sanctio illa. » Ut monachus professione facta, tribus diebus cuculla coopertum habeat caput; » Huic duo capitula de oblati subnectuntur scilicet de oblatione infantum a quonam facienda sit, et « Ut infantes oblati carnem nonnisi causa infirmitatis manducent. » Argumenta ergo similia apud P unita sunt: Susceptio novitiorum, professio monacho-

---

1) Videris disputationem nostram, quam in folio periodico « Studien und Mittheilungen us dem Benediktiner und Zisterzienserorden » dicto 1907 Heft 3-4 instituimus, ubi latius omnia excussimus, quae ad rem pertinere videntur.

rum et velatio capitis; oblatio infantum et ne carnes ab ipsis sine necessitate manducentur; iam SG haec argumenta diversis locis posuit. Et sic porro de reliquis dicendum. Nonne inverisimile videtur aliquem argumenta similia inter se ab initio unita ea de causa hinc inde per textum dispensasse, ut aliqua capitula, « *quae vel minus commoda vel duriora videbantur monachis in quibusdam monasteriis degentibus* » ¹⁾ omitteret. Sed si capitula ad reformandum ordinem monasticum instituta erant, quare tunc ea retinebat, quae erant duriora omissis, et quare ordo disturbandus erat? Ratio non apparet; et sic concludo breviorum textum esse genuiniorum longiorum et hac de causa hunc ex codice S. Galli accurate cum textibus manuscriptis, qui in tabulario Casinensi et Romae in Bibliotheca Vaticana i. e. codicibus Vat. lat. Barb. (XI, 64) 421 et Vat. lat. Barb. (XIV, 19) 646 comparatum edidimus; etiam textum typis in Monumentis Germaniae impressis consultavimus, et variantes lectiones diligenter ad calcem editionis nostrae adnotavimus. Capitula denique, quae in breviori textu haud inveniuntur id est capitula 8. 9. 10. 22. 80-83 textui nostro lectoris commodo et utilitati inservientes adiunximus. Capitula quoque textus brevioris numeris Romanis designavimus, eisque, quo facilius textus inter se comparari possint, capitulum congruens textus longioris in parenthesi tamen et numero arabico adiecimus.

Subsequitur Vigesimosexto loco EXCERPTUS DIVERSARUM MODUS POENITENTIARUM A BENEDICTO ABBATE DISTINCTUS DE REGULA SANCTI BENEDICTI ABBATIS. Quamvis hic *Excerptus* iam a Baluzio, a Marquardo Herrgott et inter

---

1) Boretius op. et loc. cit.

opera Benedicti Anianensis editus sit, eum tamen, quia ad monumenta pertinet, quae reformationem huius Benedicti illustrent denuo adnotationibus ditatum ex Codice S. Galli publici iuris fecimus, ipsique.

Vigesimo septimo loco ea capitula ex Anianensis Benedicti vita ab Ardone confecta subiunximus, quae Benedicti studia erga ordinem monasticum ostendunt quaeque disciplinam illustrent, quam suis in monasteriis habere voluit.

Ultimo denique loco invenitur ORDO IN MONASTRIO QUALITER A SORORIBUS RELIGIOSE AC STUDIOSE CONSERVARE VEL DOMINO MILITARI OPORTET. Hic ordo ab A. Werminghoff ex Codice archivi Montispesulani in folio periodico dicto « Nenes Archiv » primus editus est. Denuo ipsum typis imprimi fecimus, quia etsi minime latebat in ipso hoc ordine duos haberi diversos textus, tamen nesciebatur unde alter esset desumptus ex consuetudinibus nempe Cluniacensibus, quas in secundo Monasticarum volumine edidimus. Ordo ergo noster decimo, vel undecim saeculo attribuendus esse videtur, sic quia monialium, quae Cluniacensem disciplinam seu reformationem acceperant, nulla habemus de eorum consuetudinibus monumenta, maximi momenti est.

Adiecimus « Appendicem, » in eumque omnia ea documenta maxime ex Capitularibus regum Francorum usque ad a. 817, quae quomodocunque ad ordinem monasticum se referre possunt, relegimus. Documenta in unum collecta studiosis viris utilitatem allatum ordinique Benedictino incremento fore speramus; ei vero, qui documenta collegit, parcant, si ducitur rationibus operit intrescis quaedam minora omisit.

LIT. CAS.

EXEMPLAR AD DIMIDIUM

INCIPIT **SCIBENE**
PROLOGUS **DIETIMO**
REGV **NACHO**
LE **RV:**

ppter pntem a gis. & in
 chne ante copiamu. & a
 monigone pu pamt hien
 aer excipe. & aq. ca. i. a. r.
 cople. ut ad eu per oboedi

enge lae bote sedens. a quo
 per in oboedi enge de idie
 fela fepet. Adit ego
 nanc mēus fepm d. i. p. g.
 cur. quis quis ad fepm d.

LIT. GKS.

ARCHETYPUS PALACIUM.

INCIPIUNT DOCUMENTA

---

1. Testimonium Cardinalis Baronii.

Baronius, Annal. Eccles. (cum crit. Pagi, Lucae 1742) a. a. 716. VI. Mabillon, A. SS. o. s. b. III. pg. 644; — Annal. o. s. b. II. pg. 51. Paulus Diaconus, Hist. Langob. (M. G. SS. Langob.) lib. VI. cap. 40. (pag. 178). Leo Ostiensis, Chronicon. M. G. SS. VII. 5 581. cap. IV. A. SS. Mai. t. II, 119. De Nuce, Chronica pag. 100. Gattula, Historia abbat. Casin. I, 14. Tosti, Storia I, 19.

Mirum dictu, quanta nox ex nova plantatione PETRONACIS a. 716 fuerint propagata eo in loco germina monachorum et aucta ipsorum examina, instar apum, quae ex turgescuntibus alveariis
10 prodeuntes in diversa loca ad foetus multiplicationem volaverint. Sed et illud secure absque trepidatione mendacii asseri iure potest, NULLUM UNQUAM TOTO CHRISTIANO ORBE EXTITISSE ALIQUANDO MONASTERIUM EX QUO TOT VIRI SANCTITATE CONSPICUI ATQUE DOCTRINA TANTA NUMEROSITATE AD REGIMEN SANCTAE APO-
15 STOLICAE SEDIS ADSCITI FUERINT, ut plane dici possit, fuisse idem aliquando seminarium sacrorum antistitam, prout, quae suo loco dicturi sumus, manifeste docebunt.

---

2. Ex vita S. Willibaldi Episcopi,

scripta a quadam Sanctimoniali Heidenheimensi, ipsius aequali

et consanguinea.

Mabillon A. SS. o. s. B. t. IV. pg. 243. MG. SS. XV. 1. pg. 102. A. SS. Iul. t. II. pg. 509.

5

a. 731

CAP. 25. Et ille episcopus (scil. urbis Tyanae) misit eum (scil. Willibaldum) ad sanctum Benedictum. Tunc erat autumnus, quando venit ad sanctum Benedictum. Et tunc erant septem anni, quod de Roma transire coepit, et omnino erant decem anni, quod de patria sua transivit. Cumque venerandus 10 vir sanctus Willebaldus et Diapertus, qui cum eo pergebat per omnia, venissent ad sanctum Benedictum, non reperiebant ibi nisi paucos monachos et abbatem nomine Petronacem. Statim ille magno mentis moderamine et dogmatum ingenio felicem 15 fratrum contubernium sedulis disputationibus admonens, non solum verbis, sed moribus venustis visitando docebat et rectae constitutionis formam et coenobialis vitae normam in semetipso ostendendo praebebat, ita ut omnium timorem seu amorem provocando accessiret.

---

6 Illud > tunc. — 8 annos. — 8 omnium. — 10 > sanctus. — 10 Tidberchtus > Diapertus. — 10 > per. — 11 perveniebant > venissent. — 12 Statimque illi. — 14 magna. 15 contuberniam. — 15 sedulis disputationum admonitis. — 16 sed morum venustatis visitando. — 18. amorem + in ipsum. — 18 accessivit.

12 De Petronace abbate eiusque claris rebus gestis videsis supra n° 1. et Chapman, Revue Bénéd. XXI (1904) 74. ss, cuius tamen opinionem non approbo. 25

Et in primo anno illuc veniens, cubicularius fuit ecclesiae
et in secundo decanus erat in monasterio, et postea per octo
annos fuit portarius in duobus monasteriis. Quatuor annis
erat portarius in illo monasterio, quod stat supra in monte
5 valde excelso et alios quatuor erat in alio monasterio, quod
infra stat iuxta amnem Raphito.

3. Ex alia Vita auctore anonymo perantiquo,

cuius tamen aetas incerta:

Mabillon loc. et op. cit. pg. 351.

10 CAP. 15. Demum autumno se in hieme contrahente de-
posuit se S. Willebaldus in Monte Casini apud monasterium
Sancti Benedicti sub abbate Petronace. Postquam ergo sanctus
ille vir se monachis praedicti loci coniunxit, vitae coenobialis
religiosissimaeque conversationis normam in se plenissime
15 monstravit. Igitur amore omnium in eum provocato in primo,
postquam illuc venit, anno factus est cubicularius ecclesiae;
in secundo monasterii decanus; postmodum octo annis in
duobus positus ibi monasteriis portarius, quatuor annis apud
monasterium in vertice montis situm, quatuor rursus apud
20 monasterium inferius iuxta amnem Raphito depositum.

---

1 illic > illuc. — 2 erat decanus. — 3 Quatuor annos > annis. — 4 que stat. —
5 alla quatuor. — 6 amne.

4. Ex vita priori.

Mabillon, A. SS. o. s. B. IV, 373. M. G. SS. XV, 1. pg. 103.

a. 741

CAP. 31. Postquam . . . (Willebaldus) sacri episcopatus gradum accepit et in loco, qui dicitur Eistet monasterium construere incipiebat, atque ibidem sacram monasterialis vitae 5 disciplinam IN USUM PRIORIS VITAE, QUOD VIDENDO AD S. BENEDICTUM ET NON SOLUM IBI SED ET IN MULTIS MONACHORUM MANSIONIBUS, quas ipse sollers et sophyrus vasta per rura migrando explorabat. ILLORUM ~~xxxi~~ NORMAM VENERANDAE VITAE CONVERSATIONEM in semetipso exercendo ostendebat, et cum 10 paucis adhuc ibidem operariis latum atque spatiosum divinae segetis campum, sacra superni Verbi sata serendo, usque ad messem producebat.

5. Ex Othloni Vita Sancti Bonifatii

(Laus disciplinae Casinensis monasterii, in quo Karolomannus 15 monachus efficitur)

Monumenta Mogunt. (Bibl. rer. Germ. ed. Iaffé) pag. 499. Gattula, Histor. abbat. Casin. I, 22. Leo Ostiensis, Chron. I, cap. 7. (M. G. SS. VII, 387.)

a. 747

Cum igitur haec atque his similia idem Karolomannus faciens in amore Dei et proximi magis ac magis proficeret, sed 20 eandem dilectionem non ea qua voluit integritate in saeculari habitu constitutus implere praevaleret, **elegit optimam partem, quae non auferetur ab eo*. Nam reliquit ampla terrenae postestatis regna et, ad CASINUM MONTEM IN QUO TUNC ARTISSIMA MONASTICAE VITAE DISCIPLINAE HABEBATUR VENIENS, monachus 25 ibi efficitur, Pippino fratri committens munia regni.

22 Elegit: Luc. X, 72.

6. Synopsis originis Monasterii Lunaelacensis in Austria superiore, filii Casinensium.

Archiv. Casinen, Caps. 43. Mabillon, Annal. o. s. b, II, 113. Meichelbeck, Hist. Frising.
I, 70. U. B. d. Land. o. d. Enns I, 24. n° 39. Hauthaler. M. I. Oest. Gesch. VII, 233 M. G.
5 Leg. III, 461. Annal. S. Emmeram Ratispon. a. a. 785 (M. G. SS. I, 92). Necrol. Germ. II, 27.

Postquam Utilo Bavariae dux inter alia monasteria in a. 748
Bavaria aeque ac Austria superiori, cujus maxima tunc pars
eius imperio suberat, magnifice fundaverat, singulariter ei in
mentem venit, pro erecto ad lacum lunae asceterio sub pa-
10 trocinio S. Michaelis Archangeli novos incolas religiosos ex
Monte Cassinensi deponere. Id quod etiam per S. Pirminium
tunc temporis episcopum Meldensem suum quasi in regimine
universo spiritualem moderatorem exequi curavit. Venerat
hic in persona in Cassinum atque AB ABBATE PETRONACE VIGINTI
15 DUO MONACHOS QUORUM SOCIUM SIMUL ET ABBATEM ESSE VOLUIT
OPPORTUNUM, LUNAEACUM ABLEGARI FECIT. NOMINA HORUM PLE-
RAQUE ADHUC IN NECROLOGIO NOSTRO ET MANUSCRIPTIS A SAECULO
OCTAVO ADHUC EXTANTIBUS REPERIUNTUR. Regnavit Opportunus
quinquaginta tribus annis et pro monasterio suo, cui ultimam
20 manum praefatus Utilo morte praepeditus apponere nequiverat,
dotem demum stabilem ab ejus filio Thassilone *Cremifanen-
sium postea fundatore impetravit. De ejus regimine inter
alia, quorum plurima bellorum tempestatibus interciderunt,
hoc notabile ex monumentis pervetustis proditum est, eum in

---

25 21 Cremifanensium postea fundatore: Abbatia Cremifanensis anno 777
Thassilonem fundatorem suum salutavit.

concilio nationali *Dingolfingae in Bavaria habito inter abbates, et in reverentiam ortus sui ex Cassino, primo quidem loco consedis. Primus is quoque juxta mentem serenissimi fundatoris circa festa Christi natalitia panes, carnes cum nummis benedictis populo quotannis bis distribuisse legitur, ex quo 5 tempore haec pia observantia jam per annos mille et septendecim, saeculum quippe monasterii nostri decimum jam anno millesimo septingentesimo quadragésimo octavo celebravimus, continuata fuit. Plura de hoc proto-Abbate nostro, quem Beatum veneramus, ejusque memoriam Calendis Ja- 10 nuarii in Necrologio facimus, rescribam, postquam domum reversus archivium lustravero. Descripsi hoc in interim pro memoria, qui summa animi consolatione Cassinum, matricem nostram et totius ordinis fontem adire, ibique summis favoribus excipi merui. 15

P. OPPORTUNUS DUNKL
Benedictinus Lunaelacensis. Jur. utr. doctor,
Consiliarius ecclesiasticus Episcopi et
Principis Passaviensis ibique pro tempore
Professor SS. Canonum. 12 Octobris 1765. 20

---

25 Dingolfingae: Videsis monumenta huius synodi in Monumentis Germaniae, Leges III, 59 ss. ubi habetur inter alia: De collaudatione, quam episcopi et abbates in Baioaria inter se fecerunt pro defunctis fratribus. Primus huic instrumento ex abbatibus subscribens est Opportunus noster, abbas Lunaelacensis ab a. 748-785. 25

7. Ex vita Sturmi abbatis Fuldensis.

Autore Eigil.

M. G. SS. II, 371. cap. 14. Mabillon, A. SS. o. s. b. IV, 250. c. 14. Gattula, Histor. Abbat. Casin. I. 16. Potthast, Bibl. II, 1585. Gegenbaur, Kloster Fulda im Karolinger Zeitalter.

5 CAP. 14. Porro cum fratres regulam sancti patris Bene-
dicti inhianter observare desiderassent et ad MONASTICAE DI-
SCIPLINAE NORMAM sua corpora mentesque toto annisu incli-
nassent, consilium utile iniverunt, quatenus aliqui ex ipsis
ad magna alicubi mitterentur monasteria, ut fratrum ibi con-
10 cordiam et conversationem regularem perfecte discerent.
Quod cum sancto fuisset indicatum episcopo, prudens illorum
collaudavit consilium et hanc legationem studioso Sturmi
iniunxit. Qui praeparatis itineris necessariis, adsumtis secum
duobus fratribus, quarto ad locum praedictum ingressionis
15 anno Romam profectus est, atque in illa terra cunctis mona-
steriis lustratis et omnium mores conversationesque ibi fra-
trum consistentium traditionesque monasteriorum ad plenum
discens, integrum annum apud illa monasteria perseverans,
secundo inde anno, repletus quibus viderat virtutibus regressus
20 est. . . . .

a. 748

Quo viso (scil Sturmi) nimium episcopus (Bonifatius) gavisus
et Domino adventus sui gratias referens multum ab illo de
25 regionibus quibus venerat percontatus est. Et dum eum pru-
denter mores gentes illius et disciplinas monachorum referre

agnovit: *Vade*, inquit, ET NOVELLUM MONASTERIUM FULDAM AD
INSTAR MORUM MONACHORUM QUORUM IBI VITAM CONTEMPLATUS
ES QUANTUM QUIVERIS INSTITUAS.

Statim vir beatus Sturmi petita ab episcopo oratione per-
rexit ad eremum gratusque suis ad videndum fratribus die 5
quarto advenit, quibus ea, quae in Italiae partibus et Tusciae
provinciae monasteriis a Sanctis patribus didicerat et verbis
prudenter promisit et exemplis in semetipso monstravit . . .

Desiderium tunc ingens inerat fratribus ad omnia,
quae eis dicta vel ostensa fuerant, sanctorum exemplis seme- 10
tipso toto nisu aptare et regulam sancti Benedicti, quam se
impluisse promiserant, ad omnia observabant. Annos sic plu-
rimos in moribus sanctis degentes, monasterium adventatione
multorum crescebat, quoniam multi ad serviendum Domino
se ibi et suas possessiones tradiderunt. Crescente ita familia 15
Christi et loco multiplicari inchoante, fama illius bona in uni-
versas provincias diffunditur et rumor eximius per longe
posita monasteria ad omnium sanctorum fratrum pervenerat
aures cumque plurima illic monachorum congregatio sub
SANCTAE REGULAE DISCIPLINA districtam duceret vitam, sanctus 20
eos visitare episcopus per plura studuit tempora.

8. Ex Supplici Libello.

Mabillon, A. SS. O. S. B. V, 248.

X. Quod victum et vestitum, sicut maiores nostri consti-
tuerunt, habere liceat, quia primus noster abbas Sturmi IN
MONASTERIO SANCTI BENEDICTI per annum conversans, huc 25
postea rediens, secundum electionem sancti Bonifatii HABITUM
EORUM ET VICTUM diiudicantis NOBIS ISTUM CONSTITUIT, cuius
rei plures testes adhuc supersunt.

---

8. Ex Vita Leobae abbatissae Biscofesheimensis.

autore Rudolfo.

Mabillon, A. SS. o. s. B. IV, 226. M. G. SS. XV, 1. 125.

CAP. 10. Videns itaque vir beatissimus (Bonifatius) aec-
5 clesiam Dei crescere et certantibus studiis ad vota perfectionis
accendi duplicem viam ad profectum religionis instituens,
monasteria construere coepit, ut ad fidem catholicam populi
non tam aecclesiastica gratia quam monachorum ac virgi-
num congregationibus raperentur. VOLENS ERGO UTRIVSQUE PRO-
15 FESSIONIS ORDINEM REGULARITER OBSERVARI IDONEUM UTRIQUE
MAGISTERIUM STUDUIT ADIPISCI MISITQUE IN CASINUM MONTEM
STURMI DISCIPULUM SUUM VIRUM GENERE ET MORIBUS NOBILEM
UT IN MONASTERIO QUOD BEATUS PATER BENEDICTUS INSTITUIT
DISCIPLINAM REGULAREM ET VITAM MORESQUE MONASTICOS AGNO-
10 SCERET pastorque futurus discipulus fieret atque in sua sub-
iectione disceret quomodo aliis praeesse debuisset.

CAP. 11. Igitur sicut desideraverat monasteriis custo-
diam et regularis disciplinae normam instituit.

---

10. Bonifatius Optatum abatem Casinensem de ineunda secum fraternitate spiritali hortatur.

Transcriptum in Cod. Dipl. Casin. ab a. 578-999. Gattula Histor. Casin. pg. 16. Monument. Mogunt. (Bibl. rer. Germ. ed. Jaffé) pg. 258. M. G. Epist. III, 393. n° 106. Leo Ostiensis, Chron. I, 8. (M. G. SS. VII, 585.)

5

a. 730-
733

REVERENTISSIMO FRATRI IMMO DILECTISSIMO CONSACERDOTI
OPTATO ABBA ET UNIVERSAE SANCTAE CONGREGATIONI SUB CURA
ILLIUS REGULARIS VITAE NORMAM CUSTODIENTI BONIFATIUS SINE
PRAEROGATIVA MERITORUM NOMINATUS EPISCOPUS OBTABILEM IN
CHRISTO CARITATIS SALUTEM.

10

Venerandam sanctitatis vestrae clementiam intimis obse-
cramus praecibus, ut nos indignos vobiscum in unitate fra-
ternae dilectionis et societatis spiritalis suscipere et habere
dignemini; ut una sit inter nos et fides mentium et pietas
actionum et sicut princeps apostolorum Petrus hortatur dicens: 15
**Ante omnia mutuam in invicem caritatem habete, quia
caritas operit multitudinem peccatorum.* Et ipsa Veritas
dicit: **In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli,
si dilectionem habueritis ad invicem.* Et similiter Paulus
apostolus admonet dicendo: **Alter alterius onera portate 20
et sic adimplebitis legem Christi;* et alibi: **Finitis enim pre-
cepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide
non ficta.* Et ut vestra fraternitas IN SPIRITALI REGULARITER

---

15 Ante omnia: Petr. 4. 8. — 17 In hoc: Ioh. 13. 35. — 20 Alter alterius: Galat. 6. 2. —
20 Finitis enim: 1 Tim. 1. 5.

25

VITA VIVENS, in pacifica tranquillitate fraterne concordiae pro nostra fragilitate exorare dignetur, **ut sermo Domini currat et clarifcetur*, ut iuxta dictum apostoli **liberemur ab importunitis* et malis hominibus et a temptationibus malignorum spirituum et tribulationibus adversariorum, ut lux evangeliorum gloriae Christi et via vitae, quam populis et gentibus ostendere et ipsi pergere debemus, nobismetipsis non obtenebrescat nec abscondatur. Diligenter quoque deprecamur, ut familiaritas fraternae caritatis inter nos sit et PRO VIVENTIBUS ORATIO
10 COMMUNIS PRO MIGRANTIBUS DE HOC SAECULO ORATIONES ET MISSARUM SOLEMNIA CELEBRENTUR, cum alternatim nomina defunctorum inter nos mittantur.

Inter ea, si quid fraternitas vestra nobis mandare ad perficiendum vel ad dicendum dignata fuerit, voluntatis vestrae
15 desiderium in omnibus adimplebimus. Agite ergo de (h)ac petitione nostra, ut in alto caelorum culmine mercedis vestrae premia in superna curia angelorum clarescant et crescant.

Longevam et valentem et almis viribus proficientem et suavissimis operum et verborum floribus odorantem beatitudinem vestram perenniter Salvator mundi custodiat.
20

---

2 Ut sermo domini cf. 2 Thessal. 2. 1. — 3 Liberemur: cf. 2 Thessal. 2. 2.

11. Ordinem regularem apud eos, qui in Arce

Regulari pollent, istum invenimus

Mabillon, *Analect. Veter.* (ed. Paris. 1723 pg. 133). Hergott, *Vetus Disciplina Monastica* (Ed. Paris 1723) pg. 7. *Miscellanea Cassinesi*, Liturgica pg. 8, Traube, *Textgeschichte* pg. 125. Cod. S. Gall. 914 pg. 198.

3

c. 718-60
pg. 198

¶ I. In primis ut a vespertinis (horis.) usque in Capitulum, quod fit post Primam, summum silentium teneatur, et post matutinas horas non redeatur ad lectulos, nisi quando plenarium officium celebratur, vel contingat ante horam surrexisse, excepto infirmis, vel prae lassitudine non valentibus, quorum 10 imbecillitas a priore consideranda est.

pg. 199

¶ II. Post lectionem autem Capituli exeundum est ad opus, quod praecipitur a priore cum summa cautela in psalmodum modulatione, vel spiritualium rerum conlocutionibus, ne verba otiosa subripiant, ut juxta regularem auctoritatem usque ad 15 interrogationem non loquantur. Ista interrogatio a sapientibus consideranda est, ut paucis comprehendant.

III. Post opus et Tertiam et Missam pleniter conveniatur ad lectionem in locum deputatum ab omnibus, excoepo his, qui in variis officiis deputantur; sed de his, si qui possunt, occurrant, quorum conscientia sibi testis est, utrum possint; 20 custodito summo silentio in intentione lectionis, nisi jubeat

---

2 meminimus >invenimus. — 19 exceptis>excoepo. — 20 his, qui.

22 custodito summo silentio: Hoc notandum, quia cum quali silentio legunt fratres mane, cum tali etiam debent legere post Nonam. (Ita Paulus Diaconus, 25 *Commentar. in Regulam* pg. 397). — Fratres cum lectioni vacant isto modo debent vacare: Illi qui sunt sub custodia, debent insimul legere cum magistris suis, caeteri vero in claustra, non per cubicula, aut singillatim vel in dormitorio, sed sicut dixi in claustra (Paulus Diaconus, *ibid.* pg. 396).

prior alicui doctiori, minus doctis fratribus, vel doctrina indigentibus, lectionem tradere de cuius moribus securus sit.

IV. His ita compositis, fratres, qui signis horarum praeest, accedat ad coquinam ad videndum, si jam parata sunt, quae
5 parantur fratrum usui necessaria. His paratis moveat signum proluxius, dum fratres omnes in ecclesiam concurrere possint. His in unum positus secundum signum pulset brevis. Finito officio, stet abbas vel secundus ad illo, si ipse non adest, cum fratribus, et senior decanus accedat propere ad signum rectorii pulsandum. Quo audito abbas prae ¶ cedat, sic sequantur
10 reliqui fratres honestissime, ut nullius vox vel musitatio ibi audiatur.

pg. 200

V. Post cibum autem citius redeunt ad stratus suos, maxime iuvenes vel negligentes, quorum mores notantur. Si
15 qui sunt de quibus bene praesumitur et volunt, liceat illis

---

1 alteri > alicui. — 7 signum secundum. — 9 > senior. — 11 mussitatio > musitatio.
14 negligentes.

3 moveat signum proluxius: Pulsato signo, si Matutinum est, primo signo officium incipimus, et si Prima similiter primo signo; si vero Tertia, Sexta Nonaque secundo signo, item Vespero tertio signo . . . Matutinum autem
20 et Prima primo signo incipiuntur; Tertia, Sexta et Nona in secundo signo incipiuntur. Paulus Diaconus, Commentar. in Reg. pg. 260. 261:

7 Senior decanus: Supplex Libellus (Mabillon, A. SS. o. s. n. V, 248)
XI. Quod commune magisterium a decanis et praeposito omnibus fratribus fiat; quia hae divisiones, quae modo factae sunt, occasiones sunt scandalorum, dissensionum et contradictionum. Credimus enim propter pacis caritatisque custodiam expedire secundum priorem constitutionem communiter fratribus decanos omnes constitui, ut communis cura cautelam praebeat et
25 dilectionem impendat.

13 Citius redeunt: Sequitur: *Pausent in lecta sua cum omni silentio.* Tale silentium iubet esse in meridie, quale et in nocte; quia sicut in nocte dicitur *maxime nocturnis horis*, ita et hic dicitur *cum omni silentio* et incipi debet a Quarta. (Paulus Diaconus, Commentar. in Regul. pg. 395.)

aliquantulum, sed tamen breviter, vacare orationi in ecclesia in clauistro autem vel prohibito loco nullus inveniatur, ne forte (quod absit) aliquis fabulis vacet vel otio, sed nec hoc praedicti patres saltem concedunt.

VI. Item signo None priore pulsato prolixius, susti- 5
neatur a secundo eo modo sicut superius, et cetera omnia,
que superius diximus de hora Sexta, compleantur. Sunt qui
versum volunt dicere post potum None, sicut prius in Ca-
pitulo, ad solvendum silentium, quod caute custodiunt usque
ad illam horam. Sed videat abbas, utrum hoc observare vo- 10
luerit. Post Nonam autem, sicut jam praefati sumus, in opere
custodiantur omnia.

VII. Vidimus etiam de adolescentioribus fratribus, ma-
ximam curam haberi, et ad hanc curam deputatos duos,
quorum probatissima vita habebatur in monasterio; nec de- 15
clinari adolescentes ab eorum aspectu, sive in dies sive in
nocte, unquam ausos fore.

---

16 *adspectu* > *aspectu*.

12 De adolescentioribus fratribus: Nunc videndum est qualiter docendi sunt
infantes. Debent decem infantes tres vel quatuor magistros habere, propter 20
illud, quod dicit beatus Benedictus: *ubi et ubi ab omnibus custodia teneatur*,
quia nullatenus sine magistro non debent ire. In omnibus, quidquid agunt,
sine magistro non debent esse. (Paulus Diaconus, *ibid.* pg. 345).

Quod autem dicit: *Pueris vero per omnia ab omnibus disciplina teneatur*,
subaudiendum est: ab his, qui non indigent disciplina et qui noverunt 25
disciplinam. Nam debet abba, praeter illos magistros, id est tres vel qua-
tuor, quos iam diximus, specialiter constituere, qui eos iugiter et ubique
usque ad tempus debeant custodire et etiam aliis fratribus iubere, qui super
eos vigilant. (Paulus Diaconus, *ibid.* pg. 463): — Cf. etiam expositionem in
Cap. XXII. Regulae ubi Paulus diffuse de hac disciplina loquitur. 30

VIII. Circatores etiam duos, qui omnibus horis, dum fratres vigilabant, circuibant monasterium,][ne quis frater deesset proprio loco; si autem defuisset, statim in tabulis notabatur et in conventu fratrum aspectui abbatis praesentabatur et juxta propriam temeritatem regulari disciplina corripiebatur.

pg. 291

Sed et multa alia, quae brevitatis huius schedulae cohercet, et ore conloquentis edocentur melius, ab his patribus custodiri.

IX. De modis autem penitentiae cautissime discernunt, quos 10 modos esse septem dicunt regulares. Primus, ammonitio semel et iterum atque tertio. Secundus, correptio publica coram omnibus, absque excommunicatione. Tertius, excommunicatio pro levioribus culpis. Quartus, excommunicatio pro gravioribus culpis. Quintus, verberum vindicta vel corporis castigatio. 15 Sextus, oratio communis ab omnibus. Septimus, expulsio de monasterio, si rite recorder. Inveniuntur tamen et alii modi penitentiae in regulari disciplina, sed hi excellentiores.

X. Vidimus etiam et aliud observabile. Si quis ad perfectionem taciturnitatis venire desiderat, quod nullus fratrum

---

20 f aspectui > aspectui. — 7 cohercet > cohercet. — 9 decernunt > discernunt.

1 Circatores: Hoc notandum est, quia debet ille Circator, quando audierit signum, ire in ecclesiam et cum oraverit per claustra monasterii ire et eum, quem per negligentiam stare perspexerit, corrigere debet. (Paulus Diaconus, ibid. pg. 379). — Et hoc notandum, quia non solum decanus aut praepositus 25 vel circa debet corrigere, sed etiam . . . (Paulus Diaconus, ibid. pg. 397.)

9 De modis autem penitentiae: Gradus enim septem sunt, quibus emendatur frater de spiritualibus culpis. Primus enim est admonitio secreta, secundus correptio publica, tertius excommunicatio, quartus ieiunia nimia, quintus flagellum, sextus oratio, septimus expulsio . . . . Noscendum est, 30 quia ita debent isti praedicti peragi sicut dixi: Primus gradus est secreta admonitio, sive bis, sive ter vel quater, aut quinquies et reliqua. Secundus gradus est publica correptio sive semel, sive bis, sive ter, et reliqua. Tertius gradus est excommunicatio sive bis, sive ter . . . . (Paulus Diaconus, ibid. pg. 297-298).

pg. 202

in quolibet loco loqui aliquid praesumebat, praeter duo ad haec deputata; in ecclesia nullus praeter officium divinum et verba orationis. Si aliquid cuilibet loqui necessitas erat, tacto vestimento abbatis, vel cu] [iuslibet fratris annuit ad illa loca: expositisque paucissimis verbis vel rationabilibus, statim abscesserunt, timentes ne propter necessaria verba, in nociva et inutilia inciderent.

XI. Praedicti circatores hoc observabant: si aliquem ridentem, vel aliquid susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur et benignissime corripiebatur tempore opportuno. 10

XII. Inter se namque tanta charitate ardebant, ut si cuilibet contigisset propter communem utilitatem longius abisse, quod tanta dilectione desiderabatur ab omnibus, ut nulla mater amplius unicum filium desiderare potuisset, usque dum rediret. Reddito propriis, statim super collum ejus in osculum ruebant fraterno affectu, implentes illud, quod Dominus dicit in evangelio: **Tunc veri discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ab invicem.* 15

9 Cod. S. Gall. tubulis. — 10 opportuno > oportuno.

1 In quolibet loco loqui aliquid praesumebat: cf. Paulum Diaconum ad 20
Cap. VI sanctae Regulae sic loquentem: Debet esse constitutus locus in monasterio, ut cum decanus aut abba aut Circa vel talis senior arguit fratrem negligentem, in ipso arguat loco, ut qui legunt vel psallunt pro hoc non impedianur. Ideo necesse est hic locus constitutus esse in monasterio, ut si ille qui corripitur, vult dicere rationem, valeat dicere . . . . Et in ipsa 25
obedientia, causa necessitatis coactus cum loquitur, sic loquatur, ut ipsa verba pauca rationabilia et non clamosa. (Commentar. in S. Reg. pg. 135. cf. etiam infra lin. 8. et supra pg. 14 lin. 16 et Menard, S. P. Benedicti Regula Commentata Cap. VI, Ml. LXVI, 363, C. et 370. B. C.) — 17 Tunc veri: Ioh. XIII. 35. 30

12. Ordo officii in domo S. Benedicti (= M. C.)

Mabillon, *Analecta Vetera* (ed. Paris 1723.) pg. 13. Herrgott, *Vetus disciplina monastica* pg. 5. Holsten-Brockie, t. II. pg. 78. Biblioth. Casin. t. IV. pg. 22. *Miscellanea Cassinese, Liturgica* pg. 11.

5 In primis in Dominica, quae est ante Palma, id est quindecim dies ante Pascha, non cantant responsorium parvulum cum Gloria, et secunda feria iconias velant.

Item in Dominica, quae est in Olivae benedictionem, cantant Tertiam in sancto Petro residentes omnes; legunt lectionem secundum consuetudinem. Post lectionem vero sequitur
10 Introitus et lectio Apostoli et Gradalis ad ipsam diem pertinentes, et Evangelium de ramis Palmarum et benedicant olivas

---

ITEM DE RELIQUIS FESTIVITATIBUS

(VARIANTES LECTIONES EX COD. CASIN. 173. SAEC. IX. = M. C.)

- 15 5 Palmas. — 5 > id est — Pascha. — 6 canunt > cantant. — 6 minorem > parvulum. — 7 feria $\frac{1}{2}$ in ipsa ebdomada. — 7 iconas > iconias. — 7 velant $\frac{1}{2}$ et coronas et thesauros ecclesiae tollunt et altaria induunt vestimenta nigra. — 8 Item in Palmas Terciam in sancto Petro et residentibus secundum consuetudinem legitur lectio. Post haec incipiunt missam. Introitus *Sicentes venite ad aquas dicit Dominus*. Lectio *Esaie Hec dicit dominus, dicite*
20 *flic Sion*. ecc. Gradualis *Letatus sum*. Evangelium *Cum appropinquaret Ihesu Bethfage ad montem*. (Math. XXI. 1.) Deinde orationes ad benedictionem super palmas et aquam benedictam super palmas et super populum et tunc incipiunt antiphonas *Turba multa*. *Osanna filio David*. *Occurrunt turbae*. *Cum angelis et pueris* et alie antiphone *Ingrédiente domino in sanctam civitatem* et pergunt intransque in sanctum Martinum.
25 Et data ibidem oratione incipiunt laetantiam et intrans in sanctum Benedictum. Qua expleta cantant missam maiorem et pergunt omnes cum procerie ad refectorium, decantantes iterum *Turba multa*] cum psalmo *Iubilare deo*, et data oratione revertuntur omnis sacerdotalis gradus ad expoliandum, post haec omnes faciunt refeccionem. Item... (pg. 20 lin. 8).
- 30 12 H.—B. benedicantur olivae.

fol. 265

et incipiunt antiphonam *Hosanna filio David*. Post haec *Ecce quam bonum* et intrant in sanctum Benedictum. Et dicta oratione incipiunt aliam antiphonam *Turba nulla*. Sequitur letania et cum ipsa intrant ad missam maiorem. Ad ipsam legunt lectionem de Apostolo, Gradalem et Tractum, Evangelium, 5 Passionem Domini secundum Matthaeum. Completa missa vadunt cum psallentio in refectorio.

Item post Palma cantum tres noctes faciunt nocturnum, quarta autem feria, id est in vigilia Coenae Domini, hora nona expleta intrant ad missam; legunt lectiones duas, et cantant 10 Graduales duos, unumquemque cum quinque versiculis. Sequitur passio Domini secundum Lucam. Post Completorium vero ad ipsas Vigilias signum non tangunt usque ad missam in Sabbato Sancto, nec lectores benedictionem petunt, nec in fine consueta dicunt. Similiter ad mensas agatur. Congregati 15 omnes in Oratorio versum non dicant, nec vocatorium nec praesbiter compleat, nec orationem dicant, nisi tantum simpliciter incipiant antiphonam. Novem psalmi dividantur in tres vices, tres, tres, tres, cum novem responsoriis maioribus, et novem lectionibus de Lamentatione Ieremiae, et Tractu 20 de Passione Domini. Ita agatur usque in Sabbato Sancto.

---

8 Item... post palmas. tres noctes dividunt (!) Nocturnum. Feria quarta, quae est in vigilia de Cena Domini, hora nona intrant ad missam et omnia rite complentur, ut scriptura edocet; Ad Completorium autem in ipso die signum non tangunt, sed tantum 25 tabulas usque ad missam sero in Sabbato Sancto, nec lectores benedictionem petunt, neque finem consuetam faciunt, et ad missam similiter agunt, neque sacerdotes versum dicunt, neque ad finem complent, neque a quarta feria post missam et Vesperam non dicitur *Dominus vobiscum* in oratione usque Sabbato ad missam. A Passione vero Domini usque in Pascha *Nos autem gloriari oportet* non cantant ante crucifixum, nec invitorium nec ymnus canunt, sed tantum simpliciter incipiunt antiphonae (!) et psalmi (!), 30 quomodo aut qualiter novem psalmi cum novem responsoriis et novem lectionibus dividant in tres vigilias. Item... (pg. 21. lin. 1.)

3 H.—B. lytania. — 8 H.—B. tantum > cantum.

Item de Coena Domini: agatur missa ad Vesperum. Ita intrantes in refectorio, accipiant singulas biberes et panem, et quicquid eis appositum fuerit. Exeuntes vero lavat abbas pedes omnibus, et post mandatum coenant.

- 5 Et in nocte de Coena Domini, quod est Parasceve, incipientes Matutinum, per singulas antiphonas extinguunt candelas singulas.

Item in sexta Feria ad Tertiam legunt Passionem Domini secundum Matthaeum, ad Sextam secundum Marcum, hora vero Nona legunt lectionem de Osee Propheta, sequitur Gradalis cum quinque versiculis *Domini audiui*. Deinde lectio de Exodo, et Tractus *Qui habitat in adiutorio*. Post haec Passio Domini secundum Iohannem sequatur. Deinde Sacerdos fundat orationes duodecim cum totidem letaniis. Haec omnia expleta, adorant sanctam Crucem. Acta. Vespera vadunt ad
15 reficiendum.

Sabbato vero post horam nonam, pulsato signo, intrent in oratorio. Dicta oratione incipiunt lectiones duodecim cum novem orationibus, totidemque Gradalibus, et sequuntur benedictiones, et benedictio Cerei et aquae. Exeuntes vero cum

- 20 1 missa et Vespera. Post haec intrent in refectorium, accipiant. — 3 aliud quicquid. — 3 labent pedes simul unusquisque ad invicem, tam abbas quam sacerdotes et seniores, antiphonas decantantes *Dominus Ihesus postquam cenabit*, alia *Dum recubisset Dominus Ihesus*, alia *Ibi est gaudium*, psalmus *Beati immaculati*. Et post mandatum expletum dicant versum et orationem et post haec vadant ad cenam. — 5 Et in ipsa nocte ad Matutinum.

- 25 6 extinguant > extinguunt — 7 Item sexta. — 7 hora tertia > ad Tertiam. — 7 legitur passio Domini nostri Ihesu Christi. — 8 hora sexta passio Domini... — 9 legitur imprimis leccio de Osee; inde sequitur canticum *Domine audiui* (Habac. III, 1-19.) Post haec alia leccio. (lin. 10) — 11 *adiutorio* † et ut modernis placet tractus *Eripe me domine ab homine malo*. — 12 > sequatur. — 12 Deinde subsecuntur orationes cum metanisi. Et
30 post haec adorant Crucem, cantantes antiphonas secundum consuetudinem. Et acta Vespera][reficiant panem et aquam tantum et legumen infusum.

- 17 Item in Sabbato ad Matutinum d...? dis de candelis extinguendis sic faciant quomodo et in Cena domini. Post horam nonam incipiunt lectiones cum orationibus et Tracto et *Benedicite*; inde sequitur benedictio ignis et Cerei et aquae. Et tunc incipiunt letaniam et ibunt in ecclesiam beati Petri apostoli et dicta ibi oratione pergunt ad sanctum Benedictum
35 et finita letania incipiunt missam maiorem. Et quando sacerdos dicit *Gloria in excelsis*

fo .265 v

laetania procedunt ad sanctum Petrum. Finita ibidem ipsa letania, dicta oratione procedunt inde ad sanctum Benedictum cum alia letania, et illa ibidem finita, similiter dicta oratione, incipient aliam, et cum ipsa procedunt ad missam maiorem. Post missam, peracta Vespera, vadunt cum psallentio in refectorio. 5

Item Dominico die vadunt cum antiphona et aqua sancta per singulas mansiones; finita omnia et completa, procedunt in refectorium cum psallentio. Secunda feria eunt cum Cruce et patrocinia et aqua sancta per singulos labores; redeuntes agunt missam in S. Petro. 10

Tertia vero feria procedens juso, jungentes se invicem, et salutantes se mutuo ad sanctum Petrum in civitate, incipientes letaniam, intrant in ecclesiam, legunt lectionem Actus Apostolorum, Gradalem, *Alleluia*, sequitur Evangelium. Dicta oratione incipientes antiphonam procedunt in cellam sancto 15 Salvatore. Peracta autem missarum solemniam, incipientes antiphonam eunt in refectorio. His ita omnibus expletis, usque secunda et tertia feria faciunt octo lectiones; reliquis diebus in octava sexta et usque in Pentecosten omni nocte

---

deo tunc incipiunt tangere campanas, et ut legitur Apostolus dat abbas cerea ad omnes. 20 Finito autem Apostolo incipit sacerdos *Alleluia*. Legitur evangelium tythyama (sic!) solum presente. Finita missa, acta Vespera pergunt ad refectorium antiphonam cantantes *Vespera Sabbati*, et data ibidem oratione, exeuntes presbyteri et diaconi exuent se vestimenta sacerdotalia. Et post haec omnia faciunt refeccionem, inde canunt Completorium.

In die autem sancto Paschae, omnia rite suo peraguntur. Sequenti feria secunda eunt 25 mane cum crucis (!) et codicibus sacris et aqua benedicta per singulas domus dantes orationes ac benedictiones, et redeuntes ad ecclesiam cum laetania, peracta missa reficiunt.

1 ITEM FERIA TERTIA IN ALBIS QUANDO MONACHIS MAIOR EST FESTIVITAS, descendunt omnes e sursum cum thesauro, cerostandis, crucibus cantantes et psallentes, eo quidem die magnum eis exhibetur epulum a *preposito* (!) maiore. Et deorsum similiter exeunt 30 cum ornato et thesauro ecclesiastico, cantantes et psallentes, et sic se pariter coniungunt ad sanctum Petrum in civitate, Presbyteri, diaconi, subdiaconi omnes vestimenta sacerdotalia, et ante pectus alii crucis aureas, alii capsas habentes. Et salutant se invicem omnes. Et incipiunt illi de deorsum *Benedictus qui venit in nomine Domini*, et subsequuntur ipsi de sursum similiter *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quo finito 35 dicit sacerdos excelsa voce oracionem. His expletis veniunt omnes unus ad unum ad

tres lectiones; et ad Matutinum *Dominus regnavit*, et *Jubilare Deo*.

In his festivitatis fiunt duodecim lectiones et dicitur *Dominus regnavit*: Pascha, Ascensio Domini, Pentecosten, sancti
5 Johannis Baptistae, sancti Petri, sancti Laurentii, sanctae
Mariae, sancti Martini, Nativitas Domini, Epiphania Domini,
Octabas Domini, Octabas Epiphaniae, Purificatio sanctae Mariae,
Nativitas sanctorum Faustini et Jovitae et depositio sancti
10 Benedicti abbatis et sancti Gregorii Papae et sancti Germani
episcopi. In his autem festivitatis in Vigilia non est pro-
cessio, nec jejunium ad Vesperum videlicet Octaba Domini,
Octaba Epiphaniae, Purificatione sanctae Mariae. In reliquis
autem sanctorum festivitatis octo lectiones.

domnum abbatem et ad reliquos de sursum, salutantes et pacem dantes, in primis sacer-
cerdos, diaconi, subdiaconi, postea seniores et reliqui fratres; incipiunt laetantiam illi
15 de deorsum, et intrant omnes in][sanctum Petrum, et data oratione a presbytero, cantant
Terciam et legatur lectio secundum consuetudinem. Inde incipiunt missam. Introitus *Veni-
nite benedicti patris mei*, et lectio quod (!) in feria sexta. Item *tonus. Alleluia*; psalmus
tuus David; responsorium *Proscamen. In gradu. Alleluia*; versus *Caeli enarrant gloriam
Dei*; versus *Expectans expectavi Dominum*. Et ipsi ipsi (sic) versi plani in greco, Evange-
20 lium quod in feria sexta, presbyter vero perfinit missam, reliqui autem egrediuntur
foras cantantes et psallentes eos deorsum pergentes.

fol. 206.r

Mox igitur ut appropinquaverint prope monasterium, haut quin non longe ab ipso ne-
gociantur foro, incipiunt letantia (!) cum qua ingrediantur in ecclesiam Domini Salvatoris,
et expleant eam, qua completa pausent modicum, et lotis manibus induunt se omnes
25 pariter sacerdotes, et laevite, natinneique, sacris optimisque vestimentis, et procedunt
caute et ordinate in atriis beati principis Michaelis archangeli, expectantes venerabilem
virum et sacerdotem, nec dubium quem Berthar, (sic) abbas. At ubi stipatus adeo celestis
exequia (sic) isdem pervenerit mox simul omnes pariter reboent campanae, et fiat processio
cum signis et flamulis, cereis, crucis (!), cerostandis, codicibus ordinatis, capsis. Et domnus
30 abbas illum ante pectus deferat codicem, quem Berthari mirifice domino beatoque con-
struxit Benedicto. Et introeundo ad ededem (sic) post tonum incipiat Introitus *Aqua
sapientiae potavit eos*; et omnia ordine suo complebuntur, ut mos est. Post Sextam vero
eunt decantando in refecturium, ubi et cantent *Te deum laudamus*, gratias agentes omni-
potenti Deo, qui eos ab adversis eripuit, et cenobium cum inhabitantibus incolumen
35 custodivit. Post datam orationem exeunt ad expoliandum, et post modicum revertuntur
ad refeccionem. Hoc honeste completum post refeccionem assumentes vestimenta sua, et
deposito ornatu, valedicentes patri fratribusque, redeunt sursum. A feria quarta in Albis
usque in octava Paschae, sex lectiones ad Nocturnos faciunt, et evangelium semper legunt, et

13. Ex vita S. Liudgeri

Autore Altfridi.

Gattula, Hist. Abbat. Cas. I. 18. M. G. SS. II, 410. Mabillon, A. SS. O. S. B.
V. 27. Dickamp, Gesch. Quellen Bist. Münster IV De Vita Liudgeri.... Hauck, K. G.
5 II, 350.

CAP. 18. Tunc Luitgerus necessitate compulsus, deseruit
partes illas et disposita turba discipulorum duos ex eis secum
assumens Hildegrium scilicet germanum eius et Gerbertum,
qui cognominabatur Castus, perrexit Romam et inde progre-
10 diens pervenit AD MONASTERIUM SANCTI BENEDICTI IN REGNO
BENEVENTINO. ET ILLIC IN SANCTA CONVERSATIONE CONSISTENS
DIDICIT REGULAM EIUSDEM SANCTI PATRIS BENEDICTI. ERAT ENIM
CUPIENS IN HAEREDITATE SUA COENOBIIUM CONSTRUERE MONACHO-
RUM. Quod ita postea, Domino opitulante, concessum est in
15 loco, qui vocatur Werthina.

c. 784

ad Matutinum *Dominus regnavit* cantant; et ad nullum officium completum *Miserere mei*
Deus et ceteri psalmi (!) cantent, sed neque ienua flectunt publice in oracionem,][usque
in octava Pentecosten. Similiter in natalitiis (sic. !) sanctorum et reliquis festivitibus. His
autem vicibus in anno proficiscuntur, cum processione ad refectarium: Siquidem in Na-
20 tale Domini, in Epiphania, in Palme, in Sabbato Sancto, sanctum Pascha, sequens feria
tercia, et Pentecostes. Et sciendum quia Dominus abbas, ad mensam suam solitam, ad
reficiendum non redsidet (!) in Quadragesima, praeter in festivitatem sancti Benedicti et in
Palmis, in Cena Domini, in Sabbato Sancto. Et commemorabimus, quoniam per omnes
pene canonicas horas, pro defunctis psalmum canitur *Miserere mei Deus*, pro vivis autem
25 *Deus in nomine tuo*, pro elemosynantibus *Domine Deus in adiutorium meum intende*.
Et pro domna Hingelberga Augusta *De profundis clamavi*, pro pastoribus vero et com-
missis in Quadragesima ab *Ad Dominum dum tribularer* usque *Memento Domine*
David. Sursum vero canuntur non solum in Quadragesima pro eis hi psalmi, sed etiam
a sollempnitate sancti Martini usque Natalem Domini. Et memorata Quadragesima, per
30 circuitum caenovii triduanas faciunt fratres publice lactantias.

fol 206 r

14. Ex alia Vita Liudgeri.

Autore anonymo Werthinensi Monacho.

Mabillon, A. SS. o. s. B. V. 37.

Cap. 13. Interea Saxonum princeps Widukind persecutionem Christianis tractans, Frisiam cum exercitu se duce adiit . . . . Tunc Liudgerus cedendum tempori arbitratus . . . . deseruit partes illas et assumpto secum fratre suo Hildigrimo, qui natu iunior disciplina eius instituebatur, Romam perrexit. Illic cum papae Leoni indicasset itineris causam et quia desideraret in paterna haereditate monasterium construere intelligens beatus pontifex vel ex sermonibus eius, vel dei spiritu revelante, quid in se sanctae intentionis et studii haberet, in amore et honore illum habuit, donavitque illi Salvatoris nostri reliquias et sanctae Dei genitricis Mariae sociorumque apostolorum Petri et Pauli, in quorum memoria monasterium quod dixerat, construeretur.

CAP. 14. Exiens autem de Roma, Beneventum petiit, UT IN MONASTRIO SANCTI BENEDICTI BEATI ORDINIS CONSPICERET DISCIPLINAM, possetque inibi aliquanto tempore liberiore vacatione quiescere. Etenim pater illius monasterii genere illi propinquus erat, mansitque ibi duos annos. Cupiebat autem SANCTA ILLA HOSPITALITATE prolixius uti, sed gloriosus imperator Carolus . . . . . litteris Alchvini eiusdem ad se eum venire mandavit.

**15. Incipit ordo in monasterio qualiter a fratribus
religiose ac studiose conservare vel domino
militari oportet ad ipsum cottidie repetendo. (3)**

Regula Sancti Benedicti. Venetis apud Iuntas (1593 et 1609) pg. 103. Sanctissimi Patriarchi Benedicti Regula. Edid. Paulus August. de Ferraris. Neapoli 1659. pg. 307. Bibliotheca Patrum, Coloniae 1618. t. VI. pg. 435. Henriquez, Regula, Constitutiones et Privilegia Ordinis Cisterciensis. Antverpiae 1630 pg. 31. Tamburini, De iure abbatum. Lugduni 1640 t. II. pg. 446. Haeften, Disquisitiones Monasticae. Antverpiae 1644. t. II. 1066 (= ϵ^1). Holstenius-Brockie, Codex Regularum. Augustae Vindelicorum 1739. t. II. pg. 66. Cointius Annal. ecclesiast. t. VII. pg. 332. Traube, Textgeschichte pg. 126 (724). Albers, Untersuchungen pg. 90 ss. Biblioth. Casin. t. IV. pg. 22 et 41. Cod. Casanat. 34 (= ϵ) fol. 21 v Cod. Casin. 175 (= α) pg. 518. Cod. Casin. 179 (= α^2) pg. 246. Cod. Casin. 442 pg. 387 (= α^3). Cod. Barb. XIV, 19 (= α^1) fol. 91 v.

(ϵ) In primis nocturnis horis cum ad opus divinum de lecto surrexerit frater, primum sibi signum sanctae crucis imprimat 15 per invocationem sanctae Trinitatis, deinde dicat versum *Domine labia mea aperies et os meum adnuntiabit laudem tuam.*

---

1 Lemmata: ϵ^1 INCIPIT ORDO QUALITER FRATRIBUS IN MONASTERIO RELIGIOSE AC STUDIOSE CONSERVARI AC DOMINO MILITARE OPORTET. α α^2 α^3 ORDO QUALITER AGENDUM SIT MONACHIS IN MONASTERIIS CONSTITUTIS ET SUB REGULA BEATI PATRIS BENEDICTI DECENTIBUS. α^1 Lemma deest. 20

14 α α^1 α^2 α^3 > In primis. — 14 α α^1 α^2 α^3 de lectulo. — 15 α^1 surgit > surrexerit: α^2 consurgimus > surrexerit frater. — 15 α α^2 primum signum sanctae (α^3 sancte) crucis imprimat sibi per invocacionem; α^1 primum signum sibi sanctae crucis imprimat; α^3 imprimat sibi unusquisque. — 15 ϵ^1 imponat > imprinat. — 17 α α^1 α^2 α^3 > et os — tuam. 25

1 Nocturnis horis cum: Totum ordinem hunc quasi de verbo ad verbum Dunstanus archiepiscopus Cantuariensis suae inseruit REGULARI CONCORDIAE, videsis Ml. CXXXVII, 479. Cap. I.

Inde psalmum *Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuvandam me festina* cum *Gloria*. Tunc provideat sibi corporee necessitatem nature, et sic ad oratorium festinet psallendo hunc psalmum *Ad te domine levavi animam*, cum
 5 summa reverentia et cautela intrans, ut aliorum orationibus non impediatur. Et tunc prostratus in loco congruo effundat preces coram domino magis corde quam ore ita, ut illius vox vicinior sit domino quam sibi. Tunc referat gratias deo ita dicendo
Gratias tibi ago omnipotens pater, qui me dignatus es in hac
 10 *nocte custodire. Deprecor clementiam tuam, misericors domine, ut concedas mihi diem venturum sic peragere in tuo sancto servitio cum humilitate et discretione, qualiter tibi complacent servitus nostra.*

Tunc omnes sint parati stantes in loco suo in choro per
 15 ordinem, ut cum novissimum signum cessaverit cum summa humilitate et honestate referant laudem deo in conspectu

1 a² psalmus. — 1 a a¹ > *Domine — festina*. — 1 e¹ > *intende — festina*. — 2 a a² a³ et in finem (a³ fine) *Gloria patri* > cum *Gloria*; a¹ totum cum *Gloria*. — 2 e et compleatur totum cum *Gloria patri*. — 2 e¹ frater > sibi. — 3 a a¹ a² a³ corpoream necessitatem nature (a naturae). — 4 a a¹ a² a³ e¹ > hunc. — 4 a a² a³ *animam* intrans cum reverentia... — 5 a a² a³ cautela, ut aliis orantibus non impediatur; a¹ intrans, ut aliis orantibus non impediatur; e¹ intrans, ne alios orantes impediatur. Et profectus in locum congruum effundat... — 6 a a² a³ Tunc prostratus. — 6 a a¹ a² a³ e¹ preces in conspectu domini. — 8 a¹ sibi, ita dicendo: *Gratias* (lin. 9). — 8 e¹ Et tunc referat.
 25 8 a a² a³ referat gratias deo creatori suo ita... — 8 e¹ dicendo ita. — 9 e¹ *deus* > *pater*.
 10 e¹ *Deprecor* † *immensam*. — 10 a a² a³ *clementiam tuam* † *piissime domine*. — 11 a a¹ *mihi*. — 11 e¹ *venturum diem*. — 11 e¹ *peragere in tuo servitio*. — 12 a a² a³ *servicio*. — 12 e¹ *qualiter tibi complaceam*. — 12 a¹ *placeat* > *complacet*. — 13 a a² a³ *servitus mea, et praesta mihi hodie cum summa paciencia* (a² *pacienciam*) *tibi gratum*
 30 *exhibere servitium*. Cum vero novissimum signum sonuerit, tunc omnes (lin. 14).
 14 a¹ preparati > parati. — 14 a a¹ a² a³ ordinem et cum caeperint (a² a³ ceperint) cum summa. — 16 a a¹ a² referant laudes creatori (a¹ deo > creatori) suo in conspectu angelorum (a² oculorum > angelorum) eius.

angelorum. Et si alicui frequens tussis aut fleema advenerit, aut
ex pectore aut ex naribus excrescit, post dorsum proiciat
aut iuxta latus, caveat tamen curiose, ut infirmis mentibus
non vertatur in nausiam][et semper quod proicitur pede fol. 22 r
conculcetur, ut dum ad orationem curvatur, vestimenta eorum 5
non sordidentur, et infra aecclesiam et in omni conventu
seu et in porticu hoc observandum est, ut quod spuitur pedibus
conculcetur.

Post expletionem vero Nocturne in ipso intervallo sum-
mum silentium fiat, tam in voce quam in actu vel incessu 10
seu sono alicuius rei, ut liceat unicuique absque alterius in-
quietudine peccata sua cum gemitu et suspirio et lacrimis confi-
teri et veniam vel remissionem pro ipsis deum flendo postulare.

1 ϵ^1 si ÷ forte. — 1 α cussis > tussis. — 1 α α^1 α^2 flegma. — 1 ϵ evenit. — 1 α α^1 > ad-
venerit. — 2 α vel > aut. — 2 ϵ^1 aut naribus. — 2 ϵ^1 excresceret > excrescit; α^2 excessit. — 15
2 α^1 α^2 α^3 proiciat. — 3 α α^1 α^2 caute tamen et curiose. — 3 ϵ^1 infirmis fratribus. — 4 ϵ^1 nau-
seam. — 5 α conculcentur. — 5 α^1 conculcetur, vestimenta ne sordidentur. Et infra eccle-
siam vel in omni conventu. — 5 α α^2 α^3 ut cum ad orationem curvantur. — 5 ϵ^1 ut dum
ad orationem.

6 α α^2 α^3 ecclesiam (α^3 ϵ =) vel in omni conventu seu et in atrio vel porticu. — 20
6 ϵ^1 ecclesiam et in omni loco et conventu seu in porticu hoc observetur. — 7 α α^2 α^3 spui-
tur semper pede conculcetur. — 9 α α^2 α^3 explecionem Vigiliae nocturnae (α^3 nocturnae
Vigiliae) silentium fiat (lin. 10). — 9 α^1 Nocturnae. — 9 ϵ^1 nocturnae laudis. — 9 α cam (!)
> tam. — 9 ϵ^1 in illo intervallo. — 10 α^1 quam et in actu. — 10 α α^2 α^3 vel ÷ in. — 11 ϵ^1 sine
alterius inquietudine peccata domino confiteri et remissionem pro ipsis flendo deum 25
postulare. — 11 α^1 alteris (sic) > alterius. — 12 α α^2 suspirio vel lacrimis. — 12 α^2 la-
crimis et suspirio vel gemitu confiteri. — 12 α^1 lacrimis ÷ deo. — 13 α α^1 α^2 α^3 ipsis ab
omnipotenti (α^1 α^2 α^3 omnipotente) domino flendo (α^1 > flendo) postulare; α ad ompe (sic)
domino.

1 tussis aut fleema: Sic in Regula Magistri legitur cap. XLVII: Caven- 30
dum namque est cum psallitur, ne frequens tussis aut anhelitus prolixius
abundet aut salivarum excreatus assiduus aut narium spurcitiae detractae
a psallente in ante iactentur, sed debere fratrem post se proicere . . . . .
cap. XLVIII: Non frequens tussis, non excreatus assiduus, non anhelitus
abundet . . . . . Nam illud . . . . . et in orationibus caveatur, ut qui orat, 35
si voluerit expuere aut narium spurcitas iactare, non inante, sed post se
retro proiciat. (Holsten-Brockie I, 265).

Cum vero inchoante aurora diei signum sonuerit, omnes festinanter occurrant cum hilaritate cordis quasi deum clementem ac misericordem sibi placabilem factum matutinis Laudibus prompta(!) mente, vocibus modulatis, nec nimis producte nec
5 multe(!) correcte cum summa gravitate et honestate persolvere. Expleta autem matutina Laude precipuum fiat silentium in orando vel legendo.

Interim convenientes ad Primam, dum completur officium, ante psalmum quinquagesimum donent confessiones suas vicis-
10 sim pariter supplici corde, certatim pro se orantes. Hoc expleto,

---

1 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ autem > vero. — 1 α^1 sonaverit > sonuerit; α^1 insonuerit. — 2 α^1 festinantes occurrant cum hilaritate. — 2 α^1 festinent cum hilaritate cordis quasi ad deum clamantes ac misericordia sibi placabilem factum matutinis Laudibus prompta voluntate vocum modulis nec nimis (lin. 4). — 2 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ cordis ÷ ac. — 3 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ > ac. — 3 α sibi placatum
15 factum; $\alpha^2 \alpha^3$ sibi placitum factum. — 3 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ matutinas Laudes prompta voluntate et sincera mente; (> α^1 voluntate et sincera). — 5 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3 \alpha^1$ multum correpte (α^1 corrupte sic!) — 6 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ silentium. — 7 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ legendo ÷ vel certe sibi met vestiendo et facies lavando. Si autem manifesta necessitas fuerit alicui aliquid loqui ante capitulum (α capitulum sic!), illi fratres, quos necessitas compellit loqui, divertant se seorsum, ut alios
20 non impediant (α impediant). Dicant versum suum, per quem silentium solvitur, et sic loquantur. Iterum convenientes (lin. 8). — 8 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ Iterum > Interim. — 8 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ percompletur ipsum officium. — 8 α^1 completur ÷ ipsud (!) — 8 α^1 completur ÷ ipsum. — 9 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ confessionem suam. — 9 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ vicissim puriter pro simplici corde.

2 cordis ac quasi; haec vox ac apud α vocibus cordis et quasi inscriptum est.
25 2 clementem: apud α sequitur vocem *Clementem* rasura, legitur adhuc prima syllaba: *pro*.

4 vocibus modulatis: Initium versuum psallentium in choro priores, qui in eis stant, incipiant; aut si eis adversatur infirmitas hi incipiant, quibus iusserit pater. Quibus incipientibus mox omnes, si potest fieri, in prima aut
30 secunda syllaba pariter unanimiter et uno ore subiungant, ut non sit dissonantia cantantium, quae maxime ab inordinato initio et quodammodo contentiosa varietate solet accidere. — Psallendi quoque modus, si possibile est, omni tempore cum temperamento nobis tenendus est, ut nec nimium protracte, nec supra modum correpte, sed ut dictum est temperata semper
35 modulatione dicatur. (Regula SS. Pauli et Stephani C. VII. Holsten-Brockie I, 170).

veniant ad capitulum versa facie ad orientem, saluent crucem et ceteris fratribus se undique humilient. Similiter faciant in omni conventu. Post lectionem vero recitata nomina sanctorum, quorum festa crastinus dies excipiet, surgentes pariter dicant versus *Preciosa in conspectu domini mors sanctorum* 5 *eius*, quem sequatur oratio a priore. Deinde versus *Deus in adiutorium meum intende* tribus vicibus, priore incipiente, ceteris respondentibus et subiungentibus *Gloria patri*. Flectentes genua orent; dicat prior *Et ne nos inducas in temptationem*, respondentes ceteri *Sed libera nos a malo*. Surgentes iterum 10 dicant versum *Respice domine in servos tuos* usque in finem psalmi subiungentes *Gloria patri* humiliter. Post hunc sequitur oratio a priore *Dirigere et sanctificare* et cetera. Dicatur a priore *Adiutorium nostrum in nomine domini*,

---

1 a a² a³ convenient ad; a¹ convenientes ad. — 1 e¹ veniant † omnes. — 1 a a² a³ capitulum et adversa facie. — 1 e¹ capitulum et conversi ad orientem. — 2 a¹ ceteri se fratres undique humilient. — 2 e¹ Similiterque. — 2 a a¹ a² a³ faciant † et. — 3 a² a³ conventu, et petant (a² a³ petat) benedictionem lector et recitentur nomina sanctorum. — 13 e¹ > lectionem vero. — 3 a¹ vero † ante. — 4 e¹ crastina dies. — 4 a a¹ a² a³ crastinus excipiet dies. — 5 a a¹ a² a³ e¹ versum. 20

6 a a² a³ eius. Inde dicat post presbyter oracionem hanc: *Ipsi et omnes sancti Dei intercedant pro nobis, ut mereamur a deo adiuvari, qui bibit (a² a³ bibit) et regnat in saecula saeculorum. Amen*. Deinde dicatur (a³ dicat) versus ad solvendum silentium, id est *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuvandam me festina* tribus, — 7 a² tres vices > tribus vicibus. — 7 a¹ caeteris respondentibus, subiungentes *Gloria*... — 25 7 a caeteris autem respondentibus idipsum, tercio subiungentes *Gloria* et flectentes... — 8 e¹ > Flectentes genua — *nos a malo* (lin. 10). — 9 a ienua. — 9 a¹ temptationem. Respondeant caeteri. Surgentes iterum... — 9 a a² a³ temptationem. Caeteri (a² a³ ceteris) respondeant... — 11 a a² a³ versum † pariter. — 11 a a² a³ > domine. — 11 a¹ servos tuos † pariter. — 12 a¹ a² a³ humiliato corpore > humiliter. — 12 e¹ hunc † versum. 30

13 a a¹ a² e¹ sequatur > sequitur. — 13 a a² a³ *Dirigere et sanctificare digneris domine Iesu Christe (a¹ Ihesu) filii dei vivi (a¹ et cetera) hodie corda et corpora nostra in via tua et in operibus manuum tuarum, ut hic et in aeternum (a eternum) per te salvi esse mereamur, salvator mundi, qui vivis (a bibis) et regnas in saecula saeculorum. (a³ Et) Respondeant omnes Amen*. — 13 e¹ > et cetera. — 14 a a² a³ Dicat prior. — 14 e¹ > Dicatur — *caelum et terram* (lin. 10). — 14 a¹ nostrum, respondeant... pg. 31 lin. 1.

- respondeant alii *Qui fecit caelum et terram*. Post haec, qui culpabilis est veniam petat et secundum modum culpe iudicium recipiat. Et tam in capitulo quam in quolibet conventu vel loco, quando veniam postulat frater ante domnum abbatem
- 5 vel prepositum aut decanem (!) aut qualemcumque de senioribus, cum ille senior dixerit: *Que est causa frater?* Ille, qui veniam postulat, primum omnium respondet: *Mea culpa domine*; si vero aliud quidcumque ante dixerit iudicetur exinde culpabilis.
- 10 Postea dicatur a domno abbate vel ceteris, quibus oboedientia iniuncta est, quicquid necessarium fuerit et utile in communi necessitate. Quisquis vero frater veniam postulat pro culpa quantum se plus humiliat et se culpabilem asserit, tantum misericorditer ac lenius a priore iudicetur. Necesse
- 15 est enim, ut omnes negligentias nostras vel cogitationum lingue vel operis in presenti vita per veram confessionem et humilitatem semper iudicetur (!), ut non post mortem reos faciant.

-
- 1 a caeteri > alii. — 1 a¹ alii ÷ *In nomine domini* (sic!), *qui...* — 1 a a² a³ *terram* ÷ Tunc legatur leccio regulae. — 2 a a² a³ postulet veniam et. — 2 a¹ veniam postulet. —
- 20 2 a² saecundum > secundum. — 2 a a² culpa. — 2 e¹ vindictam > iudicium. — 3 e¹ clau- stro > capitulo. — 3 a a² a³ quam ÷ et — 3 e¹ > quando. — 4 e¹ postulet > postulat. — 4 a a² a³ ab abbate vel preposito vel decano vel certe a qualicumque de senioribus. — 4 a¹ ad domnum abbatem et prepositum vel decanum. — 6 a a² a³ prior > senior. — 7 a veniam. — 7 a a² a³ respondeat. — 8 a a² a³ exinde > vero. — 8 a¹ vero ÷ vel. —
- 25 8 a aliut > aliud. — 8 a a² a³ e¹ quodecunque > quidecunque. — 8 e¹ > ante.
- 10 a a² a³ dicat domnus (a² a³ > domnus) abbas vel caeteri, quibus oboedientia (a² obe- diencia, a³ obaedientia) iniuncta est. — 10 e¹ a quibus oboedientia est facienda quidquid est necessarium et utile fuerit in communi monasterii. Prater vero, qui veniam (lin. 12). — 14 a a² a³ necessarium est et utile. — 12 a a² e³ Quicumque exinde frater. — 12 a¹ veniam
- 30 frater. — 13 a a² a³ e¹ quanto plus. — 13 a a² a³ e¹ humiliaverit et culpabilem (a² culpavi- lem) asseruerit tanto. — 14 e¹ misericordius ac lenius. — 14 a a² a³ > ac. — 14 a a² a³ Ne- cessitas, ut omnes nostrae negligencie (a² a³ negligencie) id est cogitationum.... — 15 a¹ negligentias ÷ id est. — 15 e¹ cogitationum ÷ vel. — 16 a a² ex (!) veram confessionem; a² et, veram confessionem. — 16 e¹ humilem > veram. — 17 a a² a³ iudicentur. — 17 a¹ in-
- 35 dicemus. — 17 e¹ indicemus. — a a² a³ mortem ÷ nos.

Surgentes a capitulo atque ad opera euntes simul omnes stantes dicant tribus vicibus priore tamen incipiente versum *Deus in adiutorium meum intende*, subiungentes *Gloria patri*, flectentes genua; post orationem dominicam dicat prior *Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit caelum et terram*. Tunc vadant omnes simul aut separatim ad opus sibi iniunctum custodientes silentium. Decantent psalmos aut pariter aut bini aut ¶ singuli secundum quod congruum est. Nihil aliud loquentur, nisi forte de ipsa arte necesse fuerit dicere aliquid caute.

fol. 22 r

10

Cum ad opus divinum horis canonicis auditum fuerit signum, sicut continet regula, relinquat statim quicquid in

1 a a² a³ > Atque ad opera euntes. — 1 a³ > atque ad opera — caelum et terram (lin. 6). — 1 e¹ exeuntes > euntes. — 2 e¹ circumstantes > stantes. — 3 e¹ subiungentes *Gloria patri* et orationem dominicam, flectentes genua. — 4 a ienua > genua. — 4 a a¹ a² orationem dominicam ÷ surgentes (a surgentes!) — 4 a¹ prior *Adiutorium nostrum* respondentibus aliis *In nomine domini. Qui fecit caelum et terram*. — 5 a a² domini ÷ respondeant aliis. — 6 e¹ > Tunc. — 6 a a¹ a² a³ vadant aut simul aut separatim. — 7 a¹ dei > sibi. — 7 e¹ iniunctum sibi. — 7 a a² a³ silentium. — 7 a a¹ a² a³ psalmos ÷ suos. — 7 e¹ psalmos ÷ aut *Pater noster*. — 8 a a¹ e¹ iuxta > secundum.

20

9 a a² Nichil aliud loquentes; a³ nihil loquentes. — 9 a a² a³ de ipso opere > de ipsa arte. — 10 e¹ dicere, quod dicatur caute. — 10 a a² a³ dicere, monere caute atque aut modeste. — 10 a¹ > aliquid. — 11 a a² a³ Cum ÷ exinde. — 12 a a¹ a² a³ sicut continetur in regula, relinquentes statim... — 12 e¹ relinquant > relinquat. — 12 a¹ e¹ quidquid. —

9 Nichil aliud loquentur: Et in ipsa obedientia causa necessitatis coactus cum loquitur, sic loquatur, ut ipsa verba pauca sint et rationabilia et non clamosa, quia sic dicit beatus Benedictus: *Undecimus humilitatis gradus est, si cum loquitur monachus, leniter et sine risu, humiliter et cum gravitate vel pauca verba et rationabilia loquatur et non sit clamorosus in voce*. (Paulus Diaconus, Comment. in sanct. Reg. cap. VII. pg. 135). Videsis etiam infra pg. 14. ORD. REG. n.º II. Post lectionem autem Capituli exeundum est ad opus, quod praecipitur a priore, cum summa cautela in psalmodum modulatione, vel spiritualium rerum conlocutionibus, ne verba otiosa subripiant, ut iuxta regularem auctoritatem usque ad interrogationem non loquantur. Ista interrogatio a sapientibus consideranda est, ut paucis comprehendant.

25

30

35

manibus est, sic tamen ut non pereat. Tunc convenient simul
ad introitum oratorii, aut certe sic ut separati fuerant ad
obedientiam, dicant versum *Benedictus es domine deus, qui*
adiuvisti me et consolatus es me tribus vicibus, priore tamen
5 incipiente, subiungentes *Gloria* et flectentes genua orantes.
Oratione autem expleta surgentes dicat prior *Misereatur*
nostri omnipotens deus, respondeant omnes *Amen*.

A Kalendis Octobris usque in Pascha hora nona hoc
faciant; a Pascha autem usque Kalendas Octobris hora tertia
10 et undecima.

1 a a² a³ manibus habuerint. — 1 a a² a³ ut non ÷ per negligenciam. — 1 e¹ Et tunc. —
2 e¹ ostium > introitum. — 2 a a¹ a² a³ fuerint (!) > fuerant. — 3 a obedientiam; a² a³ obe-
dienciam. — 4 a a¹ a² *adiuvasti*. — 4 a³ *adlubasti*. — 4 a a² a³ uno > priore. — 4 e¹ tan-
tum > tamen. — 5 a a¹ a² a³ *Gloria patri*, flectentes genua (a ienua) orent et (a¹ > et)
15 oracione expleta. — 5 e¹ > orantes. — 6 a¹ surgentes dicant: *Misereatur*. — 7 a¹ > res-
pondeant omnes *Amen*. — 7 e¹ *deus* ÷ et. — 7 a a² respondentibus ceteris *Amen*.

8 e¹ A Kalendis Octobris usque ad Pascha tertia hora hoc faciant; a Pascha autem
usque Ad Kalendas Octobris hoc hora sexta et nona fiat. — 8 a a² Octubris. — 9 a a² Octu-
bris — 9 a a² tertia. — 10 a¹ et ÷ hora.

20 1 sic tamen ut non pereat: Et hoc notandum est quod ita intelligen-
dum est, hoc quod dicit *relictis omnibus, quaelibet fuerint in manibus* id
est sicuti est scriptor, non debet propter versum complendum stare aut
certe propter literam perficiendam. Similiter et sutor, si acum in panno
vel subulam in calciamento missam habuerit, non debet stare, ut permit-
25 tatur acus vel subula pertransire, sed statim, ut vocem signi audierit, ita
imperfecta debet dimittere, sicut illa sonus signi invenerit. Si autem foris est
frater super famulos, si talis causa est, quam facit operare veluti fodere
aut aliqua opera, debet ille statim dimittere et currere; si autem talis res
est quam timet perdere, veluti est granum aut vinum, non debet statim
30 dimittere, sed prius ita debet illa ordinare, ut exinde damnum non habeat.
(Paulus Diaconus, Comment. in Cap. XLIII. sanctae Regulæ pg. 378),

8 A Kalendis Octobris: Regula S. Benedicti Cap. XLVIII DE OPERE MA-
NUUM COTIDIANO.

6 a³ dicat prior: Desinit textus usque ad verba: humiliato capite dicat:
35 *Benedicite* pg. 36 lin. 5.

Omni tempore in ecclesia summum silentium fiat, excepto hoc quod ad opus dei pertinet.

Nullus e fratribus alium puro nomine praesumant (!) appellare, sed sicut regula docet seniores iuniores suos *fratres* vocent; iuniores vero seniores suos *nonnus* (!) quod est pat- 5
terne reverentie, abba vero *domnus* et *pater* vocetur.

Iuramentum nullus aliud proferat nisi *Crede mihi*, quod in evangelio legimus mulieri Samaritanae dominum affirmasse, aut *Plane*, quod sepe sanctum Augustinum legimus testifica- 10
tum fuisse, aut *Certe* aut *Sane*, quod est solummodo mona-
chorum consuetudo iurandi.

Si frater increpatur a priore qualicunque, aut ab alio quolibet aut certe a iuniore reprehenditur pro aliqua qualibet

---

1 *e* teneatur > fiat. — 1 *a* aeclesia. — 2 *a* *e* ad aures dei pertinet; *a* *a* ad laudes dei pertinet. — 3 *e* Et nullus. — 3 *a* *a* *e* > e. — 3 *a* *a* *a* alterum puro nomine appellet. — 13
3 *e* nomine ÷ aliquando. — 3 *e* audeat > praesumant. — 4 *e* sed sicut docet seniores
Fratres nominant. — 4 *a* *a* *a* regula precipit. — 5 *a* *a* > vero. — 5 *a* *a* *a* *nonnos*
÷ vocent. — 5 *a* *a* *e* quod est paterna reverencia (*a* *e* reverentia). — 6 *a* *a* Abbatem
domnum et patrem vocent. — 6 *a* *a* domnus et abbas vocetur.

7 *a* *a* *a* *e* aliud (*a* aliud) nullus. — 7 *a* *a* michi > mihi. — 8 *a* *a* *a* dominum mulieri Sama- 20
ritanae adfirmasse. — 8 *e* affirmare, ut plane sanctum Augustinum legimus saepe testificatum
fuisse, aut *Certe* aut *Sane*, quod est monachorum assuetudo affirmandi. — 8 *a* *a* affirmasse aut
Certe seu aliud, quod monachorum est consuetudo iurandi. — 9 *a* testificatum esse aut *Certe*
seu aliud, quod monachorum est consuetudo iurandi. — 12 *a* *a* increpatur ÷ vel reprehendi-
tur aut corripitur. — 12 *e* *a* priore qualibet de causa, aut ab... — 13 *a* *a* vel certe a iuniore pro 23
qualicunque re, statim. — 13 *e* *a* minore > iuniore. — 13 *a* *a* alia > aliqua. — 13 *e* *a* > qualibet.

1 Omni tempore: Reg. S. Benedicti Cap. XLII. DE ORATORIO MONASTERII
et supra pg. 17 n.º X. Vidimus etiam et aliud observabile. Si quis ad perfe-
ctionem taciturnitatis venire desiderat, quod nullus fratrum in quolibet loco
loqui aliquid praesumebat, praeter duo ad haec deputata. In ecclesia nullus 30
praeter officium divinum et verba orationis. Si aliquid cuilibet loqui neces-
sitas erat, tacto vestimento abbatis, vel cuiuslibet fratris annuit ad illa
loca: expositisque paucissimis verbis vel rationabilibus, statim abscesserunt,
timentes ne propter necessaria verba, in nociva et inutilia inciderent.

3 Nullus e fratribus: Reg. S. Benedicti Cap. LXIII. DE ORD. CONGREGATIONIS. 35

7 Iuramentum: Regul. S. Benedicti Cap. IV: QUAE SINT INSTRUMENTA BO-
NORUM OPERUM: n.º 27 Non iurare, ne forte periuret. — 12 increpatur: Regul.

S. Benedicti Cap. LXXI. UT OBEDIENTES SINT SIBI INVICEM FRATRES.

re, statim cum summa velocitate in faciem cadens veniam postulet, quia haec humilitas deo exhibetur non homini, et si ex corde fuerit, cito indulgentiam promeribitur. Oportet enim omnino ante omnia, ut obedientes sibi sint invicem, et
5 ipsa obaedientia, si recto corde ostenditur, deo offertur. Ipsa est enim, quae ducit ad vitam. Citius enim exauditur una oratio obaedientis, quam decem milia contemptentis (sic!).

Cum vero sibi obviant fratres ubicunque, iunior dicat priori inclinato capite *Benedicite*. Si iunior sedet, transeunte
10 seniore surgat, si senior voluerit sedere iunior tamen nisi iussus non sedeat, iuxta regulam nostram.

Si cognoveris aliquem ex fratribus contra alium invidiam vel iram modicam aut tristitiam in corde retinere, statim corripiatur et emendetur; et quantos dies hoc confiteri ne-
15 glexerit, tantos dies abstineat. Et si humiliter se reprehenderit et misericordiam vel veniam postulaverit, cum misericordia iudicetur.

---

1 $\alpha^1 >$ in faciem. — ϵ^1 faciem $\div$ suam. — 2 α α^1 (haec) α^2 hec $\div$ eadem. — 3 α α^2 indulgentiam. — 3 α α^2 Oportet ante omnia omnino, ut obaedientes (α^2 obedientes)..... —
20 4 $\alpha^1 >$ enim. — 4 ϵ^1 autem $>$ enim. — 4 $\epsilon^1 >$ omnino. — 4 α^1 vel $>$ ut. — 4 α α^1 sibi sint invicem; ϵ^1 sibi invicem sint. — 5 α^1 obaedientia; α α^2 obaediencia. — 5 ϵ^1 recto corde omnino deo offertur, ipsa est, quae.... — 5 α α^1 α^2 offertur; ipsa est via, quae... —
6 α α^2 Cicius. — 6 α^1 Deus enim exauditur. — 6 α α^2 exinde $>$ enim. — 7 α oboedientis;
25 α^2 obedientis. — 7 α ϵ^1 contemptentis; α^1 α^2 contemptentis.

8 α α^2 Ubicunque exinde sibi obblant (!) (α^2 obviant) iunior priori inclinato capite dicat. —
8 α^1 se obviant. — 8 ϵ^1 ubique dicat iunior seniori inclinato... — 9 ϵ^1 sedeat. — 9 α α^2 surgat $\div$ et. — 11 α α^2 iussum. — 12 ϵ^1 Si deprehensus fuerit frater aliquis invidiam... — 12 α α^1 α^2 cognoveritis. — 13 α aud (!), α^1 α^2 aut $>$ vel. — 13 ϵ^1 iram $\div$ aliquam. — 13 α α^1 α^2 vel $>$ aut.
30 13 α^1 ϵ^1 tristitiam. — 14 ϵ^1 corripiatur ut emendetur. — 14 α α^2 emendetur (α^2 emmendetur) $\div$ et mutuo in pace ambo reconcilient. — 14 ϵ^1 quot dies. — 14 α neglexerit (sic!) —
14 ϵ^1 tot dies poeniteat. — 15 ϵ^1 $>$ dies. — 15 ϵ^1 responderit $>$ se reprehenderit. —
16 α α^1 α^2 ϵ^1 $>$ misericordiam vel. — 16 ϵ^1 venia $>$ misericordia.

11 iuxta regulam nostram: Ergone Benedictinus auctor huius Ordinis, sic
35 enim S. Benedictus: Ubicumque autem sibi obviant fratres iunior a priori benedictionem petat. Transeunte maiore minor surgat et det ei locum sedendi. Nec praesumat iunior consedere, nisi ei praecipiat senior suus. Videsis ta-

Cum domnus Abbas aut certe aliquis ex senioribus alicui ex fratribus aliquod opus facere praecipit, suscipiat iunior cum summa humilitate iubentis imperium. Sit auris prompta ad audiendum ac si divinitus dicatur; sint pedes directi, manus expedite ad faciendum opus, et humiliato capite dicat *Benedicite*, et expleto opere revertens dicat *Benedicite*. Et semper, quando iunior a seniori separatur dicat *Benedicite*. Similiter cum se iterum iunxerint, ita faciant.

---

1 ϵ^1 Cum $\div$ autem. — 1 α α^2 > domnus. — 1 α α^1 α^2 alius > aliquis; ϵ^1 quis. — 1 α ex senioribus > ex senioribus. — 2 α^1 α^2 aliquid. — 2 ϵ^1 praeceperit. — 3 ϵ^1 honestate. — 3 α^2 obediencia et humilitate. — 3 α α^2 iuventis > iubentis. — 3 ϵ^1 imperium $\div$ sicut regula docet et sit... — 3 α α^2 intenta > prompta; ϵ parata. — 4 α α^2 directi $\div$ ad ambulandum. — 4 ϵ^1 recti > directi. — 5 α α^1 α^2 manus $\div$ vero. — 5 α α^2 faciendum et precipue prompta voluntas ad obaudiendum (α^2 obediendum) et expleto sermone iuventis humiliato... — 5 α dicant > dicat. — 6 α α^2 *Benedicite* et accepta benedictione obaediat (α^2 obediati). Peracta vero oboediencia (α^2 obediencia) revertens cum humilitate dicat similiter *Benedicite*. Et semper iunior cum a seniore se separat dicat *Benedicite*. — 6 α^1 *Benedicite*, expleto. — 6 ϵ^1 *Benedicite*. Similiter cum iterum iusserit ita faciat. — 6 α^1 revertens $\div$ cum humilitate. — 6 α^1 dicat $\div$ similiter. — 8 α α^2 iterum ei iunxerit (?) faciat. — 8 α^1 iunxerit, sic faciat.

men, quoniam sit differentia in exponendo hoc loco Paulum Diaconum inter et Hildemarum. Paulus enim quoties transit senior iuniori surgendum esse dicit, Hildemarus vero hoc fieri debere negat et solummodo quando senior ad iuniorem venit et sedere vult, tunc iuniori assurgendum affirmat. (Paulus Diaconus, Comment. in S. Regul. Cap. LXIII pg. 469. 470. Hildemarus ibidem pg. 580).

2 opus facere praecipit: hoc ex capitulis LXVIII et LXXI sanctae Regulae. 3 Sit auris: Videtur haec sententia paraphasis verborum Capituli V sanctae Regulae: mox ut aliquid imperatum a maiore fuerit ac si divinitus imperetur, moram pati nesciant in faciendo, de quibus dominus dicit: *Oboedivi tui mihi...* Ergo hi tales statim relinquentes, quae sua sunt et voluntatem propriam deserentes, mox exoccupatis manibus et quod agebant imperfectum relinquentes, vicino oboedientiae pede iubentis vocem factis sequuntur. — 6 *Benedicite*: De hac salutatione videsis sanctam Regulam Capitul. LXIII et LXXI.

Caveant se de seculari vel de superfluo risu et de frequenti locutione cum amicis et parentibus, et si necesse fuerit, ut aliter esse non possit, non loquatur solus cum alio, nisi presentibus et audientibus aliis fratribus, de quorum fide certa sit fiducia. Et hoc maxime iuvenibus observetur. 5
Mens vero, quae domino servire debet, multum impeditur secularium adlocutione.

Non vadant infra monasterium passim ubicumque voluerint, nisi obaedientia uniuscuiusque sibi iniuncta exigerit vel imperaverit. 10

Nullius fratris vox alta in monasterio audiat.

Nullum opus, etiam si bonum videatur, sine permissione vel benedictione agere presumat; nihil dare aut accipere sine iussione abbatis, nihil habere proprium, nisi quod abbas dederit aut permiserit. 15

---

1 α α² α³ se ÷ fratres. — 1 α α² α³ secularibus > seculari. — 1 α¹ vel superfluo. — 1 α α² α³ > et. — 2 α α² α³ locutione. — 2 α¹ amicis saecularibus. — 2 α α² α³ parentibus, nisi necessitas fuerit aut aliter recte esse non possit. Non loquatur frater solus cum femina. Si talis evenerit necessitas loquendi cum ea nisi presentibus (lin. 4)..... — 3 α¹ fuerit, ubi aliter. — 3 α¹ ut aliter recte esse non possint, ut non loquatur solus cum viro, nisi... — 3 α¹ poterit > possit. — 3 α saeculari > alio. — 4 α³ audientibus ÷ cum ea. — 5 α α¹ α² α³ in iuvenibus. — 5 α¹ observatur. — 6 α³ quae; α¹ > quae. — 6 α α¹ α² α³ deo vacare debet. — 6 α¹ deo servire cupit saecularium locutionem et conversationem contemnere et derelinquere debet. — 7 α α² α³ saecularium locutionibus (α² α³ locutionibus); α¹ saecularium alocutione. — 8 α α² α³ vadat ÷ quis. — 8 α α² α³ licenter ubique > passim ubicumque voluerit. 20

9 α¹ nisi ÷ ubi. — 9 α oboedientia; α² α³ obedientia; α¹ α¹ obedientia. — 9 α α² α³ exiit (sic!) > exegerit. — 9 α¹ exiit > exegerit. — 9 α¹ exiit vel licentiam impetraverint; > vel imperaverit. — 10 α α¹ α² α³ imperat. — 12 α Nullus > nullum. — 12 α α² α³ etiam. — 13 α¹ benedictione ÷ prioris. — 13 α α² α³ benedictione ÷ prioris aliquis ex fratribus agere. 30
13 α¹ > vel benedictione. — 13 α α¹ α² α³ praesumant. — 13 α¹ praesumant. — 13 α¹ nichil. — α α² α³ permissione > iussione. — 14 α¹ abbatis ÷ se. — 14 α α¹ nichil. — 14 α¹ nec > nihil. 15 α α¹ α² α³ aut ÷ habere.

9 Vox alta: cf. Reg. S. Benedicti Cap. VI. NON SIT CLAMOSUS IN VOCE, quae verba Paulus Diaconus ita interpretatur: Verbi gratia cum loquitur, qui habet 35

Abundet unicuique in cibo et in potu vel vestimento quantum regula ministrare precepit. Quod amplius habere voluerit occasionem contra se occulti hostis nostri excitare non pertimescit?

- 5 Nullus alio (!) aliquid preteritum vel turpe peccatum impropere. Si senior viderit iuniorem negligere, corripiat eum prius inter se et ipsum solum, semel et secundo vel tertio de levioribus culpis, nam de aliquibus peccatis gravibus, si contingat opere perpetrari, statim emendare oportet secun-

- 10 1 a¹ Non debet aliud unicuique in cibo vel potu vel vestimento dari, quam regula praecepit, qui autem plus habere desiderat, occasionem (l. 3). — 1 a a² a³ Habundet. — 1 a cibo, in potu; a¹ a² a³ cibo et potu. — 1 a¹ vestimenta > vestimento. — 2 a a² a³ praecepit + nisi forte (a + his) aut infirmitas aut senectus aut aliqua manifesta necessitas existat. Et hoc tamen secundum (a² saecundum) permissionem regulae abbas diligenter (scil. consideret).
- 15 cf. Capitul. LV S. Regulae). — 2 a¹ Quia qui plus habere voluerit; a a² a³ quia cum voluerit plus habere, quam regula permittit. — 4 a a¹ a² a³ > non. — 3 a a² a³ pertimescat, 5 a a² a³ Nullus ex fratribus alteri fratri suo aliquod. — 5 a¹ Nullus ad alium aliquid. — 5 e¹ alii > alio. — 5 a¹ praeteritum. — 6 a a¹ a² a³ negligere iuniorem, corripiat. — 7 a a¹ a² a³ illum > ipsum solum. — 7 a a² saecundo. — 7 a a² a³ tercio. — 8 a a¹ a² a³ e¹
- 20 levioribus + tantum. — 8 e¹ quia de aliquibus gravibus culpis. — 8 a¹ gravibus peccatis, si contingit, quae operae perpetrant, statim (lin. 9). — 8 a a² a³ > peccatis. 9 a a² a³ si opere (a² > opere) perpetrare contingat, statim..... — 9 e¹ continget. — 9 e¹ emendetur. — 9 a a² a³ emendari. — 9 a a² saecundum.
- 25 obedientiam in coquina ita debet loqui leniter, ut etiam in claustra non sonet eius vox, sic et in omnibus obedientiis debet fieri (Paulus Diaconus, Comment. in Cap. VI. Sanct. Regul. pg. 136). cf. supra pg. 17 n° X.
- 6 Si senior viderit: Ita Paulus Diaconus in capitulo DE DECANIS MONASTERII: Hoc intuendum est, quia ille Circa ita debet agere: verbi gratia si
- 30 invenit fratrem in negligentia, semel debet admonere secrete et iterum secundo secrete, tertia vero vice debet ire ad abbatem... Quia sicut ille qui secrete peccat, bis secrete admonendus est et tertia vice publice corripiendus, quarta iam excommunicari debet, ita et ille, qui publice peccat, quasi tertiam vicem habet in prima perpetratione culpae et excommunicari debet.
- 35 (Paulus Diaconus, Comment. in Cap. XXI Sanct. Regul. pg. 266-67) cf. etiam supra pg. 17 n° VIII et IX.

dum regulam. Et qui alium vult castigare non frangat, sed leniter solidare studeat secundum qualitatem neglecti, quia saepius deterius frangatur membri (!) fractura, quae incaute ligatur.

Pro immundis vero et nocivis cogitationibus vel ineptis locutionibus semper ad confessionem recurrant. Melius est 5 enim, ut diabolus accusemus, quam nos, quia si semper manifestemus iniquam eius suggestionem, minus nos (!) nocere poterit.

---

1 a Et ÷ frater; a² a³ Sed frater, qui... — 1 a¹ quae > qui. — 1 a a² a³ castigare vult ÷ fratrem suum. — 1 a¹ castigare vult. — 1 a¹ > non frangat, sed. — 1 a a¹ a² a³ sed ÷ magis. — 2 a a² a³ negligentis > neglecti; a¹ negligentis. — 2 a a¹ a² a³ saepe > saepius; 10 a² sepa. — 3 a a¹ a² a³ e¹ frangitur. — 3 a² membris (ita et a et a², sed litera s abrasa est).

4 a a² a³ et ÷ turpis ac (a hac). — 4 a¹ cogitationibus et nocivis. — 4 a a² a³ cogitationibus. — 4 a a² a³ ineptis et ociosis sermonibus, seu pravis vel indiscretis actionibus semper ad... — 5 a¹ recurratur > recurrant. — 5 a a² a³ recurrant ÷ ad suum abbatem. — 5 a¹ > Melius est enim — nocere poterit. — 6 a a² a³ vero > enim. — 6 a a² a³ accusemus 15 ÷ pro occultis temptationibus et malis suggestionibus suis, quae nobis inferre non cessat, quam nos per consensu (a³ consensum) culpa commissae (a³ culpe commisse; a² commisse). Quia si semper manifestamus iniquas eius suggestiones, minus nos (sic!) nocere poterit. — 5 a¹ manifestam > manifestemus.

1 Qui alium vult castigare non frangat: ita Reg. S. Benedicti: In ipsa autem 20 correptione prudenter agat, et ne quid nimis, ne dum nimis eradere cupit aeruginem frangatur vas. (Reg. S. Bened. Cap. LXIV DE ORDINANDO ABBATE).

5 melius est enim: Verum est quia et homo malas cogitationes a se habet et verum est quia suggestio, sicut idem Gregorius dicit, a diabolo fit. Cum enim homo in primis mala cogitat et diabolus cognoscit cogitationes illius, 25 iterum subministrat ad illam cogitationem et auget illi illam cogitationem subministrando, et efficitur cogitatio hominis diaboli per participationem. Similiter et subministratio diaboli fit hominis, partecipando ei per deliberativam consensionem. Et hoc sciendum est, quia cum cognoscit diabolus cogitationem hominis, non aliter cognoscit nisi per signa, sicut in collatione 30 patrum legitur (Ioan. Cassian. Collat. VII. Cap. 15) quod diabolus aliquando suggerit homini malam cogitationem, hoc est antequam contingat eum cogitare. Et homo cum suscipit eius cogitationem cognoscendo, tunc efficitur diaboli cogitatio, hominis cogitatio per susceptionem. Et cum ita fit, contigit, ut diaboli suggestio fiat hominis et hominis cogitatio fiat diaboli. 35 (Paulus Diac., Comment. in Sanct. Reg. Cap. VII. DE HUMILITATE pg. 152-53).

Humiliter sibi respondeant fratres invicem.

Hora canonica audito signo cito ad oratorium recurrant.

Non contendant omnino; et si contigerit, qui primus tacerit, sapientior reputabitur.

- 5 Ante horam aut post horam nihil cibi aut potus percipiant exceptis infirmis et infantulis, quorum imbecillitas a-priori consideranda est.

Non detrahat aliquis, nec detrahentem (!) consentiat. Pacem seminate inter vos et non discordiam.

-
- 10 1 a a¹ a² a³ respondeant sibi se (a¹ > se) invicem fratres. — 1 e¹ sibi invicem respondeant fratres. — 2 a¹ Cito ad oratorium hora canonica audito signo recurrant. — 2 a a² a³ festinanter > cito. — 2 e¹ recurratur > recurrant. — 2 a a¹ a² recurrant ÷ cum onestate et gravitate. — 3 e¹ Et non contendant de aliquo. — 3 e¹ prius > primus. — 3 a¹ prius conticuerit. — 4 a a² a³ sapiens. — 4 e¹ reputetur > reputabitur.
- 15 5 a a¹ nichil > nihil. — 5 e¹ > aut potus. — 5 a a¹ a² a³ accipiant > percipiant. — 6 a a² a³ excepto infirmi et infantuli. — 6 a¹ e¹ infantibus > infantulis. — 6 a a¹ a² imbecillitas (sic!). — 8 a a¹ a² a³ Nec > non. — 8 a a¹ a² a³ e¹ quis > aliquis. — 8 e¹ aut > nec. — 8 a a² a³ e¹ detrahenti. — 8 a a² a³ consenciat. — 8 e¹ Pacem sint seminantes inter se fratres et non discordiam. — 9 a¹ vos ÷ semper. — 9 a a² a³ vos et verbis et factis, et
- 20 discordia procul absistat (a assistat), quia sicut dicente evangelio (a³ sicut dicit evangelium): *Beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur*, ita discordes diabolo mancipantur.—

2 Hora canonica: cf. infra pg. 32 lin. 11.

- 6 Exceptis infirmis: Videsis infra pg. 14 n.º 1 et Regulam Sancti Benedicti Cap. XXXVII DE SENIBUS VEL INFANTIBUS et Paulum Diaconum: Debet etiam
- 25 bona vestimenta illis dare abba et pisces vel lac aut ova, carnem per tempus quadrupedum id est in Nativitate domini vel Pascha et in reliquis festivitibus et prout viderit esse infantem debilem, propter debilitatem illius frequentius illi debet dare carnes et sicuti dixi omnia necessaria tribuere, ut nullam indigentiam habeant. (Comment. in Sanct. Regul. Cap. XXXVII
- 30 DE INFIRMIS FRATRIBUS) et Capit. XLIII DE HIS QUI AD OPUS DEI VEL AD MENSAM TARDE OCCURRUNT ubi apprine sanctus Legislator noster dicit: *Nec quisquam praesumat ante statutam horam aut postea quidquam cibi aut potus percipere.*

8 Non detrahat: Reg. S. Bened. Cap. IV: *Non (esse) detractorem.*

Secularium fabulae longe sint a vobis.

Certis horis et constitutis opera manuum non neglegant
agere, quia virtus est anime et corporis.

Certis iterum horis lectioni pleniter vacent, et si fieri
potest in una (!) claustra (!) sedeant, ut invicem se videntes 5
cohortentur. Et sub silentio legant. Et ne alius ad alium
iungatur, nisi necessitas discendi expoposcerit. Ipsum tamen
sine inquietudine alterius fiat.

Estivo tempore post prandium unusquisque ad proprium
lectum pergat cum summa cautela et sine alicuius pertur- 10
batione, aut legat aut dormiat.

---

1 a¹ a¹ saeculares; a² a² seculares. — 1 e¹ saecularium. — 1 a fabule. — 2 e¹ statutis > et
constitutis. — 2 a¹ a² a³ neglegantur > neglegant. — 2 e¹ non negligant opera manuum
agere. — 3 a¹ a¹ a² a³ > agere. — 3 a¹ a¹ a² a³ animae.

4 e¹ Caeteris autem > certis iterum. — 4 a¹ a² a³ leccionibus > lectioni. — 4 a¹ a² a³ va- 13
cent ÷ illi tamen qui possunt. — 5 e¹ possit in uno loco aut in claustro sedeant.... —
5 a¹ a² a³ sedeant ÷ tempore lectionis. — 5 a¹ a¹ a² a³ se invicem. — 5 a¹ a² a³ videntes
÷ ut se. — 5 e¹ invicem videntes cohortentur. — 6 a¹ cohortentur (*littera h postea, sed
ab eadem manu adiuncta*). — 6 a¹ a² a³ silentio. — 6 e¹ Et ne unus; a² a³ Et nec
unus; e¹ Et ne alius ad alium. — 7 a¹ confungatur > iungatur. — 7 a¹ a¹ a² a³ exposce- 20
rit. — 7 e¹ Ipsud; e¹ idipsum. — 9 a¹ Estivo ÷ enim. — 9 a¹ a² a³ Aestivo (a² estivo)
exinde tempus (!). — 10 a² a³ lectulum; a¹ lecculum > lectum. — 13 a¹ eat > pergat. —
10 e¹ alterius > aliculus. — 10 a¹ a² a³ perturbacione. — 11 a¹ a² a³ legat ÷ sub silentio.

2. 4. Certis horis: Videsis supra pg. 14 n.º II et III et pg. 32 et Pauli Dia-
coni Commentarium: Fratres cum lectioni vacant isto modo debent vacare: 25
illi, qui sunt sub custodia debent insimul legere cum magistris, caeteri vero
in claustra, non per cubicula aut singillatim vel in dormitorio, sed sicut
dixi in claustra . . . . . Sequitur. Neque frater ad fratrem iungatur horis
incompetentibus . . . . . id est horis inaptis. Ista sunt horae incompetentes,
quibus fratres vacant lectioni. In his enim horis non debet frater ad fra- 30
trem iungi nec loqui; sed si necessitas fuerit, debet ille abba constituere
fratrem sapientem in tali loco, ut impedimentum non sit aliis legentibus;
postea, qui necesse habet, debet ante illum suam lectionem recitare et legere.
Paulus Diac. Comment. in Cap. XLVIII S. Reg. DE OPERE MANUUM COTIDIANO.

9 Estivo tempore: Videsis supra pg. 15 n.º V.

35

Nullus ex fratribus *suum* dicat aut rem quamlibet aut membrum corporis, sed semper *nostrum*. Hoc solummodo oportet dicere proprium *Mea culpa*. Omnia, quae deus donat, communia nobis esse debent; peccatum vero non commune,
 5 quia externa fragilitate procedit.

Providendum magnopere est, ut iussio domni abbatis de quacunque re solli **I** cite impleatur, quia haec eadem oboe-
 dientia, si recto corde perficitur non illi ministratur, qui
 praecipit, sed deo qui iubet. Et si, quod absit, neglegatur aut
 10 corde aut opere, cito iunior ad veniam postulandam recurat.

Quando in choro ad psallendum statis, consona voce et
 concordi psallite. Et illi incipiant versus, qui prae ceteris

fol. 23 v

---

1 $\alpha^1 \epsilon^1$ suum $\div$ aliquid. — 1 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ aliquid ($\alpha \div$ suum) dicat suum, semper nostrum; hoc
 solummodo ($\alpha^2 \alpha^1$ solum) oportet... — 2 ϵ^1 solum $>$ solummodo. — 3 α^1 proprium $\div$ id est.
 13 3 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ *culpa* $\div$ aut *meum peccatum* vel *viciu*. — 3 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ tribuit $>$ donat. — 3 ϵ^1 donat
 $\div$ nobis. — 4 ϵ $>$ nobis. — 4 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ peccata exinde ex nostra fragilitate oriuntur; α^1 pec-
 catum vero externa fragilitate procedit.

6 ϵ^1 iussum. — 6 $\alpha \alpha^2 \alpha^1$ $>$ domni. — 7 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ qualicunque re. — 7 ϵ^1 impleatur sollicite.
 7 α^1 hec. — 7 α oboediencia; α^1 obediencia. — 8 ϵ^1 recte $>$ recto corde. — α^1 recto $>$ corde;
 20 (apud α^2 vox *corde* textui superscripta). — 8 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ perficitur, deo exhibetur. Et si quod... —
 8 α^1 amministratur. — 9 ϵ^1 videt $>$ iubet. — 9 α quod adsit (sic!) $>$ quod absit. — 9 ϵ^1 si
 forte negligatur. — 9 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ opere $\div$ aut tardidate. — 10 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ veniam currat postulande,
 et quod corda (!) delinquente neglexerat (!) veniam postulando recuperet et deo acceptam
 oboedienciam (α^2 obedienciam) expleat, quia vero oboediencia caeteris virtutibus praefertur.

11 ϵ^1 stant $>$ statis. — 11 $\alpha \alpha^2$ consona et concordi voce. — 11 α^1 consona et corde et voce
 psallite. — 11 ϵ^1 psallant. — 12 ϵ^1 versum. — 12 $\alpha \alpha^2$ caeteris.

25 1 suum dicat: hoc ex regula sancti Benedicti Capit. XXXIII. SI QUID DEBEAT
 MONACHUS PROPRIUM HABERE.

6 Providendum: S. Benedictus in regula sua capitulo V ita loquitur: *Sed
 haec ipsa oboediencia tunc acceptabilis erit Deo et dulcis hominibus, si, quod
 iubetur, non trepide, non tarde non tepide aut cum murmurio vel responso
 30 nolentis efficitur. Quia oboediencia, quae maioribus exhibetur, deo exhibetur.*

22 10 α^3 postulande et quod: deest aliqua pars, puta folium, textus manu-
 scripti, qui denuo incipit verbis: Tunc cellarius, videsis infra pg. 46 lin. 4.

utilius possunt, ut ad primam sillabam vel secundam ceteri conveniri possint. Et semper illi iuvenuli versum pronuncient alta voce.

Ad horam vero refectionis post expletionem officii expectent in ecclesia in choro tacite psallentes. Cum iam 5 audierint cymbalum cito et ordinate sine ullo strepito (!) festinent lotis manibus introire in refectorium salutantes crucem versis vultibus ad orientem. Et cum secundum cymbalum sonuerit ad mensam, omnes congregati simul dicant versum et orationem dominicam flectentes genua. Data benedictione 10 a priore sedeant omnes, singuli ordine suo, ad mensam cum omni silentio. Nullus presumat quicquam accipere cibi aut potus ante domnum abbatem. Ipse tamen non tardet. Cum

---

1 a a² possunt ÷ ita. — 1 a¹ e¹ syllabam. — 1 a¹ a² caeteri. — 1 a¹ caeteri. — 2 a a¹ a² e¹ convenire. — 2 e¹ > Et semper illi. — 2 a a¹ iuniores > iuvenuli. — 2 e > ver- 15 sum. — 2 a¹ nuntient; a a² pronuncient.

4 a oram > horam. — 4 a a² refeccionis. — 4 a a² explecionem divini officii. — e¹ > officii. 5 a² ecclesia. — 5 e¹ in ecclesia, psallentes in choro. — 5 a a¹ a² autem > iam; e¹ > iam. — 6 a a² signum > cymbalum. — 6 e¹ > cito et. — 6 e¹ ordinate ÷ et. — 6 a a¹ a² strepitu. — 8 a secundo signo; a¹ secundo cymbalum; a² secundo signum > secundum cymbalum. — 20 8 e¹ > Et cum secundum — benedictione a priore (lin. 11). — 9 a¹ mensam, omnis congregatio... — 10 a a² inclinato corpore > flectentes genua. — 10 a a² benedictione. — a a¹ a² > omnes. — 11 e¹ et sedeant omnes ad mensam, singuli... — 11 a¹ singuli ÷ in. — 11 a a² cum summo silencio. — 12 a a¹ a² Et nullus. — 12 a a¹ a² praesumat ÷ prius. — 12 a a¹ a² cibi accipere. — 13 a a¹ quam abbas > ante domnum abbatem; a¹ ante quam dominus abbas. — 25 13 a a² percipiendi non faciat moram > non tardet. — 13 e¹ autem > tamen. — 13 e¹ tardet ÷ accipere.

5 in choro tacite psallentes: cf. supra pg. 15 n° IV; et Paulus Diaconus ita de hac consuetudine loquitur: *Verbi gratia canitur Nona, canitur missa 30 deinde parvo intervallo, inter missam et Vesperam accipiant quod iussum est... post vero ille, qui signum debet tangere, iam praevidet horam, ut parvis- sumum intervallum sit usque ad Sextam, tangit bis vel ter signum et tunc vadunt omnes in refectorium* (Paulus Diaconus, Comment. in sanct. Regul. Capit. XXXV pg. 334).

primum accipit panem, dicat fratribus *Vos Benedicite*, respondeant *Deus*. Similiter de potu faciant. De ceteris vero pulmentariis, qui tunc in mensa sunt, non est necesse amplius benedictionem petere. Et antequam incipiant cibum sumere, 5 petat lector benedictionem et incipiat legere. Et sicut docet regula, nullius vox ibi audiatur, nisi solius legentis, nisi forte pro edificatione aliquid exinde breviter dicatur. Postea autem quicquid pulmentarium ex quoquina (!) ministratur, qui ministrat a novissimas (!) incipiat et usque ad domnum ab- 10 batem ministrando perveniat. Tunc sonetur cimbalum tacite et dicant fratres *Benedicite* aequa voce et producte. Data communi benedictione, expectent singuli, sicut iam diximus, ut abbas prior accipiat, postea singuli *Benedicite* dicentes ad alterutrum.

15 Quando prior benedicit cibum aut potum vel aliud quicquam non sedendo, sed stando benedicat. Si autem calicibu-

---

1 ϵ^1 autem > primum. — 1 ϵ^1 accipiat; α α^1 accipiant > accipit. — 1 α α^2 dicant fratri suo summisso capite *Benedicite* et illi respondeant *Deus*. — 1 ϵ^1 dicat fratri *Benedicite*, et respondeant *Dominus*. Et similiter... — 1 α^1 fratri suo *Benedicite* et ille respondeat 20 *Deus*. — 2 α α^1 α^2 ϵ^1 faciant de potu $\frac{1}{2}$ cum primum hiberint. — 2 α^1 cacteris. — 2 α α^2 exinde > vero; ϵ^1 > vero. — 3 ϵ pulmentis, quae. — 3 α^1 quae > qui. — 4 α α^1 benedictionem. — 4 α^2 civum > cibum. — 5 α α^2 benedictionem. — 6 α^1 nisi certe pro hedificatione. — 7 α edificatione; α^2 aedificatione; ϵ^1 aedificatione. — 7 α α^2 aliquid de ipsa lectione brebiter dicatur a priore; ϵ^1 aliquid brevius dicatur. — 8 α α^1 α^2 ϵ^1 coquina. — 25 8 α α^2 frater qui ministrat. — 8 α^1 qui ministrant. — 9 α α^1 α^2 a novissimis; ϵ^1 a novissimo. 9 α^1 incipiant. — 9 α α^2 > domnum. — 10 α^1 perveniant. — 10 α α^2 perveniat. Et cum in ultimo ante illum posuerit, tunc faciat (α > faciat) signum frater, qui ministrat tacite et dicant fratres omnes *Benedicite*, equali voce et producte. — 10 α^1 sonent. — 12 α α^2 > communi. — 12 ϵ^1 benedictione in communi. — 12 α α^1 α^2 ϵ^1 > singuli. — 13 α α^2 postea dicentes singuli alterutrum *Benedicite* et sic ipsi accipiant. — 13 α^1 dicentes ad alterutrum 30 *Benedicite*. — 13 ϵ^1 dicentes *Benedicite*; > ad alterutrum.

13 ϵ^1 Quando benedicunt cibum. — 13 α α^2 civum vel > cibum aut. — 13 α^1 vel > aut. — 13 α^2 aliud; α^1 aliquid > aliud. — 15 ϵ^1 quidquam. — 16 α α^2 ϵ^1 benedicant. — 16 ϵ^1 Si autem cum talibus mixtum fuerit; α α^2 Si autem cum calicibus et mixtum fuerit paratum...

35 5 docet regula: Regula sancti Benedicti Capit. XXVIII.

mixtum fuerit, cellerarius faciat modice signum ad ministerium. Statim surgant iuenculi ad miscendum et lotis calicibus impleant potum aequa mensura et stent ordinati . . . . . Tunc cellarius verum (!) sonet cymbalum tacite et dicant fratres *Benedicite* una voce producte, et data benedictione a 5 priore propinentur fratres. Iunior, qui dat calicem in manus sedentis capud (!) inclinet humiliter, et qui accipit humiliato capite agat deo gratias. Et qui dat et qui accipit, dicit *Benedicite*, et cum reddiderit uterque caput inclinet humiliter. Cum vero expleverit opus miscendi, inclinantes se in circuitu 10 ad omnes fratres sicque vadant ad mensas suas. Poma autem vel quelibet nascentia terrae, quae cruda comedenda (!) sunt sive hora prandii sive caene aequaliter cum alio cibo in mensa, antequam fratres sedeant, a cellario unicuique fratri par-

1 a a¹ a² cellarius. — 1 a a¹ a² signum modice. — 1 a¹ e¹ ad ministrum. — 1 a a² mi- 15 nisterium ÷ et. — 2 a a² loti calices; a¹ e¹ lotos calices. — 3 a a² > potum. — 3 a a¹ potu. 3 a a¹ mensura et venientes ante mensam prioris, stent ordinate sicut sunt conversi. — 3 a¹ ordinate sicut sunt conversi; e¹ ordinati ut sunt conversi. — 4 a a¹ a² a³ cellararius (sed a legebatur primitus cellarius, syllaba ar subscripta est). — 4 a a¹ a² a¹ e¹ iterum. — 4 a¹ sonent. — 4 a a² a¹ cimbalum. — 5 e¹ fratres una voce producte *Benedicite*. — 20 5 a a² a¹ benedictione. — 5 a a¹ a¹ priore ÷ respondentibus omnibus *Amen* producte. — 6 e¹ priore, frater iunior, qui dat calicem in manu sedentis, caput inclinet humiliter. Cum vero impletum fuerit opus, inclinet se in circuitu (lin. 10.) — 6 a¹ propinetur fratribus. — 6 a a² a¹ fratres ÷ Incipientes ab abbate. — 6 a¹ a¹ a¹ in manu sedentis (a² sedentis). — 7 a a¹ a² a¹ caput. — 8 a a¹ a² a¹ agat gratias deo, qui dat (÷ a¹ et) dicat *Benedicite*. — 25 9 a¹ capud. — 9 a a¹ inclinent. — 10 a a¹ a² a¹ Cum enim expleverint. — 10 a a² a¹ inclinent separatim et ordinate abbati suo et in circuitu omnibus fratribus et sic vadant... — 10 a¹ inclinent se prospicientes ad crucem, et vertant se ad domnum abbatem inclinantes et in circuitu... — 11 a¹ et sic. — 11 a¹ a¹ mensam. — 11 a a¹ a¹ > suas. 12 a a¹ e¹ quelibet. — 12 a a² a¹ nascentia terre. — 12 a a² a¹ cruda quae (a² a¹ que) 20 comedenda/ a² comedenda, a³ comedenda) sunt. — 12 e¹ > comedenda. — 13 a² a¹ ora. — 13 a¹ sive caene. — 13 a cene; a² a¹ cenae; e¹ coenae. — 13 a a² a¹ cibo > cibo. — 13 a a² a¹ ad mensam. — 14 a a² a¹ resedeant; a¹ resideant > sedeant. — 14 e¹ veniant > sedeant. — 14 a a¹ a² a¹ cellarario; e¹ cellerario. — 14 a a² equaliter; a² aequaliter. — 25 14 a¹ e¹ partiantur.

4 Tunc cellarius: hisce verbis iterum a¹ incipit, vidosis supra pg. 43 lin. 2 10

cianur et statim post alium cibum, illa ad mensam subiuncta, comedantur. Expleto cibo statim finiatur lectio. Surgentes a mensa dicto versu sinister chorus exeat prior ordinate, dexter vero posterior, novissime dominus abbas, psallentes
5 psalmum quinquagesimum distincte et non festinanter. Cum introierint oratorium psallentes inclinantes se [usque ad *Gloriam*, ad *Gloriam* vero flectent genua. Post orationem dominicam et capitulum surgentes, vadant cum silentio secundum quod tempus congruit.

fol. 91 r

10 Post Vesperas hora competenti facto signo omnes in unum convenient in capitulo vespertino, et legatur scriptura, quae aedificet audientes, quantum hora permittit, sicut precipit regula. Finita lectione surgant omnes pariter et dicat dominus

-
- 1 $\alpha^2 \alpha^3$ civum > cibum. — 1 α cibum ($\alpha^2 \alpha^3$ civum) $\dagger$ vel ante cum aliis pulmentis.
13 1 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ illic > illa. — 1 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ subiuncta > subiuncta. — 13 ϵ^1 adiuncta > subiuncta. —
2 $\alpha^2 \alpha^3$ cibo > cibo. — 2 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ finiatur $\dagger$ et. — 2 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ leccio $\dagger$ Et facto signo uno hictu in cimbalo bibant, qui voluerunt de eorum cuplis. — 2 ϵ^1 Et surgentes. — 3 $\alpha \alpha^1$ prius ordinate; $\alpha^2 \alpha^3$ ordinate prius. — 4 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ exinde > vero. — 4 α^1 postea > posterior. —
4 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ nobissime abbas. — 4 ϵ^1 novissime autem abbas. — 4 α^1 novissimus dominus... —
20 4 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ psallentes (α psallentes) $\dagger$ et. — 5 $\alpha^2 \alpha^3$ quinquagesimum $\dagger$ simul cantante. —
3 α^1 > distincte (haec vox apud α^2 superscripta invenitur alii: simul cantante). — 6 α^1 distincte. — 5 α^1 festinante. — 6 $\alpha^1 \epsilon^1$ inclinent se; $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ inclinent se $\dagger$ et iterum se erigant.
7 α^1 autem > vero. — 7 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3 \epsilon^1$ flectant. — 7 α ienua > genua. — 7 ϵ^1 genua $\dagger$ et. —
7 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ oracionem. — 8 ϵ^1 > et capitulum. — 8 $\alpha \alpha^1 \alpha^2 \alpha^3$ capitula. — 8 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ badant
25 cum silencio. — 8 α^2 saecundum > secundum. — 8 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ quo > quod. — 9 ϵ^1 tempori. —
9 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ tempus $\dagger$ id est estatis (α^2 aestatis) tempus ad lecta (α lecca) sua, hiemis vero tempus ad leccionem aut psalmos. —
10 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ Post $\dagger$ haec vel. — 10 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ Vespere. — 10 α^1 vespertinas horas > Vesperas.
10 ϵ^1 Vesperas $\dagger$ autem. — 10 ϵ^1 > in unum — 10 α^2 in uno > in unum. — 11 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ convenient ad conventionem vespertinam; in diebus ieiunii parvum fiat intervallum post
30 Vesperum, in diebus prandii et cenae (α^1 cene) parvissimum et mox accedant ad leccionem. Legantur quae... (lin. 11). — 11 ϵ^1 vespertino. — 12 $\alpha \alpha^1$ audientes $\dagger$ et sicut regula precipit quantum hora permittit. — 12 α permittit $\dagger$ et. — 13 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ regula ($\alpha^1 \alpha^2$ permittit) $\dagger$ et omnes quibuscumque necessariis oboedientis (α^2 oboedientis, α^3 oboedientis) occupati fuerint, infra spaciolum hulus (α primitus *uius*, litera h postea adiuncta) leccionis occurrant. —
35 13 ϵ^1 Et finita. 13 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ leccione. — 13 $\alpha \alpha^2 \alpha^3$ dominus.

12 Sicut praecipit: Regula sancti Benedicti Capitulum XLII.

abbas *Adiutorium nostrum in nomine domini*, respondeant omnes cum . . . . *Qui fecit caelum et terram*. Tunc cum silentio et reverentia intrent ad Completam et orent cum intentione mentis et dent confessiones suas alterutrum et sic incipiant Completam. Expleto eodem officio summum silentium 5 custodiant ore et corde et fiant orationes secrete et recordatio peccatorum cum gemitu et lacrimis ac fletu seu suspirio, ita ut unus alium (!) non noceat. Tunc igitur agat gratias deo ita referendo: *Gratias tibi ago domine sanctae (!) pater omnipotens, qui me dignatus es in hac die per tuam sanctam mi-* 10 *sericordiam custodire. Concede mihi in hanc noctem (!) mundo corde et corpore sic pertransire, qualiter mane surgens gratum tibi servitium exsolvere possim.*

Et cum magna cautela ambulent in ecclesiam et in dormitorio et dum ad proprium stratum venerit frater, dum se 15

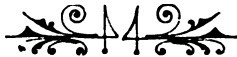
1 ϵ^1 et omnes respondeant. — 1 α^1 omnes pariter *In nomine domini, qui...* — 2 α^1 *celum*. 2 α α^1 α^3 *terram*. Et recepto silentio nocturno cum reverentia...; α^1 Recepto silentio cum reverentia; ϵ^1 El recte cum silentio... — 3 α α^2 α^3 intrent $\div$ oratorium. — 3 α^1 ϵ^1 Completorium > Completam. — 3 α α^2 α^3 Completam, orent cum intentione cordis (α $\div$ mentis). — 4 α^1 mentis, dent confessiones suas alternatim, incipiant Completorium. — 4 α α^1 α^2 α^3 > sic. 20 5 α α^2 α^1 ϵ^1 Completorium > Completam. — 5 α α^2 α^1 Clara luce diei et expleto eodem officio, summo silentio exeant hoc custodientes, et ore et corde fiant orationes secrete cum recordatione peccatorum et desiderio vitae aeternae cum lacrimis et gemitu vel suspirio, ita ut nullus alio (!) (apud α correctum; alii) noceat vel impediat (α^2 > vel impediat). Tunc iterum agant gratias domino dicendo hec (!) oratio (!): *Gracias* (lin. 9). 25

3 α^1 ϵ^1 custodiant $\div$ et. — 3 α^1 corde fiant. — 3 α^1 ϵ^1 > et. — 6 ϵ^1 secretae. — 6 α^1 peccatorum cum fletu et lacrimis et gemitu seu... — 7 ϵ^1 et fletu sine suspirio, ita ut nullus alii noceat. Tunc agant gratias... — 8 α^1 agant gratias deo dicendo. — 9 α^1 *ago* $\div$ tibi. — 9 ϵ^1 *sancte*. — 11 α α^1 α^3 *custodire per tuam sanctam misericordiam*. — 11 α^1 *Concede*. — 11 ϵ^1 *Concede* $\div$ *quaeso*. — 11 α α^1 *mihi*. — 12 ϵ^1 *et sano corpore*. — 12 α α^1 *pertransire, ut puriter ad Vigiliis surgens...* — 13 α α^1 *servitium*. — 14 ϵ^1 cautela vadant ad dormitorium et dum ad proprium lectum redierit frater dum se collocat, dicat psalmum (pg. 49 lin. 1). — 14 α α^1 α^3 ambulent de ecclesia in dormitorium (α primitus: dormitorio). — 15 α α^1 α^3 et cum ad. — 15 α α^3 frater, et se. — 15 α^1 dumque se. 30

collocaverit dicat psalmum *Deus in adiutorium* et post *Gloriam* dicat versum *Pone domine custodiam ori meo* et reliqua, et sic mane surgens, postulat sibi labia a domino aperiri, sic requiescens, roget ponere custodiam ori suo. Haec
5 sunt, quae debent monachi cotidie adimplere. EXPLICIT.

---

1 a a¹ a² *adiutorium* ⁊ *meum intende*. — 1 e¹ *adiutorium meum intende*, totum cum *Gloria patri*; et postea dicat versum.... — 2 e¹ *meo* ⁊ *et ostium circumstantias labiis meis*. Et sic muniat se signo venerabili sanctae crucis et dormiat in domino. *Amen*. — 2 a¹ et caetera > et reliqua, — 2 a a² *meo* et sic signo sanctae (a² sancte) crucis vallatus cum
10 invocacione sanctae (a² sancte) Trinitatis oportuno somno oportune quiescat. — 3 a¹ et sicut sibi mane. — 3 a¹ postulavit sibi aperire labia a domino, sic... — 4 a¹ ponere ori suo custodiam. Hi affectus in unum collecti. c¹ius ad memoriam reducuntur.

16. Incipit Epistola Pauli Diaconi ad Carolum regem. (C)

Haeften, disquis. Mon. pg. 1086. Herrgott, V. et discipl. Mon. pg. 10-14. Chronica
sacri Monasterii Casinensis (Ed. de Nuce, 1688) pg. 128-130. Pauli Warnefridi in
S. Reg. Comment. (1880) pg. 533-537. Monument. Carolina Bibl. Rer. Germ. (ed. Jaffé 3
t. IV) pg. 358-363. Dümmler, M. G. Epp. IV, 510-514. Cod. Casin. 175 (= C) pag. 511.
Cod. Casin. 179 (= C¹) pag. 238. Cod. Casin. 352 (= C²) pag. 460. Cod. Casin. 442
(= C³) pag. 280. Cod. Barberin. 421 (XI, 64) = (B.) fol. 116 r. Cod. S. Galli 914
(= G) pag. 173. Cod. Trevir. 1422 (= T) Cod. Berol. theol. fol. 368. (= L)
fol. 97 r. Clm. 6253 (= F) fol. 143 r Cod. Tudertin. n° 22 (= Te) Mabillon. 10
A. SS. O. s. B. V, XXXIX, LXXI. Hauck. Kirchengesch. G. Deutschlands II², 578. Beth-
mann. Archiv. f. alt. Gesch. X, 206.

a.787-797

PROPAGATORI AC DEFENSORI CHRISTIANAE RELIGIONIS DOMNO
KAROLO CHRISTI POTENCIA REGUM SAPIENTISSIMO THEODEMAR
EXIGUUS ET UNIVERSUS BEATI BENEDICTI PATRIS GREX VESTRO 15
SUBDITUS DOMINATUI AETERNAM IN DOMINO SALUTEM.

1 B AD CAROLO REX. REGULA FACIENTIBUS HAEC VITA ERIT ETERNA - G Te EPISTULA
(Te EPISTOLA) AD KAROLUM REGEM DE MONASTERIO SANCTI BENEDICTI DIRECTA ET (Te
ATQUE > ET) A PAULO DICTATA (Te ÷ DIACONO). — 12 B hac > ac. — 12 C¹ C² C³
Te christiane. — B dominus > domno. — 13 C¹ C² C³ B G T Carolo; F Te Karulo. — 20
13 F G L Te per Christi potentiam; T pro Christi potentiam. — 13 F L Te sapientissimo
÷ ac fortissimo. — 13 B G L Theotmar. — 14 Te > beati. — 14 Te Benedicti ÷ abbat. —
14 F L > patris. — 14 B vero (sic!) > vestro. — 15 G dominatuu (sic!) > dominatui: ae-
terna in domino saluta (!) — 15 C heternam, — 15 F Christo > domino.

1. A Paulo dictata. De Paulo Diacono videsis e. g. Wattenbach. Gesch. 25
Quellen. I⁷. 177. Ebert, Lit. d. Mittelalt. II, 36. Bähr, Lat. Lit. Christ. Dichter.
Suppl. I, 151.

13 Carolus Magno: Quid Carolus Magnum inter et monachos Casinenses
intercesserit videsis apud Abel-Simson, Jahrb. d. deutsch. Reichs. I. 473.
Chron. Casin. lib. I. Caput 12. (Mon. Germ. SS. VII. 589). 30

13. Theodomar fuit Abbas Casinas 778-797. De huius abbat. praeclare rebus
gestis cf. Leonem Ostiensem in Chronico Casinensi Libro primo Capitulo XI.
(Mon. Germ. SS. VII, 588.) et sequentibus.

Tam per epistolae seriem, quamque et per sanctum virum
 Adelgarium episcopum vestra famina suscipientes, magna
 sumus exultatione gavisi, dum vestram sublimitatem, Domi-
 namque nostram Reginam vestrosque liberos sospites va-
 5 lentesque esse cognovimus. Nec minori eciam tripudio exul-
 tabimus, dum vestrarum protelacionem finium, victoriamque
 de hostibus triumphos agnovimus. Auxit eciam nostrum illa
 res gaudium, quia vestram excellenciam de virtute in vir-
 tutem succrescentem Dei agrum studiose excolere addidi-
 10 cimus, ac monachorum religionem ad meliorem perducere

---

1 B C C¹ C² C³ aeipistulae; G epistulae: T^o epistole. — 2 G F T T^o Adalgarium. — 2 T^o
 > episcopum. — 2 B C² aeipiscopum. — 2 G fammina. — 3 F G L T T^o exultatione. — 3 T^o
 vestra sublimitate dominamque nostra regina. — 3 T divisi, (sic legebatur primitus, sed
 error correctus est). — 3 B vestra. — 3 F L T domnamque; B G dominanque (apud C nunc
 15 legitur *domnamque*, sed linea una litterae m abrasa est). — 4 G libros (!) — 4 B sospes
 > sospites. — 5 F G L T etiam. — 5 T^o etiam ÷ gaudio. — 5 C¹ B F L exultavimus > exul-
 tabimus. — 6 B C¹ protelacione; G F L T T^o protelationem. — 6 G T T^o victoriarumque;
 F victoriarum. — 7 F G L T T^o etiam. — 7 T^o vestrum (sic!) > nostrum. — 8 F G L T T^o
 excellentiam; B excellencia. — 8 F > vestram. — 8 B in virtute. — 9 T^o subrescentem.
 20 9 L > excolere. — 9 B acdidicimus; T addiscimus; C² addidimus; T^o dicimus. — 10 T^o
 hac > ac.

2 Adalgarium: De Adalgario loquitur Leo Ostiensis in hunc modum: *Re-*
versus igitur post ista in Franciam (scil. Carolus Magnus), *mox ad hunc*
abbatem (scil. Theodomarum) *per Adalgarium episcopum literas destinavit,*
 25 *rogans UT ALIQUOT DE MONASTERIO NOSTRO FRATRES AD OSTENDENDAM SEU*
CONSTITUENDAM IN ILLIS PARTIBUS REGULARIS DISCIPLINAE NORMAM TRANSMIT-
TERET. Quod et fecit, mittens illi etiam regulam et hymnos, qui tunc ex
traditione regulae in hoc monasterio canebantur: pondus quoque librae punis
et mensuram vini, necnon et mensuram calicis quam in misto servitores
 30 *debent accipere et UNIVERSAS PRORSUS CONSUETUDINES, quae in hoc loco*
TUNC TEMPORIS HABEBANTUR in scriptis ei transmissit. Neminem fugit Leonem
 hisce verbis ad Pauli literas alludere.

3 vestram: apud C sequitur rasura.

statum. Certum est, quia vos hoc factum beaciores efficiet,
dum tale deo nostro, tamque beneplacitum munus offertis.
Qua de re, quia AD BEATI PATRIS NOSTRI BENEDICTI DOCTRINAM
ET LUCULENTA EXEMPLA ALIQUOS MONACHORUM REGIONIS ILLIUS
VESTRAE CLEMENCIAE INFORMARI PLACUIT, iuxta praeceptionem 5
en vobis regulam ejusdem beati Patris de ipso codice, quam
ille suis sanctis manibus exaravit, transscriptam direximus.
In finem autem sacrae ejusdem regulae ymnos, qui secundum
instituta beati Patris nostri per singula officia vel festivitates
cantari debent, adnexuimus. 10

Si quem autem monet, quare beatus Benedictus in estatis
tempore cotidianis diebus ad nocturnum officium unam
tantum de veteri testamento leccionem praeceperit legere
cognoscat, necdum eo tempore in Romana aecclesia, sicut

---

1 T^o Caertum. — 1 F G L T T^o beaciores. — 1 T efficiat > efficiet. — 2 B placitum > 13
beneplacitum. — 3 B doctrina. — (4 T^o LUCULENTA primitus.) — 4 L monachos > mona-
chorum. — 4 T monachorum placuit regionis. — 4 B C^o religionis > regionis. — 5 F G T T^o
Clementiae; C Claemenciae. — 5 L Excellenceae. > Clemenciae. — 5 T > placuit. —
5 T T^o iusta > iuxta. — 5 F G L T praescriptionem ÷ vestram. — 6 B C T^o hen > en [apud
C h in rasura]. — 6 T > beati. — 6 F G L T quem > quam. — 7 F suis manibus sanctis. 20
7 C exarabit. — 7 C^o C^o T transcriptam; F scribitam; B transscriptum. — 8 F G L T T^o in
fine. — 8 C C^o C^o Tu sacre. — 8 B imnos; T himnos. — 8 B C^o saecundum. — 10 C^o ad-
nexivimus; B anexuimus. — 11 C^o C^o F G L T T^o movet > monet. — 11 G aestates; F L
T B C^o aestatis. — 13 B F G L T cottidianis. — 13 C^o C^o cotidianum officium unam tan-
tum... — 13 G vetare (!) > veteri. — 14 B vetere. — 14 F G L T leccionem. — 14 B perce- 25
perit > preceperit. — 14 G Romanae ecclesia. — 14 T^o legi praeceperit. — 14 B F G L T C^o
C^o legere > legire. — 14. C^o T^o aecclesia.

4 C Aliquos: Invenitur rasura quae dividit syllabas *ali et quos*.

8 secundum instituta: Confer sis Regulam S. Benedicti Capitula IX-XIX. 30

12 unam tantum de Veteri Testamento: Ita sanctus Benedictus in Capi-
tulo X suae regulae: *A Pascha autem usque ad Calendas Novembris omnis*
(ut supra dictum est) psalmodiae quantitas teneatur, excepto quod lectiones
in codice propter brevitatem noctium minime legantur, sed pro ipsi tribus
lectionibus una de Veteri Testamento memoriter dicatur. 35

nunc leguntur, sacras scripturas legimus fuisse; sed post aliquod tempora hoc institutum esse, sive a beato papa Gregorio, sive, ut ab aliis affirmatur, ab Honorio. Qua de re nostri maiores instituerunt, ut hic in sacro nostro cenovio, 5 quod iuxta sanctum illius corpus institutum est, tres, cotidianis diebus, estivo in tempore, ex veteri testamento, lecciones in codice legantur: ne a sancta Romana ecclesia discrepare videntur. Nec enim credendum est, hoc beato Patri Benedicto displicere, sed potius gratum ei esse, si quis supra id, quod 10 ille in Dei laudibus **¶** instituit, propter Dei amorem adiciendum curaverit. Nam et de psalmodiarum canendorum per singulos septimanae dies divisione, si cui melius visum fuerit, quam

pg. 513

- 1 C sacrascriptura; T_v sacrascripturas; C¹ C² C³ sacra scriptura. — 1 C¹ C² C³ B legi mos > legimus. — 1 F T aliquot tempus; G L aliquot tempore; B aliquod tempore; T_v aliquod tempus. — 2 L fuisse > esse. — 2 C¹ sive ÷ ut. — 2 B sive a beato Gregorio sive a basilis (!) affirmatur ab Honorio, et hic in sacro... — 3 C¹ sive ut aliis affirmantur. — 3 C Onorio (litera H adiecta est a correctore.) — 7 T maiores nostri. — 7 C cenobio; C² C³ cenobio; B T_v caenobio. — 3 F G institum > institutum. — 5 F T cottidianis; C¹ cotidiani. — 6 C¹ L estivo tempore. — 6 B in tempore estivo. — 6 F G L T aestivo; C¹ estivo. — 6 G vetere. 20 6 F G L T T_v lectiones — 7 F modice > in codice. — 7 T_v > ne a sancta — videntur. — 7 B C¹ L aeclesia. — 8 C¹ T videantur > viderentur; C¹ C² B F G L viderentur. — 8 T_v hoc ÷ est (sic!) — 8 L patri ÷ nostro. — 9 B displicare > displicere. — 9 F G L potius. — 9 T_v magis > potius. — 9 B > ei. — 9 T_v ei gratum. — 9 C¹ C² si quia supra it (!); B F G L T si quis; 25 C¹ si quid. — 10 F G L T_v adiciendum ÷ esse. — 11 T > canendorum. — 12 B septimane. — 12 T dies ÷ canendorum — 12 C¹ C² sicut melius. — 12 F fuerit visum.

2 beato papa Gregorio: Gregorio utique cognomento Magno, qui de liturgia optime meruit.

- 3 ab Honorio, primo scilicet, qui ab annis 625-638 claviculum ecclesiae 30 tenuit, de quo Liber Pontificalis: Fecit autem in domum suam iuxta Lateranis monasterium in honore sanctorum apostolorum Andreae et Bartholomei, qui appellatur Honorii, ubi praedia et dona simul obtulit. (Duchesne, Lib. Pontif. I, 324; 327 n.)

- 12 Si cui melius visum fuerit: Haud indubie Paulus Diaconus ad regulae 35 S. Benedicti capitulum XVIII alludit, ibi enim legitur: *hoc praecipue commo-*
nentes, ut si cui forte haec distributio psalmodiarum displicuerit, ordinet si me-
lius aliter iudicaverit, dum omnimodis id attendatur, ut omni hebdomada
psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmodiarum psallatur.

ipse beatus Pater instituit, ab ipso habet licenciam, ut melius
estimaverit, canere. Nec debent cogi monachi, si tamen
vestro sapientissimo cordi ita placet, qui nunc Romano more
psallunt, iuxta institutionem sacre hujus regulae psalmos
dividere, sed possunt, si vobis ita videtur, solito more ca- 5
nentes ARCCIORIS VITAE NORMAM SUSCIPERE.

Diraximus quoque pondo quattuor librarum, ad cujus æ-
qualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras
singularum librarum iuxta sacrae textum regulae, possit dividi.
Quod pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco 10
reperitum. Misimus eciam mensuram potus, que prandii, et aliam,
que cene tempore, debeat fratribus praeberi: quas duas men-

---

1 Tr abet (!). — 1 F G L T Tø licentiam. — 1 G ut melius indicaverit canere. —
2 C¹ T aestimaverit. — 2 B Nam > nec. — 2 F monachi cogi. — 2 B monacho > mo-
nachi. — 4 Tr usta (sic!) > iuxta. — 4 F G L T Tø institutionem. — 4 C¹ C² F L T sacrae 15
huius regulae. — 4 G Tø regule. — 5 Tø set > sed. — 5 T si ita vobis. — 5 T videretur >
videtur. — 6 G L T Tø aretioris. — 6 Tø vite. — 7 Tø pondos > pondo — 7 F T pondus
> pondo. — 7 T quatuor. — 7 C² equalitatem. — 8 F debet > debeat. — 8 F quae dr (!)
> quadras. — 9 B singulorum. — 9 Tø iusta > iuxta. — 9 B sacre. — 9 G regulae. —
[9 Tø posset primitus.] — 10 F ponendus (sic!) > pondus. — 10 F L ab ipso est Patre. — 20
10 L in hoc loco est. — 11 C¹ eciam. — 11 F G L T etiam. — 11 B ergo > eciam. —
11 B mensura > mensuram. — 11 C¹ C² C³ F G L T Tø quae > que. — 11 T potus, unam-
que prandio et allam... — 11 F G L T Tø prandio > prandii. — 11 C¹ prandii.

11 C² alia > aliam. — 11 C¹ C² C³ F G L T Tø quae > que. — 12 B caene; C² C³ cenae;
F T coenae. — 12 F C² preberi; C¹ preveri; C¹ praeberae (!). — 12 C² C³ quas duos: duas 25
mensuras; C¹ C² quas duo: duas mensuras.

4 iuxta institutionem: Capituli scilicet XVIII sanctae Regulae Quo ORDINE
PSALMI DICENDI SUNT.

6 ARCCIORIS VITAE NORMAM SUSCIPERE: de significatione huius sententiae cf.
dissertationem Mabillonii nostri in Acta SS. o. s. b. tom. V. LXII n° 136. 30

7 pondo quattuor librarum cf. Capitula XXXIX et XL sanctae Regulae,
illud DE MENSURA CIBI, hoc DE MENSURA POTUS inscriptum et infra
pg. 55. N.B. 3.

suras estimaverunt maiores nostri emine mensuram esse.
 Direximus eciam et mensuram unius calicis quam obsequia-
 turi fratres iuxta sacrae regulae textum, solent accipere.
 Beatus pater noster instituit duo cocta pulmentaria in coti-
 5 diana refeccione fratribus preparari, et tercium de legumi-

1 *Te* estimaverunt; *C* *C* *C* *F* *G* *L* *T* aestimaverunt. — 1 *L* patres > maiores. —
 1 *B* aemlnem; *Te* emlnam. — 1 *C* *C* *F* *G* *L* *T* eminae; *C* *aeminae*. — 1 *C* *C* *C* men-
 sura. — 2 *F* *G* *L* *T* etiam; *Te* aetiam. — 2 *F* quem > quam. — 2 *B* obsequi auctori >
 obsequiaturi; *T* obsequiuri; *Te* obsecuturi. — 3 *Te* iusta > iuxta. — 3 *B* *Te* sacre. —
 10 4 *T* *Te* > noster. — 4 *Te* cocta duo. — 4 *F* *L* cottidiana. — 4 *C* in cotidianis diebus
 refeccione... — 4 *B* in cotidia. — 5 *F* *G* *L* *T* *Te* refeccione. — 5 *F* *G* *L* *T* praeparari;
C *Te* preparare. — 5 *F* *G* *Te* tertium.

1 Emina:

- . . . . . ita et S. Benedictus, cum emnam vini dicit, secundum sui loci con-
 15 suetudinem dicit. Unde Carolus rex, qualiter ipsam hemnam intelligere ac
 scire potuisset, misit Beneventum ad ipsum monasterium S. Benedicti, et
 ibi reperit antiquam hemnam et iuxta illam hemnam datur monachis vi-
 num. Similiter et iuxta eam habemus etiam et nos. (Hildegardus, Exposit.
 S. Reg. Cap. XL. pg. 415. cf. Mabillon. A. SS. o. s. B. V, LXXXV n° 161.)
 20 3 iuxta sacrae Regulae textum: Regula Sancti Benedicti Capitulum XXXVIII
 (DE HEBDOMADARIO LECTORE) *frater autem lector hebdomadarius accipiat mixtum*
prius, quam incipit legere, propter communionem sanctam, et ne forte grave
sit ei ieiunium sustinere; et capitulum XXXV (DE SEPTIMANARIIS COQUINAE)
Septimanarii autem ante unam horam refectiois accipiant super statutam
 25 *annonam singulos bibere et panem, ut hora refectiois sine murmuratione*
et gravi labore serviant fratribus suis. Paulus Diaconus ita in commentario
 suo: . . . . . quando ad Nonam reficiunt fratres, cum canitur missa ad
 octavam, post missam vadant omnes, qui debent accipere mixtum, id est
 hebdomadarii coquinae, lector, hospitalarii et qui infirmis serviunt pariter,
 30 et inveniant singuli praeparatam quartam partem librae de pane in loca
 sua. Quamvis sanctus Benedictus dicat de uno bibere et de uno pane, nos
 vero ita facimus, sicut diximus supra, quartam partem librae, id est quinque
 solidos pensantes. (Paulus Diac. in Comment. ad Cap. XXXV.)

nibus crudis, aqua infusis: Nos vero ex institutione maiorum nostrorum, tria cocta pulmentaria aliis diebus, quarta feria et sexta feria duo tantum, reficiendis fratribus praeparamus; excepto quod plures ex fratribus nostris pane tantum his diebus herbisque ortensibus vescuntur, quorum plerique 5 eciam nec vinum bibunt. Die vero Dominico, et in festivitibus praecipuis, eciam quartum addimus pulmentum, exceptis secunda, quarta et sexta feria, aliis diebus prandentibus fratribus, cum vinum nobis abundat, singulas phialas miscere facimus. In summis quoque festivitibus, hoc est in Nativi- 10

1 B crudi > crudis. — 1 F G L T Te institutione. — 2 B L T quarta et sexta feria; Te quarta feria et sexta duo. — 3 Te preparamus. — 4 B C¹ panem > pane. — 4 hils > his. — 5 C¹ C² C³ F G L T hortensibus; B ortensibus ÷ nam. — 5 F quorumque. — 5 B plerisque > plerique; L pleri > plerique. — 6 F G L T etiam; C³ aeciam; Te aetiam. — 6 B bibunt > hibunt. — 7 Te precipuis. — 7 F G L T Te etiam. — 7 C¹ C² C³ 15 excepta > exceptis; Te exceptis ÷ in. — 8 C¹ C² saecunda. — 8 T ferlis > feria.
9 L > fratribus. — 9 C¹ C² C³ F L Te habundat. — 9 F singulas miscere facimus. — 9 L misceri > miscere. — 10 L > In summis quoque — prandium miscere facimus. — 10 C² natali > nativitate

1 Nos vero: Advert: Hildemarum scribentem in Cap. XXXIX S. Regulae: 20
Refectio cottidiana varie intelligitur; alii sunt qui intelligunt ut sicut in diebus privatis, ita etiam in solemnibus et in Pascha intelligunt, i. e. ut duo pulmentaria cocta debeant esse in solemnibus, sicut in diebus privatis, propter illud, quod patres nostri in privatis diebus manducabant ad Nonam et in solemnibus ad Sextam, et ita tantum manducabant ad Sextam et seram 25 ut non plus quam in diebus privatis manducarent ad Nonam, quia solummodo illum cibum, quem ad Nonam manducabant ad Sextam et seram, sed meliorem aliquantulum, sive *tria pulmentaria cocta, nam numerum augebant*; [haec omnia ex Pauli commentario exscripsit, attamen Paulus in fine ita habet: nam numerum *non* augebant.] 30

3 C tantum: hoc verbum sequitur rasura, videntur verba *reficiendis fratribus* abrassa.

5 C herbisque; primitus legebatur apud C erbisque, litera *h* postea adiuncta est.

tate Domini et Epiphania, in Pascha et Tercia feria post
Pascha, quando nobis grandis festivitas est, et in Pentecosten,
et in sancti Johannis, et in sancti Petri, ¶ et in sancti Lau-
rencii, et in sanctae Mariae, et in sancti Martini, et beati
5 Benedicti, eciam bis ad prandium miscere facimus. Praeter
haec etiam estatis tempore post Nonam, aliquid, si est de
pomis, et singulas fialas nostris fratribus praebeamus. Cum
vero tempus seccionis feni est, eciam pocionem ex melle
ad horam quartam laborantibus fratribus propinamus. Vola-
10 tilia numquam, nisi die Natalis Domini, si est unde, usque ad
dies octo comedimus, similiter eciam Paschalis festi diebus. Sed
dae (!) esu volatilium tam caute prudentissimus Pater noster

fol. 514

- 1 F Domini, in Epiphania; T Domini, Epiphania; G Domini, in Epyphania. — 1 B Epy-
phanie; C¹ T^o Epyphania. — 1 F G T tertia > tercia. — 2 T^o quomodo > quando. —
15 2 T festivitas est ÷ et in Ascensione domini. — 2 T^o Pentecosten. — 3 F T Ioannis. —
3 F G T T^o Laurentii. — 4 B et sancte Marie; T^o Marie. — 4 F G T et in sanctorum
Martini, Benedicti. — 4 T^o sanctorum Martini et Benedicti. — 4 B Martyni.
5 F G T T^o etiam; C¹ aecliam. — 5 B vis > bis (sed inter lineas; in textu omittitur). —
5 T faciamus miscere. — 5 F L T^o Preter. — 6 C¹ hec. — 6 L hec etiam estatis. —
20 6 F G T etiam; T^o aetiam. — 6 C¹ C¹ C¹ F T aestatis. — 6 T^o Nonam ÷ aliud. — 7 F ali-
quod > aliquid. — 7 B phiales; G fialas (sic primitus, prima littera l erasa est). —
8 L tempus ÷ fuerit. — 8 B F G L T T^o sectionis. — 8 C¹ C¹ G L faeni; F T foeni. —
8 C¹ aecliam; F G L T T^o etiam (T^o aetiam) potionem. — 9 T^o oram > horam. —
9 F propinamur > propinamus. — 10 C¹ numqua > numquam. — 10 G nisi ÷ in. —
25 10 T^o > die. — 10 C¹ dies > die. — 11 F G L T T^o etiam; B aecliam. — 12 T usu > esu.
12 C¹ ta > tam.

1 C Ephiphania, sic primitus!

11 G diebus in rasura.

- 11 B In Codice Barberiniano sequuntur verba *Paschalis festi iterum*
30 verba: *domini, si est unde — festi*, cui ultimae voci *diebus* subnectitur.
12 G nrt > noster.

12 Sed de esu volatilium: Videsis quae Paulus in Commentario suo ad
Capitulum XXXVI sanctae Regulae scribit: dicit enim et volatilium car-

in sua regula posuit, ut si velint comedere monachi, cum
oportunum est, non subiaceant culpe, sin vero eis a suo tale
edulium non praebetur abbate, ut, quasi ex debito, hoc non
possit requirere.

Sane quia percontari dignati estis, quod vestimentum 5
cuculla debeat intellegi, cucullam nos esse dicimus, quam

---

1 G raegula. — 1 B velli > velint. — 1 Tr comedere. — 2 L opportunum. —
2 B subiaceat culpa. — 2 Tr subiacent. — 2 C¹ F G L T culpae. — 2 T si vero. — 3 B ae-
dulium. — 3 C¹ C² T praebetur; C¹ preveatur. — 3 Tr prebetur ÷ ab. — 3 T > debito,
non possent requirere. — 3 B > hoc. — 4 T possunt; B F G L Tr possint > possit. — 10
4 F exquirere > requirere. — 4 F G L T Tr requirere ÷ Multi tamen fratrum nostrorum
neque (T nec) volatilia comedunt, (Tr edunt > comedunt) neque (T nec) vinum unquam
nisi de sancto calice bibunt.

3 L T Tr percunctari. — 3 B quod vestimenta (sic primitus, postea emendatum: ve-
stimentum). — 6 G cuculla. — 6 L T intelligi. — 6 B cuculla nos... — 6 G Tr cucullam. — 15
6 Tr qui > quam. — 6 C nos esse, in textu C syllabae os litera n subscripta videtur.

nos monachis a sancto Benedicto prohibitum: *Nunc videndum est, si debeant
sani monachi carnes volatilium comedere . . . . . si tibi respondeo, quia
non debes carnes volatilium comedere, quia ille vetuit; tu dicis: Proba mihi,
ubi sanctus Benedictus hoc vetuit. Vis scire? Tu dicis: Volo. Audi rationem* 20
*attentius. Constat enim in volatilibus carnes dulciores esse, quam quadru-
pedum. Iam si ille carnes quadrupedum tibi vetuit, in quibus minor dulcedo
est, quando magis vetuit tibi volatilium carnes, in quibus maior dulcedo est.
Tu dicis: Unde sapis, quia per illum minorem dulcedinem carniū qua-
drupedum, vetuisset etiam maiorem dulcedinem carniū volatiliū? Ego* 25
*tibi dico: Quia mos est sanctorum doctorum in minore comprehendere
maiorem, sicut legitur dicisse Dominum. . . . .* (Paulus Diaconus. Comment.
in S. Reg. pg. 342.) Amplius de hac re loquitur Hildemar in Commen-
tario suo pg. 412.

6 C cuculla debeat intellegi: Ita Paulus Diaconus in Commentario suo ad 30
Regulam: *Cuculla dicitur casula nihilque amplius de hoc vestimento loquitur
et de Melote: Scapulare dicit illud: quod Graeci Scima vocant, cum quibus
capita tegunt et cingunt illa sibi, ad cuius similitudinem videtur esse illud,
quod nos Melota vocamus.* (In Cap. LV S. Reg. pg. 426. Hildemar vero plura
de his vestimentis loquens, Isidorus in etimologiis (lib. XIX. C. 24 n° 19, 35

alio nomine casullam vocamus; et inde est, quod hiemae vil-
losam, estate puram aut vetustam beatus Pater instituit,
quia scilicet hoc genus indumenti solet cum villis intexi.
Illud autem vestimentum, quod a Gallicanis monachis cuculla
5 dicitur et nos cappam vocamus, quod proprie monachorum
designat habitum, melotem appellare debemus, sicut et acte-
nus (!) in hac provincia a quibusdam vocatur; de quo, sicut
beatus Gregorius scribit in libro Dialogi, ereptus ab aqua
per Maurum monachum puer Placidus dixit: * Ego, cum ab
10 aqua abstraerer, melotem super me abbatis cernebam eum-
que me ab aquis educere considerabam.

---

1 T alio casulam nomine. — 1 F G L casulam. — 1 B nomine casula nos esse dicimus.
1 B hyeme; T_v leme; C² hilmæ (sic!), sed secunda littera i primæ inscriptum inve-
nitur); C¹ C¹ F G L T hleme. — 1 B billosam; T_v villosa. — 2 C¹ C² F G T aestale; L esta-
13 tem (sic!); C¹ estatem vero. — 2 B F G L T T_v pater + habendam, — 2 T_v stitui (sic!)
> instituit. — 3 L genus vestimenti cum villis solet intexi. — 3 T T_v intesti > intexi. —
4 B > a; [in codice C² littera a verbis *quod gallicanis* inscriptum invenitur]. — 4 G T coculla.
4 T_v dicimus et nos cappam vocamus. — 5 B cappa; C¹ campam C¹ cappam (attamen altera
littera p verbo inscriptum). — 5 B G T_v propriae. — 6 B T_v abitur; L habitum designat. —
20 6 B F hactenus. — 7 T > hac. — 7 F sic > sicut. — 8 T scripsit > scribit. — 8 B dialogi. —
10 L T_v extraherer; F G abstraherer; B traherer. — 10 B > eumque — considerabam.

ML. LXXXII, 691) quis testem adducit et postea adiungit: *Melos est animal
dictum, vel quod sit rotundissimo membro vel quod favum petat et assidue
mella captat.* (Hildemarus in Cap. Lv S. Reg. pg. 514); unde et habes cur
25 T G L T T_v rotunditatem et non nuditatem (cf. pg. 60 lin. 2) legunt. Vi-
desis etiam Mabillonium nostrum, qui in praefatione ad saeculum Quintum
Benedictinum diffusius de hoc indumento disserit (Mabillon. A. SS. o. s. n.
V. XXXI. n° 59 ss.) iconibusque textui insertis opinionem suam illustrat.
Nos quoque editioni huic nostrae figuræ Benedicti et Iohannis abbatum ve-
30 stibus monachalibus indutorum ex codice 175 archivii nostri depromptas inse-
rere curavimus. Ad rem facit capitulum LV sanctae Regulæ. DE INDUMENTIS
FRATRUM.

2 G vestustam, primitus sic scriptum videtur.

6 C actenus, littera h voci postea adiecta est.

35 8 in libro Dialogi: S. Gregorius Magnus Dialogorum lib. II. Cap. 7.

Quod tegumentum ideo sic appellatum est, quia solebat antiquitus de illius animantis pelle fieri, quod melos propter nuditatem sui corporis appellatur, quod genus bestiole a nonnullis taxus vocatur. De quo genere tegumenti nichil beatus Benedictus in sue textu regule locutus est; ob hoc scilicet, 5 ut conicere possumus, quia diverso modo hoc vidit a plerisque monachis uti tegumento. ¶ Nam Galliarum monachi hoc laxius et prolixius induuntur, Itali vero monachi, sicut nostis, brevius huiuscemodi et striccius vestimentum habent. Greci vero, preter operimentum capitis, modicum quoddam tantum ante 10 pectus et a dorso dependens; Transmarini autem monachi huiusmodi operimentum pellicium habent. Ergo, quia tantam in monachico indumento beatus Benedictus diversitatem vidit, unicuique monachorum, quod ex his potius eligere velit, proprio arbitrio dereliquit. 15

pg. 515

1 *Te* hic > sic. — 1 *L* sic ideo appellatur, quia... — 1 *T Te* solebant. — 2 *B* animalibus pelle. — 2 *F* > pelle fieri. — 3 *F G L T Te* rotunditatem > nuditatem; *B* ruditatem. — 3 *Te* corporis ÷ sic. — 3 *B* vestiola nonnulli taxus; *C² F G L T* bestiolae. — 4 *C² F G T* nihil. 4 *L* vestimenti > tegumenti. — 5 *C² F G L T* suae textu (*L* sexu) regulae (*G* regule). — 5 *Te* suo testu. — 5 *B C¹ C²* regulae. — 5 *B* loquutus est. — 6 *Te* > ut. — 6 *B* concedere > 20 Conicere. — 6 *L T* conicere. — 6 *G* possum > possumus. — 7 *C¹ C² C³ T* tegumentum. — 7 *C¹ C²* Gallicarum; *C³* Gallicanarum. — 7 *T* laxa > laxius. — 7 *C¹* laxius > laxius. — 8 *B* Ita > Itali. — 8 *F* Italici; *C²* Intalici (sic primitus legebatur). — 8 *T* sicut ÷ vos. — 8 *F G T* nostri > nostis; *C¹* nosti. — 8 *B* brebuis.

9 *F G L Te* strictius; *G* instriictius. — 9 *T* habent vestimentum. — 10 *C² F G L T Te* pro- 25 pter > preter; *B C²* praeter. — 10 *F G L* quiddam > quoddam. — 11 *B* dorsum > a dorso. 10 *F* pendens > dependens. — 11 *F* Tres Martini (!) > Transmarini; *B* trans mari. — 12 *L* quantum > quia tantam; *B* quia tantum; *Te* tanta > tantam. — 13 *F T* in hoc monachi indumento; *L* in hoc monachico indumento; *G* monachico indumento. — 14 *F G L Te* quid > quod. — 14 *F G T Te* potius. — 14 *T* elegere voluerit. — 15 *B C² G Te* 30 dereliquit; (sic etiam legebatur primitus apud *C*).

3 nuditatem cf. supra pg. 59 lin. 23.

De numero autem et qualitate vestimentorum sic beatus
Pater noster in sua regula posuit, ut tamen in providencia sit
abbatis, quomodo debeat pro sua unicuique distribuere ne-
cessitate; sed et ipse Pater dixit, quia in temperatis regionibus
5 minus, in frigidis plus vestimenta sit opus haberi. Seniores
tamen nostri et preteriti abbates instituerunt fratribus nostris
propter diversos labores tres tunicas habere, duas grossiores
in hieme, unam subtiliorem in hestate, similiter et in loco
cucullarum duos, quos nos dicimus mattos, qui ex gressiori (!)
10 sago fiunt, et unum in hestate subtiliorem operimentum.
Cucullas autem ideo non habemus, quia maioris (!) sunt praeci

- 1 F > ex. — C¹ C² C³ qualitatem (etiam apud C sic legebatur, sed littera m abrasa est).
1 B beatus + Benedictus. — 2 Te in sua providentia. — 2 F G L providentia. — 3 Te ab-
bati. — 3 B C² necessitatem. — 4 Te set > sed. — 4 B > et. — 5 C² fridis > frigidis. —
15 5 Te plus vestimentis opus haberi. — 5 B F habere. — 6 B F L T praeteriti. — 7 T > tres. —
7 Te habere > habere. — 8 B T hyeme. — 8 B C¹ C² L Te estate; C² F G T aestate. — 8 B et
unam subtiliores. — 9 F et loco. — 9 G T cucullarum duos (T duas), quos. — 9 B duas,
quae nos dicimus mantos. — 9 C¹ C² mattas; F G T L Te mantos. — 9 Te quia > qui. —
9 B e > ex.
20 9 C¹ C² F G L T Te grossiori. — 9 C³ grossioribus sagis. — 10 G aestate; B C² F L T estate;
C¹ C³ estatem. — 10 B subtilio; C² subtiliorem. — 10 L vestimentum > operimentum.
11 G T Te cucullas. — 11 Te habemus > habemus. — 11 B C¹ C² T Te maiores — 11 B > sunt.
11 B L praeci; F L Te prelii; C¹ C³ praeci; G praecii.

1 De numero.... in sua regula posuit: Capitulo scilicet LV DE VESTIARIIS
VEL CALCIARIIS FRATRUM.

- 11 Cucullas autem ideo: observat Angelus de Nuce: Codex sancti Angeli
25 ad Formias, in archivio Casinensi adservatus, exhibet imaginem Desiderii
abbatis Cucullati, talari scilicet vestimento undique clauso nec admodum
sinuoso, manicis non amplis et haec plane per ea tempora cucullae forma.
Anterioris aetatis nulla apud nos extat cucullae vel pictura vel graphica
descriptio et profecto non eadem omni aevo cucullae formula, quamquam
30 non omnino a primigena discrepans. Vide Haeftenum et Ferrarium. (Angelus
de Nuce, Chronicon sacri monast. Casinensis pg. 131).

et quia nobis Pater noster alias precepit, talia vestimenta habere, quales possunt in provincia vilius emi. Habent autem fratres nostri et duplicia femoralia: multi tamen ex eis Deo adiuante (!) in tantum se continent, ut neque femoralia habeant, 5 neque amplius quam duplicia, secundum regularem textum, indumenta. Statuit autem venerabilis Pater, ut scapulares monachi propter opera habeant, quod ob hoc scapulare dicitur, quod scapulas precipue tegat, et capud: quod vestimentum

1 G precepit. — 1 F G L T To talibus vestibus uti. — 2 F provincia. — 2 B C¹ C² aemi.
3 F duplitia; C¹ duplucia; To dupplicia. — 3 B faemoralia. — 3 B heis > eis. — 10
4 B iubante > adiuante; C¹ C² C³ auxiliante; F G L T To iuvante. — 4 C² feralia > femoralia. — 5 B duplicia; F duplitia. — 5 C³ saecundum. — 5 C textum (sic!) — 6 B indumentum. — 6 F L To scapulare; G T scapularem. — 7 B monachis. — 7 B ab hoc. — 7 B C¹ C² scapulares. — 7 B dicuntur > dicitur. — 8 B C² F L T praecipue; G precipuae. — 8 B tegunt > tegat. — 8 C¹ C² C³ F G L T caput. — 8 F G L T quo vestimento. — 8 B vesti- 15 mento; (sic etiam primitus apud C.)

1 Et quia: Textus, qui sequitur apud To in rasura usque ad finem.

3 duplicia femoralia: Sic Paulus Diaconus: Femoralia enim non dicit, ut generaliter habeant in monasterio, sicut in via, nisi quibus necesse sunt, verum ipsa femoralia cum dant non in Capitulo debent dari, sicut alia vestimenta generaliter, sed seorsum. (Paulus Diaconus, Comment. in sanct. Regul. Cap. LV. pg. 428). Hildemarus vero in Commentario suo Pauli verba referens, postea sic de usu generaliter dandi femoraila loquitur: Notandum enim est, quia sunt talia monasteria, ubi, cum necessitas fuerit, femoralia de vestiario accipiunt. Et iterum sunt alia monasteria, ubi omnes generaliter accipiunt femoralia, sed tamen non omnes generaliter semper utuntur, nisi cum necessitas exposcit, quamvis omnes generaliter illa accipiant. Ista monasteria bona sunt, eo quod illa maxima pars semper non portat. Et iterum sunt alia monasteria, ubi omnes generaliter accipiunt et generaliter portant; ista monasteria non sunt laudabilia: verum ubi generaliter accipiunt et generaliter illa utuntur, tunc sicut alia vestimenta in Capitulo debent accipere (Hildemarus, Comment. in sanct. Regul. pg. 520-21). Hildemarus ad Pauli litteras se referre videtur, Paulusque Casinensium consuetudinem referens, in commentario vero nihil de ipsa loquens, commentarium alibi scripsisse videtur et quidem ante confectas litteras. 35

pene omnes in hac terra rustici utuntur. Pro quo tegumento
nos e gressiori textu ad melotis similitudinem operimentum
habemus, nisi quod manico in hoc usque ad manus pertin-
gentes habentur. Preter addimus ¶ unicuique sicut ei opus
5 est. Nam senibus nostris gunnas pellicias tribuimus: infirmos
eciam et in culcitis iacere permittimus, et unicuique omnino,
sicut sua exposcit necessitas, prebemus. Concessum est eciam
fratribus nostris habere manutergia, sive ad tonsure obse-
quium, sive ad codices, quos ad legendum suscipiunt, invol-
10 vendos.

pg. 516

Praeter regularia quoque ieiunia in vigiliis precipuarum
festivitatum usque ad Vesperam ieiunamus, et a Vespera vigi-
liarum per totam noctem et diem festivitatis usque ad Comple-
torii officium ienua non flectimus. Dominicis quoque diebus,

15 1 G poene; B C¹ paene; T > pene. — 1 B hac terrarum; C cerra (!) > terra. — 2 F L ex >
e; T > e. — 2 B¹ C C¹ C² F G L T To grossiori. — 2 B textum > textu. — 2 B melotem; (sic
etiam primitus apud C legebatur; F G L T^o melotum. — 3 F G L T manicae. — 4 T^o aben-
tur > habentur. — 4 B praeter. — 4 C² preter ÷ haec; F G L T praeter ÷ haec. — 5 C tri-
humus. — 6 F G L T etiam; T^o aetiam. — 6 B L culcitris. — 6 F > et unicuique — prebe-
mus. — 7 C¹ L praebemus; B C² C³ prevemus; G T praebeamus. — 7 F G L T etiam;
20 C² acciam. — 7 T^o autem > eciam. — 8 B tonsura. — 8 C¹ C² obsequia. — 9 B sive co-
dices. — 9 T involvendum.

11 F Preter. — 11 C¹ regula > regularia. — 11 G praecipuarum. — 12 B festivitatis
usque ad Vesperum. — 12 G veque (sic!) > usque. — 12 B ad Vesperam. — 13 T Comple-
23 turii; G Completorii. — 14 B F G L T genua.

5 gunnas: Ad hunc locum quod attinet, Haeftenius: *Breuius habet Ge-
minas pelliculas, sed nostra lectio non prorsus improbanda: est autem Guna
vestis pellicea. Moschopulus: σαρρα, γ. γούνα σαρρα est barbarica vestis ex
pellibus caprinis. Videsis infra Supplicem Libellum monachorum Fuldensium
nº V.*

30 9 codices quos: apud T^o primitus quod.

9 T^o: involvendos et finit textus; sequuntur antiphonae neumatae in ho-
norem sancti Antonini martyris, aliae plures olim in ipsa pagina invenie-
bantur, sed erasae sunt.

11 in vigiliis praecipuarum festivitatum: Videsis supra pg. 23 et infra in
35 appendice, quae de ieiunio ex codice Casinensi 175 dicimus.

et a Domini Nativitate, usque ad octabum diem; a Pascha quoque usque ad Pentecosten similiter ad publicum officium ienua non flectimus.

Textum quoque promissionis, quo ordine solebant anteriores monachi regulam sanctam in hoc loco promittere, ecce in- 5 tra hac (!) epistolam in brevi paginola exaratum direximus vobis.

Joseb quoque frater noster, quem, ut scribere nobis dignati estis, praeficere ad regendum monasterium sub regulae tramite destinatis, habet secundum sacrorum canonum instituta largitatis facultatem, ut hoc possit facere, qui li- 10 cenciam monachis tribuunt, eciam ecclesiasticis gradibus sublimari. Videat tamen ille, si sic se potest coartare, ut possit suo exemplo fratribus prodesse. Grandis siquidem et prima est in hoc monachis et contra regulae seriem districcio, si 15 eis sine sua eleccione externus aliquis preponatur. Vestra tamen sagax providaque subtilitas, sicut celitus mente auferit (!), ita disponat. De Optato vero monacho nostro summis precibus obsecramus, ut quia per ignoranciam etatis excesssit, vestra mereatur clemencia relaxari.

His expletis, commendamus nos sacre Vestre, poscentes 20 Dominum nostrum tam publice quam private, ut vestram nobis vestrorumque salutem prolixis temporibus concedat, et ubique vestram gloriam semperque custodiat. EXPLICIT.

---

1 B > a. — 1 L Nativitate Domini. — 1 B octabum; C¹ C² C³ F G L T octavum. — 1 L et a Pascha. — 2 B Pentecosten (sic!) — 3 B F G L T genua. — 6 B F G L T C¹ C² C³ hanc. — 6 B C³ aepistolam. — 6 C¹ C² brevi paginula; C³ brebi paginula; B brebe paginola. — 6 T paginula. — 7 B C¹ C² C³ Ioseph > Ioseb. — 7 B > quem. — 8 B regulari tramite. — 8 C¹ C² C³ regule. — 9 C³ saecundum. — 11 B Monachi tribuit. 11 C¹ aeciam. aeclesiasticis. — 14 C³ in hoc monasterio (sic!) > monachis. — 14 C² regule; B regulam (?). — 15 B ei > eis. — 16 C³ caelitus. — 17 C (h)auseri; (littera h superscripta invenitur); B mente auseri; C¹ C² auserit; C³ auxerit. — 17 C¹ C² C³ venerabile > vero. — 18 C² C¹ aetatis. — 20 C¹ sacrae vestrae; C² sacrae vestrae; B clemenciae vestrae (in margine additum: sacrae) — 22 B vestrarumque salute. — 22 B et > ut.

7 Ioseph: Quae sequuntur usque verba: *gloriam semperque custodiat* desunt apud F G L T.

Exemplum promissionis sicut solebant antiqui monachi regulam promittere.

In nomine domini. Promitto me ego *ille* in sacro monasterio beati *martyris* sive *confessoris illius* secundum instituta
5 beati Benedicti coram deo et sanctis angelis eius, praesente
etiam abbate nostro *illo*, omnibus diebus meis in hoc sacro
monasterio amodo et deinceps perseverare et in omni oboe-
dientia, quodcumque mihi praeceptum fuerit, oboediturum.

Ego *ille talis* hanc promissionem a me factam manu
10 propria coram testibus scripsi et roboravi.

Vale salus patriae, lumenque decusque tuorum,
Maxime regnantum, noster et altus amor.

---

1 T Direximus et vobis exemplar promissionis. — 3 F et coram angelis. — 6 F sancto. —
8 F L T perseveraturum. — 8 F oboedientiae (!)

15 1 B Exemplum etc. quae sequuntur desunt apud B.

1 Exemplum: Cf. Monum. Germ. Leg. Sect. V. Formulae pg. 570 n. 33. Alia,
quae monachorum professsionem spectant, in appendice adiungemus. Videsis
insuper quae D. Ildefonsus Herwegen o. s. b. in ultimo (40°) libello perio-
dico, qui inscribitur « Kirchenrechtliche Abhandlungen » (Stuttgart 1907)
20 de professione Benedictina disserit pg. 30 ss.

17. Duplex legationis edictum.

Cod. Palat. Vatic. 582. fol. 11. v. Clm. 19410 (= a) fol. 29 v. Clm. 14468 (= b)
fol. 110 r. Clm. 3853 (= c) fol. 290 r. Cod. S. Galli (= d) 733 pg. 64. M. G. Leg.
Sectio II. Capit. Reg. Franc. I, 62 n° 23. Baluzius, Capit. I, 241.

a. 789

Anno dominicae incarnationis DCCLXXXVIII indictio- 5
ne XII, anno XXI. regni nostri actum est huius legationis
edictum in Aquis, palatio publico.

Data est haec carta die X. Kalendas Aprilis.

1. De monachis gyrovagis et sarabaitis.

2. De anachoritis, melius est ut hortentur in congregatione 10
permanere, quam animus eorum aliubi ambulare temptet.

3. Ut non parvipendentes sint pastores animarum sibi com-
missarum, nec maiorem curam habeant de lucris terrenis
quam de animabus sibi commissis.

---

5 c. Anno incarnationis DCCLXXXVIII (l) Kalendas Aprilis in Aquis Palatio. De Anacho- 15
choretis (lin. 10); > Anno dominicae — sarabaitis.

9 a. girovagiis. — 9 b. vel > et. — 9 d. sarabatos.

10 a. c. anachoretis. — 11 a. c. animos > animus. — 11 c. temptent > temptet.

12 a. commissarum. — 14 a. commissis.

1 Apud c. desunt capitula 3-5-7-9-11-14. Variantes lectiones codicis S. Galli 20
ex editione Monument. Germaniae loc. cit. deprompsi.

9 De monachis: Reg. S. Benedicti. cap. 1.

10 De anachoritis: Reg. S. Bened. cap. 1.

12 Ut non parvipendentes: Reg. S. Bened. cap. 2. Ante omnia ne dissi-
mulans aut parvipendens salutem animarum sibi commissorum plus gerat 25
solicitudinem de rebus transitoriis et terrenis atque caducis, sed semper
cogitet, quia animas suscepit regendas, de quibus et rationem redditurus est.

4. De oboedientia, quae abbati exhiberi debet et ut absque murmuratione fiat.

5. De decanis et praepositis, ut eorum mutatio secundum regulam fiat.

5 6. De cellerariis monasterii, ut non avari mittantur, sed tales quales regula praecipit.

7. Ut ubi corpora sanctorum requiescunt aliud oratorium habeatur, ubi fratres secrete possint orare.

8. De eulogiis.

10 9. De susceptione hospitem sicut regula continet.

10. De vestimentis monachorum, ubi superfluum est, abscidatur, et ubi minus augeatur.

---

1 d. De abbatum oboedientia, quae... — 1 c. abbatibus > abbatl. — 1 a. exhiberi.
2 d. faciant > fiat.

13 5 a. c. cellariis > cellerariis. — 5 b. avari, sed tales mittantur. — 5 a. c. d. > tales.

1 ut absque murmuratione: Reg. S. Bened. cap. 5: Sed haec ipsa oboedientia tunc acceptabilis erit deo, si quod iubetur, non trepide, non tarde, non tepide aut cum murmuratione (Ed. Casin. murmurio) vel responso nolentis efficiatur.

20 3 De decanis: Videsis quod S. Benedictus constituit de decanis in cap. 21 suae regulae, si ipsi reperti fuerint reprehensibiles.

5 Concil. Francofort. a. 794. Cap. 14. Ut cellerarii in monasteriis avari non eligantur, sed tales electi sint, quales regula S. Benedicti docet. (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 75 _{xx}.)

25 7 Ut ubi corpora sanctorum: Synodus Francofort. a. 794. capitulo 15 ita habet: De monasterio, ubi corpora sanctorum sunt, ut habeat oratorium intra claustra ubi peculiare officium et diuturnum fiat. (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 76 ₁.)

9 De eulogiis: Eulogia, de quibus sanctus Benedictus in regula sua capitulo 54 loquitur, secundum Paulum Diaconum sunt dona, quae maioris pretii sunt, voluti est cappa serica (Paulus Diac. Comment. in Reg. S. Benedicti pg. 422) sed opinor non de hisce muneribus loqui decretum, sed de eulogiis a presbyteriis distribuendis in refectorio. Cf. infra capitulum LXV ex Capitulari Aquisgranensi a. 817 et infra pg. 73 ₃.

35 10 De susceptione hospitem: Reg. S. Bened. cap. 33.

11 De vestimentis: Reg. S. Bened. cap. 55 et infra cap. XVI. Cap. Aquis. a. 817.

11. De noviter venientibus ad conversionem, ut secundum regulam probentur, et non antea suscipiantur nisi sicut regula iubet, et nullus cogatur invitus promittere. Et de oboedientia et de stabilitate permanendi sicut regula habet.

12. De filiis nobilium, qui offeruntur.

5

13. De ordinando abbate.

14. De fratribus in via directis.

15. Ut nullus abbas pro susceptione monachi praemium non quaerat.

16. Ut disciplina monachis regularis imponatur non secularis, id est non orbentur nec mancationes alias habeant nisi ex auctoritate regulae.

---

1 a. b. d. conversationem. — 3 a. invite repromittere > invitus promittere.

7 a. directiis (?)

9 b. c. > non. — 9 a. quaeras.

15

10 a. b. c. imponatur. — 11 c. aliquas > alias. — 12 a. auctoritatem (sic!)

13 De noviter venientibus: Reg. S. Bened. cap. 58; cf. infra cap. XXVIII ex Capit. Aquisgran. a. 817, et Capitulare Episcoporum (a. 787.) n° 13. Et ut ad monasteria venientes secundum regularem ordinem primo in pulsatorio probentur et sic accipiantur. (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 60 n.)

20

5 De filiis: Reg. S. Bened. cap. 59; Cf. etiam capitul. XLVIII. ex Capit. Aquisgran. a. 817.

6 De ordinando abbate: Reg. S. Bened. cap. 64; Cf. capitulum 17. Synodi Francofortensis, quod ita habet: Ut abba in congregatione non eligatur, nisi ubi iussio regis fuerit, nisi per consensu episcopi loci illius.

25

7 De fratribus: Reg. S. Bened. cap. 67. et capit. X. Capitul. Aquisgran. a. 817.

8 Ut nullus: Cf. capitulum LXXII Capitul. Aquisgran. a. 817.

18. Capitula ad lectionem (Canonum et) regulae

S. Benedicti pertinentia.

M. G. Legum Sectio II. Capit. Reg. Franc. I. 107 n° 37.   Pertz. M. G. Leg. I, 108.

(n° 23) Si. placet domno meo, legatur Capitula 1. II. V. a. 802
5 LVIII. LIX. LX et LXI id est: *De generibus monachorum.*
Qualis debeat esse abba. De oboedientia discipulorum. De
disciplina suscipiendorum novitiorum. De filiis nobilium vel
pauperum, qui offeruntur. De sacerdotibus, qui voluerint
in monasterio habitare et De clericis seu et de monachis
10 *peregrinis.*

(n° 24). Contine(n)tur in his definitiones, quae sufficiunt ad
numerum XX abbatum. Insuper etiam quaestiones quaedam
eis familiarum obponi possunt, ut queratur ab eis quo capitulo
scriptum vel quomodo intelligendum est: *Nullus in monaste-*
15 *rium proprii sequatur cordis voluntatem.* Similiter ubi vel
quid sit *Synaxis*; ubi vel quid sit *Senpectas*. Ubi etiam vel qui

---

4 Ultima duo tantum capitula huius synodi ad monasticam disciplinam
pertinent. In codice manuscripto capitula legenda enumerantur VII. III.
VI. VIII. LIX. LX et LXI, attamen scriptorem male codicem suum inter-
20 pretasse ex inscriptionibus capitulorum, quae subsequuntur, manifestum est.

15 *Nullus in monasterio*: Regul. S. Bened. c. 3.

16 *Synaxis*: Reg. S. Bened. c. 17. *Vespertina autem synaxis quatuor*
psalmis cum antiphonis terminetur.

16 *Senpectas*: Reg. S. Bened. c. 27: *immittere quasi occultos consolutores*
25 *senpectas, id est seniores sapientes fratres, qui quasi secrete consolentur fra-*
trem fluctuantem. Cf. Pauli Diaconi commentarium ad hoc capitulum.

sit *Non super sanas tyrannidem* vel ubi legitur scriptura:
Voluptas habet poenam et necessitas parit coronam. Vel si
secundum regulam legitur evangelium dominicis noctibus,
vel ubi praeceptum sit *tundere monachum* vel si *dormiantur*
fratres post Nocturnas et ubi hoc praeceptum sit. Haec omnia 5
in secundo humilitatis gradu et in tertio Capitulo et in XI
et in XVII et in XXVIII continentur et quid *singulos biberes*
vel *mixtum accipere.*

---

1 *Non super sanas*: Reg. S. Bened. c. 27.

2 *Voluptas habet poenam*: Reg. S. Bened. c. 7. (Secundus gradus humi- 10
litalis etc.)

3 *Secundum regulam*: Reg. S. Bened. c. 11. Quo perdicto, legat abbas
lectionem de evangelio cum honore et tremore stantibus omnibus.

4 *tundere monachum*: cf. infra cap. XXVIII. ex Capit. Aquisgran. a. 817.
Videsis etiam commentarium Pauli Diaconi in cap. 58. s. Regulae: iam si 15
ille dixerit, quia nullatenus revertor ad saeculum, tunc ibidem deponat
omnia illa sua vestimenta, et *debet radi.* (Pauli Diaconi, comment. pg. 441.)

4 *dormiantur fratres*: Cf. infra ex Capitulari Aquisgranensi cap. V.

7 singulos biberes: Reg. S. Benedicti cap. 35. DE SEPTIMANARIIS COQUI-
NAE et cap. 38 DE HEBDOMADARIO LECTORE. In primo capitulo legitur: 20
Septimanarii autem ante unam horam refectionis accipiant super statutam
annonam *singulas biberes* et panem; et in altero: Frater autem lector
hebdomadarius *accipiat mixteum* priusquam incipiat legere. — Sine causa
ergo Boretius in editione sua Capitulorum Reg. Francor. (pg. 109¹⁷ N.B. 20)
textum emendare proponit dicendo: Et quid singulis *bibere* vel mixtum 25
accipere fortasse legendum. In Regula denique sua, neque in cap. 31 neque
in 40 istius rei legislator noster mentionem facit.

19. Supplex Libellus

Monachorum Fuldensium Carolo Imperatori porrectus.

- Mabillon, A. SS. o. s. B. V, 247-249. Brovverus, Antiquitat Fuld. pg. 212. Schannat, Hist. Fuld. Cod. probat. pg. 84. ✓Eckhart, Commentar. de reb. Franc. orient. II, 72.
5 M. G. Epistolae. IV. Karolini aevi II. pg. 584. Simson, Jahrbücher Ludwig. des Fr. I. 371.
(Excurs II). Hartzheim, Concilia German. I, 402. Wattenbach, Deutschl. G. Q. I 7,
253 N. B. 3.

Haec quoque coenobium totum Fuldense rogavit

a 811-12

Augustum Carolum, iura novare sibi.

10 Quae cuncta honesta censebat Caesar opimus

Et votum precibus iussit inesse piis.

- I. Inprimis petimus pietatem tuam clementissime imperator,
quod liceat nobis orationum, psalmodiae et Vigiliarum modum
tenere, quem patres nostri habuerunt pro amicis nostris. vi-
15 ventibus atque defunctis, id est quotidianam precem pro te,
Domine Auguste, et pro liberis tuis et pro omni populo chri-
stiano, quam mane, quando in unum convenimus et capitulum
de regula coram fratribus legebatur, exsurgentes post lectio-
nem ter versum *Deus in adiutorium meum intende*, adiuncta
20 *Gloria* Patri, cantantes flexis genibus psalmum quinquage-
simum cecinimus simul cum versibus et collecta. In secunda

-
- I Magni momenti hunc supplicem libellum pro diiudicanda Casinensium
veteri disciplina monastica reor, constat enim Fuldenses ex archisterio
Casinensi regularis vitae normam accepisse. Videsis pg. 9. ss. n° 7. ss. et
20 infra pg. 74 n° X.

17 quando in unum convenimus. cf. supra pg. 29 .

quoque feria uniuscuiusque septimanae orationem pro omnibus
eleemosynas nobis tribuentibus, id est eundem psalmum quin-
quagesimum, quem tota congregatio, iuxta corpus beati mar-
tyris, simul prostrata cantavit cum oratione dominica et ver-
sibus. Pro defunctis ergo fratribus nostris commemorationem 5
illam, quam quotidie bis habuimus id est post matutinam
celebrationem et vespertinam, quae est antiphona videlicet
Requiem aeternam et prima pars psalmi *Te decet hymnus
deus*, versus et collecta. In Kalendis vero omnium mensium
unam Vigiliam et quinquaginta psalmos. Pro Sturmii quoque 10
abbate et fundatoribus monasterii istius in anniversaria obitus
die unam Vigiliam et unum in psalterium per singulos annos.

II. Quod presbyteris concedatur missas saepius celebrari
et quod spatia eis ad hoc dentur sicut a maioribus nostris da-
bantur, quodque illi ad sacrum ordinem eligantur, qui eruditi 15
sint verbo et sancta conversatione probati; et nec fures, nec
scelerati et qui sacerdotii iuris penitus ignari sunt.

III. Ut Sanctorum honor et festivitas non detestetur, sed in
Vigiliis et missis eorum digna commemoratio fiat, et quod in
his festivitibus, quibus maior veneratio convenit, fratribus 20
ab opere ad lectiones et psalmodiam vacare liceat, sicut apud
maiores nostros licitum est: id est in festivitate sanctae Mariae
et duodecim apostolorum, sancti Stephani et sancti Laurentii
et ceterorum, quorum memoria apud ecclesias Germaniae

---

10 Sturmii: Sturmii abbas praefuit Fuldensi abbatiae ab anno 744-779. 25

24 apud ecclesias Germaniae: Capitula ecclesiastica (a. 810-813) n° 19. Haec
sunt festivitates in anno, quae per omnia venerari debent: Natalis Domini,
sancti Stephani, sancti Iohannis, Innocentum, octabas Domini, Epiphania,
octabas Epiphaniae, Purificatio sanctae Mariae, Pascha dies octo, Letania
maior, Ascensa Domini, Pentecosten, sancti Iohannis Baptistae, sancti Petri 30
et Pauli; sancti Martini, sancti Andreae. De Adsumptione sanctae Mariae
interrogandum reliquimus. (M. G. Leg. Sect. II. Capit. Reg. Franc. I, 179.
cf. pg. 227 n. 5; pg. 312. n° 3; Cf. et Concil. Mogunt. a. 813).

celebres fiunt, necnon et eorum, quorum corpora in his regionibus habentur.

IV. Quod communicationem fracti panis ante cibum quotidie sumere non respuatur, secundum exempla praecedentium
5 patrum.

V. Quod infirmorum maior cura sit et miseratio, senum videlicet et debilium, neque penuria victus affligantur neque vestitus paupertate conterantur et nec ineptiis aliquibus vexentur, ita ut nec baculum eis pro sustentatione ferre liceat
10 nec ad inclinatorium, quod nos formulam dicimus, morando haerere, quia caecus et claudus non possunt sine sustentatione baculi bene incedere, nec decrepitus sine formula genua flectere. Hoc rogamus, ut tales propter fastidium de monasterio non eiciantur, ne forte in cellis sub laicis constituti sine confessione et necessario vitae viatico moriantur.

15 VI. Quod omnibus ad monasterium vitae huius amore venientibus pietas congrua impendatur et nec infirmi neque seniores neque delicati duritia aufugentur, sed omnes cum misericordia suscipiantur et solatium, quod petierint, honeste infirmitati eorum impertiatur.

-
- 20 3 communicatio fracti panis: id est *de Eulogiis* intelligendum cf. ex Capitulis monachorum ad Augiam directis n° 7: *Septimo, ut in refectorio facta benedictione veniant duo presbyteri ad abbatem frangentes panem; et dunt ipsi eulogium caeteris fratribus, stantes antequam accedant ad mensam. Quibus sedentibus summum est ibi, sicut in sancta continetur regula, silentium;*
25 et infra capitulum LXV ex Capitulari Aquisgranensi a. 817 et Mabillon, Acta SS. o. s. b. V, 283 et supra pg. 67 n° 8.

6 Quod infirmorum maior cura sit: cf. supra pg. 14. 10.

14 in cellis sub laicis: cf. infra Capitulum XXXV ex Capitul. Aquisgranensi a. 817.

16 Quod omnibus... pietas congrua impendatur: cf. infra Capitulum XXI
30 ex Capitul. Aquisgranensi a. 817 et supra pg. 14 • Cap. I.

VII. Quod nullus ante probationem suscipiatur neque corpori monasterio societur, ne forte aliquis magis propter commoda terrena, quam propter aeternae vitae amorem se monasterio sociare voluerit et receptus inhonesto suo more conturbet fratres. 5

VIII. Ut nullus propter pecuniam vel possessionem terrenam, fictis suasionibus seductus et blanditiis deceptus, postquam in monasterium susceptus fuerit et non habens quod sibi promittebat, tristitia et paenitentia saeculi pereat, sed veritas unicuique ore proferatur et opere impleatur. 10

(is nobis)
IX. Quod nullus vi monachus fieri cogatur nec ad clerum tondeatur sive liber sit sive servus, quia tales in monasterium suscepti auctores sunt scelerum et executores vitiorum.

X. Quod victum et vestitum, sicut maiores nostri nobis constituerunt, habere liceat, quia PRIMUS ABBAS NOSTER STURMIS 15
IN MONASTERIO SANCTI BENEDICTI PER ANNUM CONVERSANS huc postea rediens, secundum electionem sancti Bonifatii HABITUM EORUM ET VICTUM diiudicantis NOBIS ISTUM CONSTITUIT, cuius rei plures adhuc testes supersunt.

XI. Quod commune magisterium a decanis et praeposito 20
omnibus fratribus fiat, quia hae divisiones, quae modo factae

---

1 Quod nullus ante probationem suscipiatur: cf. infra ex Capitulari Aquisgranensi (a. 817) capitulum XXLVIII.

15 primus abbas noster: cf. supra pg. 9 et pg. 72 m.

20 a decanis: cf. supra pg. 15. m. Anno 813 in synodo Moguntina decretum est: Abbates autem censuimus ita cum monachis suis pleniter vivere 25
sicut ipsi, qui in praesenti synodo aderant, palam nobis omnibus promiserunt, id est secundum doctrinam sanctae Regulae Benedicti, quantum humana permittit fragilitas. Ac deinde decrevimus, sicut sancta Regula dicit, ut monasterium, ubi fieri possit, per decanos ordinetur, quia illi praepositi 30
saepe in elationem incidunt et in laqueum diaboli. (Hartzheim, Concil. Germ. I, 408. Cap. XI.)

sunt, occasiones sunt scandalorum, dissensionum et contradictionum. Credimus enim propter pacis caritatisque custodiam expedire, secundum priorem constitutionem communiter fratribus decanos omnes constitui, ut communis cura cautelam
5 praebeat et dilectionem impendat.

XII. Ut aedificia immensa atque superflua et cetera inutilia opera omittantur, quibus fratres ultra modum fatigantur et familiae foris dispereunt, sed omnia iuxta mensuram et discretionem fiant. Fratribus quoque secundum regulam certis
10 horis vacare lectioni liceat et item certis operari.

XIII. Quod peregrinorum susceptio et lavatio in eis pedum non negligatur, sed secundum regulam et secundum priorum nostrorum consuetudinem quandocunque venerint misericorditer suscipiantur et ab omnibus fratribus lavatio pedum eis
15 exhibeatur.

XIV. Quod hospitalitas antiqua non obliviscatur, sed omnibus hospitibus congruus honor et omnis humanitas exhibeatur. Quando autem plures simul advenerint, ut in missa sancti Bonifacii, consolatione undique facta, ab his qui Cellas
20 provident, omnibus refectio praebeatur.

XV. Ut privata negotia et saecularia beneficia et divisio possessionum atque agrorum in ipso monasterii loco non fiant,

---

6 Ut aedificia immensa: Ita Ludovicus Pius Eigilem pro Ratgario constitutum abbatem inter alia allocutus est: Immensa vero aedificia, pater, et opera
25 non necessaria, quibus familiae foris et intus fratrum congregatio fatigatur, ex hinc penitus ad mensuram dimitte et memento quam saepe huius nimietatis quaerimonia genitoris mei ac nostras aures inquietabat. (Vita Eigilis, abbat. Fuld. Mabillon A. SS. o. s. b. V, 223 cap. 12.)

9 certis horis vacare lectioni: cf. supra pg. 14. 18. cap. III.

30 16 Quod hospitalitas: Cf. infra cap. XXI et LV. ex Capitul. Aquis. a. 817.

21 Ut privata negotia: Vita Eigilis c. 12. Ludovicus ita ad novum abbatem: Substantiam vero, mi pater, monasterii tibi commissam caveto, ne audaci iudicio imprudenter effundas, nec aliquid iniuste iubeas aut constituas, quasi

quia inde exoriuntur iurgia, contentiones, aemulationes, irae
rixae, inimicitiae, dissensiones, invidiae, furtivae comessa-
tiones et ebrietates, et paene omnia mala et saluti nostrae
contraria. Sed omnes agri atque Cellae in communi omnium
fratrum fiant et omnes homines, qui in eodem monasterii loco
habitant ab uno vestiario vestitum accipiant prout praepo-
situs sive cellarius dispensaverint; nec mercimonia aliqua ab
aliquibus ibi ventilentur, sed sint omnia omnibus communia.

XVI. Ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordenen-
tur, id est pistrinum, hortus, braciarium, coquina, agricultura
et cetera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt,
quia devotius et dignius per fratres omne exercebitur officium
quam per laicum aut servum malevolum.

XVII. Quod malitiosae et furiosae mentis homines et ad
cuncta flagitia perpetranda promptissimi, non colligantur intra
monasterium, sicut factum est de illo homicida clerico, qui
monachum interfecit, qui contra omnium fratrum voluntatem
et consensum locatus est in monasterio, quia timemus, ne forte

---

liberam habeas potestatem . . . . Multi enim monachorum, iuxta cuiusdam
patris sententiam, saecularibus actibus et forensibus negotiis involuti, dum
propinquitati prodesse cupiunt, suas animas perdiderunt. Hinc igitur sum-
mopere cavendum tibi est, ne immoderato, immo vero audaci iudicio rem
pauperum tribuas non pauperibus, eleemosynas videlicet laicum fidelium,
quas pro salute animae ipsorum ad pauperes Christi nutriendos domino con-
tulerunt. Cf. etiam infra Capit. XX Capitul. Aquis. a. 817. et Capitul. Missor.
Generale (a. 802) n° 17. Monachi autem . . . . foris monasterio nequaquam
progreendi licentiam habeant, nisi maxima cogente necessitate . . . . .
Quaestum vero seculare vel concupiscentia mundanarum rerum omnis modis
devitent. (M. G. op. et loc. cit. pg. 94^m).

6 ab uno vestiario: scilicet secundum sanctae Regulae capitula 55 et 58 ubi
S. Benedictus de *vestiario* loquitur.

9 Ut ipsa monasterii servitia: Cf. infra capitula IV et XIII ex Capitulari
Aquisgran. an. 817.

14 Quod malitiosae: cf. infra cap. XXXIII ex Capitulari Aquisgran. a. 817.

cognati ipsius monachi diabolica suasionem in ultionem eius inflammantur: et homicidium augeatur, quodque ipsi, qui propter scelera sua et improbitates inter saeculares esse non poterant, in vicina monasterii loca gregatim non collocentur; 5 quia furto monasteria depraedant et proxima quaeque loca latrociniis infestant.

XVIII. Quod ipse abbas corrigatur, ne institutis sancti Bonifacii detrahat dicens, quod decreta eius synodus damnaverit, et quod maiores et cetera monasteria non reprehendat, 10 quasi regulariter non vivant.

XIX. Ut crucis gloriatio in singulis diebus dominicis fiat ante missam, fratribus omnibus circa vicina quaeque loca monasterii crucem sequentibus, hymnos et antiphonas cantantibus, sicut apud maiores nostros usus erat in diebus 15 dominicis, passionis et resurrectionis Domini gloriam celebrari. Et quod in diebus ieiuniorum ab episcopo decretis crucem portare et letanias facere liceat.

---

11 Crucis gloriatio: De usu instituendi processionem solemnem in diebus dominicis et festis, videsis Martène, De antiq. monach. ritib. (Ed. Lugduni 20 1690.) pg. 140 n° 5; pg. 144 n° 14.

17 Crucem portare et letanias facere: De more antiquissimo instituendi processiones in diebus ieiuniorum vide Martène, op. citat. pg. 800 n° 2; pg. 334 n. 11. Ad rem facit etiam Capitulum 5 « Statutorum Rhipacensium, Frisingensium, Salisburgensium, (a. 799, 800): » Item placuit sancto concilio, 25 quarta et sexta feria a carne et vino cuncto clero abstinendum et ad Nonam *letaniam faciendam* cum missarum solemnibus . . . exceptis tamen diebus a Nativitate Domini usque in octavas Epiphaniae et a Pascha usque ad sanctam Pentecosten et praecipuis festivitibus id est sanctae Mariae, sancti Iohannis Baptistae, duodecim apostolorum, sancti Archangeli Michaelis et 30 sancti Martini vel veneranda festivitate illius parrochie: vel etiam caritatis officium implendum in adventu fratrum supervenientium . . . Cibos vero quadragesimales vel potus in arbitrio uniuscuiusque esse utendos. (Capitul. Reg. Francor. pg. 227. M. G. Leg. Sect. II.) cf. Epistolam Karoli Magni ad Ghaerbaldum episcopum ibid. pg. 245. n. et supra pg. 75 n° XIII et XIV.

XX. Hoc igitur quod maxime nobis necessarium esse iudicavimus prae omnibus optabamus id est unitatem et concordiam cum abbate nostro habere, sicut cum anterioribus nostris abbatibus habuimus, et misericordiam et familiaritatem, pietatem et modestiam in illo sentire; et ut esset benignus 5 infirmis, propitius delinquentibus, affabilis fratribus, moestorum consolator, laborantium adiutor, benevolorum auxiliator, bene certantium hortator, lassorum refocillator, cedentium sustentator, cadentium restaurator: omnes fratres amaret, nullum odiret et nullum zeli vel livoris dolo persequeretur, 10 fieretque non turbulentus vultu, non anxius animo, non nimius in iudicio, non obstinatus in consilio, sed hilaris facie, laetus mente, discretus in opere, consentiens in utilitate; et quando aliquis de fratribus praeoccupatus fuerit in aliquo delicto non statim tyrannica vindicta illum excruciet, sed 15 misericordiae disciplina corrigere festinaret conversumque clementer susciperet, nec prava suspitione denuo illum fatigaret, neque perpetuo odio exterminaret.

His et talibus, domine imperator, apud priores nostros abbates usi sumus et de hoc istum abbatem saepissime rogavimus, sed usque in praesentem diem impetrare non potuimus. 20

---

2 unitatem et concordiam: Vos autem filii, hunc senem patrem vestrum sanctis conversationibus vestris honorate, sincero amore diligite, oboedientiam vero non solum illi, verum etiam ad omne opus bonum certatim vobis 25 invicem exhibere curate. Tu vero, pater mi, iuniores tuos cum omni studio et sagacitate secundum Dei voluntatem servare contende: quatenus in hac sancta concordia perseverantes ad eum pervenire mereamini, qui ad hoc solummodo descendit de caelo, ut mundum Deo Patri pacificaret per ipsum. (Ita Ludovicus Pius ad Eigilem abbatem. Vita Eigilis, Mabillon, op. et loc. 30 cit. pg. 223. cap. 12).

---

20. Statuta Murbacensia.

- Pezius, B. Thesaurus anedoct. noviss. II. p. 3. pg. 371 ss. Hartzheim, Concil. Germ. I, 378. Seebass, Zeitschrift. f. Kirch. Gesch. (Bess und Brieger) XII, 322. Nicolai, Benedict. von Aniane pg. 75. ss. Simson, Jahrbücher Karl. d. Gr. II, 275. Hauck, Kirch. 5 Gesch. II, 579. N.B. 3. Pertz, M. G. Leg. Sect. II Capit. Reg. franc. I, 343 21.

Ad memoriam vestram, fratres karissimi, revocare scripto decrevimus ea, quae verbis et capitulis proxime a sancta synodo auribus vestris intimavimus et in singulis capitulis, quae ibi digesta sunt, quasi recapitulationem facientes possibilitatis et
10 necessitatis in eis comoda requisivimus, quia quaedam ibi secundum auctoritatem regulae, quaedam vero usu et consuetudine prolata sunt, quae consuetudo, si aliquo vitio corrupta non fuerit, pro lege regulari inculcate retineri poterit.

a. (802-)
816

- 15 1. Primo enim capitulo denuntiatur est, *ut cum abbates ad propria loca remeassent, regulam per singula discutientes*
-

1. Apud Pezium sequens inscriptio ex rotulo perantiquo legitur: Regularia decreta a sancta synodo in Francia iussu Karoli Magni Patricii et regis Romanorum celebrata, ad memoriam verbo et scripto prae-
20 sentibus fratribus monasterii Murbacensis patefacta per Simpertum abbatem eiusdem loci et episcopi Augustensis, qui synodo interfuit personalter. De huius lemmatis authenticitate videsis Seebass loc. et op. cit. pg. 325-27.

- 10 Primo enim capitulo: Cf. Capitulum primum ex Capitulari Aquisgranensi a. 817. De eo, an statuta Murbacensia iterum a patribus concilii
25 Aquisgranensis in Capitulari recepta sint, tam in proemio quam etiam alio opportuno loco amplius disseremus.

relegerent et adimplerent, quod a nobis in discussione verborum iuxta modulum intelligentiae nostrae actum est. Illa vero adimpletio non in spatio temporis sicut illa interpretatio, sed in cursu totius vitae nostrae ponenda est duobus 5 modis aut adimplendo domino adiuvante sponsonem nostram, aut si peccatis surripientibus praevericatores sanctae Regulae existimus, emendando regularibus disciplinis.

2. Secundo, *ut, qui possunt, Regulam memoriter discerent*. Ubi jungendum putavimus, ut, cum ex corde recitanda dicitur, a dictatoribus ordinatis distantibus interpretetur. 10 Quosdam vero totam per ordinem memoriae commendare iussimus, qui descripti in nostro catalogo continentur, quorum numerus usque ad triginta sex excrescit. Quibusdam vero capitula decem ex eadem Regula denominata discenda iniunximus, qui simili modo descripti noscuntur, nisi forte aetatis 15 aut visus impedimentum ad discendum obstiterit, saltem haec clauso codice ex corde possunt proferre. Qui vero nec ex integro nec ex parte ista percurrere nequierint, audiendae sententiae singulorum penetrent et menti reponant, in quo se participes caeteris, si opere audita probaverint, esse non dubitent. Ubi 20 etiam addendum est, ut nullus fratrum praetermittatur, qui in aliqua meditatione lectionis divinae tempore ordinato occupatus non sit, verbi gratia, ut Scholastici, postquam psalmi, cantica et hymni memoriae commendata fuerint, Regula post Regulae textum committi, interim vero historiam divinae auc- 25

---

8 Secundo, ut qui possunt: Etiam hoc capitulum secundum locum in Aquisgranensi Capitulari obtinet. Instructio vero, quam auctor horum Statutorum addit, non parvi momenti est pro diiudicando statu monasterii sui. Si triginta sex ex monachis regulam memoriter discere debent, grandis erat abbatia; eadem res et ex eo patet quod habentur Scholastici, qui ut 30 bene rebus divinis instruantur, auctori curae est.

22 tempore ordinato: Videsis supra pg. 14 17.

toritatis et expositores eius, necnon et Collationes Patrum et Vitas eorum legendo, magistris eorum audientibus percurrant. Postquam vero in istis probabiliter educati fuerint, ad artem litteraturae et spirituales se transferant flores. Qui vero
5 de habitu saeculari conversi notitia litterarum indigent, post earum cognitionem orationem dominicalem et symbolum, et sic deinceps poenitentium psalmos, post haec reliquos, usque dum vita et virtus suppetit, discere non desinant.

3. Tertio, ut omnes officium sancti Benedicti faciant.
10 Quod capitulum illis observandum convenit, qui hactenus

---

9 Tertio, ut omnes officium sancti Benedicti faciant: Hoc capitulum est et tertium in Capitulari Aquisgranensi anni 817. Est vero contrarium iis, quae Paulus Diaconus in epistola sua ad Karolum Magnum suadet. Videsis supra pg. 52-53. Hildemarum in suo ad sanctam Regulam commentario ad
15 cap. 14 regulae ita de usu adhibendi *Officium Romanae Ecclesiae* loquitur: ... sciendum est, quia Coena Domini et Parasceve et Sabbatum Sanctum et Pascha ad solemnitates Christi attinet. De his quatuor diffinitum est in concilio, ut officium secundum Romanam Ecclesiam canatur pleniter et non secundum regulam a monachis. Verum sunt studiosiores monachi, qui in
20 his quatuor diebus nolunt secundum Romanam traditionem agere, sed secundum regulam pleniter, dicentes quia, si in aliis diebus non transgredimur regulam in officiis canendis, nec etiam in istis quatuor diebus volumus transgredi . . . . . Verum tamen pro ista ratione, id est pro istis quatuor diebus facta est synodus in Francia, ut non aliter id est non regulariter
25 facerent monachi, sed sicut ecclesia Romana. Nam piissimus imperator Ludovicus voluit, ut monachi secundum regulam facerent officium; sed quia episcopi dicebant, non esse bonum, ut in his diebus se discordent a Romana ecclesia in officiis canendis, deinde fuerunt abbates quidam, qui consenserunt episcopis. Quamquam quidam non consensissent, praevaluerunt episcopi,
30 ita tamen, ut solum in illis diebus hoc est V^a feria, VI^a feria et Sabbato Romanum officium facerent, in Dominica vero non consenserunt boni abbates, sed regulariter faciunt officium (Hildemarum, Comment. in sanctam Regulam cap. 14 pg. 301 .302.) — In commentario ad cap. 14 sanctae Regulae Paulus eandem decisionem concilii pro canendo officio secundum Romanae ecclesiae
35 traditionem adducit.

Romanae Ecclesiae officio sub monachico habitu degentes
usi sunt. Nos vero, qui ab ipsis pene cunabulis a maioribus
nostris eruditi in eadem dispositione viximus, quidquid menti
occurrit, quod negligentia praetermisit, emendatio supplere
debebit, id est: ut omnes horae canonicae tam ad nocturnas 5
Vigilias, quam ad diurnas horas excepto Completorio anti-
phonis terminentur. Hebdomadarii legentes in refectorio, le-
ctiones per singulas horas canonicas unicuique tempori con-
gruentes in ecclesia recitant, quas per ordinem memoriae
commendant. — Similiter et eas, quae tempore aestivo ex 10
prophetis ad Nocturnos decantandae sunt, pronuntiationes in
choro per tres horas canonicas, id est: ad Nocturnos, matutinis
et vespertinis conventibus sine intermissione fiant. Psalmi
ordinate absque ulla festinatione, divisionibus in versibus cu-
stoditis, psallantur; orationes quae a sacerdote recitantur, 15
usque ad divisionem versuum ab eodem sacerdote dicantur,
ac deinde subsequencia congregatio respondeat. Quinquage-

---

6 antiphonis terminentur: Videsis quae sanctus Benedictus in capit. 17
suae regulae praescribit, et quae Paulus Diaconus de hac expressione in
commentario ad hoc capitulum disserit. 20

10 tempore aestivo ex prophetis: A Pascha autem . . . . lectiones in Co-
dice minime legantur, sed pro ipsis tribus lectionibus una de Veteri Testa-
mento memoriter dicatur. (Reg. S. Bened. c. 10 QUALITER AESTIVO TEMPORE
NOCTURNA LAUS AGATUR).

12 matutinis et vespertinis conventibus: Post haec sequantur Laudes, 25
deinde lectio una apostoli, *memoriter recitanda*. (Reg. S. Bened. cap. 13.
PRIVATIS DIEBUS QUALITER AGANTUR MATUTINI), et: Vespertina autem synaxis
quatuor psalmis cum antiphonis terminetur, post quos psalmos lectio reci-
tanda est. (Reg. S. Bened. c. 17 QUOT PSALMI PER EASDEM HORAS CANENDI SUNT).

13 Psalmi ordinate: Videsis supra pg. 29, et infra n° 4 ex « Capitulis 30
Novitiarum. »

16 usque ad divisionem versuum: id est usque *Per omnia saecula sae-
culorum*.

simus sine confusione alicuius praecipitationis choris alternantibus dicatur: Kyrie eleyson in ordine suo simul stando ordinate decantent. Ea vero, quae in regulari distributione psalmorum de usu Romanae Ecclesiae addita sunt, et in quibusdam coenobiis in usu non habentur, adhuc nobis retinenda consuimus, donec consultu meliorum aut dimittantur, aut tenendum certiora reddantur.

4. Quarto: *ut Abbates communes esse debeant eius monachis in manducando, in bibendo, in dormiendo, seu in caeteris quibuslibet causis.* In hac quippe negotio uti regulari potestate volo, cui non praeiudicat alicuius novae constitutionis censura. Sive enim communi victu, seu in abstinentia singulari, quilibet rumore vulgi respergi poterit, quod et exemplo Salvatoris et ejus praecursoris factum dignoscitur. Nos vero sicut in conventu fratrum infirmitates corporis nostri exposuimus, non in tantum obtemperando gullae (!) illecebris, quantum consulendo necessitatibus corporis, sic victum nostrum Domino moderante disponere cupimus, ut et sustineat ad utilia et non noceat ad adversa.

5. Quinto: *ut fratres in coquina, in pistrino et caeteris officiis artium propriis manibus laborent, et vestimenta sua lavent.* In lavatione vestium antiqua consuetudo teneatur, ut,

---

4 de usu Romanae ecclesiae: forsán erat psalmus 118, qui uti ex vita S. Benedicti Anianensis patet pro diurno officio psallebatur, attamen minime credo hunc psalmum in choro pro regulari officio recitatum fuisse; recitabatur aut a singulis aut in communi prouti dabatur, attamen extra chorum.

8 Quarto, ut abbates: Cf. infra cap. XIX ex Capitulari Aquisgranensi a. 817.

20 Quinto ut fratres in coquina: Hoc praeceptum est in Capitulari Aquisgranensi n° 4. Apparet, ut videtur, in Morbacensi monasterio fratres conversos seu laicos non fuisse.

22 In lavatione vestium: de hoc usu ita Paulus Diaconus: cum donat (abbas) licentiam lavandi pannos decem fratribus, vel quotquot fuerint, postea si est talis aut delicatus vel debilis, qui hoc officium non potest facere, si tu cognoveris necesse illi esse, vel ipse in veritate tibi dixerit suos pannos lavare, facere hoc debes. Similiter cum calcearios ungeris vel lavarís . . . . (Commentar. ad s. Regulam cap. 71 pg. 511.)

qui per se possunt, faciant: qui vero senio aut infirmitate deficiant, cura praepositi ab aliis adiuti eorum necessitas expleatur. In calceamentis vero et vestimentis consuendis adhuc ordinatio nostra teneatur, ita ut qui per se hoc facere potuerint, faciant: quibus vero causa impossibilitatis supra 5 descripta obstiterit, cura praepositi et camerarii eorum necessitas sustentetur, ne ab aliis intus forisve solatio eis ad hoc quaerendi necessitas incumbat. Interim vero, quo haec taliter geruntur, instruendi sunt fullones, sartores, sutores non forinsecus sicut hactenus, sed intrinsecus, qui ista fra- 10 tribus necessitatem habentibus faciant, quae induciae usque Calendas Septembres proximas dandae sunt.

In coquinandi vero et pistrinandi arte in commune ab omnibus adiuvetur, tam a septemanariis (!), quam a reliquis omnibus, quibus solatio sint hovitii et pulsantes nostri ad 15 hoc deputati, donec in supra dicto spatio temporis fratres ad hoc eligantur, qui hoc annuis temporibus excursis vicissim expleant, caeterorum omnium solatio, sicut hactenus, adiuti.

6. Sexto: de modo Vigiliarum observando, sicut in illo capitulare continetur, sufficit nobis, id est: ut opus Vigiliarum 20 semper cum die finiatur, nisi forte maturius contingat surgere, ubi necesse est, ut imbecillitas corporum somno refocilletur.

7. Septimo, *ut a volatilibus omni tempore ab omnibus abstineatur, excepta causa infirmitatis*, licet hoc regulae

---

15 pulsantes: Cf. supra pg. 68, ubi de *pulsatorio* sermo est.

25

19 Sexto: de modo Vigiliarum observando: Capitulum quintum synodi Aquisgranensis simile quid statuit, quod videsis infra.

23 Septimo, *ut a volatilibus abstineatur*: hoc decretum solummodo in longiore recensione capitulorum Aquisgranensium invenitur, sed utrum a principio ibi positum fuerit an non, valde dubito. Videsis quae Paulus Diaconus de esu volatilium disserit in commentario ad capitulum 36 sanctae 30 Regulae. Est deinde aperte contrarium hoc capitulum n° LXXVI Capitularis

auctoritas non interdicat, sed quasi in arbitrio edendi aut abstinenti derelinquat, decreverunt in praefata synodo sancti patres quia optioni nostrae relictum est religiosioris vitae sumere disciplinam suoque praecepto firmaverunt, ut a tali edulio monachi abstinentiae fraeno omni tempore cohiberentur, excepta causa necessitatis suprascripta.

8. et 9. Octavo et nono capitulis, in quibus lavatio pedum in Quadragesima et Coena Domini describitur, facili ordine potuit observari, si abbas praesens fuerit, si non, praepositus, qui in vice eius est, sicut locum, ita officium compleat.

10. Decimo, *ut Abbates frequenter villas non circumeant nisi causa necessitatis, nec fratribus illas custodiendas committant*, ubi postrae visitationis raritas utinam non noceat. Nam frequentationis circuitio inter villas ideo numquam fit a nobis, quia aliud impedimentum nostrae occupationis nos fatigat, dum inter curas episcopatus et palatinas ordinationes nulla ad providendas possessiones nostras nobis licentia suppetit. Sed Deus est testis, qui conscius est cordis, quod in terrenis occupationibus non sponte, sed invitus inhaereo, qui quandoque a tributis Caesaris nos absolvat, quibus obnoxii sumus, ut securius, quae Dei sunt, quandoque nobis agere

---

Aquisgranensis, quod tamen apprime consonat eis, quae Paulus Diaconus in epistola sua ad Karolum regem de usu Casinensium scribit. Cf. supra pg. 57. In sua vero ad Veterem Disciplinam monasticam illustrandam edito prooemio doctus Sanblasianus monachus Marquardus Herrgott amplissimam de hac quaestione disquisitionem instituit, quam confer sis; Cf. etiam Gerbert, Historia Nigrae Silvae I, 113.

7 Octavo et nono capitulis in quibus lavatio pedum: Confer sis infra cap. XVII Capitularis Aquisgranensis.

11 Decimo, *ut abbates frequenter villas non circumeant*: est capitulum XX Capitularis Aquisgranensis, attamen est contrarium in fine saltem dispositionibus capituli XXXV quod videsis.

liceat. Fratres vero, qui in diversis ministeriis foris occupati fuerant, medio Augusto, cum mutatio facienda erit, sive de cellis seu de villis ad coenobium redeant, quod ante nullatenus fieri potest propter notitiam locorum, in quibus praesunt. Interim vero actores boni providendi sunt, qui praedicta loca 5 in posterum provideant.

11. Undecimo: *ut poma et lactucae, nisi cum altus cibus sumitur, non comedantur, quod statim adimpletum est.*

12. Duodecimo vero capitulo: *ut tempus phlebotomiae certum non terminetur: nisi quando necessitas exposcit,* 10 *concedatur:* Ubi jungendum est, ut, qui tantummodo phlebotomantur, quadragesimali cibo recreentur: qui vero potionem pro certis aut denominatis passionibus biberint, esu volatiliū reparentur. Et ideo volatilia, quae de curtis nostris venire annuo tempore soliti fuerant, ad hoc reserventur; quae vero 15 exacto censu ab hominibus venerant, pensandum qualiter in fratrum necessaria utilius vertantur.

13. Tertiodecimo: *ut mandatum post coenam fiat, quod et antea similiter fecimus.*

---

2 medio Augusto cum mutatio facienda erit: De more isto convocandi 20 omnes ex oboedientiis ita Leo Ostiensis in Chronico Casinensi (l. 32): His item temporibus mos erat, (medio fere saeculo nono) ut pridie Kalendas Septembris conventus ad hunc locum fieret una cum praepositis suis universorum huius coenobii in circuitu monachorum, docendi ab abbate quid facere, quid cavere, quidve corrigere seu qualiter sub dei praesentia et timore 25 cum regulari observantia vivere deberent. Sequenti vero die *ordinabantur et describebantur et destinabatur in obedientias per singulas, prout opportunum erat*, provincias. (M. G. SS. VII, 602, Muratori, SS. rer ital. IV, 309.)

7 Undecimo, *ut poma*: hoc Capitulum in longiore tantum recensione synodi Aquisgranensis a. 817 invenitur. 30

9 *Ut tempus phlebotomiae*: est capitulum VII brevioris recensiois, undecimum longioris.

18 Tertiodecimo, *ut mandatum post coenam*: est capitulum XVIII brevioris, XXIV vero longioris recensiois concilii Aquisgranensis a. 817.

14. Quartodecimo: *ut mediocra vestimenta dentur*. Ubi iungendum, caperina vestimenta, seu serico circumsuta omnino monachis interdicta sunt. Si vero apud aliquem huiusmodi vestimentum cum velocitate consumptum aut mutatum, amplius caveatur, ne addatur.

15. Quintodecimo: Quod de numero vestimentorum seu calceamentorum dictum est, et de datione uncti et sapone, sicut hactenus a nobis observatum est, adhuc in antea teneatur, ut indigentibus vestimenta praebeantur, veteribus in praesenti redditis; quae vero superabundant priori reddantur propter pauperes consolandos. Corium vero confectum fratribus detur ad annum sicut ante, usque dum sutores nutriantur; tunc calceamenta praebeantur, sicut in synodo definitum est. Radendi vero usus, qui media Quadragesima solebat fieri, in sabbatum sancti Paschae differatur.

---

2 caperina vestimenta seu serico circumsuta: Capitulum XVI concilii Aquisgranensis videndum est, quod *vestimenta nec multum vilia nec multum pretiosa, sed mediocria danda* praescribit. Videsis insuper, quae Paulus Diaconus in epistola sua ad Karolum regem de vestibus Casinensium enarrat (supra pg. 58, 63¹⁰).

6 Quintodecimo, quod de numero vestimentorum: Ita Nicolai decretum enuntiat: *De numero vestimentorum seu calceamentorum et de datione uncti et sapone, et ut in Quadragesima nisi in Sabbato sancto non radantur*, sed non solum de calceamentorum numero, sed et de qualitate huius vestimenti aliquid a synodo definitum erat. Quod de datione uncti et sapone capitulum nostrum edicit, consonat fore cum iis, quae ex Pauli Diaconi commentario ad Capit. 55 sanctae Regulae adnotantur; in regula sua sanctus Benedictus de ipsis distribuendis non loquitur. De eo quod in ultimo cavetur, ne monachi nonnisi in Sabbato sancto radantur, hoc etiam cap. VI Capitularis Aquisgranensis a. 817 definit. In synodo anni 816 etiam forma calceamentorum stabilita esse videtur, nam verba: *tunc calceamenta praebeantur sicut in synodo definitum est*, de forma huius vestimenti interpretor.

16. Sextodecimo vero et decimoseptimo capitulo nihil addendum est, quia sicut ante a nobis observandum est, sic in antea observabitur.

18. Decimooctavo capitulo in quo *carcer talis fieri iubetur, ut focus in eo fieri possit*: iste quem hactenus habuimus sufficiat, usquedum plus necessaria aedificia, quae igne consumpta sunt, restaurentur.

19. Decimonono capitulo de *Alleluia* decantatione sicut in eadem synodo definitum est, Romanae Ecclesiae concorder ut in Septuagesima dimittatur.

20. Vigesimo capitulo de *susceptione novitiorum* sicut Regula docet, ita agatur. *Tonsura vero eorum et mutatio vestimentorum postquam promissionem suam firmaverint, agatur*. De sacerdotibus vero vel scholasticis suscipiendis praeceptum synodi non habemus, et ideo susceptio eorum regularis, quantum possibilitas sinit, habeatur, usque dum decretum manifestius inde audiatur.

1 Sextodecimo vero et septimodecimo capitulo nihil addendum: quae in istis duobus capitulis ordinata erant, nescimus.

4 Decimo octavo capitulo, in quo *carcer talis*: consonat istud capitulum cum capitulo XXXI Capitularis Aquisgranensis a. 817.

8 Decimonono capitulo de *Alleluia*: Haec sanctio iterum renovata est in concilio Aquisgranensi a. 817, ubi XXIV locum obtinet.

11 Vigesimo capitulo de *susceptione novitiorum*: In concilio Aquisgranensi de hac re in n° XXVIII tractatur. Ad rem facit capitulum 16 synodi Francofortensis a. 794: Audivimus enim, quod quidam abbates cupiditate ducti praemia pro introeuntibus in monasterio requirunt. Ideo placuit nobis et sancta synodo, *pro suscipiendis in sancto ordine fratribus nequaquam pecunia requiratur, sed secundum regulam sancti Benedicti suscipiantur* (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 76_a). Et CAPITULARE MISSORUM IN THEODONISVILLA PRIMUM n° 13. De his qui non fiunt secundum regulam pulsati, ut deinceps emendentur et pulsantur secundum regulam. Cf. etiam supra pg. 63_u et 74_u.

21. Vigessimoprmo capitulo *usus balnei interdictus omnino est, excepto quibus necessitas infirmitatis insistit*. Unde nos considerantes infirmorum imbecillitates usque ad initium Quadragesimae scaphas balneum concedimus. Interim vero
5 fiant copae balneariae abundanter praepositi et cellerarii ordinatione factae, in quibus fratres singillatim et non communiter, cum necessitas exposcit, benedictione ante percepta lavare possint, invicem sibi solatia praebentibus sine accessu extraneorum. In hac dilatione non praevaricatores synodi,
10 quod absit, simus, sed induciis factis, usque dum necessitas procuretur, ut illicitum cautius auferatur.

22. Vigesimo secundo capitulo, in quo praecipitur, *ut abbas ad portam cum hospitibus non convivet*, quod nos in usu numquam habuimus. In auditorio vero, ubi abbas legere
15 solet et cum fratribus et cum hospitibus vicissim seu communiter colloquium habere solitus est, comedere cum hospitibus valde raro usi sumus. Quem usum, nisi certius interdicatur habere volumus. Qui locus in confinio claustrum et ianuae monasterii situs est ita ut fratres sine impedimento hospitum, et
20 hospites sine fratribus, ad colloquium recipere possint.

23. Vigesimo tertio capitulo: ut hospitibus, quibus licentia intrandi est in refectorium, digne administretur; *abba vero*

---

1 Vigessimoprmo capitulo *usus balnei*: Hoc capitulum est XLI in Capitulari Aquisgranensi a. 817. Quod balnea in generale attinet videsis commentarium Pauli Diaconi ad capit. 36 sanctae Regulae DE INFIRMIS FRATRIBUS.

5 Copa = cupa a capiendo id est accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt. Du Cange Glossarium ve cupa I.

12 ut *abbas ad portam cum hospitibus*: Est XXI capitulum concilii Aquisgranensis a. 817 ubi id idem de abbatibus et monachis sancitur.

30 21 Vigesimo tertio capitulo, ut hospitibus, quibus licentia: repetitur hoc capitulum in concilio Aquisgranensi ad n° XXI et XLV. Videsis insuper quae Paulus Diaconus et Hildemarum ad capitulum 53 sanctae Regulae DE HOSPITIBUS SUSCIPENDIS edisserunt.

contentus sil cibo fratrum, quod facile observabitur, ut et abbati digne administretur et hospitibus. Fratres etiam in adventu fratrum aliquatenus congaudeant et abstinentiae frena relaxent.

24. et 25. Vigesimoquarto et quinto capitulis, *quae de lectoris cibo et ministrorum refectio*ne descripta sunt, statim observata sunt.

Ultima vero duo capitula, *quae de prohibitione osculi foeminarum et ut monachi nudi non verberentur*, istiusmodi usus apud nos nunquam fuit, nec domino adiuvante in antea erit. De *compatratione* et *commatratione* omnino caveatur, ne ab ullo monachorum aliqua occasione praesumatur, quia in veritate non expedit animabus eorum, et omnino alienum est a proposito eorum. Hactenus explicitis capitulis, quae proxime in sua synodo gesta sunt et a nobis recapitulatis, supersunt aliqua, quae illa schola monachorum in usu habet, iuxta quorum exempla nos informandi sumus.

---

5 Vigesimoquarto et quinto capitulis, *quae de lectoris cibo*: non dubito quin capitula enuntiata a synodo a. 816 eadem sint, quae anno insequenti patres synodales ad n° XXII et XXIII protulerunt, quae infra Confer sis. 20

8 Ultima vero duo capitula, quae de *prohibitione osculi* . . . et *ut monachi nudi*: In capitulo XI Capitularis Aquisgranensis habetur haec prohibitio; etiam verberatio monachorum nudorum interdicitur ibidem, sed in XXII capitulo In. XI capitulo continetur deinde quod sequitur de prohibita *compatratione* et *commatratione*. 25

16 illa schola monachorum: verba haec se ad monasterium Indense seu Cornelimonasterium, quod Ludovicus Pius anno c. 815 Benedicto Anianensi extrui iusserat, (uti Ardo in vita Benedicti Anianensis (Ml. 103ma) capit. 48) referunt. Monachi ibidem collecti aliis exemplo esse debebant, nam ita Ardo eodem capitulo citato: . . . *venerabilis abbas de notis monasteriis lectos iubet venire fratres, quos suo instrueret exemplo, essentque aliis documentum salutis* . . . et in capitulo 51 iterum Ardo: *Et quoniam alia per monasteria, ut observaretur, instituit regula, suos in Inda degentes, ita omni* 30

Duas etenim silentii regulas custodiunt, unam nocturnam, alteram diurnam. Illa cum nocturna collatione vespertinali usque ad verum Capituli protrahitur: illa vero diurna a versu Capituli usque ad supradictam vespertinam collationem.

5 In illo enim nocturnali silentio penitus loquendi licentia interdicta est: in diurnali vero cum alter alterum appellaverit, sive iunior a seniore aliquid requisierit, silenter absque ullo strepitu vocis et humilis sit confabulatio, paucis valde et rationabilibus verbis, nullaue eis aut simul standi aut conse-

10 dendi aut coambulandi sinitur mora excepto discendi aut cooperandi gratia, sed semper aut in lectione aut in opere manuum omnes horas diurnas consumant.

Intervallum, quod inter opus Dei et horam refectionis contigerit, aut orando aut legendo transigunt, excepto si ad ne-

15 cessitatem naturae quis ire debeat. Ubicumque *Gloria* Sanctae Trinitatis sive in oratorio sive in quolibet loco insonuerit, si stantes sunt, prope usque ad humum prosternuntur usque

---

intentione instruxit, ut ex diversis regionibus adventantes monachi non, ut ita dixerim, perstreperit, ut imbuerentur, indigerent verba: quia in singulo-

20 *rum moribus, in incessu habituque formam disciplinamque regularem pictam cernerent.*

1 Duas etenim silentii regulas: Concordant, quae in hac paragrapho inveniuntur cum iis, quae supra de Casinensium disciplina pg. 14. n° II. III. V. X. relata sunt.

13 Intervallum, quod inter opus Dei: Et hoc apprime consonat usui Casinensium, videsis supra pg. 15 n° IV.

25

15 Ubicumque *Gloria* Sanctae Trinitatis: De usu inclinandi se perdicendo Sanctae Trinitatis vocabulum audi Paulum Diaconum: *quando incipit ille cantor dicere Gloriam, non debent festinanter surgere, sed honorifice et inclinato capite. Et hoc intuendum est, quia cum Gloria canitur, usque dum*

30 *dicitur: Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto stare debet incurvus et nec plus aut minus incurvus debet esse quis, nisi ambas super genua manus imponere debet.* (Commentar. ad cap. 11 sanctae Regulae QUALITER DIEBUS DOMINICIS VIGILIAE AGANTUR pg. 224.)

dum Sancta Trinitas perdicatur. Si vero sederint, ab humo surgentes gloriam resurgendo et inclinando deferunt Sanctae Trinitati.

Obviantes sibi iuniores a prioribus, usque ad genudeflexionem corpora humiliando, petunt benedictionem. Cum in domum 5 quamlibet intraverint, ubi conventus fratrum esse debet, genu flexo et supplice dextera petunt benedictionem, crucem adorando et benedictionem postulando. In salutatione hospitum similiter et genuflectunt et dexteram terratenus dimittunt.

Cum tempus legendi est, nunquam sine lectorino suo 10 residere audent, sed singuli singulos habentes, lectionem suam in eis memores commendant, qui quoquomodo a nobis etiam facti fiant, a nobis ordinandum est. Iurandi usus apud eos penitus non habetur, quod evangelicum mandatum cum omnibus Christianis interdicat, quanto magis his, qui cum 15 nomine christiano etiam saeculo abrenuntiaverunt.

---

8 In salutatione hospitum: De hoc usu ita Paulus Diaconus: *In hoc autem quod dicit: inclinato capite vel prostrato omni corpore discretionem salutandi nos docuit, quia aliter salutare debemus reges et episcopos, aliter alios homines. Reges enim et episcopos et abbates prostrati in terram debemus 20 salutare . . . . . abbatem vero nostrum, si rarius viderimus, in terra salutare debemus, caeteras autem, id est comites, presbyteros, monachos et reliquos inclinato capite salutare debemus.* (Comment. in capit. 53 sanctae Regulae DE HOSPITIBUS SUSCIPENDIS pg. 418; cf. Hildemarus in idem capit. pg. 505.) Videsis insuper supra pg. 35, et 37. 25

10 lectorinum = lectorile; pluteus vel pulpitum, analogium. Du Cange, Glossarium hac voce.

12 memores commendant: Videsis supra pg. 80_n et 82.

13 Iurandi usus: Regula sancti Benedicti cap. IV n° 27: *non iurare ne forte periuret.* In ORDINE QUALITER: Iuramentum nullus aliud proferat, 30 nisi *Credo mihi . . .* aut *Certe* aut *Sane*, quod est solummodo monachorum consuetudo iurandi.

14 evangelicum mandatum: Cf. Hildemari commentarium ad hoc instrumentum 27 ubi locus evangelicus Math. V. 38–37 large explicatur.

Usum Latinitatis potius quam rusticitatis, qui inter eos scholastici sunt, sequuntur. In tali etiam confabulatione notitia scripturarum aliquotiens magis quam lectione penetratur, et dictandi usus discitur, et ad discendum sensus acuitur.

5 Haec et alia similia his, quae menti non occurrunt, in supra dictorum coenobitarum conversationibus habemus, ad quorum exempla informandos per universa regni sui coenobia monachos decrevit imperiali censura, ut uno modo ea quae ex auctoritate Regulae, seu illa, quae ex consuetudinum
10 adinventione aguntur, in usu habeantur.

Unde necessarium reor, si vestrae placet dilectioni, ut in his ante praemoniti certamen habeatis in his omnibus instrui, ut bonis et honestis moribus exculti non tantum coram Deo laudabiles, sed etiam coram hominibus, (conversatio vestra)
15 possit ad humilitatem et gratiarum actionem caeteros revocare. Interim providendi sunt unus aut duo, qui in unumquodlibet ex his coenobiis mittantur ad speculandam vitam et habitum illorum, qui nos in omnibus, in quibus fortasse titubamus, certiores reddant, qui et illis boni exempli forma
20 sint ad quos intraverint et nobis sine zizantiis mixtum triticum reponendum in horrea reportant.

---

1 Usum Latinitatis potius quam rusticitatis: Ardo in vita Benedicti Anianensis: *Instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos, et scientia Scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuerunt episcopi, aggregavit.* (cap. 27. MI. 103_{ms.})
25

8 monachos decrevit imperialis censura: Ardo in vita Benedicti Anianensis: *Præfecit eum quoque imperator cunctis in regno suo coenobiis. ut sicut Aquitaniam Gothiamque norma salutis instruxerat, ita etiam Franciam salutifero imbueret exemplo.* (cap. 50. MI. 103_{ms.}) Elucet insuper Statuta nostra non ante a. 815 confecta, de quo amplius in prooemio.

30 16 Interim sunt providendi unus aut duo: Ex monasterio Augiensi duo monachi Tatto et Grimalt In iam missi sunt. quorum relationes de observantia regulari in monasterio sancti Benedicti Anianensis infra habebis.

21. Capitulum de inspiciendis monasteriis

M. G. Leg. Sectio II. Capit. Reg. Franc. I, 321 n° 160.

a. c. 816

Abbates, qui ab ipsis episcopis electi sunt ad conspiciendum regulæ observationem in monasteriis, istum debent tenere modum in his, quæ eis iniuncta sunt: 5

1. Primo, quia subito et in brevi spatio plenitur cognoscere non valent conversationem fratrum in illo monasterio, ad quod tunc veniunt, nisi aliquibus diebus ac noctibus cum eis conversentur, cum tali ad eos veniant paucitate, ut monasterium non gravent. 10

2. Deinde, si intellexerint abbatem negligentem suum ministerium agere aut de semetipso aut de fratribus suis, secundum regulæ auctoritatem commoneant illum. Similiter etiam faciant si ex fratribus fuerint negligentes inventi, cum abbate suo secundum regulæ auctoritatem eos commoneant. 15 Si ignorantia est per eandem regulam docendo corrigant eos, si autem voluntate delinquant et emendaverint per eorum admonitionem bene; quod si noluerint nuntient primum episcopo loci, et si ultra necessitas fuerit, nuntient synodali conventui. 20

3. Si vero questio aliqua fuerit de regulæ capitulo et non potuerint inter se definire, nuntient synodo et ibi auctoritate episcoporum sacrior decernatur sensus, et per vim nihil agere, qui missus est, presumat.

4. Consuetudines autem nisi invente fuerint noxia(e), et 25 hoc, ut supra dictum est, nuntient.

---

9 Cum tali ad eos veniant paucitate: id est cum paucis comitibus.

18 nuntient primum episcopo loci: Videsis Capitulare Missorum generale (a. 802) n° 15, ubi edicitur: Abbates autem et monachis omnis modis volumus et precipimus, ut episcopis suis omni humilitate et obhobdientia sint 30 subiecti, sicut canonica constitutione mandat. (M. G. Leg. Sect. II. Capit. Reg. Franc. I, 94.).

**22. Item Capituli Novitiarum de his in quibus
praeceptum regule et constitutiones novellorum
conciliorum acutius nos considerare et promptius
exercere iussio imperialis nos ammonet (= S. G.)**

Cod. S. Galli 914 (= S. G.) pg. 272 (217) ss. Cod. Bibl. Univ. Zurich. Hist. 28 (= Z) 3
fol. 80 v. Cod. 635. (Donaueschingen = D) fol. 135 v. Mon. Germ. Epistolae V. 302.
Barack, Handschriften von Donaueschingen pg. 439. Mabillon, A. SS. o. s. b. V. 697.
Baluzius, Capit. II, 1383 (= B). Traube, Textgeschichte pg. 125 (723). Albers, Unter-
suchungen (1905) pg. 106.

a 816-817

1. Inprimis ut nulla in ullis rebus inter huius professionis 10
viros in toto regno suo, nisi ubi impossibilitas non permittit,
inveniatur varietas; cuius impossibilitatis qualitatem summo
studio missi per hoc directi satagunt inquirere.

---

1 S G correctum: CAPITULA NOTITIARUM. — 1 D INCIPIUNT CAPITULA NOTITIARUM
(NOVITIARUM?) — 1 Z CAPITULAE NOTITIARUM. — 2 Z REGULAE ET CETERA CONSTITU- 13
TIONES. — 3 D CAUTUS > ACUTUS. — 4 D > NOS. — 4 D ADMONET. — 10 Z in rebus
ullis. — 12 D impossibilitas > impossibilitatis. — 13 D studio pro hoc missi. — 13 Z pri-
mitus: misso. — 13 Z pro hoc directi.

1 capituli novitiorum; id est novarum constitutionum (Mabillon).

9 Inprimis ut nulla: Ad rem Ardo in vita Benedicti Anianensis: Ut autem, 20
sicut una erat professio, fieret quoque omnium monasterium salubris una
consuetudo iubente imperatore aggregatis coenobiorum patribus una cum
quampluribus monachis per plures resedit dies . . . Cui protinus imperator
assensus praeiussit inspectoresque per singula posuit monasteria, qui utrum
ea, quae iussa fuerant, sic observarentur inspicerent, quique etiam formam 25
salubrem ignorantibus traderent. (Ml. 103₃₇₇. Vit. S. Bened. Anian. cap. 50.)

2. Ut ad omnia signa diuturna sive nocturna secundum praeceptum regulae, statim ut audita fuerint, festinetur.

3. Ut locus separatim tarde ad quaecumque signum occurrentibus constitutur.

5 4. Ut cum disciplina regulari et reverentia magna divina agantur officia.

5. Ut dictis sex psalmis primis ad Nocturnum genua non inflectant, sed stantes orent.

6. Ut intervallum post Nocturnum in aestivo tempore,
10 usque dum quinque psalmi dici possunt, proteletur.

7. Ut finitis cursibus incoepturi *Kirieleyson* genua flectant et non ante surgant quam sanctae Trinitatis vocabulis per-

---

1 B D Z diurna > diuturna. — 2 Z preceptum. — 3 D > regula. — 4 Z separatim > separatim. — 5 D regulari ac reverentia. — 7 D Nocturnam. — 8 D Z flectant > inflectant. — 9 D aestivo. — 11 D incoepturi. — 11 Z *Kirieleyson*. — 12 D ac non > et non. — 12 D surgunt > surgant.

1 In editione Mon. Germ. loc. cit. ad vocem *diuturna* adnotatur lectio varians: *diuturna* ex S G.

1 Ut ad omnia signa: Reg. S. Bened. Cap. 43. DE HIS QUI AD OPUS DEI
20 VEL AD MENSAM TARDE OCCURRUNT. cf. O. Q. Cum ad opus divinum horis canonicis auditum fuerit signum, sicut continetur in regula, relinquentes statim quicquid in manibus habuerint, sic tamen ut non pareat (O Q. supra pg. 32₁₁ et 33₂₀.) Et: *Hora canonica signo audito cito ad oratorium recurrant.* (ibid. pg. 41₂.)

25 3 Ut locus separatim: Reg. S. Bened. Cap. citato.

5 Ut cum disciplina: Reg. S. Bened. Cap. citato. — *Cum vero inchoante aurora diei signum sonuerit omnes festinanter occurrant cum hilaritate cordis . . . . . matutinis Laudibus prompta mente vocibus modulatis nec multum corrupte cum summa gravitate et honestate persolvere.* (O Q. supra pg. 29₁₋₂.) et: *Quando in choro a psallendum statim consona et concordī voce psallite* (O Q. pg. 43₁₁.)

7 Post Nocturnum: id est Matutinum.

9 Ut intervallum: De hoc intervallo videlicet quae referuntur ab Ardone in vita Benedicti Anianensis cap. 52 (Ml. 103₁₀₀ A.)

11 Ut finitis cursibus: Confer sis capitulum 17. sanctae Regulae.

40 11 incoepturi *Kirieleyson* genua flectent cf. O. Q. Hoc expleto veniant ad capitulum . . . . flectentes genua orent. (supra pg. 39₁₀.)

dictis presbiter dicit *Per omnia secula seculorum. Amen*; surgentes autem humiliationem supplicationis sibi invicem prebeant, et idipsum sessuri in Capitulo atque recessuri, vel ubicumque tota congregatio iungitur vel separatur, faciant.

5 8. Ut in aeclesia nemo, nisi quod regula mandat, loquatur.

9. Ut *Kirieleison. Amen. Deo gratias* et versus in unoquoque concursu altius et distinctius atque protractius honeste dicantur.

10 I 10. Ut lector in ecclesia prius benedictionem non petat, pg. 218
quam omnes sedeant.

11. Ut versus ad Capitulum id est *Deus in adiutorium meum* a presbitero ter, terque a congregatione repetitus dicatur et dicta *Gloria* post hoc non adiungat *Alleluia*.

---

1 S G dicit. — 1 D dicat > dicit. — 2 D Z vicissim > invicem. — 3 D ac idipsum
15 > et idipsum. — 3 Z ut > vel.

5 D ecclesia. — 6 Z *Kirieleison*. — 7 D ac distinctius. — 7 S G protractus > protractus.
— 7 D > atque protractus. — 9 Z aeclesia. — 12 D *meum* ÷ *intende*. — 12 D terque
a presbitero ac ter a... — 13 D Z adiungant > adiungat. — 13 S G *Alleluia* > *Alleluia*.

2 humiliationem supplicationis: saluent crucem et ceteris fratribus se
20 undique humilient. Similiter faciant in omni conventu (O Q. supra pg. 30₁.)

3 et idipsum sessuri in Capitulo: (Hoc expleto) veniant ad Capitulum versa facie ad orientem, saluent crucem et ceteris fratribus se undique humilient. Similiter faciant in omni conventu. (O Q. supra pg. 29₁₀ - 30₂).

5 Ut in ecclesia nemo: in ecclesia nullus praeter officium divinum et verba
25 orationis. (Cf. supra O R. pg. 18₂) — Omni tempore in ecclesia summum silentium fiat, excepto hoc, quod ad opus dei pertinet. (O Q. pg. 44₂.)

6 Ut *Kirieleison*: Ut semper illi iuvenuli versum pronuncient *alta voce* (O Q. pg. 44₂.)

11 Ut versus ad Capitulum: Hoc expleto veniant ad Capitulum . . . sequatur oratio a priore. Deinde versus: *Deus in adiutorium meum intende* tribus vicibus, priore incipiente, ceteris respondentibus et subiungentibus *Gloria patri*. Flectentes genua orent. (O Q. pg. 30₁₋₂.) Et Paulus Diaconus in commentario ad Regulam: *Deus in adiutorium meum intende. Domine ad adiuvandum me festina*. Consuetudo fuit et est monachorum, ut in omnibus

12. Ut *Kirieleison* oraturi in Capitulo utrumque genu flectentes consona voce tribus tantum vicibus dicant, id est *Kirieleison*, *Christeleison*, *Kirieleison*, similiter in refectorio, sed sine genuflexione.

13. Ut in Capitulo seu ubicunque quis cum increpatus 5 fuerit, statim veniam petens dicat *Mea culpa* et iussus surgat et sic humiliter rationem reddat. Et si quisquam hoc facere contempserit, duplici vindictae subiaceat.

---

1 D oratur ÷ non. — 12 Id est. — 3 D *Kyrieleison*, *Christeleison*, *Kirieleison*; Z *Kirieleison*. — 3 Z *Christeeleison*. *Kirieleison*. — 3 D a similiter ÷ ut. — 5 Z > cum; 10 D eum > cum. — 5 Z quis increpatus. — 7 S G redat. — 17 Edit. Mon. Germ. quispiam < quisquam.

operibus, tam spiritalibus quam temporalibus, cum aliquid incipiunt, terna vice hunc versiculum dicere, ideo ter dixit (scil. S. Benedictus) eum repetere (Paulus Diac. ad Cap. 35 s. Regulae pg. 335), et paulo inferius: Sunt alii 15 monachi, qui incipiunt hunc versum: *Deus in adiutorium meum intende* et caeteri respondent: *Deus ad adiuvandum me festina* tertia vice . . . sed hoc cum faciunt praevaricatores huius praecepti sunt, in eo quod dicitur: *et hoc idem tertio repetatur ab omnibus* (ibid. pg. 38.)

4 sed sine genuflexione: Aliter *Ordo qualiter*, qui dicit: Et cum secundum 20 cymbalum sonuerit ad mensam, omnes congregati dicant versum et orationem dominicam *flectentes genua*. (O Q. pg. 44;).

5 Ut in capitulo: Et tam in capitulo quam in quolibet conventu vel loco, quando veniam postulat frater ante domuum abbatem, vel praepositum aut decanum aut qualemcumque de senioribus, cum ille senior dixerit: *Quae* 25 *est causa frater?* Ille qui veniam postulat, primum omnium respondet: *Mea culpa domine*; si vero aliud quidecunque ante dixerit iudicetur exinde culpabilis (O Q. pg. 31;). — Si frater increpatur a priore qualicunque aut ab alio quolibet aut certe a iuniore reprehenditur pro aliqua qualibet re, statim cum summa velocitate in faciem cadens veniam postulet. (O Q. pg. 34 1-35;). 30 Etiam Paulus Diaconus in suo commentario enuntiat seniore a iuniore increpatum se humiliare debere tam in commentario ad capitulum 71 *Ut obediētes sibi sint invicem fratres*, quam in altero ad cap. 48 scilicet *De opere manuum quotidiano*. Cf. etiam infra cap. IX. Capitularis Aquisgran. a. 817.

6 D desinit verbis: dicat *Mea*.

35

14. Ut post Capitulum signum sonetur, ut omnes pariter cum preposito vel decanis et uno de circatoribus in obedientia, ubi iniungitur, pergant exceptis his, qui in variis occupati sunt obaedientis et alter de circatoribus claustrum providens
5 domi remaneat. Qui decani et circatores summa cura provideant, ne quid vel in ipsa obaedientia vel illuc eundo vel inde revertendo vel ubi et ubi inhonestum et nostrae professioni inconueniens fiat, recordantes quia quicquid a discipulis delinquitur, magistros respicit.

10 15. Ut in refectorio hora refectionis nullius nisi lectoris vox audiatur.

I 16. Ut reficiendi fratres unum pulmentum cum potu et orto seu pomis, si sunt, ante se inueniant; post quae et alia dentur, quae regula mandat.

pg. 219

---

13 2 Ed. Mon. Germ. Z oboedientiam. — 4 Ed. Mon. Germ. Z oboedientis. — 4 S G clastrum > claustrum. — 6 Ed. Mon. Germ. Z oboedientia. — 8 S G Inconueniens. — 8 S G quic a > quia quicquid. — 13 Z horto. — 13 Z postque addentur et alia > post quae et alia dentur.

1 Ut post Capitulum signum sonetur: Post lectionem autem Capituli exeundum est ad opus, quod praecipitur a priore cum summa cautela in
20 psalmodum modulatione. (O. R. II. pg. 14₁₇) — Surgentes a capitulo atque ad opera euntes simul omnes stantes dicant . . . versum . . . Tunc vadant omnes simul aut separatim ad opus sibi iniunctum custodientes silentium (O Q. pg. 32₁₇). — Expleta Prima in unum aggregati solvant Capitulum; quo expleto, cum silentio aut psalmos decantando exeant ad opus sibi in iniunctum. In
25 monasterio quoque remanentes non fabulis occupentur otiosis, sed bini aut certe singuli in coquina in pistrino, in cellario psalmos canant. (V. B. Ml. 183₇₇).

2 uno de circatoribus: Circatores etiam duos, qui omnibus horis, dum fratres vigilabant, circuibant monasterium, ne quis frater deesset proprio loco. (O R. pg. 17₁.)

30 10 Ut in refectorio: et sicut docet regula scilicet cap. 38 DE HEBDOMADARIO LECTORE. Nullius vox ibi audiatur, nisi solus legentis. (O Q. pg. 45₃).

12 Ut reficiendi fratres: Aperte hoc capitulum ex *Ordine Qualiter* derivatum est, sic enim ibi legitur: *Poma autem vel quaelibet nascentia terrae, quae cruda comedendi sunt sive hora prandii sive caenae aequaliter . . .*
40 *antequam fratres sedeant a cellario unicuique fratri partiantur et statim post alium cibum, illa ad mensam subiuncta, comedantur.* (O Q pg. 46₁₁₋₄₇).

14 quae regula mandat: Regula sancti Benedicti c. 39 DE MENSURA CIBORUM.

17. Ut ante nec post horam constitutam quicquam cibi vel potus aliquis sumat exceptis infirmis, sed et omnes sicut uno stringuntur voto, unius regis baiolant servitium, unum expectant regni caelestis praemium, ita unum in labore militiae accipiant necessitatis stipendium. 5

18. Ut custodia regularis circa infirmos non negligatur.

19. Ut quatuor fratres iuniores seu quantos exposcerit necessitas, deputentur ad miscendum, qui tamen reficiantur cum ceteris.

20. Ut ministri omnes intus forisve in potu, in cibo, vestimentis ceterisque necessariis ea mensura, qua ceteri fratres vivunt, contenti sunt, et quando a ministeriis suis vacent, cum aliis reficiantur.

21. Ut ad coquinam signum non sonetur, sed ebdomadarius facta ministracione illud tintinnabulum, quod ante abbatem pendit, tangat. Quo sonato inclinet se ipse ebdomadarius atque omnes fratres, usque dum a sacerdote compleatur benedictio. 15

---

2 Z sicut ÷ in. — 3 B baiulant. — 6 Z negligatur. — 10 Ed. Mon. G. Z potu et cibo. 12 B contenti sint. — 14 S G ebdomarius; Z ebdomedarius > ebdomadarius. — 16 B idem > ipse. — 17 B benedictio compleatur.

1 Ut ante nec post horam constitutam: Regula sancti Benedicti cap. 43. 20
DE HIS QUI AD OPUS DEI VEL AD MENSAM TARDE OCCURRUNT. — *Ante horam aut post horam nihil cibi aut potus percipiant exceptis infirmis et infantibus, quorum imbecillitas a priori consideranda est.* (O Q. pg. 41 s-7)

6 Ut custodia regularis: Regula sancti Benedicti capit. 36. DE INFIRMIS FRATRIBUS. Cf. Comment. Pauli Diaconi ad hoc capitulum. 25

7 Ut quatuor fratres iuniores: De mixto videsis supra (pg. 56 s-57,) ea, quae Paulus Diaconus refert. IN ORDINE QUALITER ita praescribitur: Si autem calicibus mirtum fuerit cellarius faciat modice signum ad ministerium. Statim surgant iuvenuli ad miscendum et lotis calicibus impleant potum aequi mensura et stent ordinati (sicut sunt conversi). Tunc cellarius 30
vero sonet cymbalum tacite et dicant fratres Benedicite una voce producte... Cum vero expleverint opus miscendi, inclinantes se in circuitu ad omnes fratres sicque vadant ad mensas suas . . . (supra pg. 45 16-46 11.)

22. Ut dicto versu post mensam incipiat prior *Miserere mei deus* in dextro choro, et chorus sinister precedat; et sic aperte et distincte cantando pergant ad aeccleriam.

¶ 23. Ut summum silentium post refectionem omni tempore
5 teneatur.

24. Ut ceteris temporibus occubentur (sic!) in opere manuum, certis in lectione divina.

25. Ut prepositus, decani, circatores omnesque ministri saepius private publiceque ammoneantur, ut omnimodis circa
10 ministerium suum solliciti sint.

pg. 220

---

1 B versu dicto. — 2 B Z procedat > precedat. — 6 B Z occupentur. — 9 B Z admoneantur.

1 Ut dicto versu: *Surgentes a mensa dicto versu sinister chorus exeat prior ordinate, dexter vero posterior, . . . psallentes psalmum quinquagesimum distincte et non festinanter.* (O Q. pg. 41₂₋₃). *Hoc notandum est quia*
15 *ille versus de quo dicit: qui ad illum versum non fuerit praesens, qui post cibum dicitur, significat illum versum qui in refectorio dicitur post cibum. Ille autem versus qui in ecclesia dicitur ut ille Miserere mei deus, non est regularis, eo quod illum non dicit Regula dicere, sed consuetudo est monachorum.* (Paulus Diaconus comment. in cap. 43 sanctae Regulae pg. 381).
20 3 apud Z desiderantur ultimae duae syllabae vocis *aeccleriam*.

4 Ut summum silentium: Cf. supra consuetudinem Casinensium pg. 15 n° V et quae ibi ex Pauli Diaconi commentario ad illustrandam ipsam consuetudinem adducta sunt. Videsis insuper supra O Q. pg. 42.

6 Ut certis temporibus: Talis erat consuetudo apud Casinenses sancita.
25 Cf. supra pg. 14 n° II. III. VI et O Q: *Certis horis et constitutis opera manuum non neglegant agere . . . Certis iterum horis lectioni pleniter vacent, . . . Et sub silentio legant* (supra pg. 42₁₋₆). Cf. Reg. s. Benedicti c. 48.

8 Ut prepositus, decani, circatores: De circatoribus iam identidem sermo recurrebat supra pg. 17 n° VIII et pg. 18 n° II. Quod ad ammonitionem publicam privataeque pertinet, quae saepe saepius ministris facienda, ita Paulus Diaconus de *Cellario*: . . . *et admonere cellerarium propter infirmos debet, ut ille cellerarius admoneat suos manipulos, ut illi servitores non negligant infirmis servitia praestare, necnon ut ipse cellerarius domum visitare et negligentias emendare studeat.* Comment. in cap. 31 sanctae Regulae DE CELLERARIO MONASTERII QUALIS SIT. De decanis et praeposito Paulus loquitur in comment. ad c. 21. DE DECANIS MONASTERII et c. 65 DE PRAEPOSITO MONASTERII, et in cap. 5 DE OBEDIENTIA pg. 124.

26. Ut omnes ad missas veniant et persistent, sicut et in ceteris divinis officiis facere debent.

27. Ut in estivo tempore post Nonam bibant fratres et postea ad capitulum pergant.

5 28. Ut post omnes cursus, quando ad refectarium ire oportet, in ecclesia illud signum, quod ad refectarium sonat, expectent, nisi quem necessitas exire compellit.

29. Ut ubicumque sibi obviaverint fratres, iunior benedictionem petens stet in uno loco inclinatus, usque dum tri-
10 buaens (!) benedictionem prior pertranseat.

---

3 B Z aestivo. — 6 Z aeclesia. — 9 Z in uno stet loco. — 9 B Z tribuens. — 10 B transeat > pertranseat.

3 Ut in aestivo tempore: Usus est Casinensium nam ita Paulus in epistola ad Karolum regem. *Praeter haec etiam aestatis tempore post Nonam aliquid*
15 *si est de pomis et singulas fialas nostris fratribus praebemus.* (supra pg. 57₁₋₇).

5 Ut post omnes cursus: Talem apud Casinenses consuetudinem viguisse manifestum est ex capitulo IV. ORDINIS REGULARIS, ita nempe habet: *Finito officio stet abbas, vel secundus ab illo, si ipse non adest, cum fratribus et senior accedat propere ad signum refectorii pulsandum. Quo audito abbas*
20 *praecedat, sic sequantur reliqui fratres honestissime, ut nullius vox vel musitatio ibi audiat* (supra pg. 15₇₋₁₂). Etiam ex Pauli Diaconi commentario talis usus comprobatur: *Si autem tempus aestatis est, quando ad Sextam manducamus, cantata Tertia, deinde missa finita: post vero ille, qui signum debet tangere, iam praevidet horam, ut parvissimum intervallum sit usque*
25 *ad Sextam, tangit bis vel ter signum et tunc vadunt omnes* (id est: Septimanarii) *in refectarium et inveniunt praeparatum solummodo panem et vinum . . . . Deinde cum incipimus Miserere mei deus tunc vadunt in refectarium hebdomadarii coquinae cum cellarario . . . iterum completur*
30 *Nona et lavantur manus et ordinantur omnia.* (Commentar. in s. Regulam pg. 334). Concordat hisce ORDO QUALITER: *Ad horam vero refectionis post expletionem officii expectant in aeclesia in choro tacite psallentes. Cum iam audierint cymbalum cito et ordinate sine ullo strepitu festinent lotis manibus introire in refectarium.* Cf. etiam Statuta Murbacensia supra pg. 91₁₂₋₁₅.

8 Ut ubicumque sibi obviaverint: Videsis quae supra (pg. 35₁₋₁₁). annotata sunt ad ORDINEM QUALITER. — Statuta Murbacensia supra pg. 92₁₋₂.

30. Ut absente abbate prepositus locum eius in ecclesia,
in Capitulo atque in refectorio teneat, eiusque vice lectiones
in unoquoque conventu interpretetur et benedictionem legen-
tibus tribuat; et preposito non presente senior decanus eadem
5 faciat. Qui presente abbate propria teneant loca.

31. Ut intervallum post Matutinos et ante Primam hiemis
vel aestatis tempore eo proteletur spatio, quo se fratres apte
parare et convenienter orando altaria circa I. cuire possint, ut
clara luce vel orto sole exeuntes a Prima vel lectioni vacent
10 vel iniunctam sibi obedientiam subeant.

pg. 221

---

1 Z Uut. — 1 Z abate. — 1 Z aecclisia. — 10 Z sibi subeant oboedienciam.

1 Ut absente abbate: Ex Pauli Diaconi commentario elucet similem usum
apud Casinenses fuisse ita enim doctus monachus: Si per suam ammonitio-
nem (decani) illos non possunt corrigere, tunc debent nuntiare abbati aut
15 si abba ibi non fuerit, illi qui in loco eius constitutus est... et sicut de decanis
intelligitur, ita etiam de Circatoribus. Cum enim non est ibi abba debet in
loco eius esse praepositus in omnibus; et si praepositus ibi non fuerit, debet
unus decanus esse in loco eius. (Comment. in s. Regulam pg. 268).

6 Ut intervallum: De hoc intervallo videsis supra pg. 28° -¹³ et pg. 96 cap. 6
20 Vita Benedicti Anianensis cap. 52: *Tempore siquidem aestatis post expletum
Matutinorum officium mox egredi ab ecclesia propter somnolentiam iussit
sesequae calceantes lotis faciebus denuo ad ecclesiam concite redeant et iuxta
praefatum ordinem altaria cum reverentia circumeant sanctisque se aquis
perfundant et sic deinceps ad loca sibi constituta accedant, diurnam exple-*
25 *turi honeste officium.... sintque parati, ut pulsato signo horae primae, mox
ad chorum occurrant.* (MI. 103²⁷⁹).

9 exeuntes a Prima: Videsis supra pg. 32¹ -¹⁰. Vita Benedicti Anianensis
cap. 53: *Expleta Prima in unum aggregati solvant capitulum, quo expleto
cum silentio aut psalmos decantando exeant ad opus sibi iniunctum* (MI.
30 103²⁷⁹); et supra pg. 99¹ -².

23. Capitula monachorum ad Augiam directa.

Incipit Epistola cum XII Capitulis quorundam fratrum
ad Auuam directis.

Cod. S. Galli 914 pg. 228. Cod. Bibl. Univ. Zurig. Hist. Cod. 38. pg. 87 ss. Mabil-
lon, Acta SS. O. S. B. V, 703. Hergott. Vetus discipl. monastic. pg. 79. Mon. Germ. 3
Epistolae V, (Karolini aevi III) 303. (= M. G.) Traube, Textgeschichte pg. 126 (724).
Hauck, Kirch.Gesch. II, 513.

a. 216-17

Domino Patri *Illi abbati* humiles fratres vestri *Ills* et *Ille*
pacem optant continuam. Quia igitur, sanctissime pater, ve-
strae auctoritatis voluntas extitit, ut huic sanctissimae lega- 10
tioni nostra parvitas deserviret, placuit et nobis ut, sicut ipsi
iniungere estis dignati, quicquid morum honestorum in ordine
regulari apud venerabilem *Illum abbatem* et erga eius fra-
tres constituti addiscere possemus, vestrae pandere sanctitati.
Ideoque supplices rogamus, ut non tantum verbis nostris, 15
sed etiam verissimis rebus et exemplis, quae apud eum et
eius fratres observari conspeximus, fidem adhibentes, nove-
ritis nos non alia, quam quae ab ipsis opere complere vidimus,
scripta vobis mittere voluisse. Duodecim igitur capitula ex
his omnibus quae vos maxime de pernecessariis commoneri 20
facilius posse credidimus, facere et vestrae beatitudini desti-
nare curavimus, ita sane ut quicquid eadem capitula continent,
qualiter [absque ullo obstaculo observandum vobis sit, diligen-
tissime attendatis, quamque necessarium utiliter perpendatis;

pg. 229

---

10 M. G. sanctissimae > sanctissimae. — 16 S G aput (l). — 18 Z his > ipsis — 20 Z pre- 25
necessariis. — 20 S G communere. — 21 Z credimus > credidimus.

1 Patri *illi*: id est Haitoni abbati (806-22).

ne, dum regulares monachi venerint, qui iussu imperiali tota coenobia gentis nostrae, ubi opus fuerit, regulariter instruero debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quarum partem aliquam haec capitula, quae sequuntur, continent.

5 1. Primo omnium sciendum est, quemadmodum ad opus divinum se invicem cum gravitate praevenire festinant. Sicut dictum est * *Relictis omnibus quaelibet in manu tenentur, summa cum festinatione* currunt omnes videlicet. Nullus
10 audet hanc constitutionem frangere, quamvis in decrepita sit senectutem constitutus.

2. Secundo, ut nullus in oratorio nullum audet ad alium proferre sermonem, sed mox ut ingressi fuerint, prostrati orant; et sic se inclinant ad abbatem humiliter, inclinato capite stantes expectant, dum signum sonuerit secundum. Expleta
15 oratione omnes cum summo exeunt silentio.

3. Tertio, ut sunt equidem cottidie sex per brevem deputati fratres sacram offerentes oblationem, incipientes ab abbate omnes per ordinem, *sicut et nos aliquando fecimus*. Qui etiam

---

8 Z currant primitus. 10 H M G senectute. 10 Z constitutus senectute. 13 M. G.
20 orant > orant. 13 Z inclinent > inclinant. 14 Z expectent.

1 regulares monachi, qui iussu imperiali: Videtur supra pg. 93, et 10. Auctores huius nostrae epistolae sunt Tatto et Grimalt, cf. Traub op. et loc. cit.

5 Primo omnium: Cf. supra pg. 27; 32₁₁;

7 Relictis omnibus: Cf. supra pg. 32₁₁; 34₁ 41, 96₁₋₂. Haec ex regula S. Benedicti cap. 43.
25

11 Secundo, ut nullus: Cf. supra pg. 18, V. B. A. 53. (Ml. 103₂₇.)

13 Qui etiam pedes peregrinorum: *De offerenda* cotidie facienda in Pauli commentario nihil inveni; attamen Paulus asserit elucidando verba sanctae Regulae: *Pedes hospitum tam abba, quam cuncta congregatio lavat*: per dies
30 vicissim discretio est facienda. (pg. 420). Hildemarum hunc usum ita illustrat: Sic enim facimus pedes lavari pauperibus id est, illi qui offerunt in die ad missam, illi etiam post Vesperam vadunt pauperibus pedes lavare et cantando lavent pedes et post lotos pedes miscent et post miscere dicunt capitula et orationem hanc: *Adesto domine officio servitutis nostrae* et reliqua
35 (Hildemarum, comment. in sanctam Regulam ad cap. 53 pg. 508).

pg. 230

pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. Illuc eundo, et inde revertendo, cum psalmo [dia vadunt. Si quis autem hanc iussionem transgressus fuerit, gravi subiaceat vindictae.

4. Quarto, ut in Dominicis diebus omnes pariter, secundum quod ingressi sunt ordinem monasterium, sic accedunt ad pacem, ad communionem, præter illos, qui pro nimia senectute vel infirmitate inter illos stare non possunt, qui tamen separatim communicant. Si quis vero hoc spiritali dono, id est Corporis et Sanguinis Domini nostri Iesu Christi, se privaverit, pater monasterii, qui praesens semper esse debet, dum communicant, cur hoc illi evenerit, scire debet omnino.

5. Quinto, ut nullus omnino fratrum, dum lectioni fratres vacent, sit excusatus a lectione, quin omnes ibidem sunt praesentes una pariter cum patre monasterii. Quibus legentibus, hora, qua praeviderit praepositus competere, sive qui in vice eius constitutus, id est senior decanus, pulsat signum tintinabuli, ut ebdomadarii et caeteri servitores iuxta praeceptum

---

3 M G quo Ingressi. — 3 S G Ingressunt > Ingressi sunt. — 3 M G H Z accedant. —
8 Ma separati > separatim. — 13 S G omes > omnes. — 13 Ma H Z sint > sunt.
— 13 M G viderit > praeviderit. — 16 M G elus ÷ est.

20

12 Quinto, ut nullus: De hac lectione in *claustra* vide supra pg. 14 n° III; pg. 42 i; pg. 75 s; pg. 92¹⁰.

15 hora qua praeviderit: Cf. supra pg. 102 n° 28.

16 senior decanus: Cf. pg. 103 i.

17 iuxta praeceptum regulæ; capitulorum scilicet 35 et 38, hoc DE HEBDOMADARIO LECTORE, illud DE SEPTIMANARIUS COQUINAE. Ad rem Paulus Diaconus in commentario suo ad cap. 35 (pg. 333): Cum dicit (scil. S. Benedictus) ante unam horam, non dicit propter terminum horae, sed propter intervallum, ut possint rationabiliter accipere hoc quod iussum est: sicut alibi de Lectore dicit: *Accipiat mixtum priusquam incipiat legere*. Verbi gratia si tempus est quando ad Nonam reficiunt fratres, cum canitur missa ad octavam, post missam vadant omnes, qui debent accipere mixtum id est Hebdomadarii coquinae, Lector, Hospitalarii et qui infirmis serviunt pariter, et inveniant singuli praepuram quartam partem librae de pane in loca sua. Quamvis

25

regulae accipiant super constitutam annonam mixtum, ut non sit eis grave ieiunium, dum ministrant, sustinere. Lector vero post Sextam, antequam accedat ad legendum, accipiat mixtum.

5   6. Sexto, ut in oratorio, post signum Sextae omnes in loco sibi deputato stantes, finita oratione, cum summa reverentia expectant, dum signum praepositus pulsaverit ad refectorium. Quo audito, mox omnes undique pariter festinant occurrere, omnino caven I tes, ut nullus desit, nisi quos pater occupatos
10 in variis habet ministeriis. Et si quis ad illum versum, qui ante cibum dicitur non praesens fuerit, similiter et qui post cibum, regulari subdatur disciplinae.

pg. 231

7. Septimo ut in refectorio, facta benedictione, veniant duo presbyteri ad abbatem frangentes panem. Et dant ipsi eulo-

---

13   1 Z accipiant primitus. — 2 S G gravi. — 3 S G quis (sic!) > quos. — 12 S G disciplina > disciplinae. —

sanctus Benedicti dicat de uno bibere et de uno pane, nos vero ita facimus, sicut diximus supra, quartam partem librae, id est quinque solidos pen-
santes: Ille vero qui signum tangere debet ad Nonam expectet iterum et
20 sacerdotes parant vestimenta sua et sacrificia reponunt, *et illi accipiunt in refectorio hoc quod iussum est*, hoc facto, tangit Nonam Cf. supra quae ad capitulum 28 CAPITULORUM NOVITIARUM. dicta sunt.

6 finita oratione cum summa reverentia expectant: videsis supra pg. 14 n° V. pg. 44, et pg. 91. et pg. 102.

25   9 nisi quos pater occupatos in variis habet ministeriis: De hoc usu ita Paulus Diaconus: Si infra claustra monasterii est frater, sicuti est scriptor aut sutor et caeteri, qui *sine magna oboedientia sunt*, statim ut audierint debent currere, quod si non cucurrerint, per septem gradus ducendi sunt. Si autem ille frater, qui infirmis servit, sive qui hospiti vel qui in coquinam et cae-
30 teri, qui in his oboedientiis ita fuerint praeoccupati, ut non possint statim dimittere, non dimittant. Verbi gratia si infirmum tenuerint in manibus non debet constringi per hoc quod dicit: *mox ut auditum fuerit signum re-lictis omnibus* et reliqua. (Comment. in cap. 43 sanctae Regulae DE HIS QUI AD OPUS DEI VEL AD MENSAM TARDE OCCURRUNT.) Cf. supra pg. 32. et 33.

35   14 frangentes panem. Et dant ipsi eulogium: Cf. supra pg. 67: pg. 73 quae ibi *De Eulogiis* adnotata sunt.

gium caeteris fratribus stantes, antequam accedant ad mensam. Quibus sedentibus summum est ibi, * sicut in sancta continetur regula, silentium. Ministri autem omnimodo cavent, ut nihil desit comedentibus et bibentibus. Et sicut patri ministratur monasterii nisi hospites sint, ita omnibus aequaliter, ut verbi gratia, minimo sicut maximo, seniori sicut iuniori, nulli amplius et nulli minus, exceptis pueris, quibus non eadem quantitas, sed nulla discretio ciborum servatur. Ut autem signum cellarius ad potum pulsaverit benedicendum, statim octo vel decem surgunt iuvenes absque ulla tarditate ad miscendum fratribus. Si quis autem de ipsis aliquid ibi deliquerit vel excesserit, aut sonitum aliquem

---

† S G nihil > nihil. — * S G ciborum.

2 sicut in sancta continetur regula: id est cap. 38. DE HEBDOMADARIO LECTORE Cf. supra pg. 45; et pg. 83.

15

4 Et sicut patri ministratur monasterii: Cf. supra O Q. pg. 44_n et 45_i, et 89_n-90_i, et infra capit. XIX. Capitularis Aquisgranensis a. 817.

7 Ut autem signum: Videsis ea, quae in ORDINE QUALITER (supra pg. 45_n-46_n) de hoc usu adducta sunt, et quae apprime consonant huic consuetudini. Hic usus non confundendus cum alio dandi scilicet mixtum post Nonam certis temporibus, de quo in sequenti capitulo octavo.

20

11 Si quis autem de ipsis aliquid ibi deliquerit vel excesserit: De hoc usu tacet Paulus Diaconus in commentario ad capitulum 36 sanctae Regulae DE HIS QUI IN ALIIS QUIBUSLIBET REBUS DELINQUUNT. bene vere eum Hildemarum annotat: Si autem in refectorio excedit, ita agendum est: si parum excedit, id est cochleare cadit aut cultellus aut cuppa et faciat sonum, si in tali loco sedet, ut non possit surgere, ut petat veniam pro aliis eo quod non potest exire, tunc debet surgere et flectere cervicem, si autem tali loco sedet, ut possit exire, tunc debet exire. Abbas autem, si parvus sonus factus est, debet illi innuere, ut non petat veniam; si autem grandis sonus factus est, tunc debet ante abbatem veniam petere, ille autem, qui non potuit exire si grandis sonus fuit, tunc postquam surrexerint a mensa veniam petere debet in refectorio ante abbatem propter illud quod dicit regula: non veniens continuo ante abbatem et reliqua. Infantes vero vel etiam qui sub custodia sunt, si sonum in refectorio fecerint aut rumpunt vel perdunt aliquid, veniam debet petere sicuti maiores (Hildemari comment. pg. 474).

25

30

35

fecerit, exceptis his qui ad mensam sedent, prostrati ibi coram priore tamdiu iacent in terra, usque dum abbas, vel qui in loco eius sedet, pulsaverit ut surgant. Similiter post refectio- nem sedentes per humilitatem satisfaciant.

- 5   8. ¶ Octavo, ut per totum tempus aestivum, dum fratres bis in die reficiunt, post horam orationis nonam stantes in oratorio cum divino tremore orantes expectant dum tintinnabulum signum praepositus pulsaverit ad refectorium. Quo audito, omnes illo conveniunt. Quamvis etiam aliquis bibere
10 non potuerit, se tamen debet praesentare, ne locus eius appareat vacuus. Et si quis praesens ad dicendum post benedictionem *Amen* non fuerit, sublatur ei portio sua de potu. Postquam autem biberint fratres, vadunt ad Capitulum, et, quod eis iniunctum fuerit, laborant usque ad illud signum,
15 quod pulsare solent ante unam horam Vesperae. Quo audito, disiungunt se ab opere, ut sint parati ad signum sequens, quod est ad Vesperum. Illo audito, mox ad ecclesiam cum festinatione student occurrere; ibique oratione facta, sedentes legunt vel orant. Finita Vespera, expectant ibidem, sicut et
20 ad Sextam fecerunt, dum signum sonuerit ad refectorium.

9. Nono, ut ad conlationem accesserint, omnes unanimiter occurrunt, debiles et infirmi, etiam si de lecto surgere valuerint, veniunt. Quid de caeteris dicendum est? Lector autem tamdiu legat, usque dum omnes in unum positi compleant.

---

25   3 MG Ma Z tintinnabuli. — 21 MG Ma compleant.

7 dum tintinnabulum praepositus pulsaverit ad refectorium: Videsis supra pg. 16 n° VI; pg. 57..

13 Postquam autem biberint fratres vadunt ad Capitulum: Cf. pg. 47: - 1.

20 dum signum sonuerit ad refectorium: id est ad coenam, quia his
30 manducant.

21 Nono, ut ad conlationem accesserint: Videsis supra pg. 47¹⁰⁻¹²; et ita Paulus Diaconus: Sequitur: Si tempus fuerit prandii, mox ut surrexerint

10. Decimo, ut in Sabbato, quando munditias facere solent, pedes cum silentio lavant, ne detur occasio loquendi. Ibidem vero sedentes collationem complent, et sic accedunt ad Completorium.

11. Undecimo, ut defunctorum vigilia hoc modo ab eis celebratur. Vespera solito finita, statim Vesperam cum antiphonis celebrant pro defunctis, et post Completorium Vigiliam cum antiphonis vel responsoriis plenissime atque suavissime

---

3 S G complet > complent.

a coena: Hoc quod dicit *mox*, non pro continue positum est, sed quia noluit beatus Benedictus, ut grande intervallum fuisset, sed parvissimum, ideo dixit *mox* ac si diceret: ut surrexerint a coena. *Parvissimo* dixit *intervallo*, donec servitores manducarent. . . Itaque considerandum est, quia *tempore collationis* et *in loco collationis* nullus debet loqui, nisi aut lector, qui legit, aut abba cum exponit aut certe talis frater, cui iusserit de lectione loqui. 10
(Commentar. in cap. 42 sanctae Regulae UT POST COMPLETORIUM NEMO LOQUATUR pg. 373-74). 15

I Decimo, ut in Sabbato quando munditias facere solent pedes cum silentio lavant: Ita Paulus Diaconus: Hoc notandum est, quia *cum lavant pedes fratrum nec cantare nec legere debent*. Forte dicit quis, quare non legatur, cum Regula dicit legere? Cui respondendum est: duo dicit beatus Benedictus fieri: legere et pedes abluere, sed tamen non insimul. Non enim possunt insimul pedes abluere et collationes legere, sed separatim, id est *in primis pedes lavare* et *postmodum legere*. (Comment. in cap. 42 sanctae Regulae UT POST COMPLETORIUM NEMO LOQUATUR). Et ad cap. 35 DE SEPTIMANARIIS COQUINAE: Et isto modo debent abluere, id est postquam laverint pedes et manus et terserint, statim de eadem aqua laventur. Forte dicit aliquis: non iubet manus lavare, sed pedes. Cui respondendum est: non fuit intentio sancti Benedicti in aliis horis manus tergere, quia ubi dicit pedes tergere lotos, ibi etiam manus lavandae sunt, propter hoc quod dicit: cum quibus (scil. linteis) sibi fratres manus aut pedes tergunt; nam valde inhonestas est, si pedes, etiam non manus lavandae sunt statim. (Comment. Pauli Diac. pg. 332). 20 25 30

5 Undecimo, ut defunctorum Vigilia: Videsis infra capit. XLIII Capitularis Aquisgranensis a. 817.

canunt: et post Nocturnas intervallo Matutinos pro mortuis faciunt. Facto autem primo mane, postquam se paraverint, 10 missam celebrant pro defunctis publicam. Omnes ibidem pariter sacram offerunt oblationem pro peccatis mortuorum.

5 Qua percelebrata statim cantant Primam, si fuerit tempus, aut certe Tertiam.

12. Duodecimo, quod omnes hospites supervenientes cum lectione divina suscipiunt. Incognitis tamen monachis ad lectionem omnis pariter concurrit congregatio, ut *Christus in
10 *eis adoretur, qui et suscipitur*. Qualiter vero ad coquinam sibi invicem serviant fratres, vel in caeteris locis, et caetera quam plurima viva voce Domino auxiliante notum vobis facere curavimus. Ista autem supra dicta interim bono certamine adimplere curate. Valeat alma paternitas vestra per multa tem-
15 porum circula in Domino sine fine, ut videatis Deum Deorum in Sion. *Amen*.

---

2 S G primitus prima. — 2 Z paraverint se. — 5 M G tempus ÷ autumn. — 6 M G Tertiam leniter ex merito > aut certe Tertiam. — 9 Z omnes > omnis. — 11 M G curabimus. — 13 M G scripta > dicta.

20 7 Duodecimo, quod omnes hospites supervenientes: Casinenses non omnes, ut videtur, hospites cum lectione divina suscipiebant, Paulus enim Diaconus ait in Commentario ad cap. 53 DE HOSPITIBUS SUSCIPENDUS: Si autem *talis* fuerit hospes, debet etiam lectio exponi: post lectionem vero exhiberi debet ei omnis humanitas (pg. 418). Hildemarus haec Pauli verba suppressit, Vide
25 etiam supra pg. 89¹²

9 Ex Regula sancti Benedicti cap. 53.

**24. Capitula qualiter observationes sacrae
in nonnullis monasteriis habentur
quas bonae memoriae Benedictus II in coenobiis
suis alumnis habere instituit.**

Cod. S. Galli 914 pg. 197 (210).   Bibl. Univ. Zurig. Hist. Cod. 28, n° 9.   Herrgott, 3
Vetus disciplina monastica pg. 15.   Traube, Textgeschichte pg. 123 (723).   Mabillon,
Analecta Vetera pg. 132.   Holstein-Brockie, Codex Regularum II, 80.   Hauck, Kirch.
Gesch. II, 590.

a. 816-17

Patres coenobiorum studiose sanctam regulam observare
cum summa cura decertant, ut fratribus suis necessaria ali- 10
mentorum et indumentorum secundum statuta sanctae regulae
praebeant; ut omnem eis mundanae curae occasionem tollant
et peculiaris alicuius atque murmurationis mortiferum virus
excludant, suaeque professioni idoneos reddant. Nam elemosy-

---

1 LEMMA EX CODICE BIBL. ZURIG. COD. 28; IN CODICE S. GALLI SINE LEMMATE; APUD 13
HERRGOTT > CAPITULA. — 9 Cod. Zurig. Ut patres. — 10 Cod. Zurig. decernent. —
11 Herrgott: secundum sanctam Regulam

10 Patres coenobiorum: Herrgott (op. et loc. cit.) haec capitula, quasi ab
ipso Benedicto Anianensi confecta operi suo inseruit, attamen ex septimo
capitulo, in quo auctor in tertia persona loquitur, aperte elucet haec capitula 20
non a Benedicto pro suis monasteriis esse conscripta. Quis nam sit auctor
latet, tamen cum Traube (op. et loc. cit.) ea non ad Italica coenobia, sed ad
Benedicti Anianensis institutionem se referre puto. De quo plura in prooemio.

narum largitionem, seu quamlibet oblationem, sive possessionum suarum redditus maxime in hoc expendunt, ut fratribus suis necessaria, non superflua praebeant, quatenus ab eis liberius sancti propositi observationem requirere valeant; cuiusque et sollicitudines rerum terrenarum postponunt, secundum praecepta regulæ lucrandis animabus studiose invigilant.

1. In oratorio summum silentium, summam psallendi reverentiam, temperamentum elevatius canendi, et ordinatissimum modum in choro standum, omnibus agendis temperatam modulationem, ablata in omnibus festinatione confusa, ac celerrimum ad omnia signa conventum.

2. In sacrario magnum silentium, et nitidissimam amministrationem, et vestimentorum sacerdotalium honestam et ordinatam valde distributionem, et signorum valde distinctum sonum.

3. In hospitali hospitum, monachorum honestissimam susceptionem, segregata domo susceptionis aliorum hospitum.

4. In refectorio summum silentium et ordinatissimam] [atque mundissimam cibi et potus amministrationem, atque secundum regulæ aequalem in omnibus pro necessitate distributionem, in omnibus providentes, ne modum regulæ usquam excedant.

pg. 108

9 Herrgott standi > in omnibus . . . 12 Herrgott: administrationem.

7 In oratorio summum silentium: Capitula Novitiarum cap. 4. 8. 9. et 2, quæ confer sis pg. 96. a. 97. a. 96.

16 In hospitali hospitum: Capitula Aquisgraniensis a. 817. cap. LV. Paulus Diaconus comment. in cap. 33 sanctæ Regulæ pg. 419 supra pg. 111 m.

18 In refectorio: Capitula Novitiarum cap. 15. 16. 20: Statuta Murbacensis n° 4 (supra pg. 83. O Q. supra pg. 39) - .

5. In claustris hora lectionis summum silentium, et summum studium lectionis ab omnibus haberi, semper tamen in illorum habitationibus silentium et humilitas studiose observatur.

6. In dormitorio ordinatissimam lectorum positionem, et aequam ac similem stramentorum divisionem: ubi nil pictum vel variatum atque lineum vidimus, sed neque in dormitorio hospitum.

7. Omnigenam iurationem inter eos nec audiri, nec praesumi a quoquam; et nocturnum silentium semper ab eis custodiri, sive intus, sive foris sint, quousque in Capitulo versum dicant.

---

1 In claustris hora lectionis: Ordo Regularis n° II. III. (supra pg. 14).

2 semper tamen in illorum habitationibus silentium et humilitas: De silentio in operando seu legendo exercitato audi Paulum Diaconum ad cap. 6 sanctae Regulae DE TACITURNITATE: *Verbi gratia, cum loquitur qui habet oboedientiam in coquina, ita debet loqui leniter, ut etiam in claustra non sonet eius vox, sic et in omnibus oboedientiis debet fieri. Si enim non habet abba alia opera, quae iniungat unicuique, debet iniungere lectionem aut psulmodiam. Si vero hiemis tempus fuerit, et propter frigus convenerint omnes in unum ad calefaciendum, silentium debet ibi esse et nullus debet ibi loqui, nisi ille qui oboedientiam habuerit ibidem, aut si aliqua necessitas quempiam coegerit, et hoc ipsum tam caute, ut eius vox clamosa non sit. Nam debet esse ibidem decanus aut Circa, ut teneant custodiam super illos, ne ibi loquantur nisi quod ad necessitatem attinet illius oboedientiae* (Commentar. in sanctam Regulam pg. 136). Cf. supra O Q. pg. 42 r. Statuta Murbacensia pg. 91 r. 12.

9 Omnigenam iurationem: Statuta Murbacensia pg. 92 r. et quae ibi citata sunt.

10 Nocturnum silentium: Ordo Regularis n° VI — Statuta Murbacensia pg. 91 r. 12.

30

18. Capitula Aquisgranensia. (G. C. α.)

- Cod. S. Gall. 914 (= G. Ca) pg. 181. Cod. Casin. 173 (= Ca) pg. 306. Cod. Casin. 179 (= C α¹) fol. 116 r. Cod. Casin. 352 (= C α¹) pg. 436. Cod. Casin. 442 (= C α²) fol. 184 r. Cod. lat. Vat. (Barber. XI, 64) 421 = (B α) fol. 120 r. Cod. lat. Vat. 3 (Barber. XIV, 19) 646 (= B ε α) fol. 98 r. Cod. Guelf. inter Helmatad. 532 (= Guelf. C α) fol. 80. Cod. Paris 4638 (= P C α) fol. 80. Cod. Hist. n° 28 Bibl. Univ. Zurig. = (Z α¹) n° 6. Baluzius, Capitula I. 379. Mon. Germ. Leg. Sect. II. Capitul. Reg. Francor. I, (263) 313. Nicolai, Der hl. Benedict, Gründer von Aniane und Corneliunsmünster (Köln 1863). Simson, B. Jahrbücher d. d. Reichs unter Ludwig d. Frommen. I, 83. ss.
- 10 Hauck Kirch. Gesch. II, 582. Mabillon, Acta SS. o. s. n. V, pg. LXVII. § VII n° 145 ss; pg. 182 n° 5; pg. 201 n° 50 ss; — Annales o. s. n. II 401 n° LIV. Bibliotheca Casin. VI, 20. Albers, Untersuchungen pg. 114 ss.
- a. 817

¶ Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCXVII
Imperii vero gloriosissimi principis Hludovvici quarto, VI. Idus
15 Iulias, cum in domo Aquisgrani Palatii, que Lateranis dicitur,
abbates cum quam pluribus una suis resedissent monachis
haec quae sequuntur capitula communi consilio ac pari vo-
luntate inviolabiliter a regularibus conservari decreverunt.

- 1 C α¹ C α² C α³ Lemma: INCIPIT CAPITULUM LUDOUICI (C α¹ C α² LUDOUICI) IMPERA-
20 TORIS CUM CETERIS. C α¹ INCIPIUNT CAPITULA LUDOUICI IMPERATORIS CUM CETERIS.
13 Guelf. C α DCCCXVI > DCCCXVII. — 13 B ε α Anno ab Incarnatione. — 13 B α C α
C α¹ C α² C α³ Incarnationis. — 13 C α C α¹ C α² C α³ Ihesu. — 14 B α yludouichi; B ε α
Ludouicli. — 14 C α C α¹ Ludouichi; C α² Ludouichi; P. C α Hludovvici. — 14 Guelf. C α
tertio anno X. Kal. Septembris. — 15 B α B ε α C α C α¹ C α² C α³ Iulii. — 15 Guelf. C α Aquis.
25 15 C α C α¹ C α² Palatii. C α³ Palaci. — 15 Z α quae > que. — 16 B α ab abbatibus > abba-
tes. — 16 B ε α abbas > abbates. — 16 B α unam suam > una suis. — 16 C α C α¹ C α²
C α³ resedissent. — 16 B α B ε α resident > resedissent. — 16 B α C α C α¹ C α² C α³ mona-
chi > monachis. — 17 B α que > quae. — 17 Z α subsecuntur > sequuntur. — 17 C α C α¹
C α² C α³ P C α subsequuntur > sequuntur. — 17 C α¹ concilio. — 17 B α hac > ac. —
30 18 B α C α C α¹ C α² C α³ > inviolabiliter a.
- 13 Apud C α³ et B ε α introductio; Anno Incarnationis etc. est capitulum primum,

I. Ut abbates, mox ut ad monasteria sua remeaverint, Regulam per singula verba discutientes pleniter legant, et intelligentes domino opitulante efficaciter cum monachis suis implere studeant.

II. Ut monachi omnes, qui possunt, memoriter Regulam discant.

III. Ut officium iuxta quod in Regula sancti Benedicti continetur, caelebrent.

IV. Ut in coquina, in pistrino et in caeteris artium officinis propriis operentur manibus, et vestimenta sua oportuno tempore lavent.

---

1 B α C α > ad. — 2 B α C α C α¹ C α² C α³ regulas per singulas sentencias discucientes > regulam per singula verba discutientes. — 2 B ε α discucientes > discutientes. — 3 B α B ε α Z α intelligentes.

5 B α C α C α¹ C α² Regulam memoriter.

15

7 C α C α² quod Regula; B α B ε α C α¹ C α² quod Regulam. — 8 C α C α¹ C α² celebrent; C α³ cerebrent (sic!). — 8 B α celebretur; Z α celebrent.

9 C α C α¹ C α² pristino (sic!) — 9 B α C α C α² C α³ ceteris. — 9 C α C α¹ C α² C α³ arcium. 10 B ε α vestimenta sua lavent oportuno tempore. — 10 B α C α C α¹ C α² C α³ tempore ipsi labent.

20

1 Ut abbates: Statuta Murbacensia (= St. M.) cap. 1 (supra pg. 79_{16k} et CAPITULARE MISSORUM (a. 802 f): n° 33. Ut abbates regulares et monachi regulam intelligant et secundum regulam vivant. (Mon. Germ. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 139. Cf. etiam ibid. pg. 60 n° 73; pg. 75 n° 13; pg. 93 n° 12).

2 Regulam: Nota in codicibus Casinensibus legi: *regulas per singulas sentencias discucientes*, quapropter non ad Regulam S. Benedicti hoc capitulum referendum, sed ad singula capitula huius nostri statuti synodalis.

5 Ut monachi: St. M. cap. 2 (supra pg. 80₁₄).

7 Ut officium: St. M. cap. 3 (supra pg. 81₁₀) et Reg. S. Benedicti cap. 8-20.

9 Ut in coquina: St. M. cap. 5 (supra pg. 83₂₀).

30

10 vestimenta sua oportuno tempore lavent: Paulus Diaconus in suo commentario hunc usum ita illustrat: Pannos autem lavare non debent nisi isto modo: id est illi fratres, qui dimiserunt ebdomadam, in coquina debent calefacere aquam, et in quintodecimo die debent aquam illam calefacere. Et tunc debet abba dicere in ipso die, in quo praeparatio aquae est fratribus:

35

¶ V. Ut nullo unquam tempore post vigilias causa dormiendi, nisi contigerit eos ante horam constitutam surgere, ad lectos redeant suos.

pg. 182

VI. Ut in Quadragesima, nisi in Sabbato sancto, non radantur. Alio autem tempore semel per quindecim dies radantur.

VII. (11) Ut certum fleotomiae tempus non observant (!), sed unicuique, secundum quod necessitas expostulat, concedatur, et specialis in cibo et potu tunc consolatio praebeatur.

1 B α Z α unquam. — 2 C α¹ oram > horam. — 2 B α ora constituta urguere (sic!) —
10 3 Z α lectulos.

4 C α C α¹ C α² C α³ Quadragesimam. -- 5 B ε α radantur ÷ In. — 5 B α C α C α¹ C α² C α³ Z α radantur. In alio enim tempore semper (B α > semper;) (C α¹ Z α semel > semper) (B α per > in) in quindecim (Z α XIII) dies radantur et in octava Pasche. (Z α > et — Pasche). — 5 P C α radantur ÷ et in octavis Paschae. — 5 B ε α radantur et in octava
15 Pascae.

6 B α C α C α¹ C α² C α³ M G Z α flebothomie non obserbent (B α C α¹ C α² M G Z α observent) tempus. — 6 B ε α Guelf C α P C α flebothomiae. — 6 B ε α Guelf P. C α observent. 7 B α > secundum. — 7 Z α exposcit > expostulat. — 7 B ε α concaedatur. — 8 C α¹ cibo > cibo. -- 8 B α C α C α¹ C α² C α³ tunc solacio preveatur (B α C α¹ prebeatur).
20 unusquisque hodie lavet pannos suos. Si est talis frater, qui aut propter flebotomiam aut propter debilitatem aut infirmitatem non potest lavare debet dicere decano aut priori: non possum lavare pannos nostros. Tunc ille senior debet iungere alii fratri, ut adiuvet eum, vel, si opus est, lavet ex toto. Et hoc sciendum est, quia omnia debent esse praeparata, id est locus, conca,
25 aqua et sapone et reliqua necessaria. Caeteris autem omnibus, qui possunt sibi lavare pannos suos, non alii debent lavare. (Paulus Diaconus cap. 6 sanctae Regulae DE TACITURNITATE pg. 136.)

1 Ut nullo: St. M. n° 6. (supra pg. 84₁₀.) Cf. Ordo Regulariter supra pg. 14, ubi tamen quoad *plenarium officium* diversimode sancitur. Paulus
30 vero Diaconus in commentario ad cap. 8 sanctae Regulae et quidem ad verba: *Quod vero post Vigilias restat*: (pg. 211) ita loquitur: Forte dicit aliquis monachus: Nolo *vigilare* usque mane, sed *dormire*, eo quod non indigeo aliquid adiuvente domino. Cui abba talem propositionem debet proponere, quam ille frater non possit solvere, et humilietur ex hoc ille frater.

35 4 Ut in Quadragesima: St. M. n° 15 (supra pg. 87₆) Cf. infra cap. XLI.

6 Ut certum: St. M. n° 12. (supra pg. 86₆.)

6 Numerus arabicus deinceps capitulorum numerum in edit. M. G. adnotat.

VIII. (12) Ut si necessitas poposcerit ob operis laborem, post refectionem vespertinam, etiam et in Quadragesima, pari modo et quando officium mortuorum celebratur, priusquam lectio Completorii legatur, bibant.

IX. (13) Ut cum a quocumque priore suo increpatus quis eorum fuerit, *Mea culpa* primo dicat; deinde prosternens se illius pedibus cum cappa, si habuerit, veniam petat. Et tunc iubente priore surgat, et unde interrogatus fuerit rationem humiliter reddat. 5

X. (15) Ut soli sine alio fratre in viam non dirigantur. 10

XI. (16) Ut sibi compadres commatresve non faciant,][neque osculentur feminas.

1 B a B e a ab operis labore (etiam apud S G primitus legebatur: ah, cui a apex o inscriptus est). — 2 B a C a C a' C a' C a' refectionem. — 3 B a C a C a' C a' eiam in Quadragesima. — 4 B a C a C a' C a' C a' leccio. — 4 B a legantur. 15

5 B a C a C a' C a' C a' cum ÷ abbate vel. — 6 B a C a C a' C a' C a' fuerit ÷: mox sine mora prosternens illius pedibus. — 6 B a C a C a' C a' C a' primum > primo. — 6 B a C a C a' C a' C a' dicat, ita ut indutus est et tunc (lin. 8). — 8 B a C a C a' C a' C a' iuente > iubente. — 8 Z a fuerat > fuerit — 8 B a C a C a' C a' C a' rationem. — 10 B a C a C a' C a' C a' C a' Ut solus (B a unus > solus) sine altero monacho [apud B a deest Insequens pagina complectens omnia, quae sequuntur usque ad cap. XX et quidem ad verba *cogerit non circumsant* (pg. 122 lin. 3)], in via non dirigatur. — 10 M G soli ÷ videlicet. 20

11 C a C a' C a' C a' compadres vel commatres [apud C a primitus legebatur, ut apud G C a *commatresve*, sed syllaba *ve* erasa et vox *vel* vocibus compadres commatres superscripta est] — 11 Guelf. C a faciant et nullam quamlibet feminam osculentur. — 11 C a C a' C a' C a' neque feminas osculent. 25

1 Ed. Mon. Germ. annotat hoc capitulum in B e a deesse, attamen errat.

5 Ut cum a quocumque priore increpatus: Cf. supra pg. 31, et 34¹²-35¹; Paulus Diaconus in commentario ad cap. 21 sanctae Regula ita *de eo* loquitur, *qui correptus se non emendavit*: Tunc ille abba debet vocare illum fratrem ad se et debet illi dicere: Quare tantis vicibus in negligentia inventus non emendasti? Si ille dixerit: *Mea culpa*, tunc, si voluerit, abba illi parcere potest. 30

11 Ut sibi compadres: St. M. cap. 27 (supra pg. 90¹¹).

11 neque osculentur feminas: St. M. cap. 26 (supra pg. 90¹).

XII. (14) Ut nudi pro qualibet culpa coram fratrum obtutibus non flagellentur.

XIII. (17) Ut si necessitas fuerit eos occupari in frugibus colligendis, constitutum legendi et meridie pausandi tempus
5 pretermittatur, et operantes non murmurent.

XIV. (18) Ut quarta et sexta feria ieiunantes ante Nonam aut post Nonam, si necessitas fuerit, iuxta prioris arbitrium, levia opera exerceant.

---

1 C α² optutibus. — 2 B & α flagellentur ÷ et non illis amplius dentur quam triginta
10 percussiones et si de ipsis aliquid pro misericordia relaxare voluerit faciat. Iam amplius quam triginta, non illi dentur. — 3 M G in fruges colligendo ÷ aut in alia opera. — 4 Guelf. C α > constitutum — et operantes. — 6 C α C α¹ C α² C α³ > Nonam aut post Nonam.

1 Ut nudi: St. M. cap. 26 (supra pg. 90.).

15 3 Ut si necessitas fuerit: Elucidando capitulum 48 sanctae Regulae De OPERE MANUUM QUOTIDIANO ita de hoc usu Paulus Diaconus: Nunc vero quasi interrogaret aliquis sanctum Benedictum dicens: Beate Benedicte, tu iussisti laborare et legere, quid faciendum est, si *necessitas est ad fruges colligendas* ire? Quid facere debemus? Ille vero quasi respondens dicit: Si
20 *autem necessitas loci aut paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur*. Istud ut causalis est et intelligitur propter fruges. Quasi diceret: Si *necessitas est propter fruges colligendas ire*, non debent lectioni vacare, nec dormire, *sed laborare*. (Pauli Diaconi comment. pg. 395). Hildebrandus vero in commentario ad idem capitulum addit: Et hoc sciendum est, quia
25 per hoc, quod dicit *ad fruges* intelligendum est etiam alia necessitas, quae nimis incumbit, quae differri non potest nec expectari, sicut est domum fabricare, quia non est ubi dormiant, molendinum facere, quia non est ubi molatur, sive et ligna incidere. Istud enim *vere*, quod dicitur, non intelligitur ob hoc *vere*, ut illi qui lectioni vacent, non sint veri monachi, sed intelligendum est, quia pro consolatione hoc dixit (pg. 479).

5 et operantes non murmurent: hoc ex capitulis 4, 5, 34, 41.

6 Ut quarta et sexta feria ieiunantes: Hoc ieiunium constituitur a sancta Regula in capitulo 41 et Paulus adnotat: Haec consuetudo ieiunandi quarta et sexta feria orta est a sanctis patribus. Cf. insuper comment. Pauli Diaconi ad cap. 48 sanctae Regulae et infra pg. 126 cap. XXX.

XV. (19) Ut in Quadragesima libris de bibliotheca secundum prioris dispositionem acceptis, alios, nisi prior decreverit expedire, non accipiant.

1 C a¹ C a² libri > libris. — 1 C a C a² C a³ bibliotheca > bibliotheca; Z a bibliotheca.
2 C a C a¹ C a² C a³ dispositionem. — 3 B z a > expedire — accipiant. 5

9 Ut in Quadragesima libris: Ex praescriptione Regulae sancti Benedicti cap. 48. DE OPERE MANUUM QUOTIDIANO, ubi sanctus legislator ita dicit: *In Quadragesimae vero diebus a mane usque ad Tertiam plenam vacent lectionibus suis . . . In quibus diebus Quadragesimae accipiant omnes singulos codices de bibliotheca, quos per ordinem ex integro legunt. Qui codices in caput Quadragesimae dandi sunt.* Quod praeceptum elucidans Paulus Diaconus: Ideo enim dicit eos *per ordinem ex integro legere*, quia debent intelligere fratres quod legunt. Isto modo debet fieri, id est debet ille, qui librum recipit et dat, interrogare fratrem de illo libro; deinde si potest inde aliquam rationem mittere, tunc recipiat librum; si autem non potest, tunc non debet recipere librum, sed iterum habeat illum. (pg. 396). Hildemarus vero ritum dandi codices in « Caput Quadragesimae » ita describit: Ille bibliothecarius, qui est monasterii, defert omnes libros cum adiutorio fratrum in capitulum. Deinde sternuntur tapetia et super tapetia ponuntur libri. Capitulo finito tunc legit bibliothecarius in breve, qui frater habet librum usque ad illam horam. Tunc ille frater ponit librum, quem habuit, in tapeti; et tunc ille prior, aut cui ille iusserit, accipit librum et interrogat illum fratrem de illo libro sapienter causa probationis, ut cognoscat, utrum legerit studiose librum. Si vero ille frater responderit de illo libro, tunc interrogat illum, qui liber illi utilis est, et tunc quem postulaverit, dabit illi. Si autem cognoverit abbas, illi non esse aptum, tunc dicit illi: Non est iste liber tibi aptus, sed *talis* aptus est tibi; et non dabit illi, quem quaesivit, sed quem cognovit illi esse aptum. Si autem talis fuerit frater, qui non potuerit rationem de libro ponere secundum interrogationem, tunc si videt *ille* abbas, quia negligenter legit librum illum, non dabit alium illi, sed ipsum ei reddit et tamdiu illum habebit postea, donec studiose legerit, et dicit illi: Quia non legisti bene, debuisti antea significare, ut tibi dedissemus tempus interrogandi. Si autem cognoverit abbas illum fratrem studiosum lectione et tamen non potuit intelligere, dat illi alium librum. Postquam vero exierint omnes fratres de Capitulo, tunc inspicit abbas et requirit, utrum sint inibi omnes libri per brevem; si forte non invenerit libros totidem, sicuti habet per brevem, tunc quaerit diligenter usquequo invenerit. Hildemarus in cap. 48 sanctae Regulae pg. 487). 10 15 20 25 30 35

XVI. (20) Ut eis vestimenta nec multum vilia, nec multum pretiosa, sed mediocria dentur.

XVII. (23) Ut in Quadragesima, sicut et in alio tempore vicissim sibi pedes lavent, et antiphonas huic officio congruentes
5 decantent. In Caena vero Domini pedes fratrum, si valet, abbas lavet et osculetur, et poculum porrigat.

XVIII. (24) Ut mandatum, post caenam fiat.

XIX. (25) Ut ea, quam monachi sui habent, mensura sint abbates contenti in manducando, in bibendo, in dormiendo, in
10 vestiendo, in operando, quando in ¶ aliis utilitatibus non fuerint occupati.

pg. 184

---

1 B ε α nec quae. — 1 B ε α nec quae. — 2 Z α praeciosa. — 2 C α C α¹ C α² C α³ Z α mediocra.
3 B ε α C α C α¹ C α² C α³ sicut alio tempore. — 4 C α C α¹ C α² C α³ labent > lavent.
5 C α C α¹ C α² Cena. — 5 Z α si lavet abbas valet (sic!). — 6 C α¹ C α² C α³ labet et oscu-
15 lentur. — 6 C α osculentur. — 6 M G osculetur et ÷ demum propriis manibus.
7 Guelf C α mandatum ÷ si tempus est caenae tam fratrum quam etiam peregrinorum.
7 C α C α¹ C α² Cenam.
8 C α C α² que > quam; C α¹ C α³ quae > quam. — 10 B ε α in aliis non fuerint uti-
letatibus occupati.

20 1 Ut eis vestimenta: St. M. cap. 14 (supra pg. 87₁). Cf. capitulum 55 sanctae Regulae et supra pg. 58₆; 61₁ 63₁₀ 67₁₂₋₁₁.

3 Ut in Quadragesima: St. M. cap. 8 et 9 (supra pg. 85₇₋₈). Cf. Regula santi Benedicti cap. 35.

7 Ut mandatum: St. M. cap. 13 supra pg. 86₁₇ et Cf. Hildemarum in
25 cap. 53 sanctae Regulae pg 508.

8 Ut ea, quam monachi sui habent: St. M. cap. 4 (supra pg. 83₈₋₁₀). — Paulus Diaconus in commentario ad cap. 64. DE ORDINANDO ABBATE ita habet: Quod autem dicit (scil. sanctus Benedictus): *et praecipue ut praesentem regulam in omnibus conservet* subaudiendum est: *ille abba*. Ubi ergo sunt illi,
30 qui dicunt: non debent abbates hanc regulam sicut monachi observare? Cum hic absolute dicatur de abbate praecipue ut hanc regulam observet.

9 in dormiendo: Synodus Franconofurtensis (a. 794)* n° 13 Ut abbas cum suis dormiat monachis secundum Reg. s. Bened. (M. G. Leg. Sect. II. cap. reg. Franc. I, 75₃). et « Capitulare Missorum item speciale » (a. 812†) n° 33. Ut ab-
35 bates regulares . . . secundum regulam vivant. (M. G. op. et loc. cit. pg. 103).

XX. (26) Ut villas frequenter, nisi necessitas cogerit, non circumeant, neque suis illas monachis custodiendas committant. Et si eos ire ad eas necessitas fuerit, expleto necessitatis negotio, ad sua mox monasteria redeant.

XXI. (27) Ut abbas vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiant. In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi ac bibendi exhibeat. Et ipse cum episcopis, abbatibus, canonicis, nobilibus, unde ipsi reficiuntur, sumat. Si vero propter hospitem voluerit ad solitam mensuram fratribus sibi augere aliquid, in sua maneat potestate.

---

1 M G frequenter + et. — 1 C a¹ necessitates coegerint. — B x a M G coegerit > cogerit.
1 Z a circueant. — 3 C a¹ neque illas suis monachis. — 3 B x a C a C a¹ C a² C a¹ monachis + ad. — 4 B a si eos ad eas ire necessitas. — B x a irae (!) > ire. — 4 B a expletis.
5 B a C a C a¹ C a² C a² Z a negotio. — 5 B a mox ad monasteria redeant. — 5 C a¹ > sua. 15
6 B x a C a C a¹ C a² C a² non reficiat neque bibat. — 6 M G reficiat > reficiant. —
7 C a C a¹ C a² C a¹ ei > eis. — 7 C a¹ hac > ac. — 7 C a C a¹ C a² C a² M G Z a exhibeat,
ipse tamen a (sic!) (Z a ea) cibo potusque mensura contentus sit, quam reliqui fratres accipiunt. Si vero (lin. 5); B a ipse autem a cibo potusque mensuram contemptus (!) sit, quam reliqui fratres accipiunt. Si vero (lin. 5). — 8 B x a M G unde reficiuntur causa caritatis sumat. — 9 Z a si vero propter voluerit hospitem. — 9 B a ospitem. — 10 B x a fratribus aliquid augere. — 10 B a C a¹ C a² M G sibi aliquid augere. — 10 C a¹ > aliquid. 20
11 B a C a¹ potestatem > potestate. — 11 B x a potestate maneat.

1 Ut villas frequenter: St. M. cap. 10 (supra pg. 85₁₁-86.).

5 Ut abbas vel quispiam fratrum: St. M. cap. 22 et 23 (supra pg. 89₁₂-90.). 25
Ad stabiliendam hanc sanctionem sine dubio diversa, quae iam Pauli Diaconi temporibus existerat, interpretatio capituli 56 sanctae Regulae DE MENSA ABBATIS inscripti, occasionem dedit. Nota insuper duplicem textum inter se toto coelo diversum, quem Codices Casinenses una cum editione Monumentorum Germaniae exhibent et Barberinianum Vat. lat. 646 et San Gallensom. Revolvendo animo meo, quae Hildemarus exponendo capitulum 56 Regulae sancti Benedicti disserit, capitulum hoc nostrum ea versione, quam Casinates codices ceterique cum ipsis concordēs prae se ferunt, esse genuinam puto. 30

XXII. (28) Ut servitores non ad unam mensam, sed in propriis locis, post refectionem fratrum reficiant; quibus eadem lectio, quae fratribus recitata est, recitetur.

XXIII. (29) Ut lectori, nihil nisi quod Regula iubet, detur.

5 XXIV. (30) Ut *Alleluia* in Septuagesima dimittatur.

2 B a refectionem. — 3 B a C a C a² C a¹ leccio; C a¹ leccione. — 3 C a C a² recitator (sic!) > recitata. — 3 B a C a C a¹ C a² C a¹ M G legatur > recitetur. — 4 B a B e a C a a¹ C a² C a¹ nichil. — 4 B a iubetur (sic) > iubet.

3 C a C a² Septuagesima (sic!).

- 10 1 Ut servitores . . . . reficiant, quibus eadem lectio: Hunc usum pro Casinensibus attestatur Paulus Diaconus: . . . . non solum debet esse lectio causa vitandi fabulas vel scandalum, verum etiam causa aedificationis. *Mensis fratrum edentium lectio deesse non debet.* Attendendum est, quia non dicit sanorum vel ubi generalitas manducat. Sicut enim intelligendum
- 15 est de sanis generaliter in unum comedentibus, ita etiam intelligi debet de infirmis, de flebotomatis, de senibus vel infantibus et de ministris. Verum si sex fuerint infirmi . . . . aut ministri, lectio illis debet esse manducantibus verumtamen leviter; si autem fuerint viginti infirmi tunc in vice legendum est. (Pauli Diaconi commentar. in cap. 38 sanctae Regulae).
- 20 4 Ut lectori: Ita Paulus Diaconus: Hoc enim notandum, est, quia non debet abba lectori vel ministro in refectorio postquam legit vel ministrat, dare illi de pane et de vino, quia contra regulam est. Forte dicit aliquis: quomodo est contra regulam, cum regula dicat: *si cui aliquid a priore offertur* et reliqua? Cui respondendum est in hoc est contra regulam, quia
- 25 regula tam lectori quam etiam ministris praecipit dare *mixtum* (Pauli Diaconi Commentar. in cap. 43 sanctae Regulae DE HIS QUI AD OPUS DEI VEL MENSAM TARDE OCCURRUNT pg. 381).

- 5 Ut *Alleluia*: Hoc capitulum apud C a C a² est in rubro. — St. M. c. 19 (supra pg. 88 s.) Paulus Diaconus in capitul. 15 sanctae Regulae ALLELUIA QUIBUS
- 30 TEMPORIBUS DICATUR ita quaerit: In hoc etiam loco, quare ab aliis dimittitur *Alleluia* in Septuagesima cum sanctus Benedictus usque ad caput Quadragesimae dicit esse canendum *Alleluia*? Ideo dimittitur in capite Septuagesimae, quia mos fuit apud antiquos a Septuagesima incipere Quadragesimam. Et sunt etiam modo alii, qui ab illo tempore incipiunt Quadragesimam; et
- 35 propterea, quia antiquus usus fuit, ideo praevaluit, ut a Septuagesima di-

XXV. (31) Ut praepositus intra et extra monasterium post abbatem maiorem reliquis abbatis subditis habeat potestatem.

1 C a C a¹ C a² prepositus. — 1 B a B e a > et. — 2 B e a abbati subditis. — 2 B a C a² abbatibus (sic!) subditis. — 2 B a C a C a² habeant > habeat.

mitteretur Alleluia, et qui nunc dimittunt Alleluia a capite Quadragesimae 5
moderno more faciunt (Commentar. Pauli Diaconi pg. 241). Hildemarus
porro ita: In hoc etiam loco videndum est, quare alii dimittunt Alleluia a
Septuagesima, cum sanctus Benedictus usque ad caput Quadragesimae dicit
canendum esse Alleluia. Ideo dimittunt in capite Septuagesimae, qui amos
fuit apud antiquos a Septuagesima incipere initium Quadragesimae et sic 10
dimittebatur Alleluia. Nam antiquis usus fuit antequam Septuagesima cele-
braretur, in capite Quadragesimae dimitti Alleluia sicut initium Quadra-
gesimae incipiebatur, sicut etiam nunc multae ecclesiae faciunt. Deinde, sicut
diximus, quia crevit consuetudo, ut in capite Septuagesimae inciperetur
initium Quadragesimae, propterea in ipso die dimittebatur Alleluia. Sed 15
quia recessit consuetudo incipiendi ieiunium, ut non in Septuagesima, sed
in Quadragesimae incipiatur ieiunium, tamen de Alleluia dimittendo non re-
cessit, sed praevaluit usus, ut in Septuagesima dimitteretur. Et paulo inferius:

Et hoc notandum est, quia definitum est in synodo, ut dominica Septua-
gesimae, quando Alleluia dimittitur, debent responsoria etiam cum Alleluia 20
cantari et, quia ibi dimittitur, ideo debent cantari. Sed sunt alii monachi
studiosiores, quam illi, qui consenserunt et dicunt: Nolumus in illa domi-
nica cantare, ut si in aliis dominicis reg. lam observamus, quare debem-
us uno die transgredi regulam? Nos autem in nostro monasterio similiter
non cantamus responsorium cum Alleluia in Septuagesima, sed de psalmis 25
canimus responsoria, quae in septimana canantur. (Hildemarus: Exposit.
Regul. Cap. 15 pg. 303 m.)

1 Ut praepositus: Hoc capitulum sicut et sequens, quod apud C a C a²
in rubro scriptum est, pro temporum adiunctis et circumstantiis in synodo
sanctum est. Boretius capitula 21 et 65 sanctae Regulae allegat pro primo 30
capitulo, sed quo iure, nescio. Paulus Diaconus dicit simpliciter: Cum enim
non est ibi (scilicet ubi sunt fratres) abba debet in loco eius esse praepositus
in omnibus, sed loquitur, ut mihi quidem videtur, de eo quod fit intra
septa monasterii. (Pauli Diaconi commentar. ad capit. 21 pg. 268). Videsis
etiam commentarium Hildemari in cap. 65 pg. 604. 35

2 B e a voci abbati postea syllaba bus in fine superscripta est.

¶ XXVI. (32) Ut monachis nisi monachus non constituatur praepositus.

pg. 165

XXVII. (33) Ut de senioribus monasterium circumeuntibus quidam cum fratribus in oboedientiam exeant, quidam in
5 monasterio propter custodiam remaneant.

XXVIII. (34) Ut novitio non facilis in monasterio tribuatur ingressus, et ut in cella hospitem probationis causa hospitibus

1 B ε α > non. — 1 B α constituantur. — 2 C α C α² C α³ prepositus.

3 C α exenioribus > de senioribus. — 3 B α C α¹ C α² C α³ ex > de. — 3 Z α circueun-
10 tibus. — 4 B α > quidam cum fratribus — exeant.

6 B α C α C α¹ C α² C α³ novicio. — 6 B α infacilis (sic!) > non facilis. — 6 B ε α > in.
6 Z α monasterii > in monasterio. — 7 B α C α C α¹ C α² C α³ in cella⁸ hospitem (B α ospi-
tium) paucis diebus probacionis causa hospitibus (B α ospitibus) serviat (B α C α¹ serviant).
7 B ε α hospitem paucis diebus probationis causa hospitibus serviat.

15 1 Capitulare missorum in Theodonis villa (a. 805) cap. 15. Ut laici non sint praepositi monachorum infra monasteria (M. G. Leg. Sect. II. Cap. Reg. Franc. I, 122¹⁵.)

3 Ut de senioribus: Capitula Novitiarum supra pg. 99 cap. 14 et O. R. c. VIII supra pg. 17¹⁻⁶. Vide insuper quae Hillemarus et Paulus Diaconus
20 in capitula 21 et 65 sanctae Regulae exponunt. Cf. supra pg. 74².

6 Ut novitio: St. M. cap. 20 (supra pg. 88¹¹⁻¹⁶) Capitulare episcoporum (a. 780) n° 73. Et ut ad monasteria venientes secundum regularem ordinem primo in pulsatorio probentur et sic suscipiuntur. — Videsis supra pg. 68¹⁻⁴; pg. 74¹⁻⁵ Synodus Francofortensis ita in can. 16. Audivimus enim quod
25 quidam abbates cupiditate ducti praemia pro introcuntibus in monasterio requirunt. Ideo placuit nobis et sancta synodo: pro suscipiendis in sacro ordine fratribus nequaquam pecunia requirantur, sed secundum regulam sancti Benedicti suscipiantur. (M. G. Leg. Sect. II Cap. Reg. Franc. I, 76³) et CAPITULARE MISSORUM in Theodonis villa (a. 805) n° 13. De his qui non
30 fiunt secundum regulam pulsati, ut deinceps emendentur et pulsantur secundum regulam. (M. G. loc. et op. cit. pg. 122¹¹). Hoc idem sanciunt Statuta Rhispacensia, Frisingensia, Salisburgensia (a. 799-800) n° 19 in appendice et formulas ibidem. — Paulus Diaconus in cap. 60 sanctae Regulae: DE SACERDOTIBUS, QUI FORTE VOLUERINT IN MONASTERIO HABITARE: Nam tres sunt
35 gradus quibus probari debent novitii, id est primus, ad portam monasterii per quatuor aut quinque dies; deinde secundus, in hospitio paucis diebus, hoc est duobus mensibus; tertius est in cella novitiorum per decem menses (pg. 452).

serviat paucis diebus. Res vero, si quas habet, parentibus suis commendet. Expleto probationis suae anno, secundum quod *Regula precipit, inde faciat. Ipse vero nec tondeatur, nec vestimenta pristina inmutet, priusquam obedientiam promittat.

XXIX. (38) Ut quando fratres post Sextam dormiunt, si quis eorum vult legere, in ecclesia, aut in lectulo suo legat. 5

XXX. (39) Ut in Quadragesima usque ad Nonam operentur fratres, quatenus missa celebrata congruo tempore reficiant.

1 Guel C a > paucis. — 1 C a' > vero. — 1 B a C a' habent. — 1 B a C a C a' C a' C a' suis ÷ aut amicis. — 2 B a C a C a' C a' commendet. ÷ et. — 2 B a C a C a' C a' C a' 10 probationis. — 2 B a C a C a' Z a sue > suae. — 2 B a sue cognoscendo, quod regulam precipit indeficiatur (!). — 3 B z a precipit. — 3 C a C a' C a' C a' inde faciat. — 3 B a tundeat; C a tundeatur (sic!). — 4 C a Z a immutet. — 4 B a oboedientiam; C a C a' oboepientiam; C a' C a' obedientiam; Z a oboedientiam.

3 B a B' a C a C a' C a' C a' > totum hoc capitulum: Ut quando — lecto suo legat. 15
6 M G Z a voluerit > vult. — 6 B z a Z a aecclesia. — 6 M G lecto > lectulo. — B z a suo.
7 C a' Quadragesimam. — 8 B B z a caelebrata.

3 Regula praecipit: Capitulo 58.

5 Ut si quis: Cf. supra pg. 161-; 42-11, hoc ex capit. 48 sanctae Regulae: *Post Sextam autem surgentes a mensa pausent in lectis cum omni silentio* 20 *aut forte, qui voluerit legere sibi, sic legat, ut alium non inquiet.* Capitulum hoc in codicibus Casinensibus desideratur, quare? Quia in Casinensi archisterio hic usus non erat? Minime quidem, nam Paulus Diac. apprimè de eo in comment. ad capit. 41. QUIBUS HORIS OPORTET REPICERE FRATRES loquitur: Ita agendum est in illis diebus, quando ad Nonam manducant in 25 aestate, id est *Sexta cantata vadant dormire* (Comment. pg. 369) et ex ORDINE REGULARITER citata (pg. 15 c. V) apparet altera consuetudo, ut nempe licitum erat iis de quibus bene praesumebatur, *vacare orationi in ecclesia* hoc tempore.

7 Ut in Quadragesima: Hoc ex praescriptione regulae capitulo 48: *In Quadragesimae vero diebus usque ad Tertiam plenam vacent lectionibus et usque* 30 *decimam horam plenam operantur quod eis iniungitur.* Quae verba Paulus Diaconus ita elucidat: Quod autem dicit *usque decimam plenam laborare*; istud plena non potest stare, quia si usque plenam laboraverint horam decimam, tunc non possunt implere omnia cum luce, et propterea *decima* debet esse, sed non *plena*, quia incipiente decima debent canere Nonam, deinde 35 Nona cantata, canenda est missa: deinde parvo intervallo canenda est Vespera. (commentar. in cap. 48. DE OPERE MANUUM QUOTIDIANO pg. 395-396).

XXXI. (40) Ut domus semota his qui fugere, aut pugnīs baculisve volueriunt configere, aut quibus ex integro facte sunt regulares discipline, habeatur huiusmodi, qua in hieme ignis possit accendi, et atrium iuxta sit, quo possint, quod
5 eis iniungitur, operari.

XXXII. (41) Ut si quis negligenter sonitum fecerit, aut

- 1 B a C a C a¹ C a² C a² remota > semota. — 1 B a C a¹ C a¹ bacillisve (B a bacillisvae) ÷
inter se. — 1 C a C a² bacillisve > bacullisve. — 1 Z a baculisve ÷ inter se. — 2 C a C a² vo-
luerint ÷ inter se. — 2 B a confrigere. — 2 Z a faciae. — 3 B a disciplinae. — 3 B a C a¹
10 C a² C a³ habeat > habeatur. — 3 B a C a C a¹ C a² C a² ut > qua. — 3 B a hyeme; C a¹ in
geme > in hieme; C a² leme > hieme. — 4 C a ignis ÷ quis (attamen vox haec abrasa
videtur).
6 B a C a C a¹ C a² C a¹ M G Z a negligenter > negligenter. — 6 C a C a¹ C a² C a¹ sonum
> sonitum; (apud C a¹ primitus somnum, sed prima littera in abrasa est). — 6 B a C a
15 C a¹ C a² C a² Z a vel > aut. — 6 C a C a² allut > allud.

1 Ut domus semota: Cf. in appendice canonem 17 capitularis missorum generale a. 802.

2 ex integro facte sunt regulares disciplinae: hoc est eis, qui, ut ait Paulus Diaconus, per septem gradus tracti ultimo excommunicati sunt. Cf. capi-
20 tula 23-29 Regulae sancti Benedicti. De septem gradibus vero commentarium Pauli Diaconi maxime ad capitula 23 et 28 DE HIS QUI SAEPIUS CORREPTI NON EMENDAVERINT et DE EXCOMMUNICATIONE CULPARUM. Vide insuper supra St. M. cap. 18 (pg. 88, 87).

3 apud B a C a dividetur hoc capitulum in dua XXXI scilicet et XXXII.
25 6 Ab hoc capitulo variant numeri et capitula apud Z a ita: cap. 92 est cap. Ut ad missam infra cap. LXVI; cap 98 ita sonat: Ut abbas cum episcopis, abbatibus cum omnibus nobilibus unde reficiuntur causa caritatis sumat; quod est pars capituli XXI, editionis nostrae (supra pg. 122, 11) deinde venit capitul. 84 quod est XXXII editionis nostrae.
30 Sequitur deinde capitulum 95 quod est capitulum LI editionis nostrae; et ita sonat: Ut si prepositus, decani, cellararius, si utiles in suis ministeriis fuerint, quantum abbati et congregationi placuerint ibi stent. Capitulum deinde 96 apud Z a est capitulum XXXIII nostrum et 97 apud Z a = XXXIV; capitulum porro 98 apud Z a = XXXVI
35 et sic porro ut in sequenti adnotabimus.

6 Ut si quis: Supra pg. 108¹¹ cap. 7. Ex hoc capitulo usus Casinensis evincitur.

XXXIII. (42) Ut nullus plebeius seu clericus secularis in monasterio ad habitandum recipiatur, nisi voluerit fieri monachus.

XXXV. (44) Ut abbatibus liceat habere cellas in quibus aut monachi sint aut canonici. Et abbas provideat, ne minus de monachis ibi habitare permittat quam sex.

XXXVI. (45) Ut schola in monasterio non habeatur, nisi eorum qui oblati sunt.

3 B ϵ a plebeus. — **3 B a B ϵ a C a C a¹ C a² C a³ aut > seu.** — **3 B a clerus > clericus.** 30
3 B ϵ a saecularis. — **i B ϵ a C a C a¹ C a² C a³ recipiatur (B a C a recipiantur) ad habi-**
tandum (apud C a¹ primitus; recitatur ad abitandum).

6 B ϵ α neminem $\succ$ nemini. — 6 B α iuramenti affirmacionis; C α C α^1 C α^2 C α^3 iuramenti affirmacionis. — ϵ α infirmacionis $\succ$ affirmacionis. — 7 B α patris (l) nostri soli (sic). — 7 B α C α C α^1 C α^2 C α^3 fuerint $\succ$ fuerunt.

9 B a > aut canonici. Et abbas provideat. — 9 B f a ÷ de illis. — 10 B a C a C a¹ C a² C a³ habitare ibi permittat. — 10 B f a > ibi.

11 B e a C a C a¹ C a² C a³ M G scola. — 11 B a habentur. — 11 Z a sit — habentur.

3 Ut nullus plebeius: St. M. capit. 20 (supra pg. 88₁₄₋₁₇); capit. 22 (supra pg. 89₁₂₋₂₁) — Regula sancti Benedicti cap. 60. 30

6 Ut nemini liceat: Videsis supra St. M. pg. 92¹³⁻¹⁶ et quae ibi citantur.

9 ne minus: apud C^a sequitur haec verba rasura 2,5 cm.

11 Ut schola: Celebres erant scholae multarum abbatiarum Karolino
aevo. Cf. Ziegelbauer *Hist. litter.* O. S. B. I, 22: 27 ss. Hauck, *Kirch. Gesch.*
II, 163, 185 et 618 ss. — Canones videsis in appendice. 35

XXXVII. (46) Ut in praecipuis sollempnitatibus, id est in Natali, et in octabas Domini, in Epiphania, in Pascha quoque et Ascensione Domini, in Pentecosten et in Sanctorum festivi-

1 B e a sollempnitatibus. — 1 C a Natalis; — B a C a¹ C a² Natale. — 2 B e a et octavas
3 domini. — 2 B a C a octaba; C a² octava. — 2 B e a epyphania (!) — 2 B a C a¹ C a² Epyphania. — 2 B a B e a C a C a¹ C a² C a³ > quoque. — 2 C a¹ C a² C a³ > et. — 3 B a B e a C a C a¹ C a² C a³ et in festivitibus (B a C a festivitibus) sanctorum; C a² et in aliis festi (!) sanctorum.

1 Ut in praecipuis sollempnitatibus: Iam supra (pg. 72^{ss.}) de festivitibus
10 ecclesiasticis celebrari solitis aliqua adnotavimus. Hic ex Paulo Diacono festivitates apud ordinem monasticum celebratas referre placet: Identidem docto monacho de festivitibus sermo recurrit. In commentario ad capit. II QUALITER DIEBUS DOMINICIS VIGILIAE AGANTUR ita Paulus: Si vero officium
15 diei festi fuerit, hoc est nativitas sanctorum venerit in die dominico ita agendum est: hoc est, si fuerit praecipuus sanctus id est aut festivitas sancti Ioannis Baptistae, aut festivitas apostolorum, aut sancti Martini aut illorum, qui in universo orbe praecipui habentur, *plenum officium de illo sancto debet cani*: hoc est *duodecim lectiones cum duodecim responsoriis suis et Matutinum totum*, id est *psalmos et antiphonas necnon in diurnis horis cum*
20 *antiphonis et Vesperam cum psalmis et antiphonis de ipso sancto*: missa autem de illa dominica canenda est mane die dominico et maior missa canatur de illo sancto (commentar. in cap. 11 pg. 225). Et in capitulum 15 IN NATALE SANCTORUM QUALITER AGANTUR VIGILIAE (pg. 237) sequentes enumerat festivitates: Sollemnitates Christi sunt: *Nativitas, Circumcisio, Apparitio*
25 *(= Epiphania), Praesentatio in templo, Coena domini, Veneris sanctus, sanctum Sabatum, sanctum Pascha, Ascensio, Pentecostes*. Festivitates vero sanctorum sunt qui praecipue habentur, sicuti *duodecim apostolorum, sancti Iohannis Baptistae, sancti Laurentii, sanctae Mariae* in medio Augusto; *sancti Martini, sanctae Caeciliae, sanctae Agathae et Agnetis et sancti Benedicti et*
30 *in Kalendis Novembris celebratur festivitas Omnium Sanctorum*. Istaе omnes, quia celebrantur per totum mundum, ideo sunt praecipuae. Deinde sunt praecipuae omnium illorum sanctorum, qui in illa civitate requiescunt . . . . Omnium sanctorum istorum praedictorum, sicut dictum est in dominica die, ita celebrandae sunt, id est vacandum est tota die lectioni et manducandum
35 est ad Sextam; et duodecim responsoria cum duodecim lectionibus cantanda sunt psalmique ad ipsum diem pertinentes cum omnibus ad festivitatem illius sancti pertinentibus dicendi sunt.

12 Apud Z z = cap. 40.

tatibus, id est sancti Stephani, et in beati Iohannis Evange-
listae, in Natale Infantum, in Purificatione et Adsumptione
sanctae Mariae, similiter in beatorum apostolorum festis, et in
sancti Iohannis Baptistae, in sancti Laurentii et sancti Martini,
seu in Natali cuiuslibet sancti, cuius honor in qualicumque 5
parrochia specialiter celebratur, plenum officium agatur et
bis reficiatur.

pg. 187

¶ XXXVIII. (47) Ut in Parasceve non aliud nisi panis et
aqua sumatur.

XXXIX. (48) Ut benedictio post Completorium a sacerdote 10
dicatur.

1 C α C α¹ C α² C α³ > et. — 1 C α³ sancti > beati. — 1 C α C α² Evangeliste. — 2 C α et in
Natalis; B α C α¹ C α² M G et in Natale. — 2 Z α et in Natali. — 2 B ε α Z α infantum
> Infantum. — 2 B α C α C α¹ C α² C α³ Purificacione et (C α² > et) in (B α > in) As-
sumptione; B ε α Assumptione. — 3 B α C α C α¹ C α² C α³ sancte. — 3 B α C α² Marie. 15
3 B α similiter et beatorum festis; > apostolorum. — 3 C α C α¹ C α² Z α similiter ÷ et.
3 C α³ > similiter — festis et. — 3 Z α festis in. — 4 C α Baptiste. — 4 B ε α Baptistae ÷ et.
4 C α C α¹ C α² Laurenti; B α C α³ Laurencii. — 4 C α C α¹ C α² C α³ > et. — 4 B α Martini
÷ et in sancti Benedicti; C α C α¹ C α² C α³ Martini ÷ et in (C α³ > et in) sancti Benedicti.
5 B α sibe > seu. — 5 B ε α C α sive et in Natalis; C α¹ C α² sive in Natale; C α³ et in 20
Natale. — 5 B α Natale. — 5 C α¹ C α² sancti cuiuslibet in qualicumque parrochia caele-
bretur (C α² celebretur) et bis reficiatur. — 5 B α B ε α quaecunque. — 6 C α C α¹ specibo-
liter (!) (C α³ specialiter) celebretur et bis reficiatur. — 6 B α celebretur; B ε α caelebratur.
6 B α > plenum officium agatur. — 6 B ε α plenarium > plenum. — 7 B α vis > bis.
8 C α C α² allut > aliud. — 8 B α C α³ pane > panis. 25
10 C α C α¹ C α² C α³ Ut benedictio a sacerdote post Completorium dicatur.

3 B ε α vox in, quae sequitur et abrasa est, similiter eadem vox abrasa
ante voces sancti Laurentii (lin. 4).

3 STATUTA RHISPACENSIA . . . SALISBURGENSIA n° 41. Ut missa sanctae
Dei genitricis Mariae quater in anno sollempniter celebretur id est Purificatio 30
IIII Non. Febr. et Conceptio quod est VIII Kalendarum Aprilium et Assum-
ptio quod est XVIII Kal. Septembr. et Nativitas quod est VI Id. Septembria.
(M. G. Leg. Sect. II, Capit. Reg. Franc. I, 230¹⁰.)

8 Apud Z α = cap 41, et capitulum XXXIX apud Z α = 42.

10 Capitulum XXXIX > apud B α, et sequens XL cum antecedente XXVIII 35
coniunctum.

XL. (49) Ut de omnibus in aelymosynae datis tam aecclesiae quam fratribus, decime pauperibus dentur.

---

1 B a B e a C a C a² elemosina; C a¹ C a² elemosyna; M G ellemosynam; Z a elemosina.
1 C a¹ C a² ecclesiae. — 2 B a B e a C a¹ C a² C a² M G Z a decimae.

- 5 1 Ut de omnibus: De usu elargiendo decimas ab omnibus in elemosynam datis sic Paulus Diaconus: Verum quia de hospitibus dicimus, dicendum est nunc, unde hospites pascere debeamus. Omne enim, quidquid venerit ad monasterium id est *aurum, argentum, aes, ferrum, labores, vinum, poma, animalia et reliqua* decimas *de his omnibus* in hospitale pauperum solummodo
10 *dare debemus*, ut non alii id est servi vel nobiles, sed solummodo *pauperes pascantur*, quia sic scriptum est in lege, et nullus pauper debet ab his decimis se excusare. Verum quia dominus dicit in evangelio: Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum . . . iustitia Scribarum est de omnibus decimas dare; nos enim, ut possimus intrare in regnum coelorum, duas
15 decimas dare debemus, quia si ita non fecerimus, plus quam Scribae et Pharisei, non intrabimus in regnum coelorum; id est cum damus decimas, deinde damus nonam partem. *Istam enim nonam partem debemus dare in hospitale divitum*, quidquid fuerit, et ex his debemus praeparare necessaria divitum (Commentar. in capit. 53 sanctae Regulae pg. 418) — Cf. CAPITULA
20 ECCLESIASTICA (a. 810-813) n° 18. Ut qui ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis ecclesiae cuius res sunt donent. Et: CAPITULA vel MISSORUM vel SYNODALIA (a. 813?) n° 12, Ut nonas et decimas donent, qui res ecclesiarum habent, sicut iussio est domni regis. (M. G. op. et loc. cit. pg. 183.)
1 Apud Z a capitulum 43 = XL; 44 = XLI; 45 = XLII;
25 46 = XLIII; 47 = XLIV; 48 = XLV; apud B a vero: cap. 38 = XL; 39 = XLI; 40 = XLIII; 41 = XLIV; 42 = XLV; apud C a hoc capitulum: Ut de omnibus etc. cum duobus praecedentibus hoc est: Ut in Parasceve, non aliud nisi panis et aqua sumatur, et: Ut benedictio, post Completorium a sacerdote dicatur, in unum coaluit et numerum 37
30 prae se fert, ita ut sequens capitulum: Ut balnearum usus in prioris arbitrio consistat etc. sit 38; et cum sequens capitulum, uti iam supra (pg. 117) indicabatur, sexto adiunctum, XLIII nostrae editionis est 39 in codicibus Casinensibus, et sic deinceps habeatur numerus capitulorum istorum codicum subducendo scilicet numerum quatuor a numero scilicet triginta novem et sic porro.

XLI. (50) Ut balnearum usus in arbitrio prioris consistat.

XLII. (7) Ut in octabas Paschae radantur.

XLIII. (50) Ut praetermissis portionibus psalterii, psalmi speciales elymosinariis et defunctis cantentur.

XLIV. (51) Ut in ebdomada Pentecosten non flectantur 5
genua, et non ieiunetur, nisi statuti fuerint dies ieiunii.

---

1 C α C α¹ usus valnearum; B α B ε α C α² C α¹ usus balnearum.

2 Z α Pascae > Paschae.

3 B ε α C α² C α¹ pretermisiss. — 3 B α C α C α¹ C α² C α¹ porcionibus. — 3 B α C α¹ C α² speciales pro elemosinanti; B ε α C α C α² Z α pro elemosinariis; M G eleemonsynariis. — 19
4 B α defuncti (!). — 4 B α C α C α¹ C α² canentur > cantentur.

5 M G hebdomada > ebdomada. — 5 C α flectatur ienua. — 5 C α¹ C α² ienua > genua.
6 B α C α C α² C α¹ ieiunentur (!). — 6 C α¹ statutis (sic!) > statuti. — 6 B α statutus > statuti. — 6 B α B ε α C α C α¹ C α² C α² dies ieiunii fuerint.

1 Ut balnearum usus: De hoc usu ita Paulus Diaconus in capitulum 36 15
sanctae Regulae DE INFIRMIS FRATRIBUS: *Infirmis quotiens expedit offeratur* intelligitur si duabus etiam vicibus in die . . . . de sanis autem et de iuvenibus multis modis intelligitur. Alii *generaliter* dicunt, sanis omnibus praeparari balneum, sed *tardius*; alii sunt, qui *tribus vicibus* in anno intelligunt debere fieri praeparatum, id est in *Nativitate Domini* et in *Pascha* 20
atque in *Pentecosten*; alii sunt qui intelligunt *duabus vicibus* id est in *Nativitate domini* et in *Pascha* . . . . Sanorum et iuvenum balneum intelligendum est, ubi unus tantum balneari queat, sicuti est tina . . . . Nec enim ipsa religio monachorum decet vel permittit absque necessitate nudum 25
videri; verum illud balneum intelligi ratio exposcit in quo solummodo unus lavari queat. (pg. 341). Cf. Hildemari expositionem in hoc capitulum pg. 409. St. M. cap. 21 (supra pg. 89₁₋₁₁)

1 Ex editione Monumentorum: capit. 7 Apud Guelf C α ita conceptum est: Ut balneis generaliter tantum in Nativitate et in Pascha Domini, verumtamen separatim, utantur. 30

3 Ut praetermissis. Cf. supra pg. 71₁₂ — 72₁₂; 110₃ — 111₆.

4 Ut in ebdomada Pentecosten: Cf. supra pg. 64_{17a}.

6 nisi statuti dies: Hoc est ieiunium Quatuor Temporum.

2 Capitulum XLII deest apud B α C α C α¹ C α² C α¹ M G ea de causa, quia coniunctum est capitulo sexto (supra pg. 117₃ et 181₃₁) 35

XLV. (52) Ut laici causa manducandi ac bibendi in refectorium non ducantur.

XLVI. (53) Ut quociens necessitas exposcit, vestimenta et calciamenta et omnia necessaria fratribus dentur.

5 XLVII. (35) Ut monachus professione facta tribus diebus coculla coopertum habeat caput.

---

1 B a B e a refectorio non dicantur.

3 B a C a¹ C a² C a³ quociens; B e a M G quoties; Z a quociens, — 3 B a exposcit (!). — 3 M G exposcit necessitas.

10 5 B a promissione > professione. — 5 B a C a¹ C a² C a³ > facta. — 6 B a B e a C a C a¹ C a² C a³ coopertum cuculla. — 6 M G Z a cuculla. — 6 B a B e a capud.

1 Ut laici: St. M. cap. 23 (supra pg. 89 n) STATUTA RHISPACENSIA n° 18. Ut claustra monachorum laici non intrent nec inquietent fratres degentes sub silentio, nisi forte si maiores personae fuerint, quod omnino vitare non
15 possumus. (M. G. Leg. Sect. II. Cap. reg. Franc. I, 228 n.). Attamen quosdam hospites semper in refectorium monachorum introducendi usus fuit, sic enim Paulus Diaconus: Verum cum in refectorio manducant hospites, non ita debet moram agere in cibis ministrandis hospitibus, ut ex hoc fratres moram patientur exeundi de refectorio.

20 3 Ut quociens: Cf. capitula 33, 34 et 55 sanctae Regulae. In commentario ad ultimum hoc capitulum Paulus Diaconus adnotat (pg. 428): *Femoralia enim non dicit, ut generaliter habeant in monasterio, sicut in via, nisi quibus necesse sunt; verum ipsa femoralia cum dant, non in Capitulo debent dari sicut alia vestimenta generaliter, sed seorsum.* Ex his evinces usum Clu-
25 niacensium distribuendi vestimenta generaliter in Capitulo etiam Cassinensium fuisse. Cf. Hildemari commentarium in cap. 55 pg. 515. 516 et 521.

5 Ut monachus: Paulus Diaconus in commentario ad capitulum 58 DE DISCIPLINA SUSCIPIENDORUM FRATRUM ita de hoc usu: Et hoc notandum est, sive antequam promittat, sive postea vestiatur in oratorio nihil obstat; tan-
30 tum ut caput eius promissione veletur et in die octava develetur, quia vice baptismi est melota (pg. 443); et in fine commentarii idem repetit dicens: Ideo vero dicit monachum caput coopertum usque ad octavum diem habere, quia secundum sanctorum patrum catholicorum dicta, vice baptismi est hoc. (pg. 446) Videsis in appendice Ordinem profitendi regulam ex commentario
35 Hildemari et Pauli Diaconi.

6 C a coopertum: ultimae litterae vocis coopertum in cooperta correctae sunt.

XLVIII. (36) Ut puerum pater aut mater tempore oblationis offerant altari et petitionem pro eo coram laicis testibus faciant, quam tempore intellegibili ipse puer confirmet.

---

1 B a pauperum (sic) > puerum. — 1 B a C a C a¹ C a² C a³ oblationis ÷ secundum (B a C a¹ C a² secundum) regulam. — 2 B a offerant coram testibus laicis fiant, quam tempore 5 intellegibili regula observare promiserit, puer ipse confirmet. — 2 M G ad altare > altari. 2 C a¹ C a² C a³ > altari. — 2 C a¹ C a³ > et petitionem pro eo. — 2 C a C a² petitionem coram testibus laicis fiant. — 2 B e a coram testibus laici. — 2 C a¹ fiant > faciant. — 3 C a C a¹ C a² C a³ M G Intellegibili (M G Intellegibili) regulam observare promiserit puer 10 (C a³ > puer) ipse (M G ipse puer) confirmet. — 3 B e a intellegibili puer iste confirmet. 10

1 Ut puerum: Hoc ex regula sancti Benedicti cap. 59. Ad rem Paulus Diaconus: Ita faciendum est: debet si pater est vivus, dicere pater, si autem mortuus est dicere mater, nam alius propinquus non debet, id est: *Promitto ego ille coram Deo et sanctis eius pro filio meo de stabilitate sua et conversatione morum atque obediencia.* Et debet habere petitionem scriptam et promissionem in manu pro filio suo. Verbi gratia cum lectum fuerit evangelium, quando debent offerre, antequam incipiat offertorium, debet ponere in dextera manu filii sui Oblatam cum mappula, in sinistra autem amulam vini. Deinde debet illum pater ante se tenere infantem, et debet involvere 20 manum filii sui in illa mappula, cum qua offert . . . Debet deinde tenere 20 manu sua manum filii sui involutam in illa mappula et petitionem, qua firmat filium suum in illo monasterio et *debent adesse testes.* Tunc debet abba interrogare illum isto modo: *Quid petis, frater.* Ille debet respondere dicens: *Volo tradere filium meum Deo omnipotenti ad serviendum sibi in hoc monasterio, quia sic praecepit Dominus in Lege filiis Israel, ut offerrent filios 25 suos deo.* Deinde debet dicere abba testibus: *Audistis, fratres, et vidistis, quid iste dicat?* Illi debent dicere: *Audivimus et vidimus.* Tunc debet ille pater ante se filium suum ducere ad illum locum, ubi homines offerre consueverunt. Deinde debet presbyter tollere Oblatam et amulam de manu infantis tentam manu patris et abba debet recipere infantem et tollere pe- 30 titionem. Ideo praecepit beatus Benedictus cum oblatione infantem offerre,

1 Quoad numerum capitulorum sequentium haec adnotanda sunt: Cap. XLVI = C a 42; Z a 49 — Cap. XLVII = C a 43; Z a 50; — Cap. XLVIII = C a 44; Z a 51.

XLIX. (54) Ut qui preponuntur nonni vocentur.

L. (55) Ut senior decanus reliquis decanis preponatur, et ¶ pg. 188
abbate vel preposito praesente locum proprium teneat.

LI. (56) Ut praepositus, decani, cellararius portarius, si
5 utiles ministeriis illorum fuerint, quantum abbati et congrega-
tioni placuerit, ibi stent.

---

1 B a non innocetur > nonni vocentur. — 1 Z a vocentur nonni. — 1 M G vocentur ÷
hoc ex paterna reverentia.

2 B a C a C a¹ C a² C a³ Ut senior decanus, cellararius, portarius (apud C a rasura
10 portarius) (÷ C a¹ infirmarius) de eorum ministerio nonnisi causa infirmitatis manducet.
(B manducet).

3 B a C a C a¹ C a² C a³ > Ut praepositus — manducet (pg. 136 lin. 2). — 4 M G Z a por-
tarius (M G > portarius) de eorum ministerio nonnisi causa utilitatis aut necessitatis
non removeantur.

15 ut per hoc quod foris ostenditur, significet quod intus geratur, id est, ut
sicut oblatio efficitur olocaustum Domino, ita etiam ille infans olocaustum
domino efficitur. (Videsis Commentarium Pauli Diaconi ad cap. 59 pg. 449: et Cf.
quae Hildemarus ad hoc idem capitulum ad verba Pauli adiecit.)

1 Ut qui preponuntur; Ex capitulo 63 regulae sancti Benedicti *iuniores*
20 *autem priores suos nonnos vocare debent, quod intelligitur paterna reveren-*
tia, ad quae verba Paulus Diaconus: Bene PATRES sive doctrina, sive honore
aetatis dicuntur. Videsis etiam quae ORDO VICARIUS in appendice refert.

2 Ut senior decanus: Cf. supra pg. 103, 1-.

2 B a preponatur ab abbate vel praepositus, sed error scriptoris est
25 manifestus.

4 Ut praepositus: Hoc capitulum sine dubio pro temporum necessitate
sancitum fuit, ea scilicet de causa, ut inconvenientia ex adversa consuetu-
dine introducta removerentur.

1 Cap. XLIX = C a 45; Z a 52. Capitula sequentia scilicet L, LI, LII
30 errore scriptoris apud C a (vide lin. 2) in unum coaluerunt et ita
sonant: Ut senior decanus, cellararius, portarius de eorum ministerio
nonnisi causa infirmitatis manducet; apud Z a sunt n° 53, 54, 55.

Capitulum LI apud B a et B : a desiderantur.

LII. (37) Ut infantes oblati carnem non nisi causa infirmitatis manducent.

LIII. (57) Ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur.

3 C a² triginta sex solidos. — 3 B a libram. — 3 B a B z a C a C a¹ C a² solidos. — 5
4 C a C a¹ C a² C a³ meciatur; B a menciatur (!).

1 Ut infantes oblati: In commentario ad capit. 37 sanctae Regulae DE
SENIBUS VEL INFANTIBUS. (pg. 346): Et hoc notandum est, quod propter
naturam humanam, ne frangatur. . . . prout viderit magister illorum, de-
bent illi infantes in pratum vel in aliquo loco deduci . . . . Debet etiam 10
bona vestimenta illis dare abba et pisces vel lac aut ova, carnem per tem-
pus quadrupedum id est in Nativitate Domini vel Pascha et in reliquis
festivitatibus; et prout viderit esse infantem debilem, propter debilitatem
illius frequentius illi debet dare carnes et sicut dixi, omnia necessaria tri-
buere, ut nullam indigentiam habeant, quia si in abundantia fuerint nutriti, 15
cum fuerint maiores non illum requirant. Hoc notandum est, quia iuxta
tempus aetatis suae debet illis tribuere carnes, eo quod plus indigent et
opus est eis cum in tertio anno sunt carne comedere, deinde in quarto mi-
nus et in quinto plus minus; deinde usque decem vel undecim carnes qua-
drupedum manducare, deinde postea aut pro infirmitate vel debilitate debet 20
illis carnes quadrupedum dare, deinde usque quintodecimo anno alium ci-
bum, post quintumdecimum annum non praeveniant maiores. Cum vero
non praeveniunt horas canonicas, sicuti unus de maioribus in tali mensura
contenti debent esse. Cf. etiam Hildemarum in hoc capitulum, qui eadem
fere refert pg. 419. — Reg. S. Benedicti capit. 39 in fine. 25

3 Ut libra panis: Panis monachis apponendus in Casinensi archisterio
ponderis erat viginti solidorum. Paulus enim Diaconus loquens de septi-
manariis, qui ante unam horam refectionis accipiunt super statutam anno-
nam singulos biberes et panem dicit: Quamvis sanctus Benedictus dicat de
uno bibere et de uno pane, nos vero ita facimus ut supra diximus, quartam 30
partem librae, id est quinque solidos pensantes. (Commentar. in capit. 35
pg. 333. Cf. pg. 307). Hildemarus haec omnia suppressit etiam ad capit. 30. —
Editor comment. Hildemari in notiuncula ad cap. 30 lectionem variantem cum
Mabillonio (Annal. II, 434 a. 817) citat; haec lectio varians non est alia quam
versio Diaconi Pauli a Hildemaro ommissa. — Reg. S. Benedicti capit. 39. 35

1 Quoad numerum capitulorum haec adnota: LII = Z a 55 — LIII =
Z a 56 — Apud B : a LII = 51, et sic deinceps LIII = 52 etc. —
Apud C a LIII = 49 — Apud B a LIII = 47.

LIV. (21) Ut mensura cucullae duobus cubitis consistat.

LV. (58) Ut dormitorium iuxta oratorium constituatur, ubi supervenientes monachi dormiant.

LVI. (59) Ut canonici abbates monachos secum in itinere,
5 nisi ad generalem synodum, non ducant.

LVII. (60) Ut duo tantum signa ad Tertiam, Sextam Nonam-
que pulsantur.

1 B a C a C a¹ C a² C a³ scapularis > cucullae. — 1 B a C a C a¹ duobus constat cubitis;
C a² C a³ duobus constat cubitis; B e a duobus consistat cubitis. — 1 M G Z a duobus
10 consistat cubitis.

2 C a horatorium. — 2 B a oratorium (?). — 2 B a Constituatur. — 2 B e a constitua-
tur, ut supervenientes monachi dormiant; (voci dormiatur ab altera manu littera n su-
perscripta est).

4 B a canonici (!); P C a > canonici. — 4 B a C a C a¹ C a² > in. — 5 C a C a¹ C a² C a³
13 non nisi > nisi — non. — 5 B a nonnisi generalem synodum ducantur; B e a nisi ad sy-
nodum regalem. — 5 C a¹ C a² C a³ ducantur.

6 B a duobus > duo. — 6 C a at (!) > ad. — 6 B a C a C a¹ C a² C a³ Tertiam.

1 Ut mensura cucullae: nota Casinenses voci *cucullae* aliam, scilicet *scapularis* substituisse. Cf. supra pg. 61₁₁.

20 2 Ut dormitorium: Paulus Diaconus in comment. ad cap. 53 s. *Regulae*
De Hospitibus suscipiendis ita loquitur: Notandum est enim, si fieri potest,
talis claustra hospitem debet esse nobilium, sicut monachorum cum sua
ordinatione... Hospitia vero divitum et episcoporum debent separata a paupe-
rum et *abbatum et monachorum hospitibus* (pg. 419). Cf. supra pg. 113₁₀ et 114₁.

25 4 Ut canonici abbatis: id est abbates qui non sunt monachi regulares.

6 Ut duo tantum signa: Probatur hic usus identidem ex Pauli Diaconi
commentario ad capitula sanctae Regulae v. g. 20; nam ita hic doctus mo-
nachus: Pulsato signo si Matutinum est primo signo incipimus, et si Prima
similiter primo signo: si vero Tertia, Sexta Nonaque secundo signo, item
30 Vespera tertio signo . . . . Matutinum autem et Prima primo signo inci-
piuntur, Tertia, Sexta et Nona in secundo signo incipiuntur, Vespera vero

1 LIV = Z a 57 — LV = Z a 58 — LVI = Z a 59 — LVII = Z a 60
LIV = 50 — LV = 51 — LVI = 52 — LVII = 53 — LIV = 48
et sic porro.

LVIII. (61) Ut monachi cappas dissutas preter villosas non habeant.

LIX. (62) Ut abbas, praepositus, vel decanus, quamvis presbyteri non sint, lectoribus benedictionem tribuant.

LX. (63) Ut docti fratres eligantur, qui cum supervenientibus monachis loquantur.

---

1 B α cappas sutas (sic!). — 1 C α tissutos; C α¹ C α² C α³ tissutas > dissutas.

3 B α B ε α C α C α¹ C α² C α³ > vel. — 3 C α decanos > decanus. — 3 B ε α presbyteri; C α prebiteri. — 4 B α C α¹ C α² C α³ benedictionem.

5 B α doctis > docti. — 6 B ε α > monachis.

10

iam in tertio signo facienda est inceptio. Completorium vero cum post lectionem sonuerit signum, iacentibus in oratione fratribus, facit abba signum ut confiteantur, confessione vero facta, surgant et canant Completorium. (pg. 261). Cf. supra pg. 109^{n-m} et Regula s. Benedicti capitulo 48: *et sint parati usque dum secundum signum pulsaverit.*

15

1 Ut monachi: Cf. quae supra pg. 121ⁿ de vestimentis monachorum adnotavimus. Secundum quod legitur *dissutas* vel *tissutas* sensus variatur praescriptionis.

2 Ut abbas: Cf. capitulum 62 DE SACERDOTIBUS MONASTERII. *Ordinatus (scil. presbyter) autem caveat elationem aut superbiam, nec quidquam praesumat nisi quod ei ab abbate praecipitur* et cap. 60 DE SACERDOTIBUS QUI FORTE VOLUERINT IN MONASTERIO HABITARE: *Concedatur tamen ei . . . benedicere aut missas tenere*, si tamen iusserit abba. Ad quae ultima verba Paulus Diaconus: *Benedicere* intelligendum est cibum aut potum in refectorio, aut certe lectori in ecclesia (pg. 453).

25

5 Ut docti fratres eligantur. Iam infantes instruebantur ut docte cum hospitibus supervenientibus loqui possent, sicut edocet Paulus Diaconus in commentario ad capitulum 37 sanctae Regulae DE SENIBUS VEL INFANTIBUS (pg. 346) Debent itaque doceri (scil. infantes) sollicitè et cum venerint hospites sapientes, debet unus ex illis probari isto modo: Debet illum prior docere, quid debet loqui cum hospite vel de grammatica aut de cantu aut de computo vel de aliqua arte. Et debet prior quasi non videns videre utrum

30

1 Quoad capitulorum numerum nota sequentia: Apud LVIII = 54 — LVIII Z α = 61 — C α LIX = 55 — Apud Z α LIX = 62 — LX = 66

LXI. (64) Ut de furto incerto oratio et excommunicatio a corpore et sanguine Christi fiat, quousque culpabilis confiteatur.

LXII. (65) Ut si frater adversus fratrem pro qualibet culpa
5 testimonium protulerit, fratri perfectiori credatur.

LXIII. (66) Ut psalmus invitatorius et *Gloria* pro defunctis non cantetur.

LXIV. (67) Ut lector stando benedictionem postulet.

LXV. (68) Ut eulogiae fratribus a presbyteris in refectorio
10 dentur.

1 M G oratio + primum. — 1 B a C a C a¹ C a² C a³ oratorio (B a C a² oratorium) primum et postea excommunicatio. — 1 B x a oratorio et excommunicatio. — 1 M G et + postea. 2 B x a domini > Christi. — 2 C a¹ quod usque > quousque. — 2 B a C a C a¹ C a² C a³ culpaverit > culpabilis qui (C a > qui).

13 4 B a C a C a¹ C a² C a³ > si. — 4 B x a causa > culpa. — 5 Z a > fratri. — 5 B a C a C a¹ C a² C a³ perfectiori. — 7 C a canentur > cantetur; C a¹ C a² C a³ canatur > cantetur.

8 C a C² C a³ stans humiliatus > stando. — 8 C a C a¹ C a² C a³ benedictionem petat.

9 C a eoblagie; C a¹ ebblagie; C² C a³ eblagle > eulogie. — 9 C a Z a presbyteris.

honeste et verecunde cum hospite loquitur vel qualiter aspicit in conspectu
20 hospitis, ne passim aspiat, sed solummodo hospitem. Post vero discessum hospitis debet illum prior admonere, ubi negligenter interrogavit vel respondit aut non reverenter aut nimis timide vel cum laetitia, *ut possit postmodum potentibus reddere responsum*. Et ad capitulum 6 DE TACITURNITATE ad verba sanctae Regulae: *perfectis discipulis, propter taciturnitatis gravitatem, rara loquendi concedatur licentia* subintelligitur, *ut imperfectis discipulis vel nunquam loquendi licentia concedatur, praeter in necessariis suis*. Cf. etiam commentarium Pauli Diaconi in capitulum 2 sanctae Regulae (pg. 63) quo ex loco eadem, quae hic in capitulo nostro sancuntur, facile evincuntur sicuti etiam ex commentario ad gradus 9 et 11 humilitatis capituli 7 sanctae Regulae.
30

5 Capitula LXIII — LXXV desunt apud B a, quia deest alterum folium.

9 De eulogiis videsis disputationem Mabillonii nostri A. SS. o. n. v. 283 et supra pg. 107¹².

1 Apud C a LXI = 57 — LXII = 58 — LXIII = 59 — LXIV = 60 —
35 LXV = 61 Apud Z a LXI = 64 — LXII = 65 LXIII = 66 — LXIV = 67 — LXV = 68.

LXVI. (69) Ut ad Capitulum martyrologium primitus legatur, et dicatur versus, deinde Regula, aut omelia quaelibet legatur; deinde *Tu aulem Domine* dicatur.

LXVII. (71) Ut quando fratres aestivo tempore ieiunant, post Sextam dormiant. 5

LXVIII. (72) Ut is, qui noxa tenetur culpa, die Dominico remissius habeat et veniam non petat.

LXIX. (73) Ut pro abbate defuncto anniversarium fiat officium.

1 B z a C a C a¹ C a² C a³ M G Z a primitus martyrologium. — 2 C a C a¹ versus ÷ quod 10
silencium solvatur; C a¹ C a¹ versus ÷ quod solvatur silencium; M G versus quo silencium
solvatur. — 2 C a C a¹ C a² C a³ Regula legatur aut. — 2 M G homelia. — 2 C a² C a³ que-
libet. — 3 C a C a¹ C a² C a³ M G novissime > deinde.

4 Z a ieiunent.

6 B z a C a C a¹ C a² C a³ his > is (apud C a et C a¹ littera h abrasa videtur). — 7 B z a 13
remissio habeat.... — 7 C a habeant. — 7 C a petant

1 Ut ad Capitulum: Cf. supra pg. 30.

2 *Ut quando fratres: Iam Pauli Diaconi temporibus de interpretandis ca-
pituli 41 verbis, ad istud enim capitulum se refert haec sanctio, orta erat
dissensio, quapropter Pauli verba referam: Sequitur: Ab Idibus autem Se-
ptembris usque caput Quadragesimae ad Nonam semper reficiant . . . Istum 20
enim locum varie intelligunt sapientes. Alii sunt qui intelligunt, quia istud
capitulum 41 fecit ad illos monachos, qui non laborant in agris et propterea
dixit: Ab Idibus Septembris inchoare usque ad Nonam ieiunare. Et ita ab
ipsis Idibus intelligitur illis iussisse mane lectioni vacare et usque Nonam
laborare, sicut in 48 capitulo dicit: A Kalendis . . . . . Illud autem capi- 25
tulum 48, cuius clavis est DE OPERE MANUUM QUOTIDIANO, ubi dicit: a Pascha
usque ad Kalendas Octobris a mane exeuntes a Prima usque ad Quartam
laborent, scripsit illis monachis, qui in agris operantur, ut illi usque ad
Kalendas Octobris propter labores agrorum ad Sextam prandeant et lectioni*

1 Capitulum L.VII > apud B : z C a et C a²; quoad numerum haec 30
adnota: Z z 69 = LXVI — Z z 70 = LXVII — Z z 71 = LXVIII —
Z z 72 = LXIX. Apud C z 62 = LXVI — C z 63 = LXVII — C z 64 =
LXVIII — Apud C a¹ C a² invenitur capitulum L.VII, propterea nu-
merus inter diversos Codices differt.

LXXI (70). Ut ad Capitulum lectio tradatur, similiter ad collationem, si tempus fuerit oportunum.

LXXII (75). Ut nullus pro munere recipiatur in monasterio, nisi quem bona voluntas et merita commendent.

- 5 LXXIII (76). Ut unicuique fratri in cibo et in potu sua mensura separatim detur, et de ipsa mensura sibi data alicui nihil tribuat.

---

1 C a C a' C a' C a' leccio. — 1 C a C a' C a' C a' collationem; Z a collationem.

- 3 B e a in monasterio pro muneribus. — 3 C a C a' C a' C a' muneribus. — 4 C a C a' C a' C a' cum > quem — 4 B e a quem ÷ aut. — 4 C a C a' C a' C a' aut > et; B e a vel > et. — 4 C a' meritum; C a meritocommendat (sic!). — B e a commendat.

3 B a C a C a' C a' C a' > sua mensura. — 5 Z a > qua. — 5 B e a C a C a' C a' C a' separatim ÷ porcio detur (C a' dentur). — 3 B e a C a C a' C a' C a' mensura alicui sit licentia dandi; > sibi data — tribuat.

- 15 *vacent a Quarta usque quasi Sextam et post refectionem Sextae dormiunt. Iterum sunt alii, qui dicunt, quod hoc non sit verum, sed sicut iussit facere in quarta et sexta feria per totam aestatem cum ad Nonam manducant, ita etiam in istis decem et octo diebus iussit fieri. Isti dicunt proprium sensum sancti Benedicti . . . Ita agendum est in illis diebus quando ad Nonam*
20 *manducant in aestate (=ieiunant) id est Sexta cantata, vadant dormire.*

1 Ut ad capitulum: Paulus Diaconus ita de hoc usu: Itaque considerandum est, quia tempore collationis nullus debet loqui, nisi aut lector, qui legit, aut *abba cum exponit aut certe talis frater cui iusserit de lectione loqui* Cf. supra pg. 109. n° 9.

- 25 3 Ut nullus pro munere: Cf. supra pg. 88₁₁ et 125₁.

5 Ut unicuique fratri: Cf. supra pg. 108₁ et 121₁.

- Inter capitulum LXXI et LXXII, apud B : x C x · C a' invenitur alterum. Ut ad missam, *Sanctus* (B : x sanctam) stantes inclinati (C a' inclinati stantes; apud B : x > inclinati) et *Pater noster* ienua
30 flectentes dicatur (B : x genuflectentes; > dicant).

Quoad numerum capitulorum haec nota: Cap. LXX apud Z a = 73 — LXXI = 74 — LXXII = 75 — Cap. LXXI apud C a = 65 — LXXII = 67 — LXIII = 68.

LXXIII (77). Ut fratres aliquid pinguedinis in victu cotidiano habeant; excepto sexta feria, et diebus octo ante Natale Domini, et a Quinquagesima usque ad Pascha.

LXXIV (79). Ut muffulae berbicine fratribus dentur.

pg. 190

I LXXV (78). Ut volatilia in Natale Domini et in Pascha sex tantum diebus, si est unde, comedant. Si vero non fuerit unde, non requiratur per debitum. Si autem abbas aut monachi abstinere se voluerint, in eorum sit arbitrio.

1 C a C a¹ C a² C a³ Ut adipēs non (C a > non) mittantur in pulmento (C a¹ pulmentum) octo dies ante Natale Domini et octo ante Quadragesimae (C a¹ C a² C a³ Quadragesimam) 10 et omni tempore sexta feria; > Ut — usque ad Pascha. — 1 M G quotidiano; Z a cottidiano.

4 C a C a¹ C a² C a³ muffule (C a¹ C a² muffules) ÷ si facultas fuerit. — 4 C a verbicine; Z a berbicinae; M G vervecinae

3 B a C a C a² et Pascha tribus diebus, si fuerint (B a fuerit) unde, qui voluerint comedant (B a comedant). — 3 M G Pascha tantum quatuor diebus. — Z a Pascha tantum 15 tribus diebus. — 6 Z a fuerit unde requiratur per debitum. — 6 C a C a² fuerint > fuerit. 7 C a C a² requirantur. — C a debitum > debitum. — B a C a² voluerint (B a voluerit) abstinere, in ipsorum maneat potestatem (!) (B a potestate); > in eorum sit arbitrio. — 8 Z a se abstinere voluerint.

5 Ut volatilia: Videsis supra Epistolam Pauli Diaconi ad Karolum Magnum 20 pg. 57 et St. M. cap. 7 (supra pg. 84₂ - 85₆) et quae ibi adnotata sunt.

8 B a sic finit. LXXI. Ut ad Gloria (reliqua desiderantur); deinde legitur: Post beatum Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius, post quem Vitalis ad extremum Bonitus sub quo a Longobardis destructum est monasterium. Dein sequitur: 25

Vicarius ordo postulat: reliqua abrassa sunt. Hunc ordinem dabimus infra in appendice.

1 Capitula LXXIII — LXXV desunt apud B a; apud C a¹ C a² > cap. LXXV. Quoad numerum capitulorum nota: LXXIII = Z a 76 — LXXIV = Z a 77 — LXXV = Z a 78. Apud C a 70 = LXXIV 20 — 71 = LXXV.

8. Ut volatilia intus forisve, nisi pro infirmitate, nullo tempore comedant.

9. Ut nullus Episcoporum monachis volatilia comedere praecipiat.

5 10. Ut poma et lactucae, nisi quando sumitur cibus, non comedantur.

22. Ut si infra positae mensurae quantitatem decreverit abbas causa necessitatis quippiam augeri, in illius maneat potestate. Alioquin hoc omnino provideat, ut camisias duas,
10 et cucullas duas et cappas duas unusquisque monachorum habeat; quibus vero necesse est, addatur et tertia, et pedules quatuor paria et femoralia duo paria, roccum unum, pellicias usque ad talos duas, fasciolas duas; quibus autem necesse est itineris causa, alias duas, (manicas quas vulgo) wantos
15 (appellamus) in aestate, et in hieme vero muffulas vervecinas; calciamenta diurna paria duo, subtalares per noctem in aestate duas, in hieme vero soccos, saponem et uncturam sufficienter, pinguedinem ad esum, excepto sexta feria et viginti diebus ante Nativitatem Domini, et septimana illa, quae
20 ante Quadragesimam vocatur Quinquagesima. Ubi autem vinum non est unde emina detur, duplicem mensuram de cerevisia bona. Et quaecumque praeter hanc *eorum regula iubet, singuli, cum necessitas postulaverit, absque dilatione accipiant.

80. In doctrina sua abbas apostolicam debet illam semper for-
25 mulam servare, in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa*. Id est, indisciplinatos et inquietos debet durius arguere, obedientes autem et mites, et patientes, ut in melius proficiant obsecrare. Ne-

---

1 Ut volatilia: St. M. capit. 7 (supra pg. 84 = 85.)

30 3 Ut nullus episcopus: Hic canon a synodo Aquisgranensi, uti equidem credo, factus non est. Videsis commentarium Hildemari in cap. 39 sanctae Regulae, ubi plura de comestione volatilium.

5 Ut poma et lactucae: Ita Paulus Diaconus: Hoc notandum est quia poma aut ad Sextam aut ad seram debent dari, id est aut ad coenam in aestivo tempore; ad Nonam autem in hiemis tempore debent dari, quia *beatus Benedictus non iussit in aestivo tempore* tribus vicibus, sed duabus
35 vicibus manducare; nam si ad Nonam poma manducaveris, non duabus vicibus, sed tribus manducabis (pg. 359 comment. in cap. 39 s. Regulae).

7 Ut si infra: Cf. St. M. cap. 15 (supra pg. 87 = 15) Cf. Reg. S. Bened. cap. 55 22 regula iubet: Cf. cap. 33, 34, 39, 40, 55.

40 24 Ut in doctrina: Hoc capitulum ex variis sententiis sanctae Regulae de promptis coaluit: Cf. capit. 2, 3, 28, 67, 68. Cf. infra pg. 145.

gligentes vero et contemnentes, ut increpet et corripiat, admonemus; neque dissimulet peccata delinquentium: sed mox ut cooperint oriri, radicitus ea, ut praevaleret amputet, memor periculi Heli sacerdotis de Silo. Improbos autem et duros ac superbos, vel inobedientes verberum vel corporis castigatione in ipso initio peccati coerceat, sciens scriptum: *stullus verbis non corrigitur*. Et iterum: *Percule filium tuum virga, et liberabis animam eius a morte*. In omnibus igitur omnes magistram sequantur regulam, neque ab ea temere declinetur a quoquam. Nullus in monasterio proprii cordis sequatur voluntatem, neque praesumat quisquam cum abbate suo proterve infra monasterium aut foris contendere. Quod si praesumpserit, regulari disciplinae subiaceat. Si quis frequenter correptus pro qualibet culpa, si etiam excommunicatus non emendaverit, acrior ei accedat correctio, id est, verberum vindictae in eum procedant. Similiter et qui praesumpserit claustra monasterii egredi, vel quocunque ire, vel quippiam, quamvis parum, sine iussione abbatis facere, vindictae regulari subiaceat. Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut caeteri metum habeant.

81. Ut psalmi quinque aestate ante horam Primam, tempore vero hiemali post intervallum pro rege et omnibus catholicis et familiaribus et elemosinariis omni die canantur, id est: **Miserere mei Deus secundum.* **Deus in nomine tuo.* **Miserere mei Deus, miserere.* **Deus misereatur noster.* **Deus in adiutorium meum* et pro rege specialiter **Exaudi te Dominus*.

82. Ut pro omnibus defunctis catholicis psalmi quinque canantur, id est **Verba, mea.* **Domine ne in furore tuo.* **Dilexi quoniam.* **Credidi.* **De profundis*, et pro omnibus defunctis seu monachis seu omnibus catholicis fidelibus christianis psalmi quinque canantur, id est **Dominus regit me.* **Ad te Domine levavi.* **Dominus illuminatio mea.* **Domine exaudi II.* **Lauda anima mea Dominum*.

83. Ut datam a priore saponis et uncturae mensuram et reliqua, quae ibi conveniunt necessaria, ad suos habeant lectos.

---

24 Ps. 50. Ps. 53. — 25 Ps. 56. Ps. 66. — 26 Ps. 69. Ps. 119. — 29, Ps. 5. Ps. 6. — 30 Ps. 114. Ps. 115. Ps. 129. — 32 Ps. 22. — 33 Ps. 24. Ps. 26. Ps. 142. — 33 Ps. 145. — 35 Cf. supra pg. 87; St. M. capit. 15.

26. Excerptus diversarum modus Poenitentiarum

a Benedicto Abbate distinctus

de Regula S. Benedicti Abbatis.

Cod. S. Gall. 914 pg. 221. Cod. 28. Bibl. Zurich. n° 10. Baluzius, Capitul. II, 1385.
3 Herrgott, Vetus disciplina monastica pg. 16. Ml. 103. 1417. Seebass. R. E.³ II, 375.
Traube, Textgeschichte pg. 123.

Plurimi nequaquam pléniter intelligentes iudiciorum sententias in Regula sancti Patris nostri Benedicti, aliter quam praecepit, iudicare solent. Sciendum itaque est quatuor ibi
10 contineri modos, quibus delinquentium error corrigitur.

Primus namque est, quem idem Pater Benedictus proprio iudicio determinavit. Ut est: Qui per negligentiam tempore constituto ad Nocturnos non pulsaverit signum; unde in oratorio satisfieri iubet. Et qui ad officium divinum tarde occurrerit,
15 et qui per negligentiam hora refectionis ad mensam. Et si cui offertur aliquid a priore, et accipere renuerit. Et si quis, dum pronuntiat psalmum aut lectionem, se fefellerit. Et qui pro aliqua arte extollitur.

-
- 1 Videsis capitula sanctae Regulae 23-28 Cf. supra pg. 17, 119, 127.
20 12 Qui per negligentiam: Reg. S. Bened. c. 11.
14 Et qui ad officium: Reg. S. Bened. c. 43. Cf. supra pg. 96 et 107.
15 Et si cui offertur: Reg. S. Bened. c. 43.
16 Et si quis dum pronuntiat: Reg. S. Bened. c. 45.
17 Et qui pro aliqua arte: Reg. S. Bened. c. 57.

Secundus est de spiritalibus rebus, unde ipse dicit: *Si Quis frater contumax, aut inobediens, aut superbus, aut murmurans, vel in aliquo*, id est, spiritali tantum, *contrarius existens sanctae regulae*, qui proficiendo usque ad septem gradus extenditur. Occulte videlicet castigatio, publice corripiendo, in levioribus culpis excom[mun]icando, in ieiuniis nimis affligendo, verberibus coercendo, pro eodem inemendato ab omnibus orando, atque ad ultimum de monasterio expellendo.

Tertius, de rebus exterioribus. Hoc est: Si quis damnum per negligentiam aliquando intulerit monasterio.

Quartus, de criminalibus delictis.

Denique per ordinem eosdem repetens.

De primo sciendum est, quod nullatenus aliter nisi iuxta quod regula iubet, fieri debet; hoc est, non alienum sed proprium est iudicium ponendum.

De secundo sollicite considerandum, quia non omnibus personis suprascripti gradus conveniri poterunt; quia aliter corrigendi sunt honesti, aliter improbi. Nam regula praecipit de contumacia, ut secrete semel aut bis ammoneatur. Et alibi

---

1 Si quis frater: Reg. S. Bened. c. 23.

5 Occulte videlicet castigatio: Reg. S. Bened. c. 23.

5 publice corripiendo: ibidem.

6 in levioribus culpis: Reg. S. Bened. c. 24.

6 in ieiuniis nimis: Reg. S. Bened. c. 25.

7 verberibus coercendo: Reg. S. Bened. c. 28.

7 pro eodem inemendato: Reg. S. Bened. c. 28.

8 de monasterio expellendo: ibidem.

10 Si quis damnum: Reg. S. Bened. c. 46.

19 regula praecipit: Reg. S. Bened. c. 23.

dicit: *Si contumax fuerit, de monasterio expellatur*. Necesse
est ergo, iusto moderamine utrumque decernatur: qualiter
secundum regulam et contumax secrete moveri possit, et de
monasterio expelli. Ille namque secrete est ammonendus, quia
5 licet aliquid a priore imperatum refutans, mox tamen emen-
datus emendationem promittens; qui et honestus iure dici
poterit. Et ille de monasterio expellendus, qui et contumax
existit et nullo unquam pacto acquiescit suscipere disciplinam:
quem omni modo contumacem regula vocat][: unde et merito
10 improbus est dicendus. Quamquam et improbum illum etiam
vocet, qui licet frequenter corripitur, disciplinae tamen re-
gulari non contradicit, qui honestatem quam prius, dum se
emendare profitens, habere videbatur, relinquens, ad improbam
duramque mentem transit. Neque, ut supra dictum est, om-
15 nibus personis omnes gradus convenire poterunt; quia videlicet
diversae sunt qualitates mentium, ut unde unus medetur, inde
alter perimitur. Quapropter quorundam verberibus sunt coer-
cendae personae, minime vero quorundam, de quorum qua-
litatibus regula dicit: *secundum uniuscuiusque*, inquit, *quali-*
20 *talem vel intelligentiam omnibus se conformet et aplet*.
Itemque alibi: *Ut viderit cuique expedire, prudenter et cum*
caritate studeat amputare vilia. Et notandum tria inspicienda
semper in iudicio esse, personam videlicet, intentionem atque
modum delicti. Personam, utrum intellectu et modestia vigeat,
25 vel duricia et inquietudine mentis contradictor existit. Inten-
tionem, utrum studio an infirmitate deliquerit. Modum, utrum
graviter vel certe leviter erraverit. Unde et regula dicit:

pg. 223

3 Herrgott moneri > moveri. — 4 Herrgott qui > quia. — 15 Herrgott conveniri.

1 *si contumax fuerit*: Reg. S. Bened. cap. 28. — Syllaba *con* vocis con-
30 tumax in rasura.

19 *secundum uniuscuiusque*: Reg. S. Bened. cap. 2.

21 *Ut viderit*; Reg. S. Bened. cap. 2.

g. 226 *Secundum modum culpae excommunicationis vel disciplinae debet extendi mensura.* Igitur omnis spiritaliter delinquens tamdiu secrete moneri debet, I donec se ipsum ipse improbum reddendo, ab occulto transeat ad publicum. In qua publica correptione si non emendaverit, ad excommunicationem lev- 5
viarum culparum transibit. Ubi cum diutius nequiverit corrigi, nimium ieiuniorum maceratione affligatur. Per quam non correptus, si persona extiterit talis, flagellorum coerceatur acredine. Sin vero personae non admiserit consideratio, communiter ab omnibus misericordia impleretur omnipotentis. 10
Quod si nec isto modo sanatus fuerit, precipidatur a corpore monasterii. Et si contigerit, ut per negligentiam, dum aut in occulto aut in publico ammonetur, aliquid damno monasterio intulerit, excommunicetur in levioribus culpis secundum modum culpae. Et peracta penitentia, iterum revertatur ad 15
id, ubi prius tenebatur. Et non solum dum verbis monetur, verum etiam si aliquo ex supradictis gradibus deprimatur.

Primus capitulus est XXII. Ibi omnes gradus inveniri valent.

Secundus capitulus est de pueris minore qualiter aetate 20
corripiantur, XXX.

Ubi facile patet, quod in vicesimo tertio scriptum est: *Sin autem improbus est, vindictae corporali subdatur.* In fine videlicet capitis XXX, ubi dicit: *Hi tales dum delinquunt, aut ieiuniis nimis affligantur, aut acris verberibus coer- 25
ceantur, ut sanarentur.*

Hunc sequitur XXVIII. DE HIS QUI SAEPIUS CORREPTI EMENDARE NOLUERINT; ubi similiter septem predicti gradus inserti sunt.

---

1 *Secundum modum culpae:* Reg. S. Bened. cap. 24.

30

28 ubi similiter septem predicti gradus: Ita Paulus Diaconus: *Per fomenta et unguenta* primus gradus intelligitur, in quo fit *prima et secunda admonitio*. Deinde tertius gradus est, sicut ipse sanctus Benedictus adiunxit: Si

De tertio autem modo iudiciorum sicut supra dispositum est, de damno cuiuslibet rei exteriori est intelligendum; ubi solummodo animadvertendum, si negligentia interveniente damnum extiterit factum, tunc secundum modum delicti, et personam et intencionem levioribus culpa*5* e iudicium subiacebit. In quo modo continetur quicquid in regula invenitur, sive gravissimae vindictae subiaceat, seu graviori, seu regulari, seu excommunicetur, seu excommunicationi subiaceat.

Preter hoc, in quibusdam locis invenitur *districtiori disciplinae subiaceat*. Quod quidam ita intelligi volunt, ut si occulte aut publice verbis monebatur, in eodem gradu acrius corripitur.

Quartus quoque modus, ut predictum est, de capitalibus criminibus constat, fornicatio videlicet, adulterio atque aebrietate assidua, caeterisque, quae nullo modo nisi penitentia corporali secundum auctoritatem canonicam purgantur. In quibus et modus nec non et persona atque intentio semper inspicienda sunt. Ubi pariter quoque sanctorum patrum institutio sollicite est perpendenda.

---

20 *ad ultimum ustionem excommunicationis*. Per hoc vero quod dicit *ustionem* duo gradus intelliguntur, id est non solum *excommunicatio*, verum etiam et *nimia ieiunia*. Sextus gradus est in eo quod dicitur. *Adhibeat etiam, quod maius est suam et omnium fratrum pro eo orationem*. Septimus gradus est cum dicit: *quod si nec isto modo sanatus fuerit, tunc abba utatur ferro ab-*
25 *scissionis*. (Comment. in cap. 38 pg. 299).

13 *Quartus gradus*. Etiam Paulus Diaconus de hisce criminibus loquitur maxime in Commentario suo ad capitula 23, 25 et 62 sanctae Regulae

27. Ex vita S. Benedicti Anianensis.

Mabillon, Acta SS. o. s. b. tom. V. (saec. IV, 1) pg. 183.   Ml. 103. 351.   Nicolai,
Der hl. Benedict v. Aniane, Köln 1863.   Seebass R. E.² II, 373.

CAP. 27. Anno igitur 782, Caroli vero Magni regis 14,
adiuvantibus eum ducibus et comitibus aliam rursus in ho- 5
norem domini et Salvatoris nostri ecclesiam praegrandem
construere coepit, sed et claustra novo opere alia cum co-
lumnis marmoreis quam plurimis, quae sita sunt in porticibus,
non iam stramine domos, sed tegulis cooperuit. Tanta autem
sanctitate idem locus est praeditus, ut quisquis fideliter pe- 10
titurus advenerit et non haesitaverit in corde suo, sed credi-
derit, statim quod poposcerit impetrare licebit. Quia ergo
mira religiositate praefulget ratum ducimus, si de positione
eiusdem loci aliquid post futuris pandamus.

Siquidem venerabilis pater Benedictus pia consideratione 15
praeventus non in alicuius sanctorum praetitutione, sed in
deificae Trinitatis, uti iam diximus, nomine praefatam eccle-
siam consecrare disposuit. Quod ut dico luce clarius agno-
scatur, in altari, quod potissimum prae ceteris videtur, tres
aras censuit supponi, ut in his personalitas Trinitatis typice 20
videatur significari. Et mira dispositio, ut in tribus aris in-
dividua Trinitas et in uno altari essentialiter firma demon-
stretur deitas. Altare vero illud *forinsecus* est solidum, *ab*
inlus autem cavum, illud videlicet praefigurans, quod Moyses
condidit in eremo, *retrorsum* habens ostiolum, quo privatis 25
diebus inclusae tenentur capsae cum diversis reliquiis patrum.
Haec de altario dicta sufficiant. Ad instrumentum domus, quo
ordine vel numerositate compositum, succincte pergitur .

Cuncta siquidem utensilia, quae in eadem domo habentur, in septenario numero consecrata noscuntur. Septem scilicet candelabra fabrili arte mirabiliter producta, de quorum stipite procedunt hastilia, sphaerulaeque ac lilia, calami ac
5 scyphi in nucis modum, ad instar videlicet illius facta, quod Beseleel miro composuit studio. Ante altare etiam septem dependent lampades mirae atque pulcherrimae, inaestimabili fusae labore, quae a peritis, qui eas visere exoptant, salomoniaco dicuntur conflatae. Aliae tantumdem in choro dependent
10 lampades argenteae, in modum coronae, quae in se insertis circulis cyathos recipiunt per gyrum, morisque est praecipuis in festivitibus oleo repletas accendi, quibus accensis veluti in die, ita in nocte tota refulget ecclesia. Tria denique altaria in eadem sunt dicata ecclesia vel basilica, unum videlicet in
15 honorem sancti Michaelis archangeli, aliud in venerationem beatorum apostolorum Petri et Pauli, tertium in honorem almi protomartyris Stephani. In ecclesia vero beatae dei genitricis Mariae, quae primitus est fundata, sancti Martini necnon et beati Benedicti haberi videntur altaria. Illa vero,
20 quae in coemeterio fundata consistit in honorem sancti Ioannis Baptistae consecrata dignoscitur, quo inter natos mulierum maiorem neminem surrexisse divina attestarunt oracula.

Considerare libet quanta humilitate ac reverentia iisdem metuendus sit locus, qui tot principibus videtur esse munitus.
25 Siquidem dominus Christus princeps est omnium principum, rex regum, dominus dominantium; beata vero eiusdem dei genitrix, Maria, cunctarum virginum creditur esse regina; Michael cunctis praefertur angelorum; Petrus et Paulus capita sunt apostolorum; Stephanus protomartyr principatum tenet
30 in choro testium; Martinus vero gemma refulget praesulum; Benedictus cunctorum est pater monachorum. In septem item altaria, in septem candelabra et in septem lampades septiformis gratia Spiritus Sancti intelligitur.

CAP. 27. Cognoscat quisquis ille est, qui hanc cupit legere
35 vel audire vitam, cunctorum hoc (scil. Anianense) caput esse

coenobiorum, non solum, quae Gothiae in partibus constructa esse videntur, verum etiam et illorum, quae aliis in regionibus ea tempestate et deinceps *per huius exempla aedificata atque de thesauris illius dilata*, sicut inantea narratura est schedula.

Dedit autem cor suum ad investigandum beati Benedicti 5 regulam eandemque ut intelligere possit, satagere circumiens monasteria, peritos quosque interrogans quae ignorabat; et omnium sanctorum, quascunque invenire potuit regulas congregavit. Normamque utilem et monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque tradidit monachis observandis. 10 Instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos, et scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuere episcopi, aggregavit. Librorum multitudinem congregavit, pretiosa vestimenta ecclesiastica, calices argenteos praegrandes, offertoria argentea et quidquid operi Dei necessarium 15 esse conspexit, summo cum studio acquisivit.

CAP. 34. Aucta est autem turba monachorum deo famulantium, ita ut plus quam trecenti fierent, ob quorum eximiam congregationem talem mansionem construere iussit, quae mille et eo amplius homines capere videtur, centum recipiens cubitos in longitudinem et viginti in latitudinem; et quia cetera 20 loca eos capere non quibant, constituit locis congruis cellas, quibus praefectis magistris posuit fratres.

CAP. 50. Praefecit eum quoque imperator (scil. Ludovicus) cunctis in regno suo coenobiis, ut sicut Aquitaniam Gothiamque 25 *norma salutis* instruxerat, ita etiam Franciam salutifero imbueret exemplo.

Multa denique monasteria erant, quae quondam regulariter fuerant instituta, sed paulatim tepescente rigore, regularis pene deperierat ordo. Ut autem, sicut una omnium erat pro- 30 fessio, fieret quoque omnium monasteriorum salubris una consuetudo iubente imperatore aggregatis coenobiorum patribus una cum quampluribus monachis perplures resedit dies.

---

33 una cum quampluribus: Cf. Capitula Aquisgranensia pg. 115 10.

Omnibus ergo simul positis regulam ab integro discutiens, cunctis obscura dilucidans, dubia patefecit, priscos errores abstulit, utiles consuetudines affectusque confirmavit. Iudicia igitur regulae cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minus regula pandit consuetudines, assentientibus cunctis protulit, de quibus etiam **CAPITULAREM INSTITUTUM** imperatori confirmandum prae-buit, ut omnibus in regno suo positis monasteriis observare praeciperet, ad quem lectorem scire cupientem dirigimus. Cui protinus imperator assensum prae-buit, inspectoresque per singula posuit monasteria, qui utrum ea, qui iussa fuerant sic observarentur inspicerent, quique etiam formam salubrem ignorantibus traderent.

Perfectum itaque propagatumque est opus divina opitulante misericordia, et una cunctis generaliter posita observatur regula, cunctaque monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, ac si ab uno magistro et in uno imbuerentur loco. Uniformis mensura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus cunctis observanda est tradita. Et quoniam alia per monasteria, ut observaretur, instituit regula, suos in India degentes ita omni intentione instruxit, ut ex diversis regionibus adventantes monachi non, ut ita dixerim perstrepentia, ut imbuerentur, indigerent verba, quia in singulorum moribus in incessu habituque formam disciplinamque regularem pictam cernerent.

25   **CAP. 51.** Propter plurimorum quoque indiscretum fervorem et quorundam ineptum teporem minusque capacium sensum obtunsum, constituit terminum, ordinemque observandum cunctis tradidit, illos retrahens ne superflua peterent, hos imperans ut torporem excuterent, alios nihilominus admonens, ut saltem
30   visa implere expeterent. Denique multa regula implere iubet, sed permulta sunt, quae usus explere quotidianus expetit, ipsa tamen reticet, ex quibus omnibus habitus monachi veluti gemmis ornatur et sine quibus dissolutus ac fluxus incompositusque esse probatur. Nonnulla autem praecipit, quae aut

propter concordiam unitatis aut certe propter observantiam honestatis seu propter considerationem fragilitatis admittuntur. Quapropter pia recordationis venerabilis abbas quaeque observanda comperit absque ulla cunctatione vel excusationis fuco implere decrevit, ea vero quae certis pro causis aut dimit- 5 tenda cognovit aut commutanda inspexit, nihilominus prout rectius et secundum posse locique positionem dirimere quivit, suis observanda discipulis tradidit; si qua nempe minus lucide pagina regulae pandit aut omnino silet rationabiliter apteque instituit atque supplevit, de quibus ope divina iutus pauca 10 relatu perstringam.

CAP. 52. Primitus siquidem quam signum horis nocturnis pulsetur, in fratrum dormitorio squillam tangere iussit, ut prius monachorum congregatio orationibus fulti propria re- 15 siderent per loca, tunc demum ecclesiae ostiis patefactis hospitibus pateret ingressus.

Surgentes vero concite iuxta quod *regula praecipit, fratres aquis se sanctificatis perfundant et cuncta altaria humiliter et cum reverentia percurrant, sic demum ad propria loca accedant sintque parati, ut cum tertium pulsaverit 20 signum absque mora surgentes attonitis auribus sacerdotem expectent, qui officium incipiendi sortitus est. Nec cuiquam liceat per hoc spatium per angulos ecclesiae sistere, eorum scilicet quibus ingredi iustum est, sed in choro sedentes institutos secrete concinant psalmos. Psalmos autem cantare iussit 25 quinque pro omnibus fidelibus in toto terrarum orbe vivis, quinque etiam pro omnibus fidelibus defunctis; pro eis quoque qui nuper defuncti sunt, quia ad notitiam singulorum non statim causa pervenit, ut iugiter canerentur instituit nihilominus quinque. Decursis vero psalmis quinque pronus orationi 30 incumbat, eos, pro quibus cecinit, deo commendans et tunc demum pro aliis rogaturus initium sumat. Nec pigritandum

---

17 regula praecipit: Capitulo scilicet 22.

est pio, certis defixisque psalmodiis aeterno regi demerso in terram corpore supplicare, cum potentibus ad singula verba non revereatur quis inflectere caput, maximeque quia hoc modo gratia provocetur divina et compunctionis suscitetur fervor.

5   Tempore siquidem aetatis post expletum Matutinorum officium mox egredi ab ecclesia propter somnolentiam iussit, seseque calceantes lotis faciebus denuo ad ecclesiam concite redeant et iuxta praefatum ordinem altaria cum reverentia circumeant sanctisque se aquis perfundant et sic deinceps
10 ad loca sibi constituta accedant diurnum expleturi honeste officium — quae officia iuxta Romanum psalmo CXVIII persolventur — sintque parati, ut pulsato signo horae Primae, mox ad chorum occurrant. Signum autem ita prolixè tangere iussit, ut omnes illo sonante occurrant, illo cessante sacerdos inci-
15 piat horam.

Expleta Prima in unum aggregati solvant capitulum, quo expleto cum silentio aut psalmos decantando exeant ad opus sibi iniunctum. In monasterio quoque remanentes non fabulis occupentur otiosis, sed bini et bini aut certe singuli in coquina,
20 in pistrino, in cellario psalmos canant.

Post Completorium vero instituit, ut non pro libita quis voluntate aut egrediatur aut moretur in oratorio, sed hiemis tempore decem prius canant psalmos, aestate vero quinque, sicque pulsato signo omnes pariter iuxta praefatum modum
25 altaria cuncta circumeant et sic ad lecta sua singuli pausaturi accedant.

In his tribus per diem vicibus circumire cuncta praecepit altaria, et ad primum ex eis orationem dominicam dicant et symbolum, caeteris orationem dominicam vel sua confiteantur
30 delicta. Diurnis autem orationum horis ad suum quisque accedat oraturus locum, si autem peculiariter sibi vult orare, quibuscumque vacat horis, licenter peragat. Has igitur tres ideo constituit orationis vices, ut hi, qui torpore pigrescunt et orare fastidient, saltem compulsi agant, quae libenter nolunt

et constitutas non praesumant relinquere horas; hi vero, qui nimio succeduntur amore, ne extera indiscrete petant, retrahantur. Sic enim accidere solet, ut nimis vigiliis atterantur unius noctis indiscretionem, horis autem quibus divinis psalmodiis esse intentum oportet, praeoccupatus somno non valeat 5 divinum exsolvere censum.

In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo. Siquidem nonnullis usque ad talos cucullae pendebant. Quamobrem vir dei uniformem cunctis tenendum monachis instituit modum, ut non amplius a duobus cubitis excederet 10 mensura vel usque ad genua pertingere posset. Concessit etiam necessitatis causa, propter quam regula iubet, duas scilicet stamineas et femoralia, pelliceas quoque et tegumenta eorum, cappas duas et quaecunque necessaria prospexit, ut omnem amputaret occasionis ambagem, tribuit et concessit. 15

CAP. 53. Ostendit quoque per scripturam imperatori rationem de his, quae iubet regula, sed certis ex causis intacta remanent, et de his, quae illa prorsus reticuit, sed utiliter supplentur. Omne quippe desiderium suum in observationem regulae converterat, suumque hoc permaxime erat studium, 20 ut nihil intellectui eius excederet. Quam ob causam, quos peritos esse compererat, attente siscitabatur circa longeque positos, eos etiam, QUI ISTIS IN PARTIBUS AD MONTEM CASINUM ACCEDERENT, veluti qui NON AUDITA solummodo, sed VISA PERCIPERENT. Ob quam dilectionem intelligentiae cum quislibet 25 ei aliquid novi panderet, mox humiliter suscipiens, summa reverentia aiebat, necdum se posse occultos sensus regulae nosse, et cum cunctis non dicam tironibus, sed ipsis sapientibus ipse eam elucidaverit, nova et inaudita se non tam a peritis, verum etiam a simplicioribus reperire fatebatur 30

---

8 ut non amplius a duobus cubitis: Cf. Capit. Aquisgran. n° LIV, pg. 137.

12 duas scilicet stamineas: Cf. Capit. Aquisgran. n° 22 pg. 143.

Fecit denique librum ex regulis diversorum patrum collectum, ita ut prior beati Benedicti regula cunctis esset, quem omni tempore ad collectam matutinam legere iussit. Ex quo rursus ut ostenderet contentiosis nulla frivola cassaque a
5 beato Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum fultam esse regulam. Alium collectis regularum sententiis composuit librum, cui nomen CONCORDIA REGULARUM dedit, ita duntaxat, ut beati Benedicti praecederet sententia, ei vero rationabiliter convenientes iungerentur deinceps. Alium nihilominus ex san-
10 ctorum doctorum homiliis, quae in exhortationem monachorum sunt prolatae, coniunxit librum eumque omni tempore in vespertinis collectis legere iussit.

CAP. 54. Cernens quoque nonnullos totis nisibus anhelare in acquirenda monachorum coenobia, eaque non tantum ut
15 precibus obtineant, verum etiam decertare muneribus, suisque usibus stipendia monachorum expendi, ac per hoc diruta nonnulla, alia vero fugatis monachis a saecularibus obtineri clericis, adiit hac de causa piissimum imperatorem precibusque pulsat, ut ab huiusmodi contentionibus clericos, monachos vero ab
20 hoc redderet periculo extorres. Assensum praebet gloriosissimus imperator, monasteria in regno suo cuncta praenotata, in quibus ex his regulares abbates esse queant, decernit, ac per scripturam, ut inconcussa omni maneant tempore firmare praecepit suoque annulo signavit, sicque multorum cupidita-
25 tem, monachorum nihilominus pavorem extersit. Erant etiam quaedam ex eis munera militiamque exercentes, quapropter ad tantam devenerant paupertatem, ut alimenta vestimenta deessent monachis. Quae considerans suggerente praefato viro piissimus rex, iuxta posse servire praecepit, ita ut nihil deo
30 famulantibus deesset ac per hoc alacres pro eo eiusque prole totiusque regni statu piissimum precarentur dominum. His

---

3 ad collectam matutinam: id est ad Capitulum.

vero monasteriis, quae sub canonicorum relicta sunt potestate, constituit eis segregatim unde vivere regulariter possint, abbati caetera concessit.

CAP. 58. Benedictus igitur abbas in provincia Gothiae exortus sub Pippino rege Francorum et post eius decessum 5 sub Carolo filio eius ab infantiae tempore usque in adolescentiam militavit. Post haec autem relicto palatio in monasterio sancti Sequani in provincia Burgundiorum habitum veri monachi suscepit, ibique duobus ac semis annis consistens, deo iugiter militavit. Sed quia ibi regularem usum minime reperit 10 in Gothiae partibus migravit, ibique super fluvium Anianum manu propria cellam primitus, postmodum vero cum ipsis fratribus, qui ob amorem Christi sub eius regime venerant, monasterium ex novo opere construxit, in quo non longe post tempore trecentos sub suo regimine monachos habuit. Defuncto Carolo 15 imperatore Ludovicus filius eius imperium suscipiens, Benedictum venerabilem virum una cum suis quibusdam discipulis in Franciam venire fecit ac primitus in pago Alsacense monasterium ei *Maurum* dedit, postmodum vero pro eius amore iuxta Aquis palatium super fluvium Indam ex novo opere ei 20 monasterium aedificavit. Hic est *Benedictus*, per quem dominus Christus in omni regno Francorum regulam *sancti Benedicti* restauravit. Hic habuit sub regime suo monasterio duodecim: id est Anianum, Gellonem, Casam-Novam, Insulam-Barbaram, Menatem, Sanctum Savinum, Sanctum Maximi- 25 num, Massiacum, Cormariacum, Cellam-Novam in Tolosano, monasterium Maurum in Alsatz, Indam ex iussu imperatoris ob illius ac discipulorum eius usum aedificatam et de fiscis regalibus ditatam. In his omnibus ex doctrina sua monachos et rectores misit.

30

**Incipit ordo in monasterio qualiter
a sororibus religiose ac studiose conservare
vel domino
militari oportet ad ipsam cottidie repetendo.**

- 3   Regula Sancti Benedicti. Venetiis apud Iuntas (1593 et 1639) pg. 102. Sanctissimi Patriarchi Benedicti Regula. Edid. Paulus August. de Ferraris. Neapoli 1639. pg. 207. Bibliotheca Patrum, Coloniae 1618. t. VI pg. 435. Henriquez, Regula, Constitutiones et Privilegia Ordinis Cisterciensis. Antverpiae 1630 pg. 31. Tamburini, De Iure abbatum. Lugduni 1640 tom. II. pg. 446. Haeflen, Disquisitiones Monasticae, Antverpiae 1644, tom. II. 1006
- 10   Holstein-Brockie, Codex Regularum. Augustae Vindelicorum 1750. t. II. pg. 66. Cointlus Annal. ecclesiast. t. VII. pg. 552. Traube, Textgeschichte pg. 126 (724). Albers, Untersuchungen pg. 90 ss. Biblioth. Casin. t. IV. pg. 22 et 41. Cod. Casanat. 54 B fol. 21 Cod. Casin. 173 pg. 318. Cod. Casin. 179 pg. 318. Cod. Casin. 442 pg. 387 fol. 91 v. Neues Archiv. XXVII (1902) pg. 636 ex Codice Montispesulano 85 fol. 98-102. Cf. n° 13 pg. 26.

- 15   ¶ Nocturnis horis cum ad opus divinum de lectulo surrexit soror, primum sibi sancte crucis signum imprimat per invocationem sanctae Trinitas, deinde dicat versum *Domine labia mea aperies*. Inde psalmum *Deus in adiutorium meum intende*, totum cum *Gloria*. Tunc provideat sibi corpoream
- 20   necessitatem naturae et sic ad oratorium festinet psallendo hunc psalmum *Ad te domine levavi*, cum summa reverentia et cautela intrans, ut aliis orantibus non impediat. Et tunc prostrata in loco congruo effundat preces in conspectu domini magis corde quam ore ita, ut illius vox vicinior sit deo quam
- 25   sibi ita dicendo: *Gratias tibi ago omnipotens pater, qui me dignatus es in hac nocte custodire. Deprecor clementiam*

fol. 89 r

fol. 98 v

*luam misericors domine, ut concedas michi diem venturum
sic peragere in tuo sancto servitio cum humilitate et discre-
tione, qualiter tibi complaceat* ¶ *servitus mea.* Tunc decantent
septem penitentiae psalmos tripertite, videlicet primos tres pro soro-
ribus defunctis, item duos pro abbatissa et congregatione, postremos 5
duos pro quibus sibi visum fuerit. Nec autem resideat in choro
aliqua, quamdiu in conventu oraverint, sed expleta oratione una-
queque ante altare veniens humiliter se vertat et deinde in choro
stet aut in loco congruo sese contineat.

Post completas vero a conventu orationes signo sonante reverenter 10
in choro omnes convenient ordinateque resideant psallentes tacite
triginta psalmos a centesimo decimo, tripertite ut primos septem.

Puellae autem cum magistris reparatim legant quos voluerint
libros.

Post haec omnes sint praeparate stantes in locis suis in 15
choro, ut cum novissimum signum cessaverit cum summa humi-
litate et honestate referent laudes deo in conspectu angelorum
eius, incipientes Nocturnae officium. Et si alicui frequens tussis
aut flegma ex pectore aut ex naribus excrescit, post dorsum
proiciat aut iuxta latus, caute tamen et curiose, ut infirmis 20
mentibus non vertatur in nausiam et semper quod proicitur
pede conculcetur, ut cum ad orationem curvantur, vestimenta
earum non sordidentur; et infra aecclesiam et in omni con-
ventu seu in porticu hoc observandum est, ut quod sputur
semper pedibus conculcetur. 25

Post expletionem vero Nocturne in ipso intervallo sum-
mum fiat silentium tam in voce quam et in actu vel incessu
seu sono alicuius rei, ut liceat unicuique absque alterius in-
quietudine peccata sua cum gemitu et suspirio et lacrimis
domino confiteri et veniam ac remissionem pro ipsis ab omni- 30
potenti deo flendo postulare; trigintaque non minus psalmi in ipso
explebuntur intervallo.

Cum autem incoante aurora diei signum sonuerit. omnes
festinanter concurrant cum hylaritate cordis quasi ad deum

clementem et misericordem et placabilem factum matutinas Laudes prompta mente, vocibus modulatis, nec nimis producte nec multum correpte persolvere studeant.

- Deinde incipiant Primam cum septem psalmis et letania. Quod
5 dum completur officium, ante psalmum quinquagesimum donent vicissim pariter confessiones suas supplici corde, **I** certatim pro se orantes. Hoc expleto, sicut in regula continetur, usque in horam secundam plenam lectioni vacent. Hora secunda, signo pulsato eant calciatum. Deinde lotae ingrediantur oratorium
10 et decantent tacite sicut in nocte septem psalmos. Tunc decantent Tertiam, deinde missam matutinalem. Post hec convenientes ad capitulum versa facie ad orientem, saluent crucem humiliterque se girantes inclinent se ad alterutrum (!). Similiter faciant in omni conventu. Deinde recitetur etas mensis et lunae et nomina
15 sanctorum, quorum festa crastinus excipiat dies, et postea surgentes pariter dicant versum *Preciosa est in conspectu domini mors sanctorum*, quem sequatur oratio a priore ita: *Isti et omnes sancti intercedant pro nobis ad dominum deum nostrum, ut mereamur ab eo adiuvari et salvari, qui vivit et*
20 *regnat in saecula saeculorum*. Deinde dicatur a priore *Deus in adiutorium* tribus vicibus semper respondentibus ceteris subiungendo *Gloria patri* et postea *Kirieleyson* et orationem dominicam. Deinde dicat prior *El ne nos inducas in tentationem*, respondent ceterae *Sed libera nos a malo*. Surgentes iterum
25 dicant versum *Respice in servos tuos* pariter usque in finem psalmi, subiungentes *Gloria patri*. Post hoc sequitur oratio a priore *Dirigere et sanctificare digneris domine Iesu Christe*, et cetera. Deinde dicatur a priore *Adiutorium nostrum in nomine domini*, respondent *Qui fecit celum et terram*. Post
30 haec legatur regula, deinde breve et nomina, si qua fuerint, defunctarum recitentur sororum. Nulla autem ingrediatur, quando prima vel secunda lectio recitatur, nec ante aliqua benedictionem petat, quam domna abbatissa vel prior dixerit. Post quae culpabilis est postulet veniam et secundum modum culpe iudicium re-

fol. 99 r

cipiat. Et tam in Capitulo quam in quolibet loco, vel conventu quando veniant postulat soror ante domnam abbatissam vel prepositam sive priorem aliquam cum illa dixerit: *Que est causa soror?* Illa, quae veniam postulat, primum omnium respondet: *Mea culpa domna*; si vero aliud quodcunque ante 5 dixerit, iudicetur inde culpabilis.

Postea dicat domna abbatissa vel ceterae, a quibus obedientia iniuncta est, quicquid necessarium et utile fuerit in communi necessitate. Queque vero veniam postulat pro culpa quantum se plus humiliat et culpabilem asserit, tantum misericorditer ac levius iudicetur. Necesse est enim, ut omnes nostras negligentias id est cogitationum, linguae, operis in praesenti vita per veram confessionem semper iudicemus, ut non post mortem reos (!) faciant.

fol. 99 v Surgentes a capitulo psallant constitutos psalmos pro eis, quorum nomina recitata sunt. ¶ Tunc deinde percusso cymbalo dicat prior *Benedicite*, respondent *Deus*, et postea loquantur licite in claustro vel alio quolibet loco, excepto oratorio, dormitorio ac refectorio, ubi continue silentium teneatur. Dein signo sonante obserratis labiis, properent in oratorium ad decantandam Sextam et postea 20 missam. Post missam vero tacito expectent in aecclesia psallentes psalmos septem, donec signo sonante incipiant Nonam. In ipso autem intervallo ebdomadarie sive cellararia mixtum accipiant id est quartam partem librae panis et singulos biberes. Post Nonam statim, ut audierint cymbalum lotis manibus ingrediantur refectorem. Post 25 refectionem vacent lectionibus suis aut psalmis. Haec ita a Kalendis Octobris usque in Pascha gerantur.

Porro he custodiendae sunt differentiae: id est, ut ab Idibus Septembris, ut constitutum est, incipiant reficere ad Nonam, puellae vero post Tertiam mixtum accipiant; nam post Capitulum in claustris 30 resideant et postea cantent Tertiam. A Kalendis autem Octobris incipiant mane canere Primam, puellae post Capitulum mixtum accipiant. A Kalendis quoque Novembris incipiant ante Nocturnam triginta psalmos canere et post Nocturnam similiter, donec luceat,

et incipiant Matutinos; puellis vero post Capitulum mixtum accipientibus a cellararia aliquid pulmenti ministretur.

A Pascha autem usque ad Kalendas Octobris ante Nocturne officium, post decantationem septem psalmorum, residentes in choro
5 cum puellis psallent tacito quindecim psalmos, tripertite sicut illos septem. Tunc decantatis cum Nocturna Matutinis, si necdum lucescit, aut in oratorio peculiare agant orationes, aut in lectulis se reclinent. Ut vero dies illuxerit, surgant protinus lotaque ingrediantur oratorium psallantque ut in nocte septem psalmos. Deinde conveni-
10 nientes in claustris intente meditentur in libris. Post haec canatur Prima cum septem psalmis et letania, dein missa matutinalis. Deinde convenient in Capitulum. Post Capitulum autem singule in opus sibi eant iniunctum. Postea signo pulsato cantetur Tertia, deinde missa. Post missam puellae ebdomadariae ac cellararia mixtum acci-
15 pient, ut hora refectionis sine murmure serviant sororibus. Ceterae omnes lectioni studeant. Ad horam vero refectionis, post decantationem Sextae hore, cum audierint cymbalum, cito et ordinate sine ullo streitu festinent lotis manibus ingredi refectory salutantes crucem versis vultibus ad orientem, nulla audebit inaniter extra
20 refectory quicquam operis exercere vel morari, etiamsi domna abbatissa tardaverit. Cum autem secundo cymbalum sonuerit, stantes singulae contra sedilia sua, una voce pariter dicant versus et orationem dominicam et data benedictione resideant; nec quicquam cibi vel potus aliqua praesumat accipere, donec lectio inchoetur vel domna
25 abbatissa prius sumpserit. Ipsa tamen non tardet. De ceteris vero pulmentariis, qui tunc in mensa sunt, non est necesse amplius benedictionem petere. Antequam autem incipiant cibum sumere, petat lectrix benedictionem et incipiat legere. Nullius autem vox ibi audiatur, nisi legentis, nisi certe pro
30 edificatione exinde aliquid breviter domna abbatissa dixerit. Postea autem quicquid pulmentariorum ex coquina ministratur, quae ministrant a novissimis incipiant et ad domnam abbatissam ministrando perveniant. Cellararia autem domnae abbatissae ministret stansque ante eam signum faciat sonandi cym-

fol. 100 r

bali et, cum sonuerit dicant omnes aequa voce et producte *Benedicite* et sic se cellararia humiliter in circuitu ver'tens ad opus suum redeat.

Quando prior benedicit cibum vel potum non sedendo, sed stando benedicat. Si autem cum calicibus miscendum est, 5 cellaria faciat signum. Statim surgant puellae ad miscendum et lotos calices impleant aequali mensura et stent ordinate. Tunc cellararia iterum sonet cymbalum et dicant sorores *Benedicite* et tunc singulis propinabunt. Soror, quae dat calicem in manus sedentis caput inclinet et quae accipit similiter faciat. 10 Cum autem omnibus propinatum fuerit inclinantes se ver'tant in circuitu ad omnes sorores et sic vadant, quae miscuerint ad mensas suas. Poma autem vel quolibet nascentia terrae quae cruda comedenda sunt sive hora prandii vel cenae equaliter sororibus sedentibus a cellararia partiantur. 15

Expleto cibo finiatur et lectio. Surgentes a mensa dicto versu sinister chorus antecedit sequantur puellae cum magistris post dexter chorus, novissima domna abbatissa, psallendo psalmum quinquagesimum distincte et non festinanter usque in oratorio, sequatur oratio dominica et collecta. Deinde cum silentio 20 pausent in lectis suis, et forte quae voluerit legere sic legat, ut aliam non inquietet, nec exinde pro qualibet re quepiam exeat, nisi licentiam a priore acceperit. Agatur autem ¶ Nona temperius et deinde cimbalis percusso properent in refectorium et a septimanariis coquinae praeteritae ebdomadae aqua in calicibus misceatur; 25 sibi quoque invicem propinent et sic vadant singulae ad sedile suum. Deinde signo a priore dato unaqueque ex emina vini, quod ex mensa reservaverit, hibat. Cum autem surrexerint, dicat prior *Sit nomen domini benedictum*, respondeant *Ex hoc nunc et usque in saeculum*. Tunc item dicat prior *Benedicamus domino*, respondent 30 *Deo gratias*. Post hec venientes in claustra versa facie ad orientem se in circuitu ver'tant et percusso ter cimbalis dicat prior *versum Deus in adiutorium* tribus vicibus respondentibus sororibus, postea orationem dominicam et *Adiutorium nostrum*, tunc dicat *Benedi-*

fol. 100 v

cite, respondent *Dominus*. Et si aliqua negligens est, increpabitur. Deinde singule ad opus suum pergant.

Cum autem aliqua a conventu se separaverit dicat *Benedicite*, et cum se iunxerit similiter agat et semper, quando aliqua de qua-
5 cumque priore se separat, dicat *Benedicite*, et cum se iunxerit, similiter.

Erecediens de domo aut de conventu dicat *Benedicite*, quando aliquid inchoat dicat *Benedicite*, etiam si sola sit dicat *Benedicite*, quia dominus ubique praesens est reddere uni-
10 cuique ex corde postulanti benedictionem.

Omni tempore in ecclesia summum silentium fiat, excepto hoc quod ad aures dei pertinet.

Nulla ex sororibus aliam puro nomine appellet, sed priores in ordine posteriores sororum nomine; ille vero priores domnas vo-
15 cent; abbatissam autem dominam et matrem vocent.

Iuramentum aliud nullum proferat nisi *Crede mihi*, quod in evangelio legimus dominum mulieri Samaritanae affirmasse, aut *Certe* seu aliud, quod virginum est consuetudo iurandi.

Si soror increpatur a priore qualicunque, vel certe a po-
20 steriore reprehenditur pro qualibet re, statim cum summa velocitate cadens veniam postulet, quia haec humilitas nulli nisi deo exhibetur, et si ex corde fuerit, cito veniam promerebitur. Cum autem in Capitulo increpatur, si antequam veniam postulet, loquuta fuerit, uno ictu baculi sive verberis emendabitur.
25 Oportet ut obediens omnino sibi sint invicem, quia ipsa obedientia, si recto corde agitur, deo offertur. Ipsa est via, quae ducit ad vitam. Citius enim exauditur una oratio obedientis, quam decem milia contemptis (sic!).

---

3 Cum autem aliqua: Cf. supra pg. 36, 37¹⁻⁶.

30 6 Neminem fugit textum nostrum, altero textu adiuncto ampliatum. Ipsum hunc textum, qui ex consuetudinibus, quas iam in secundo CONSUETUDINUM volumine publici iuris fecimus, desumptus est, alio, uti vocant bodoniano caractere, imprimi fecimus.

Cum vero se (?) obviant sorores, si tempus loquendi fuerit vel
extra monasterium ubicunque, dicat soror priori inclinato capite
fol. 101 r *Benedicite*. Transeunte priore surgat posterior, I si prior vo-
luerit sedere, illa vero nisi iussa non resideat.

Si cognoveritis aliquam ex sororibus contra aliam invidiam 5
aut iram aut modicam tristitiam in corde retinere, statim
corripiatur ut emendetur; et quantos dies hoc facere neglexit,
tantos abstineat, et si humiliter se reprehenderit et veniam
postulaverit, cum misericordia iudicetur.

Cum domna abbatissa aut certe aliqua ex prioribus alicui 10
sororibus quodcumque opus facere praecipit, suscipiat cum
summa humilitate iubentis imperium. Sit auris prompta ad
audiendum ac si divinitus dicatur; sint pedes directi, manus
vero expeditae ad faciendum.

Si aliquid in cellario, in refectorio, in coquina vel in 15
quolibet loco soror neglexerit, perdiderit, fregerit, fuderit aut
dampnum intulerit, statim recurrat ad veniam postulandam,
et si talis est res, quam neglexerit, manu teneat in terram
prostrata veniam postulando, ostendendo quid contigerit.

Caveant de saeculari vel superfluo risu, de frequenti collo- 20
quutione cum amicis et parentibus, et si necesse non fuerit, non
loquatur sola cum viro nisi presentibus sororibus de quarum fide non
dubitatur. Et hoc maxime in puellis observetur. Mens enim quae
deo vacare debet, multum impeditur secularium allocutione.

Non vadant infra monasterium ubi voluerint, nisi obe- 25
dientia iniuncta exigat.

Nullius sororis vox alta in monasterio audiatur.

Nulla opus aliquod, etiam si bonum videatur, sine per-
missione prioris agere presumat; nichil dare aut accipere sine
permissione abbatissae, sed nichil habere proprium, nisi quod 30
abbatissa dederit aut permiserit.

Abundet unicuique in cibo vel potu vel vestimento quantum
regula ministrare permittit, quae autem plus habere voluerit
occasionem contra se occulti hostis nostri excitare pertimescat.

Nulla alii aliquod preteritum vel turpe peccatum impropere-
ret. Prior si viderit negligere inferiorem corripiat eam prius inter
se et illam semel, secundo et tertio de levioribus tamen culpis,
nam si quae de aliquibus gravibus, opere vel studio impetran-
5 tur contigerit statim emendare oportet secundum regulam.
Et quam castigare vult non frangat, sed magis leniter solidare
studeat secundum qualitatem negligentis, quia saepe in dete-
rius vertitur membri fractura, quando incaute ligatur.

Pro immundis et nocivis cogitationibus semper ad confes-
10 sionem recurrat. Melius est enim, ut diabolum accusemus,
quam nos, quia, si semper manifestemus iniquas eius sugges-
tiones, minus nos (!) nocere poterit.

fol. 101 v

Humiliter respondeant sibi invicem sorores.

Cito ad oratorium audito signo hora canonica recurrant,
15 cum gravitate tamen; gravitatem enim in omni actu suo gerant.

Non contendant omnino; et si contigerit, que prima ta-
cuerit, sapiens reputabitur.

Ante horam, post horam nichil cibi aut potus accipiant
exceptis infirmis et infantibus, quarum infirmitas a priore
20 considerata est.

Non detrahat aliqua nec detrahenti consentiat. Pacem
seminate inter vos et non discordiam, in scissura enim mentium
deus non habitat.

Saeculares fabulae longe sint a vobis.

25 Certis horis et constitutis opera manuum non negligant
agere, quia virtus est anime et corporis; certis iterum horis
lectioni vacent, et si fieri potest in uno claustro sedeant, ut
se invicem videntes cohortentur. Et sub silentio legant. Et ne
una ad aliam coniungat, nisi necessitas discendi exposcit. Hoc
30 tamen sine inquietudine alterius fiat.

Nulla ex sororibus *suum* aliquid dicat aut rem aliquam aut
membrum corporis, sed semper *nostrum*. Hoc solummodo
oportet dicere proprium id est *Mea culpa*. Omnia, enim bona
nobis communia esse debent; peccatum vero ex nostra fragili-
35 tate procedit.

Providendum magnopere est, ut iussio domnae abbatissae de qualicumque re sollicitè impleatur, quia haec non illi, quae praecipit, sed deo, qui iubet, administratur. Et si, quod absit, negligatur, cito negligens ad veniam recurrat postulandam.

Quando in choro ad psallendum stant consona et concordī 5
voce psallant, et illi incipiant versus, quae prae ceteris utilius
possunt, ut ad primam vel secundam sillabam ceterae con-
venire possint. Et semper puellae nuntient versus alta voce.

Post Vesperam hora competenti facto signo in unum
omnes conveniant in Capitulo vespertino, et legatur scriptura, 10
quae aedificet audientes, quantum hora permittit. Finita le-
ctione surgant pariter et dicat domna abbatissa *Adiutorium
nostrum*. Recepto silentio cum reverentia intrent in oratorium
factaque oratione dent confessiones suas alternatim, et incipiant
Completorium non nimis alte. Expleto eodem officio puelle cum 15
pedagogis in choro orent et postea ceterae similiter agant. Post
oratione, studeant singulae sine ullo stre [I] pitu vel sono dormito-
rium petere agentes gratias deo ita dicendo: *Gratias tibi ago
domine, sancte pater omnipotens, qui me dignatus es in hac
die custodire per tuam sanctam misericordiam. Concede 20
mihi in hanc noctem mundo corde et corpore sic pertran-
sire, quatinus mane surgens gratum tibi servitium exsolvere
possim.*

fol. 102 r

Et cum magna cautela ambulent in aecclesia et in dormi-
torio. In ipsa vero hora psalmos pro congregatione singulae stu- 25
deant decantare, et dum ad proprium stratum venerit soror,
dum se collocaverit, dicat psalmum *Deus in adiutorium meum*
et post *Gloriam* dicat versum *Pone domine custodiam ori
meo* et cetera, et sicut mane postulavit sibi labia aperiri a
domino, sic requiescens roget poni ori suo custodiam. 30

APPENDIX

**ISTI PSALMI COTIDIE CANANTUR PRO ELEMOSYNARIIS
ET FAMILIARIBUS ET PRO OMNIBUS CATHOLICIS.**

Cod. S. Galli 914 pg. 194 (107).

Miserere mei deus, secundum.   Deus in nomine tuo salvum
5   me fac. . Miserere mei deus, secundum.   Deus mise-
         reatur nostri.   Deus in adiutorium.

ISTI VERO PRO OMNIBUS DEFUNCTIS CATHOLICIS CANTENTUR.

Verba mea.   Domine ne in furore tuo.   Dilexi quoniam
               exaudiet.   Credidi propter quod.   De profundis clamavi.
10 **ISTI VERO PRO OMNIBUS DEFUNCTIS MONACHIS COTIDIE CANTENTUR**
               TAM PRO HIS QUI IN NOSTRO MONASTERIO MORIUNTUR, TAM
               ET PRO ILLIS QUORUM NOMINA NOBIS SEMPER ADFERUNTUR
               VEL QUI COTIDIE IN TOTO MUNDO MORIUNTUR.

Dominus reget (!) me.   Ad te domine levavi.   Dominus
20   inluminatio.   Quemadmodum.   Domine exaudi.
PRO REGE.   Exaudiat te deus.

---

1 Cf. Martène, De antiquis monachorum ritibus pg. 42.

AD VESPERAM ET MATUTINAM.

OREMUS pro omni gradu aecclesie.	Pro fratribus et sororibus nostris.	
Pro pastore nostro.	Pro iter agentibus.	
Pro rege nostro.	Pro navigantibus.	5
Pro abbate nostro.	Pro adversantibus et calumniantibus.	
Pro cuncto populo catholico.	Pro discordantibus.	
Pro pace et unitate aecclesiae.	Pro penitentibus.	
Pro omnibus elimosinam facientibus.	Pro infirmis.	10
Pro fidelibus defunctis.	Pro peccatis et negligentis nostris.	
Pro fratribus nostris absentibus.		
Salvos fac servos tuos.	Mitte eis domine auxilium.	15
Domine exaudi orationem.	Miserere mei deus.	
Adiuva nos deus salutaris noster.	Domine deus virtutum.	
COLLECTA de proprio dicatur.		
AD PRIMAM. Repleatur os meum laude <i>et cetera usque</i> Ut aquila iuventus tua.		15
DICATUR CONFESSIO: Confiteor domino et tibi frater, quia peccavi in cogitatione, in locutione et opere, precor orare pro me.		
RESPONDIT: Misereatur tibi omnipotens deus et dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, conservet te 20 in omni bono et perducatur ad vitam aeternam.		
Converte nos deus salutaris noster.	Salvos fac servos tuos.	
Domine salvum fac regem.	Mitte eis domine auxilium.	
Salvum fac populum tuum.	Domine exaudi.	25
Fiat pax in virtute tua.	Miserere mei deus.	

OREMUS pro fratribus nostris absentibus. Domine deus virtutum. COLLECTA.

AD TERTIAM. Ego dixi domine. Salvum fac populum. Domine exaudi. Convertere domine. OREMUS pro fratribus nostris absentibus. Miserere mei deus. Domine deus virtutum. Fiat pax in virtute. Salvos fac servos tuos.

AD SEXTAM vero NONAMQUE sive NOCTURNUM similiter. Domine salvum fac regem. Mitte eis.

AD COMPLETAM. Benedictus es domine deus. Benedicamus Patrem. Benedictus es domine in firmamento. Benedicat nos omnipotens deus. Dignare domine nocte ista. Domine salvum fac regem *et cetera sicut supra*.

PRO ITER AGENTIBUS ITA DICATUR. Salvum fac servum tuum. Vias tuas demonstra. Angelis suis, *et oratio sicut mos est*.

PRO REVERTENTIBUS ITA DICATUR. Salvum fac servum tuum. Ecce quam bonum. Misereatur tibi omnipotens deus.

DE EBDOMADARIIS COQUINAE

Cod. S. Galli 914 pg. 106.

Salvos fac servos. Convertere domine usquequo.

20 DE LECTORE.

Salvum fac servum. O domine salvum fac.
(Oratio). Dominus custodiat introitum tuum et avertat spiritum elationis a te, Salus mundi, qui vivit...

DE SEPTIMANARIIS EXEUNTIBUS.

25 Salvos fac. Convertere domine.
(Oratio). Deus cui semper humilium accepta sunt vota animarum, respice propitius super horum servorum tuorum

fratrum nostrorum obsequia et ad tuam eos fac pertinere gratiam, ut qui nunc huius ebdomadae servitia devota mente compleverunt plenissimam atque largissimam veniam consequantur. Per.

DE INTRANTIBUS.

5

SALvos fac servos. Convertere domine usquequo.

- Oremus. Misericors ac piissime deus, qui ubique famulos tuos tueris et iuvas, horum servorum tuorum fratrum nostrorum in bono accumula votum, auge desiderium, ut recte fratribus suis impendant servitia. Per dominum. 10

QUALITER PRONUNCIANDUM SIT EBDOMADARIUS

OMNI SABBATO AD CAPITULUM

Ex Codice Casinensi 179 fol. 31 v.

Vicarius ordo postulat, ut in futura ebdomada canat nonnus *talīs* missam; epistolam frater *talīs* legat; frater *talīs* 15 evangelium; responsorium et versum frater *talīs* cantet. Lectionem memoriter frater *talīs* legat; lucernam frater *talīs* procuret; coquinae servitium nonnus *talīs* cum fratre *tali* faciat. Lectionem ad mensam frater *talīs* legat; ad collationem vel ad capitulum frater *talīs* legat. Servitium eccle- 20 siae nonnus *talīs*, cui frater *talīs* ministerio succedat.

INCIPIT

ORDO AD SACRUM HABITUM MONACHI INDUENDUM

Vat. lat. Barb. 421. (saec. IX-X) fol. 131 v.

IN PRIMIS. Deus in adiutorium meum intende.

5 Misere mei deus secundum.

Deus in nomine tuo.

Domine deus in adiutorium.

Domine exaudi orationem. Auribus.

DEINDE. Kyrie. Christe. Kirieleison.

10 LETANIAS. Christe audi nos *tribus vicibus usque in fine*.

Kirie *tribus vicibus*. Pater noster.

CAPITULA. Ostende nobis domine misericordiam. Et salutare.

Domine non secundum peccata. Neque secundum.

Peccavimus cum patribus nostris. Iniuste egimus.

15 Domine confitebimur adversus iniquitates nostras.

Esto eis domine turris fortitudi(ni)s. R). A facie inimici.

Illumina faciam tuam super servum. R). Et salvum
fac eum.

Custodi eum domine ut pupillam oculi. R). Sub umbra

20 alarum.

Aperi domine cor eius. R). Ut discat mandata tua.

Mitte eis domine auxilio de sancto. R). Et de Sion
tuere eum.

Domine exaudi oracionem. R). Et clamor.

25 Exurge domine, adiuva nos. R). Et libera.

ORATIO. Praesta quesumus domine famulis tuis renunciantibus
secularibus pompis gratiae tuae ianuas aperiri, qui de-
specto diabolo confugiunt sub titulo Christi. Iube vententes

ad te sereno vultu suscipere, ne de eis inimicus valeat triumphare tribue eis brachium infatigabile auxilii tui, mentes eorum fidei lorica circumda, ut felici muro valati mundum se gaudeant evasisse. Per...

Deus qui nos a seculi vanitate conversos ad superne vocationis accendis amorem pectoribus nostris purificando illabere et gracia nobis, quam in te perseveremus infunde ut protexionis tue muniti presidio quod te donante promissimus, impleamus, ut nostre professionis executores effecti, ad ea, que per te perseverantibus in te dignatus es promittere, pertingamus. Per eundem...

Deus, castitatis amator et continencie conservator, supplicationem nostram benignus exaudi, et hunc famulum tuum *illum* propicius intueri, ut (qui) pro timore tuo continencia pudicia vovit, tuo auxilio conservetur, ut sexagesimum fructus (!) continencie percipiat. Per...

Deus aeternorum bonorum fidelissime promissor castissime persolutor, qui vestimentum salutare et indu(mentum)... (hisce verbis deficit textus).

PETITIONUM ET PROFESSIONUM ET OBLATIONUM 20
FORMULAE

Cod. S. Galli 914 pg. 193 (antiq. 106). Pertz, Archiv. VII, 315.

PETITIO NOVITIORUM (ex Pertz).

Ego *ille* initio conversationis meae diligenter adtentens considero, quod petitionibus meis primum non facilis concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti vix hospicii locus est misericorditer adtributus. In quo per paucos dies demoratus, noviciorum sum domum progressus, in qua mihi dura et

---

1 In textu des > de eis. — 21 attendens. — 26 diu > diu. — 26 hospitii. — 28 novitiorum.

aspera primum a seniore sunt praedicata et stabilitatis meae
promissio expetita, et ter in anno lecta atque tradita regula
cum admonitione dicentis: **Ecce lex sub qua militare vis,*
si potes observare ingredi, si non potes liber discede. Hoc
5 ergo videns ordinatissimum atque morosum mihi spatium
adtributum, dubitans aditum, pretermisso ut me iam vestro
corpori sociare dignemini, humiliter depono. Ego tamen huius
regulae instituta domino iuvante servare promitto et propter
vite eterne praemium coram deo et angelis eius humiliter
10 militaturum subicio, ita ut ab hac die non mihi *liceat collum
de sub iugo excutere regule, quia sub annali obtione (!) aut
excusare licuit aut suscipere.

Et ut haec professionis meae petitio a vobis firmiter te-
neatur ad nomen sanctorum, quorum hic reliquie continentur
15 et presentis abbatis *illius* conscriptam trado in perpetuam
habendam, et manu mea roboratam super altare pono peren-
niter reservandam.

Ego *ille* promitto stabilitatem meam et conversionem
morum meorum et oboedientiam secundum regulam sancti
20 Benedicti coram deo et sanctis eius.

---

3 ammonitione. — 6 attributum. — 9 et angelis et humiliter. — 8 regulae. — 8 adiu-
vante > iuvante. — 9 vitae aeternae. — 10 ex > ab. — 10 regulae. — 11 annali optione.
14 reliquiae. — 15 > *illius*. — 15 pono $\frac{1}{2}$ in hoc monasterio. — 18 conversationem.
19 > meorum. — 20 suis > eius.

25 3 *Ecce lex*: Regula s. Benedicti cap. 58.

10 *liceat collum*: Regula s. Benedicti cap. 58.

INCIPIT PETICIO QUAM ANTE VOTUM MONACHI (?)

QUISLIBET FACERE DEBET

Cod. S. Galli 914 pg. 225-227 (antiq. 125), Herrgott. Vet. discipl. monast. pg. 591.

DOMINO VENERABILI IN CHRISTO PATRI *illi* ABBATI SIMUL
5 CUM FELICI VESTRA CONGREGACIONE, QUAM DOMINUS DE DIVERSIS
PROVINCIIIS AD PEREGRINANDUM PROPTER NOMEN SUUM SUB IUGO
MILITIAE ATQUE SERVITUTIS ALAQUE PROTECTIONIS SECUNDUM
EVANGELIUM CHRISTI REGULARITER VOBISCUM COADUNAVIT.

Audivimus, quod Dominus Iesus Christus per Evangelium
10 suum adnunciat dicens: Nisi quis renunciaverit omnibus
quae possidet non potest meus esse discipulus. Et alibi: Qui
reliquerit patrum aut matrem aut fratres aut sorores, domos
aut agros et caetera propter nomen meum, centuplum accipiet
et vitam aeternam possidebit. Petimus ergo beatitudinem ca-
15 ritatis vestrae, ut nos in ordinem congregationis vestrae
dignemini recipere, ut ibidem diebus vitae nostrae sub regula
beati Benedicti vivere et conversare debeamus.

Abrenunciamus igitur omnibus voluntatibus nostris pro-
priis et omnibus rebus, quas possidemus sicut evangelica et
20 regularis docet industria, nihil de rebus terrenis ab hac die
possessuros nos spondimus, nisi quantum patre monasterii
donante aut promittente alimenta vel tegumenta corporis
acceperimus. Obedientiam vobis in quantum vires nostrae
suppetunt et dominus dederit nobis adiutorium, conservare
25 promittimus. Stabilitatem conversationis nostrae in congre-
gatione vestra teste domino devoto animo cum observatione

---

26 In textu: *dō* uoto.

regulae ¶ usque in finem profiteamur observare. Nisi quis
tantum quod ignoramus futura forsitan oboedientiae causa
utilitatis animae accedat aut etiam illud, si contra voluntates
nostras quod aperiatur (!) separemur a barbaris et ipsum si fuerit
5 in quantum possumus semper ad ipsam congregationem re-
verti faciamus et sub sancto ordine perseveremus. In reliquo
vero per nullum ingenium a praedicta congregatione vestra
vel iugo sanctae regulae seu de potestate oboedientie vestrae
nullam habeamus licentiam nos abstrahere aut contradicere.
10 Quod si instigante antiquo hoste sub voluntate nostra propria
hoc facere temptaverimus in nullis modis hoc vindicare va-
leamus, sed ubicumque nos missus vester aut aliquis ex con-
gregatione vestra invenerit etiam nos nolentes in ipsam
vestram congregationem per vosmetipsos deo auxiliante fa-
15 ciatis revocare et secundum regulam ibidem diiudicare, ut
diebus vitae nostrae sub sancta regula et regimine vestro
perseveremus, qualiter in die iudicii ante tribunal aeterni
iudicis, ipso adiuvante salvos nos repraesentare possitis.

pg. 227

Et quicumque contra hanc petitionem, quam nos bona
20 voluntate scribere rogavimus et subter firmavimus per quem-
libet modum agere aut infringere voluerit splide partibus
vestris componat et non vindicet quod repetit. Et insuper
usquequo de hac causa ad veram emendationem veniant a
deo damnandum se sciat, quem inridere ¶ conatus est.

pg. 228

25

IPSA PROMISSIO

Ego *ille* domne abba *ille* oboedientiam vobis secundum
regulam sancti Benedicti iuxta quod in ista petitione continet,
quam super istud altare posui, coram deo et sanctis eius, in
quantum mihi ipse deus dederit adiutorium, deo et vobis
30 promitto custodire et in quo possum ipso auxiliante conservo.
Amen,

HOC MODO DEBENT SAECULARES VIRI OFFERRE
DEO FILIOS SUOS

Ex Codice Vat. lat. 4958 (antea Cod. Casin. 967) fol. 94. v.

Ego *ille* princeps vel comes in dei omnipotentis nomine
hunc filium meum *illum* coram abbate et cuncta congrega- 5
tione huius sancti loci trado in hoc monasterio sancti con-
fessoris Christi Benedicti, cuius corpus hic continetur, coram
testibus cum oblacione atque petitione in hoc sancto caenobio
regulariter permansurum et cum caeteris gratanti animo mi-
litaturum. Ita ut ab hac die non liceat illi collum excutere 10
de sub iugo regulae, sed magis studeat eius instituta servare.
Et ut haec mea tradicio inconvulsa permaneat, promitto sub
iure iurando coram deo et sanctis eius nunquam per me,
nunquam per suspectam personam, nec quolibet modo facul-
tatem exeundi de hoc monasterio me illi tribuere. Ad firma- 15
mentum eciam huius meae petitionis, manu propria eam
subter firmavi, et idoneis testibus affirmare curavi. *Ego ille*
subscripsi. TUNC FACIAT IBI MANU SUA SIGNUM † DEINDE ROGATI
TESTES QUI IBIDEM SUBTER (?)...

PROMISSIO NOVICIORUM.

20

Ego frater *talis* presbiter vel diaconus promitto stabilita-
tem meam et conversionem morum meorum, et obaedienciam
secundum regulam sancti Benedicti in hoc eius venerabili
monasterio Casinensi, in presencia domini abbatis *illius*.

HOC MODO DEBET PEREGRINUS MONACHUS FIRMARE

25

STABILITATEM SUAM.

Ego frater *talis* veniens de longinquis provinciis in hoc
monasterium, quia placuit michi conversacio fratrum istius

loci et illis mea quoque placuit conversacio, deo stabilitatem
meam in hoc monasterio per hanc scripturam manu mea
scriptam in (!) perpetuum confirmo.

Si autem nescierit litteras, aliter ab eo rogatus scribat.

- 5 *Ipse vero dicit inferius manu mea pro malorum firmitate
subscripsi, et faciat ibi signum crucis.*

EX PAULI DIACONI COMMENTARIO IN CAPITULUM 59

SANCTAE REGULAE (pg. 442).

- Et si habita secum deliberatione. Habita*, id est facta. De-
10 *liberatione*, id est definitione. Ac si diceret: si definierit, se
observare Regulam, hoc est, quod subiunxit: *si promiserit se
omnia custodire, et cuncta sibi imperata servare, tunc susci-*
piatur, sciens se lege Regulae constitutum, id est sub lege Regu-
lae constrictum. Hoc autem isto modo est faciendum: postquam
15 compleverit annum, et visus fuerit patiens, et obediens, et
probatas, tunc venire debet in Capitulum, et debet illi dicere
abba: Si potes observare dic. Si responderit: Domino iuvante,
possum et volo; tunc debet illi dicere Abba: Ecce, frater, si
vis Deo omnipotenti servire sub monachico habitu, et placet
20 tibi sancta Regula, *vade, vende omnia tua, et da paupe-*
ribus, ut veni sequere Christum. Sed, si ille dixerit, quia in
hoc monasterio volo tribuere; tunc ille dicat abba: Frater,
Deo adiuvante, nobis non est necessaria tua res; eo quod
nostra indigentia habemus unde suppleatur. Sunt enim alii
25 pauperiores nobis, aut etiam monasterio, vel certe parentes
tui forte plus sunt pauperes quam nos, et ideo melius est, ut
pro mercede illis tribuas qui plus indigent quam nobis. Si
autem ille dixerit, quia volo pro mercede animae meae magis
in hoc monasterio tribuere quam alteri dare, tunc donare
30 debet rem suam aut pauperibus, aut in monasterium. Cum
hoc fecerit, tunc debet venire in oratorio, et ibi exui suis ve-
stibus, et vestire rebus monasterii in uno angulo oratorii,

petitione iam facta. Et hoc notandum est, sive antequam promittat, sive postea vestiatur in oratorio, nil obstat, tantum ut caput eius promissione veletur, et in die octavo develetur, quia vice baptismi est melota. Deinde debet venire ante altare, et ibi dicere debet: « Promitto de stabilitate mea, et conversione morum meorum saecularium et oboedientia coram Deo et sanctis suis. » Deinde illam petitionem suam, quam scriptam habet secundum Regulam, debet ponere super altare; quam dum posuerit, tunc debet dicere tribus vicibus: *Suscipe me Domine, secundum eloquium tuum*. Deinde omnis Congregatio 10 tribus vicibus, sicut Regula dicit, debet respondere. Tunc debet ille novitius prostratus iacere in terra, et omnis congregatio solummodo, genibus flexis, debet cantare psalmos pro illo, idest: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam* et *De profundis clamavi ad te Domine*, 15 et caeteros psalmos, qui ad hoc pertinent. Post hoc debet surgere, et dicere haec capitula: *Salvum fac servum tuum. Convertere Dominum aliquantulum. Dominus custodiat introitum tuum*; et postea dicatur oratio pro illo.

INCIPIIT ORDO, QUALITER DEBET AGERE NOVITIUS, 20

QUANDO REGULAM PROMITTIT

Hildemarus. pg. 546.

In primis cum venit in oratorium, debet promittere coram omnibus his verbis: *Ego ille promitto de stabilitate mea et conversione morum meorum et oboedientia secundum Regulam S. Benedicti coram Deo et angelis eius*. Et cum hoc dixerit promittens, tunc debet facere petitionem, i. e. aut tunc debet scribere ipsam petitionem, aut si scripta fuerit ipsa petitio tunc ibi in praesentia debet scribere aliquid ibi, hoc est nomen suum, aut si non sapit scribere, tunc in praesentia fratrum ibi debet facere signum crucis. Deinde cum 30

hoc fecerit, tunc debet ipsam petitionem manu sua ponere super altare; deinde cum eam posuerit super altare, statim debet inclinato capite dicere istum versum tertio, i. e.: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum et vivam, et*
5 *ne confundas me ab expectatione mea.* Et cum dixerint fratres ipsum versum, debent etiam subiungere *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, et reliqua. Deinde cum hoc dixerint, tunc debet ille novitius ponere genua in terram et salutare omnes fratres volvendo se in gyro, ut omnes orent pro eo.
10 Deinde cum salutaverit omnes fratres, sicut dixi, tunc debet se ipse novitius prosternere et prostratus iacere ante altare in terra, et omnes fratres debent ponere genua in terra, et sic genibus flexis cantare pro illo quinque psalmos ad illud opus pertinentes, i. e.: *Levavi oculos meos in montes. Ad te levavi oculos*
15 *meos. Qui habitas in coelis* (sic!); *Nisi quia Dominus erat in nobis*, et *De profundis* atque *Miserere mei Deus* cum *Gloria*. Omnes debent cantare et tribus vicibus dicere *Kyrie eleyson*. Deinde cantatis his quinque psalmis, tunc debet aut abbas, aut si non vult abbas, tunc presbyter debet dicere *Pater noster*,
20 deinde: *Et ne nos inducas in tentationem*, atque capitula debet dicere ad ipsum opus pertinentia, i. e.: *Salvum fac servum tuum. Convertere, Domine, usquequo. Dominus custodiat te ab omni malo. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum. Ex hoc nunc et usque in saeculum.*
25 *Dominus vobiscum* et orationem ad ipsum opus pertinentem. Deinde cum haec omnia fuerint facta, tunc debent se erigere omnes atque novitius, et erecto novitio tunc debet abbas induere caput novitii cum melota, et post haec debet ille novitius omnes fratres osculari et usque tertium diem cooper-
30 tum caput habere. In die tertio debet offerre et communicare, et sic abbas debet caput novitii discooperire ante altare.

FORMA PROFITENTIUM SECUNDUM ANTIQUOS

Herrgott, Vetus disciplina monastica pg. 590.

Fratres quando promittunt obedientiam, accedunt ante altare, et interrogat eos abbas, si non habeat aliquam obligationem in saeculo, aut si bona voluntate ipsam obedientiam 5 petit. Deinde ibi ante altare legit ad eos capitulum regulae, de isto loco in quatuor vices, usque in finem Capituli. Inprimis: *Suscipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua, et conversione morum suorum, et obedientiam coram Deo, et sanctis eius, ut, si aliquando aliter fecerit, 10 a deo se damnandum sciat, quem irridet.* Et mox novitius frater proiciens se in terram dicit: *Promitto de stabilitate mea, et obedientia coram Deo, et sanctis eius.* In hoc loco tantum dicit. Elevat se novitius a terra, et legitur ei iterum ab hoc loco: *De qua promissione sua faciat petitionem, etc. 15* usque ad illa verba: *Super altare ponat.* In isto loco scribit, et super altare promissionem suam ponit; et si non scit litteras, alter rogatus ab eo scribat, et ipse signum manu sua faciat hoc modo: sig ✠ namus illi vel ille. Quam dum posuerit, incipiat ipse novitius mox hunc versum: *Suscipe me Domine. 20* Quem versum omnis congregatio tertio respondeat, adiungentes *Gloria Patri.* Quo lecto, proicit se iterum novitius in terram, et dicit duabus vicibus: *Suscipe me Domine.* Tertio vero vice dicit omnis congregatio ipsum versum adiuncta *Gloria.* Post hoc levat se ipse novitius de ante altario, et 25 legitur ei iterum tertia vice in hoc loco: *Tunc ipse novitius prosternatur singulorum pedibus, ut orent pro eo, et iam ex illa die in congratione deputeletur.* Quo lecto, ipse novitius proiciet se terram, rogat omnes pro se orari, et fratres in

oratione positi cantant *Miserere mei Deus* super personam novitii. Iterum in quarta vice legitur ei hoc capitulum; *Res, si quas habet, aut eroget prius pauperibus*, usque ad finem capituli ipsius et deinde a praesenti ipsius exutus rebus propriis, induitur vestimento monasterii, et dat omnibus cum omni subiectione et humilitate pacem, et ea hora in congregatione reputabitur.

OFFERCIO INFANTIBUS

Cod. S. Galli 914 pg. 192 (ant. 105.) Cod. Casin. 179 fol. 32 r

10 Herrgott, Vetus discipl. monast. pg. 592. Cf. pg. 134 et 180.

Dum legaliter sancitum antiquitus teneatur et cautum cum oblationibus domino parentes suos tradere filios in templo domini feliciter servituros, procul dubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter prebetur exemplum.

15 Aequum etenim iudico creatori nostro de nobis reddere fructum. Ideirco hunc filium nostrum nomine *illum* cum oblatione in manu atque petitione altaris palla manu mea involuta ad nomen sanctorum, quorum hic reliquie continentur et abbate presente trado coram testibus regulariter permansurum, ita
20 ut ab hac die non liceat illi collum de sub iugo regule excutere, sed magis eiusdem regule fideliter se cognoscat instituta servare et domino cum ceteris gratanti animo militare. †

---

8 Variantes lectiones Cod. Casin. — 12 oblationibus. — 13 servaturos. — 15 iudicio. —
16 Ideirco ego *ille* in dei nomine hunc filium nostrum talem in monasterio sancti Benedicti,
23 quorum (!) corpus hic continetur, coram abbate domno *tali* presenti et cuncta congregatione
trado coram testibus cum oblatione atque petitione pallam altaris manum pueri involutam regulariter permansurum et cum caeteris gratanti animo militaturum ita (lin. 12).
21 magis eius instituta servare; > et domino — militare.

Et ut haec nostra traditio inconvulsa permaneat promitto cum iureiurando coram deo et angelis eius, quia numquam per me, numquam per *suspectam personam nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquando egrediendi de monasterio tribuam occasionem. 5

Et ut haec petitio firma permaneat manu mea eam firmavi. Isti sunt testes: . . . . .

STATUTA ET CANONES DESUMPTA EX VARIIS
CAPITULARIBUS

INDE AB ANNO 742 USQUE AD ANNUM 817. 10

CAPITULARE KARLOMANNI. April. 21. a. 742. (M. G. L. S. II, 25.)

n° 2. Servis dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare aut exercitum et in hostem pergere omnino prohibuimus, nisi illi tantummodo, qui propter divinum ministerium, missarum scilicet solemnia adimplenda et sancto- 15 rum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt.

n° 6. Statuimus similiter . . . . . si autem clericus vel monachus in hoc peccatum (sc. fornicationis) ceciderit post tertiam verberationem in carcerem missus vertentem annum ibi paenitentiam agat. Similiter et nonnae velatae eadem 20 penitencia conteneantur et radantur omnes capilli capitis eius.

n° 7. Decrevimus quoque, ut presbiteri vel diaconi non sagis laicorum more sed casulis utantur, *ritu servorum*

---

1 mea > nostra. — 1 tradicio. — 1 promitto suo > cum. — 2 > et angelis eius quia.
3 modo facultatem exeundi demon(i) tribuam. — 6 > haec. — 6 petitio. — 6 mea. † 25
propria. — 6 subius > eam. — 7 > Isti sunt testes.

3 In sancta regula: *suffectam*.

dei . . . . Et ut monachi et ancillae dei monasteriales iuxta regulam sancti Benedicti ordinare et vivere, vitam propriam gubernare studeant.

CAPITULARE LEPTINENSE — a. 743. (pg. 26.)

5   n° 1. Modo autem in hoc synodali conventu, qui congregatus est ad Kalendas Martias in loco qui dicitur Liftinas . . . abbates et monachi receperunt **sancti patris Benedicti** regulam ad restaurandam normam regularis vitae.

10   n° 2. Statuimus quoque cum consilio servorum dei et populi christiani, propter imminencia bella et persecutiones ceterarum gentium, quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione, ut annis singulis de unaquaque
15   casata solidus, id est duodecim denarii, ad ecclesiam vel monasterium reddatur; eo modo, ut si moriatur ille, cui pecunia commodata fuit, ecclesia cum propria pecunia revestita sit. Et iterum, si necessitas cogat, ut princeps iubeat, precarium renovetur et rescribatur novum. Et omnino observetur, ut
20   aecclesia vel monasterium penuriam et paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario praestita sit; sed si paupertas cogat, aecclesiae et domui dei reddatur integra possessio.

CAPITULARE SUESSIONENSE — Mart. 2. a. 744 (pg. 29.)

25   n° 3. . . . . Ut ordo monachorum vel ancillarum dei secundum regula sancta stabiles permaneant. Et de rebus ecclesiasticis subtraditis monachi vel ancillae dei consolentur, usque ad illorum necessitati satisfaciant, et quod superaverit, census levetur. Et abbati legitimi ostem non faciant, [nisi tantum
30   hominis eorum transmittant.]

CONCILIUM VERNENSE — Julii. 11. a. 755 (pg. 33.)

nº 3. Ut unusquisque episcoporum potestatem habeat . . . tam de clero quam de regularibus . . . ad corrigendum et emendandum secundum ordinem canonicam spiritale, ut sic vivant, qualiter deo placere possint. 5

nº 4. Ut bis in anno sinodus fiat . . . et alii episcopi *vel abbates* seu presbiteri, quos ipsi metropolitani apud se venire iusserint, ibidem in ipsa secunda sinodo convenire faciant.

nº. 5. Ut monasteria tam virorum quam puellarum, secundum ordinem regulariter vivant et sic hoc facere contempserint, episcopus in cuius parrochia esse videntur, hoc emendare debeat. Quod si non potuerit hoc quem metropolitanum instituimus innotescat, et ipse hoc emendare faciat. Quod si hoc nec ipse emendare potuerit, ad sinodum publicum exinde 15 veniant, et ibidem canonicam sententiam accipiat. Et si publicum sinodum contempserint aut honorem suum perdat aut excommunicetur ab omnibus episcopis, et talis in eius locum in ipso sinodo constituatur per verbum et voluntatem domno rege vel consensu servorum dei, qui secundum ordi- 20 nem ipsam sanctam gregem regat.

nº. 4. de abbatissis.

n. 10 Ut monachi, qui veraciter regulariter vivunt, ad Romam vel aliubi vagandi non permittantur, nisi oboedientiam abbatis sui exerceant. Et si talis causa evenierit, quod 25 absit, quod ille abbas sic remissus vel negligens inveniatur aut in manus laicorum ipsum monasterium veniat, et hoc episcopus emendare non potuerit et aliqui tales monachi ibidem fuerint, qui propter deum de ipso monasterio in alterum migrare vellent propter eorum animas salvandas, hoc 30 per consensum episcopi sui licentiam habeant, qualiter eorum animas possint salvare.

n. 18. Ut nullus clericus ad iudicia laicorum publica non perveniat nisi per iussionem episcopi sui vel abbatis . . . .

n. 2. In illo alio sinodo nobis perdonastis, ut illa monasteria, ubi regulariter monachi vel monachas vixerunt, ut
5 hoc, quod eis de illas res dimittebatis unde vivere potuissent, ut exinde, si regales erant, ad domnum regem fecissent rationes abba vel abbatissa, et si episcopales, ad illum episcopum. Similiter et de illos vicos.

nº 25. Ut nullus . . . . abbas . . . pro iustitias faciendum
10 sportolas contra directum non accipiat; quia, ubi ipsa dona currunt, iustitia evacuatur.

PIPPINI CAPITULARE AQUITANNICUM — a. 768. (pg. 43.)

n. 2. Ut illi episcopi, abbates, abbatissas sub ordine sancto vivant.

15 n. 3. Ut quicquid . . . . abbates vel abbatissae . . . . de rebus ecclesiarum ad eorum opus habent, quieto ordine possideant . . . . et si quis exinde postea aliquid abtrahit, sub integritate reddat.

CAPITULARE HERISTALLENSE — Martio. a. 779. (pg. 47.)

20 n. 3. De monasteriis qui regulares fuerunt, ut secundum regulam vivant; necnon et monasteria puellarum ordinem sanctum custodiant et unaquaeque abbatissa in suo monasterio sine intermissione resideat.

CAPITULARE EPISCOPORUM — a. 780. (pg. 52.)

25 Capitulare qualiter institutum est . . . ut . . . cantet . . . monachi et monachae et canonici unusquisque psalteria tria. Et biduanas omnes faciant . . . . monachi et monachae . . . . Et unusquisque . . . . abbas vel abbatissa, qui hoc facere potest, libram de argento in elemosinam donet, mediocres
30 vero mediam libram, minores solidos quinque. Episcopi et

abbates atque abbatissae pauperes famelicos quatuor pro isto inter se instituto nutrire debent usque tempore messium.

KAROLI EPISTOLA DE LIBRIS COLENDIS — a. 780-800 (pg. 79.)

KAROLUS, DEI GRATIA REX FRANCORUM ET LONGOBARDORUM AC PATRICIUS ROMANORUM, BAUGULFO ABBATI ET OMNI CONGREGATIONI, 5
TIBI ETIAM COMMISSIS FIDELIBUS ORATORIBUS NOSTRIS IN OMNIPOTENTIS DEI NOMINE AMABLEM DIREXIMUS SALUTEM.

Notum igitur sit Deo placitae devotioni vestrae, quia nos una cum fidelibus nostris consideravimus utile esse, ut episcopia et monasteria nobis Christo propitio ad gubernandum 10 commissa praeter regularis vitae ordinem atque sanctae religionis conservationem etiam in litterarum meditationibus eis, qui donante Domino discere possunt, secundum uniuscuiusque capacitatem docendi studium debeant impendere, qualiter, sicut regularis norma honestatem morum, ita quoque 15 docendi et discendi instantia ordinet et ornet seriem verborum, ut, qui Deo placere appetunt recte vivendo, ei etiam placere non negligant recte loquendo. Scriptum est enim: « Aut ex verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis. » Quamvis enim melius sit bene facere quam nosse, prius 20 tamen est nosse quam facere. Debet ergo quisque discere quod optat implere, ut tanto uberius quid agere debeat intelligat anima, quanto in omnipotentis Dei laudibus sine mendaciorum offendiculis cucurrerit lingua. Nam cum omnibus hominibus vitanda sint mendacia, quanto magis illi secundum 25 possibilitatem declinare debent, qui ad hoc solummodo probantur electi, ut servire specialiter debeant veritati. Nam cum nobis in his annis a nonnullis monasteriis saepius scripta dirigerentur, in quibus, quod pro nobis fratres ibidem commemorantes in sacris et piis orationibus decertarent, significatur, cognovimus in plerisque praefatis conscriptionibus eorundem et sensus rectos et sermones incultos; quia quod 30

pia devotio interius fideliter dictabat, hoc exterius propter negligentiam discendi lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valebat. Unde factum est, ut timere inciperemus, ne forte, sicut minor erat in scribendo prudentia, ita
5 quoque et multo minor esset quam recte esse debuisset in sanctarum scripturarum ad intelligendum sapientia. Et bene novimus omnes, quia, quamvis periculosi sint errores verborum, multo periculosiores sunt errores sensuum. Quamobrem hortamur vos litterarum studia non solum non negligere.
10 verum etiam humillima et Deo placita intentione ad hoc certatim discere, ut facilius et rectius divinarum scripturarum mysteria valeatis penetrare. Cum autem in sacris paginis schemata, tropi et caetera his similia inserta inveniantur, nulli dubium est, quod ea unusquisque leges tanto citius spiritaliter intelligit, quanto prius in litterarum magisterio plenus
15 instructus fuerit. Tales vero ad hoc opus viri eligantur, qui et voluntatem et possibilitatem discendi et desiderium habeant alios instruendi. Et hoc tantum ea intentione agatur, qua devotione a nobis praecipitur. Optamus enim vos, sicut de-
20 cet ecclesiae milites, et interius devotos et exterius doctos castosque bene vivendo et scholasticos bene loquendo, ut, quicumque vos propter nomen Domini et sanctae conversationis nobilitatem ad videndum expetierit, sicut de aspectu vestro aedificatur visus, ita quoque de sapientia vestra, quam
25 in legendo seu cantando perceperit, instructus omnipotenti Domino gratia agendo gaudens redeat. Huius itaque epistolae exemplaria ad omnes suffragantes tuosque coepiscopos et per universa monasteria dirigi non negligas, si gratiam nostram habere vis. [Et nullus monachus foris monasterio iudiciaria
30 teneat, nec per mallos et publica placita pergat. Legens valeat.]

ADMONITIO GENERALIS — Mart. 23. a. 780. (pg. 60).

nº 73 *Sacerdotibus*. Simul et hoc rogare curavimus, ut omnes ubicumque qui se voto monachicae vitae constrinxerunt

monachice et regulariter omnimodis secundum votum suum
vivant... Et ut ad monasteria venientes secundum regularem
ordinem primo in pulsatorio probentur et sic accipiantur.
Et qui ex seculari habitu in monasterio veniunt, non statim
foras ad ministeria monasterii mittantur antequam intus bene
erudiantur. Et ut monachi ad secularia placita non vadant. 5

DUPLEX LEGATIONIS EDICTUM — Mart. 23. a. 789. (pg. 64).

n° 26.... Et praecipimus ut episcopi vel abbates non va-
dant per casas miscendo.

n° 27. De eo quod missi nostri providere debent, ne forte 10
aliquis clamor super... abbatem vel abbatissam... sit, et nobis
renuntiare.

n° 30. Ut monachi... ad saecularia negotia non transeant.

n° 31. Ut episcopi, abbates vel abbatissae cupplas canum
non habeant nec falcones nec accipitres nec ioculatores. 15

BREVIARIUM MISSORUM AQUITANNICUM — a. 789. (pg. 65).

n° 4. Ut episcopi, abbates vel cenobie sanctorum sub or-
dine sancto esse redebuissent, propter quid non sunt.

SYNODUS FRANCOFURTENSIS — Iunio a. 794. (pg. 75).

n° 7. Statutum est a domno rege et sancta synodo, ut 20
episcopi iustitias faciant in suis parrochiis. Si non obedierit
aliqua persona episcopo suo de abbatibus, presbiteris.... mo-
nachis..... veniant ad metropolitanum suum, et ille diiudicet
causam cum suffraganeis suis. Comites quoque nostri veniant
ad iudicium episcoporum. Et si aliquid est quod episcopus 25
metropolitanus non possunt corrigere vel pacificare, tunc
tandem veniant accusatores cum accusatu cum litteris me-
tropolitano, ut sciamus veritatem rei.

n° 11. Ut monachi ad saecularia negotia neque ad placita exercenda non exeant, nisi ita faciant sicut ipsa regula praecipit.

n° 12. Ut reclusi non fiant nisi quos ante episcopus provinciae atque abbas comprobaverint, et secundum eorum dispositionem in reclusionis loco ingrediantur.

n° 13. Ut abbas cum suis dormiat monachis secundum regulam sancti Benedicti.

n° 14. Ut cellerarii in monasteriis avari non elegantur, sed tales electi sint, quales regula sancti Benedicti docet.

n° 15. De monasterio ubi corpora sanctorum sunt, ut habeant oratorium intra claustra, ubi peculiare officium et diuturnum fiat.

n° 16. Audivimus [enim] quod quidam abbates cupiditate ducti praemia pro introeuntibus in monasterio requirunt. Ideo placuit nobis et sancta synodo: pro suscipiendis in sancto ordine fratribus nequaquam pecunia requirantur, sed secundum regulam sancti Benedicti requirantur.

n° 17. Ut abba in congregatione non elegatur, ubi iussio regis fuerit, nisi per consensu episcopi loci illius.

n° 18. Ut abbates qualibet culpa a monachis commissa, nequaquam permittimus coecare aut membrorum debilitate ingerere, nisi regularis disciplina subiaceat.

n° 20. Ut... monachi... tabernis ad bibendum non ingrediantur.

n° 24. De clericis et monachis: ut in suo proposito permaneant.

CAPITULARE MISSORUM GENERALE — a. 802. (pg. 91.)

n° 11. Ut . . . abbates adque abbatissae, quae ceteris prelati sunt, cum summa veneratione hac diligentia subiectis sibi preesse studeat, non potentiva dominatione vel tyrannide

sibi subiectos premant, sed simplici dilectionem cum mansuetudinem et caritatem vel exemplis bonorum operum commissa sibi grege sollicite custodiant.

nº 12. Ut abbate(s), ubi monaci sunt, pleniter cum monachis secundum regulam vibant atque canones diligenter 5 discant et observent; similiter abbatissae faciant.

n. 13. Ut episcopi, abbates atque abbatissae advocatos adque vicedomini centenariosque legem scientes . . . . habean . . . . . ; quia nullatenus neque praepositos neque advocatos damnosus et cupidus in monasteria habere volu- 10 mus . . . . Sed tales sint, quales eos canonica vel regularis institutio fieri iubet . . . . . praepositos vero tales, quales sancta regula fieri docet. Et hoc omnino observent, ut nullatenus a quibus magis nobis a canonica vel regulari norma 15 discendant, sed humilitatem in omnibus habeant. Si autem aliter praesumserint, regulare disciplina sentiant; et si emendare noluerit, a praepositum removeantur, et qui digni sunt in loca eorum subrogentur.

n. 15. Abbates autem et monachis omnis modis volumus et precipimus, ut episcopis suis omni humilitate et obediencia 20 sint subiecti . . . . Et monachi ab episcopo provinciae ipsius corripiantur; quod si non se emendent, tunc archiepiscopus eos ad sinodum convocet, et si neque sic se correxerint, tunc ad nostram praesentiam simul cum episcopo veniant. (Cf. cap. 6. Synodi Francofurtensis a. 794.) 25

nº 16. De ordinatione elegenda, ut dominus imperator iam olim ad Francorum banno concessit ut episcopi(s) (et) abbatibus, ita etiam nunc et firmavit; eo tamen tenore, ut neque episcopus neque abbas in monasterio viliores meliori plus diligit et cum sibi propter consanguinitatem suam vel 30 aliqua adolationem melioribus suis praeferre studeat, et talem nobis ducere ordinandum, cum meliorem eo habet occultato et oppresso, quod nequaquam fieri volumus, quia invisio et delusio nostra hoc fieri videtur. Sed talis in monasteriis

nutriantur ad ordinandum, in quo et nobis merces et profectus adcreseat commendatoribus suis.

nº 17, Monachi autem, ut firmiter ac fortiter secundum regula vivant quia displicere deo novimus quisquis in sua
5 voluntate tepidus est, testante Iohanne in Apocalypsin.... saeculare negotium nullatenus usurpent. Foris monasterio nequaquam progrediendi licentiam habeant, nisi maxima cogente necessitatem: quod tamen episcopus in cuius diocese erunt, omnino praecuret, ne foris monasterio vagandi usum.
10 habeant. Sed si necessitas sit aliquam obhredientiam aliquis foris pergere et hoc cum consilio et consensu episcopi fiat, et tales personae cum testimonium foris mittantur in quibus nulla sit suspitio mala vel a quibus nulla oppinio mala oriatur. Foris vero peculium vel res monasterii abbas cum episcopi
15 sui licentiam et consilium ordinet, qui provideat non monachum nisi alium fidelem. Quaestum vero seculare vel concupiscentia mundanarum rerum omnimodis devitent; quia avaritia vel concupiscentia huius mundi omnibus est devetanda christianis, maxime tamen in his qui mundo et concupiscentiis
20 abrenuntiassent videtur. Lites et contentiones nequaquam, neque infra neque foris monasterio movere praesumat. Qui autem presumserit, gravissima disciplina regulari corripiantur, et taliter ceteri metum habeant talia perpetrandi. Ebrietatem et commensationem omnino fugiant, quia inde libidine maxime
25 polluari omnibus notum est. Nam pervenit ad aures nostras oppinio perniciosissima, fornicationes et in habhominatone et immunditia multas iam in monasteriis esse deprehensos. Maxime contristat et conturbat, quod sine errore magno dici potest, ut unde maxima spe salutis omnibus christianis oriri
30 crederent, id est de vita et castitate monachorum, inde detrimentum ut aliquis ex monachus sodomitas esse auditum. Unde etiam rogamus et contextamur, ut certissime amplius ex his diebus omni custodia se ex his malis conservare studeant, ut numquam amplius tale quid aures nostras perveniat.

Et hoc omnibus notum sit, quia nullatenus in ista mala in nullo loco amplius in toto regno nostro consentire audeamus; quanto minus quidem inter eos, qui castitatis et sanctimoniae emendatiores esse cupimus. Certe, si amplius quid tale ad aures nostras pervenerit, non solum in eos, sed etiam et in ceteris, qui in talia consentiant, talem ultionem facimus, ut nullus christianus, qui hoc audierit, nullatenus tale quid perpetrare amplius presumserit.

n° 19. Ut episcopi, abbates . . . . . nullusque ex omni clero canes ad venandum aut acceptores, falcones seu sparvarios habere praesumant, sed pleniter se . . . . regulariter custodiant. Qui autem presumserit, sciat unusquisque honorem suum perdere.

CAPITULARIA MISSORUM SPECIALIA. — a. 802 initio (pg. 99.)

n° 3. De abbatibus, utrum secundum regulam an canonice vivant, et si regulam aut canones bene intelligat.

n° 4. De monasteriis virorum ubi monachi sunt, si secundum regulam vivant, ubi promissa est.

CAPITULARE MISSORUM ITEM SPECIALE. — a. 802 (?) (pg. 102.)

n° 4. Ut monachi et clerici tabernas non ingrediatur edendi vel bibendi causa.

n° 9. Ut monachus vel clericus ad secularia negotia non transeat.

n° 12. Ut clerici et monachi in suo proposito permaneant.

n° 14. Ut clerici et monachi insidias contra pastorem suum non faciant.

n° 15. Ut loca, quae semel deo dicata sunt, ut monasteria sint, maneant perpetuo monasteria nec possint ultra fieri secularia habitacula.

n° 33. Ut abbates regulares et monachi regulam intelligant et secundum regulam vivant.

CAPITULA DE EXAMINANDIS ECCLESIASTICIS. — a. 802 (pg. 109.)

nº 1. Primo qualiter unusquisque aecclesiasticus . . . . .
abbas . . . vel monachi suum habeant officium praeparatum,
quidque neglectum quidve emendationi condignum, ut is qui
5 bene noverit officium suum gratias exinde habeat et in melius
semper proficere suadetur; qui autem negligens aut desidiosus
inde fit, condigna satisfactione usque ad emendationem con-
gruam constringatur.

nº 17. Deinde omnino monachis dei verbo praeceptum
10 est et domini nostri omniumque optimatum suorum iussum
et decretum est, ut nullus monachus secularibus negotiis
amplius occupetur . . . . . Quoniam vero quidam utentes
habitum monachi aecclesiastica negotia civiliaque conturbant,
circumeuntes indifferenter urbes necnon et monasteria sibi
15 instituere temptantes, placuit nullum quidem usquam aedifi-
care aut construere monasterium vel oratorii domum praeter
conscientiam civitatis episcopi. Monachos vero per unam-
quamque civitatem aut regionem subiectos esse episcopo et
quietem diligere et intentos esse tantummodo ieiunio et ora-
20 tioni, in locis, quibus renuntiaverunt saeculo, permanentes;
nec ecclesiasticis vero nec saecularibus negotiis communicent
vel in aliquo sint molesti, propria monasteria deserentes.

CAPITULARE MISSORUM. — a. 803 (pg. 114.)

nº 12. Ut liber homo, qui in monasterio regulari comam
25 et res suas ibidem delegaverit, promissionem factam secundum
regulam firmiter teneat.

nº 14. De episcopis, abbatibus . . . . . qui ad nostrum
placitum non venerunt.

CAPITULARE MISSORUM IN THEODONIS VILLA . . . .

MERE ECCLESIASTICUM. — a. 805 (pg. 121.)

nº 9. De laicis noviter conversis, ne, antequam suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur.

nº 13. De his, qui non fiunt secundum regulam pulsati, 5 ut deinceps emendentur et pulsantur secundum regulam.

nº 15. Ut laici non sint praepositi monachorum infra monasteria.

CAPITULA MISSORUM NIOMAGAE DATUM — martio a. 806 (pg. 131.)

nº 4. Ut singuli episcopi, abbates, abbatissae diligenter 10 considerent thesauros ecclesiasticos, ne propter perfidiam aut negligentiam custodum aliquid de gemmis aut de vasis, reliquo quoque thesauro perditum sit, quia dictum est nobis, quod negotiatores Iudaei necnon et alii gloriantur, quod quicquid eis placet, possint emere. 15

CAPITULA PER EPISCOPOS ET COMITES NOTA FACIENDA.

a. 805-808 (pg. 141.)

nº 6. Ut per civitates monasteria virorum et puellarum commonere faciant, ut omnes pie et caste dei servitio certent vivere et eorum pauperes et familias iuxta possibilitatem 20 nutrire faciant.

CAPITULA TRACTANDA CUM COMITIBUS EPISCOPIIS ET ABBATIBUS

a. 817 (pg. 161.)

n. 5. Interrogandi sunt in quibus rebus vel locis ecclesiastici laicis aut laici ecclesiasticis ministerium suum impediunt. In hoc loco discutiendum est atque interveniendum, in quantum se episcopus aut abbas rebus secularibus se debeat ingerere . . . 25

nº 12. De conversatione monachorum, et utrum aliqui monachi esse possint praeter eos qui regulam sancti Benedicti observant. Inquirendum etiam, si in Gallia monachi fuissent, priusquam traditio regulae sancti Benedicti in has parochias
5 pervenisset.

CAPITULA DE CAUSIS CUM EPISCOPIS ET ABBATIBUS TRACTANDIS.

a. 812 (pg. 162.)

nº 2. Quaerendum est in primis ecclesiasticis, id est episcopis et abbatibus, ut illi nobis patefaciant de conversatione
10 sua, qualiter vivere debeant, ut cognoscere valeamus, cui de illis aut bonum aut aliud aliquid refrenati credere debeamus; et ut scire possimus, in quantum cuilibet ecclesiastico, id est episcopo vel abbate seu monacho, secularibus negotiis se ingerere, aut quod proprie pertineat ad illos, qui dicuntur et
15 esse debent . . . patres monasteriorum; ut aliud ab eis nec quaeramus, quam quod ipsis facere licet, et ut quislibet ex eis a nobis ea non quaerat, in quibus eis consentire non debemus.

nº 10. In quo canonum vel in cuius sancti patris regula constitutum sit, ut invitus quislibet aut clericus aut monachus
20 fiat, aut ubi Christus praecepisset aut quis apostolus praedicasset, ut de nolentibus et invitis et vilibus personis congregatio fieret . . . monachorum.

nº 12. Qua regula vixissent monachi in Gallia, priusquam regula sancti Benedicti in ea tradita fuisset, cum legamus
25 sanctum Martinum monachum fuisse et sub se monachos habuisse, qui multo ante sanctum Benedictum fuit.

CAPITULARE AQUISGRANENSE. — (a. 801-813 pg. 170.)

nº 14. Ut episcopi et abbates advocatos habeant, et ipsi habeant in illo comitatu propriam hereditatem; et ut ipsi recti
30 et boni sint et habeant voluntatem recte et iuste causas perficere.

CAPITULA A CANONIBUS EXCERPTA. — a. 813 (pg. 173.)

nº 4. Providendum necesse est, qualiter . . . . . vivere debeant . . . monachi, ut secundum ordinem . . . regularem vivere studeant.

nº 6. Ut plus non mittatur in monasterio . . . monachorum seu puellarum, quam sufficere possint. 5

nº 9. Ut pax sit et concordia inter episcopos . . . . . et monachos et laicos.

CAPITULA ORIGINIS INCERTAE. — a. c. 813 (pg. 175.)

nº 3. Providendum omnimodis ac diligenter exquirendum 10 qualiter . . . . . vivant . . . . . monachi, ut unusquisque eorum secundum ordinem . . . . . regulariter vivant, et non similiter, id est, ut refectoria et dormitoria una simul observentur, quemadmodum iam dudum in capitulis nostris iniunctum habemus. 15

CAPITULA VEL MISSORUM VEL SYNODALIA.

c. a. 780-790 (pg. 188.)

nº 10. Providendum est episcopis in eorum parochiis una cum misso domini regis qualiter vivant canonici seu regulares seu sanctimoniales. 20

nº 11. Ut monasteria, qui semel dedicata fuerint, habitacula secularia non fiant.

CAPITULARE CUM EPISCOPIS LANGOBARDICIS DELIBERATUM.

c. a. 780-790 (pg. 188.)

nº 3. Ut tam monachi quam monachas, ubicunque fuerint, 25 regulariter vitam degant.

nº 5. De ecclesiis et monasteria et senodochia, quae ad mundis palatii pertinet aut pertinere debent: ut unusquisque

iustitiam dominorum nostrorum regum et eorum rectum consentiant.

PIPPINI ITALIAE REGIS CAPITULARE. — a. 782-786 (pg. 191.)

n° 3. Monasteria virorum et puellarum, tam quae in mundo
5 palatii ipse noscuntur vel etiam in mundo episcopales seu
et de reliquis hominibus esse inveniuntur, distringat unus-
quisque in cuius mundo sunt, ut regulariter vivant; simul
et senodochia cuiuslibet sint, fratres in omnibus pascantur
iuxta illorum possibilitatem.

10 CAPITULARE MANTUANUM PRIMUM, MERUM ECCLESIASTICUM.

a. 787. (pg. 194.)

n° 2. Monasteria, quae iam pridem regularia fuerunt, tam
virorum quamque et puellarum seu quae sub nostro regimine
dominio site sunt, volumus ut secundum regulam disponantur
15 et vivant. Et si abbates vel abbatissae sine regula vivere seu
inordinate inventi vel invente fuerint, si correpti vel correpte
emendare noluerint, abiciantur et de ipsa congregatione, si
digni inventi fuerint, abbas vel abbatissas eligantur; sin autem,
aliunde; et de monasteriis regalibus similiter.

20 n° 6. Ut . . . . . abbates et monachi nulla venatione per
se facere praesumant aut ubi ipsi presentes sunt, neque ulla
iocorum genera ante se fieri permittant, quae contra canonum
auctoritate eveniunt.

CAPITULARE MANTUANUM SECUNDUM GENERALE. — (pg. 196.).

25 n° 2. Ut clerici seu monachi vagantes, sive de ipsa par-
rochia seu aliunde supervenientes, sine consensu episcopi a
nemine suscipiantur.

PIPPINI CAPITULARE PAPIENSE. — Octob. 790 (pg. 198.)

nº 11. Stetit nobis, ut missos nostros, unum monachum et alium capellanum, direxerimus infra regnum nostrum previndendum et inquirendum per monasteria virorum et puellarum, que sub sancta regula vivere debent; quomodo est eorum habitatio vel qualis est vita aut conversatio eorum, et quomodo unumquemque monasterium de res habere videtur, unde vivere possit.

PIPPINI CAPITULARE ITALICUM — a. 801-810 (pg. 209.)

nº 1. Volumus atque monemus ut episcopi . . . . . de 10 monasteriis, que infra eorum parrochia sunt vigilanter curent ut . . . . regulares secundum regulam vivant; et ubi aliter quam ordo poposcit invenerint, emendare studeant, et si emendare nequiverint, nobis renuntient.

nº 2. Ut abbates, qui monasteriis regularibus presunt, 15 volumus atque iuvemus, ut secundum regulam vivant et doceant; et de subiectis de hoc quotquot illis et carnaliter et spiritualiter ministrare curent et vigilantiam habeant.

nº 9. Ut episcopi et abbates per sindochia et monasteria eorum ospitalem, ubi antiquitus fuit, faciant et summopere 20 curent, ut nullatenus pretermittantur.

STATUTA RHISPACENSIA FRISINGENSIA SALISBURGENSIA.

a. 790-800 (pg. 226.)

n. 18. Ut claustra monachorum laici non intrent nec inquietent fratres degentes sub silentio, nisi forte si maiores 25 personae fuerint, quod omnino vitare non possumus.

nº 19. Ut novatiani, qui veniunt in monasterio, non recipiantur in ordine congregationis, antequam secundum regulam pleniter examinentur et non preponentur ceteris in mona-

sterio, antequam vitae ordinem pleniter edoceantur, sicut in regula sancti Benedicti continetur.

n° 20. Ut nemo utatur cuculla, nisi qui se monachi voto constrinxerit, aut si necessitas poposcerit propter frigorem
5 religiosus sacerdos utatur.

n° 24. Ut monachi convivia laicorum minime accedere praesumant.

n. 25. Ut qui monachico voto est constitutus nullo modo parrochiam teneat nec ad iuditia saecularia accedere prae-
10 sumat.

n° 29. Ut abbates vel monachi vel monachae ipsorum abstineant se de quadrupedia carne, sicut in sancta regula continetur, nisi infirmi ad reparationem corporis restaurandam. Hoc vero non denegamus si contigerit, ut caritatis offi-
15 cium persolvere debeant, aut si evenerit ex qualicunque necessitate aut famis inopia, et hoc cum magna consideratione atque consilio episcoporum fieri debeat. Nullusque sibi reputetur haec observare non posse propter varia itinera, quia dominus missis in praedicationem discipulis iussit non
20 peram sumere neque calciamenta neque duas tunicas, quanto magis nos, qui sumptus atque vestimenta sufficientes habemus.

n° 30. Ut nullus episcopus neque abbas sibi atrahere audeat res tributalium domni regis, id est basilicas eorum benedicere vel quicquid a tali conditione pertinere videtur,
25 antequam dominus rex hoc pleniter definiatur.

n° 37. Ut episcopi, abbates, presbiteri res sanctae ecclesiae sibi commissas inter parentes et proximos suos non amplius quam canonica sancit licentia dividant, ut ad cetera plebe vel his qui res suas ibidem offerunt murmur vel detractio au-
30 feratur.

n° 40. Ut monachi in monasterio, qui vicibus ordinatur prepositi, decani, portarii, cellerarii ceterique ministri non audeant sibi aliqua pecuniaria usurpare nec collegere, quod anathema esse novimus.

nº 44. Ut nullus de nobilibus neque abbas neque presbiter tonderi audeat, antequam in praesentia episcopi examinentur eius causa, ad cuius dioecesim pertinet. Et si aliqua res vel ad monasterium vel ad ecclesiam tradiderit ubi tonsuratus est, ibi sub canonica vel regulari maneat vita. Si autem postea 5 in propria sua residere vult, faciat hostem ut ceteri laici.

nº 45. Notetur abbatibus, ut nullus de fratribus in monasterio plus ametur quam alius, nisi qui in bonis actibus melior invenitur, ut murmur auferatur a ceteris. Et ut nullatenus alicui consentiat aliquid peculiaris colligere vel habere. 10 Et ut omnino litis et contentio diligentissime tollatur in monasterio; et quisquis in eo litem commoverit, tali disciplina corripiatur, ut ceteri metum habeant talia perpetrandi.

nº 47. Convenit igitur sancta synodo, ut quando quis deo iubente de hoc saeculo migraverit, sive episcopus sive abbas 15 seu monachus sive presbiter seu sanctimonialis femina, de hoc ipso loco vel monasterio dirigantur litterae ad singulas domus episcopales . . . et ceteris abbatibus vel abbatissis . . . pro ipsa anima orandum; litteris suis notum faciant nomen et tempus. 20

INTERROGATIONES EXAMINATIONIS. — a. c. 803 (pg. 234.)

nº 10. Vos autem, abbates, interrogo, si regulam scitis vel intelligitis, et qui sub regimine vestro sunt secundum regulam beatissimi Benedicti vivant an non, vel quanti illorum regulam sciant aut intelligant. 25

ANTIQUUS ORDO ROMANUS

AD USUM MONASTERIORUM

MI. 66, 998.

Primitus enim in Adventum Domini cum omni officio
5 divino a Kalendis Decembris incipiunt celebrare, et in ipsa
nocte initiantur legi ad Vigilias Esaiam prophetam usque in
Natalem Domini, semper a capite rependendum ipsum legun-
tur. Deinde una ebdomada ante Natale Domini de conceptione
S. Mariae incipiunt canere. In ipsa vero ebdomada quarta et
10 sexta feria seu et Sabbato stationes publicas faciunt, et omnes
ieiunium faciant, et missarum solemnibus cum omni officio di-
vino de ipso ordine pertinentem celebratur. In ipso vero
Sabbato sacerdotes et caeteri ministri ecclesiae, si necesse
fuerit, ordinantur. Si autem et Vigiliae venerint Natalis Domini
15 Sabbato praecedente hebdomada, omnem celebrationem vel
ordinationem quam diximus usque in Sabbatum consummantur.

In ipsa autem ordinatione sacerdotum praeter quatuor
tempora anni, nullatenus ordinatur. Id est primum ver, quod
est ebdomada prima mensis primi Martii, ita tamen si ipsa
20 ebdomada infra Quadragesima contigerit. Deinde requiritur
aliud tempus aestatis, quod venit mense quarto Iunii, quod
sequitur ebdomada prima post Pentecosten. Sequitur tertium
tempus autumnii, quod est mensis septimi Septembris, quod
agitur tertia ebdomada ipsius mensis. Inde sequitur quartum
25 tempus anni hiems, quod est mensis decimi, December sicut
supra diximus. Hoc est ebdomada prima ante Natale Domini,
ordine quo diximus, quarta et sexta feria seu sabbato cele-
brantur.

Gesta S. Eugeniae vel eius commemorationem pridie Natalis Domini tantum ad Vigiliis celebrantur; Matutinis vero de supradicto die pridie Natalis Domini eius missa hora tertia cantatur et celebratur. Ipsa vero die nisi forte Dominica contigerit omnes publicum ieiunium faciant, et hora Nona Vigilia 5 Natalis Domini missas celebrant, et *Alleluia* minime canuntur. Omni vero tempore quando ieiunium faciunt, et hora nona missas celebrant, nec *Gloria in excelsis Deo* nec *Alleluia* canuntur. In ipsa vero Vigilia Natalis Domini in coenobiis monachorum nocte superveniente paululum requiescunt; deinde 10 surgentes temperius, celebrant sicut decet Vigilia Domini: Id est expletis novem psalmis cum antifonis suis, novem lectionibus de homiliis S. Augustini vel papae Leonis aut S. Gregorii cum responsoriis et finiunt Vigilia, deinde secuntur Matutinae cum antifonis. Expletis vero Matutinis prae- 15 parantur se qualiter missas celebrare debeant; et ut gallus cantaverit, mox cum omni decore vel ordine sacerdotum ad missas ingredientur. Expleta vero solemnia missarum, communicent omnes, et in ipsa nocte ad missas semper *Gloria in excelsis Deo*, *Alleluia* pariter, canunt. Deinde mox luce 20 superveniente, procedunt ad aliam ecclesiam, et similiter celebrantur aliam missam sicut et prius. Similiter iterum competente hora diei procedunt ad ecclesiam, et celebrant missas sacrae Nativitatis Domini. Unam postquam gallus cantaverit, aliam mane prima, tertiam in die, sicut mos est in honore 25 sanctae Trinitatis celebrantur, sicut S. Gregorius in homiliis suis loquitur dicens: *Quia missarum solemnia ter hodie celebraturi sumus: ita et nos oportet ut similiter sanctae Nativitatis Domini diem in Trinitatis numero missarum solemnia celebremus.* 30

Modus autem vel ordo in agendis missarum solemnibus tam ipsius diei, quam et omnium principalium festivitatum talis esse videtur. Cum autem hora appropinquaverit, ut missas introeant, ingrediuntur sacerdotes et levitae in sacrarium,

induent se vestibus, cum quibus missas celebrare videntur. Ordinantur per ordines, sicut mos est, ipsas oblationes reverenter ad sedem suam, et iterum lavet manus. Item in monasterio, ubi non ingrediuntur femina, postquam primitus
5 sacerdos lavaret manus, ingrediuntur sacerdotes cum levitis in sacrarium, et accipient oblationes, et procedant de sacrario, et offerentur super altare, canentibus interim fratribus offerturia. Deinde vero accedens sacerdos ante altare et accipiens proprias oblationes elevatis oculis et manibus cum ipsis ad
10 coelum orat ad Dominum, et ponet eas super altare. Similiter offerat et vinum. Diaconi vero vadant retro sacerdotum, et ordinantur super ordinem. Subdiaconi autem ambulant retro altaris, et statuuntur per ordinem. Sacerdotes autem stent in ordine suo ante altare. Tunc vero sacerdos dextra laevaque
15 aliis sacerdotibus postulat pro se orare, et inclinans vultum ad terram dicat orationem et secrete nullo alio audiente, nisi tantum ut venerit ad hoc verbum *Per omnia saecula saeculorum*, et dicant omnes *Amen*. Statim dicat *Dominus vobiscum*. Deinde dicit *Sursum corda*. Deinde *Gratias agamus*
20 *Domino Deo nostro* et ingrediatur in praefationem, ita ut ab omnibus pene audiantur. Deinde cum venerit ut dicat *Adorent Dominationes*, omnes sacerdotes vel levitae inclinent vultum ad terram. Cum autem pervenerit ut dicat *Supplici confessione dicentes Sanctus*, inclinent iterum diaconi, clerus, cum omni
25 populo. Proclamantibus vero cum magna reverentia et tremore *Sanctus*, incipit sacerdos canonem dissimili voce leniter. Ipsi vero presbyteri, diaconi, subdiaconi semper permanent inclinati usque in eo loco ubi dicant *Nobis quoque peccatoribus* et mox ut veniret ad hoc verbum *propitio ac sereno vultu*
30 *respicere digneris* inclinato capite sacerdos ante altare suppliciter deprecans usque dum dicit, *ut quotquot ex hac altaris participatione*. Cum autem surrexerint subdiaconi, unus ex ipsis venit, et accipit patenam ab acolyto, et revertetur in ordine quo steterat, et tenens eam ante pectum suum usque

dum dixerit *Omnis honor et gloria*. Sacerdos vero cum venerit ut dicat *per ipsum et cum ipso* elevat oblationes proprias de altare, et mittit in ore calicis, tenente ipso calice a diacono, sublevans eum modice usque dum dixerit *Per omnia saecula saeculorum. Amen*. Sacerdotes vero et diaconi usque 5 in istum locum semper manent inclinati, praeter tantum diaconus, qui ipsum calicem sublevatur. Subdiaconus autem qui patenam tenet, tradat eam ab ipso verbo diacono, ubi dicit *omnis honor et gloria*, et ille tenet eam usque dum finiatur oratio dominica, et porriget eam sacerdoti. Sacerdos vero 10 post orationem dominicam oratione subsecuta, accipiens oblationes et ponat eas in patenam, et frangat modicum de ipsa oblatione, et mittat in calicem ter faciendo crucem, et dicat *Pax Domini sit semper vobiscum*, et faciat populus pacem. Deinde vero sacerdotes confrangant ipsas oblationes super 15 altare, si necesse fuerit. Diaconi vero iuxta altare, tenente subdiacono ante ipsis patenam, et confrangant ipsas oblationes, canentibus interim fratribus *Agnus Dei*. Deinde communicent sacerdotes et levitae in ordine suo. Postea quidem accipiens diaconum calicem in dextera parte altaris, elevans 20 eum in manibus suis, pronuncians natalitia sanctorum in ipsa hebdomada venientia, ita dicendo: *Illa feria veniente, natalis est S. Mariae, aut confessoris vel alius sancti* cuius evenerit, secundum martyrologium. Et respondent omnes *Deo gratias*. Post haec canentibus interim antifona ad communionem, com- 25 municantibus iis omnibus, dat orationem sacerdos, et dicat diaconus: *Ite, missa est*. Respondentibus omnibus *Deo gratias*, et completum est: Post haec revertetur sacerdos ad sacrum cum ministris ecclesiae, vel omni ornatu sicut prius exierit, et exuant se vestibus cum quibus iam missarum so- 30 lemnia celebraverunt, et consummata sunt omnia.

Post nativitatem vero Domini usque in octabas, praeter sanctorum festivitatibus, omne officium divinum tam in die quam in nocte de ipsa die natalis Domini est canendum. Octa-

bas Domini in omni officio divino nocte et die, ordine quo in Natali Domini in omibus observatur. Deinde usque in Theophania, praeter dominicis diebus vel nataliciis sanctorum, de cotidianis diebus canetur. Pridie Theophaniae ieiunium publicum faciant, et hora nona missa celebrentur, et medio noctis tempore ingredientur ad Vigiliis, psalmos quoque vel lectiones vel responsoria de ipso die canentes tantum de muneribus Magorum et baptismo.

De nuptiis vero, quae factae sunt in Chanan Galilaeae, octabas Theophaniae celebrantur; omne ebdomada usque in octabas Theophaniae canantur. Missa vero Theophaniae ordine quo diximus Natale Domini secuntur. Postea quidem, die secundo, mense Februario, quod est quarto Nonas ipsius mensis, celebrantur cum magno decore vel accensis multis luminibus Purificationem B. Mariae, quando obtulit Dominum Iesum Christum in templum, et accepit eum Simeon in ulnis suis et benedixit Deum.

Post Nativitatem vero Domini usque quindecim diebus ante initium Quadragesimae Isaiam atque Ieremiam et Ezechiel et Daniel, seu et XII prophetas minores cum expositionibus eorum legantur. Epistolae vero Pauli apostoli omni tempore in posterioribus lectionibus in die dominica ad Vigiliis legantur. Tractatus vero S. Hieronymi, Ambrosii vel caeterorum patrum, ut ordo poscit, legantur. In omni tempore veris, hoc est quindecim diebus ante initium Quadragesimae, quinque libri Moysi, cum Hiesu Nave et Iudicum atque Rut usque quindecim dies ante Pascha. Inde vero librum Isaiae prophetae et Lamentationes Hieremiae, Osee et Zachariae unde ad passionem Christi convenit. In diebus autem Paschae epi-

---

30 4 Pridie Theophaniae ieiunium: Apud Cluniacenses cautum erat, ne fieret ieiunium in Vigilia cf. C. M. I. 18; II. 9.

stolae apostolorum et Actus atque Apocalypsis usque Pentecosten. A Pentecosten vero libri, Iob, Tubiae, Iudit, Ester atque Machabeorum usque Kalendas Decembris.

In Vigiliis omnium apostolorum et ceterorum sanctorum pluralium omnes ieiunium faciunt, et hora nona natale eorum 5 praevenientes absque *Gloria in excelsis Deo* et *Alleluia* missarum sollemnia celebrantur, et ipsa nocte ad Vigilias passiones eorum vel gesta leguntur, Quod si in Dominica natalitia venerint tam in Adventu Domini quam et omni tempore, psalmi cum eorum passionibus, vel gestis cum responsoriis vel anti- 10 fonis de istis pertinentibus canuntur. Si autem gesta eorum minor fuit, quod IX lectionibus sufficere non possit, in tribus tantum posteribus lectionibus leguntur, et octabae eorum cum responsoriis, antifonis suis, missarum sollemnis, sicut et in die primo festivitates eorum ita celebrantur. Quod si in eorum 15 octavas natale sanctorum venerit, praecedente die octavas eorum celebrantur per auctoritatem SANCTAE REGULAE. Omni tempore diebus dominicis legitur lectio S. Evangelii secundum tempus quo fuerit, et sequitur hymnum *Te Deum laudamus*, et versum cum *Kyrie eleison* et finiuntur Vigiliae, Matutinis 20 vero laudibus diebus dominicis, praeter Quadragesimae cum *Alleluia* sunt canendi. Una autem ebdomada ante Natale Domini ex conceptione B. Mariae incipiunt celebrare.

Hoc autem quod supra scribi debuimus septuagesimo die ante Paschae tamen dominica ingrediente Septuagesima apud 25 eos celebrant. Hoc enim faciunt pro reverentia tantae festivitatis, vel pro eruditione populi, ut per numerum dierum cognoscant adpropinquare diem sanctum Paschae, et praeparet se unusquisque secundum devotionem et virtutem suam, qualiter ad ipsum sanctum diem cum tremore et reverentia, 30 contrito corpore et mundo corde perveniunt, et non solum Septuagesima, sed et Sexagesima, Quinquagesima, Tricesima, Vicesima, Decima et Octava semper per ipsum ordinem celebrantur, ut quantum plus cognoverint adpropinquare diem

sanctum Paschae redemptionis nostrae, tanto amplius ab omni inquinamento carnis vel immunditia se abstineant, ut digni sint communicare corpus et sanguinem Domini. Monachi vero et Romani devoti vel boni Christiani a Quinquagesima, rustici
5 autem et reliquum vulgus a Quadragesima.

Primum autem ieiunium IV et VI feria post Quinquagesima, id est una ebdomada ante Quadragesima apud eos publice agatur. Inde vero prima ebdomada in Quadragesima iterum IV et VI feria seu et Sabbato stationes publicas faciant,
10 et ieiunium cum XII lectionibus in ipso Sabbato consumantur. Et si fuerit ipsum Sabbatum de Martio mense, ordinationem sacerdotum faciant. Si autem in alia ebdomada vel tertia quando pontifex iudicaverit, iterum IV et VI feria seu et Sabbato cum XII lectionibus sicut prius ordinare videntur,
15 et ordinantur, qui ordinandi sunt.

A Quinquagesima vero incipiente usque quinto decimo die ante Pascha iam diximus ad Vigiliis Eptaticum leguntur et responsoria inde canuntur. Quod si inde responsoria minus habuerint, quadragesimalia responsoria canentur. In Matutinis
20 vero laudibus Dominicis a Quadragesima incipient, id est *Miserere mei Deus*. Inde sequatur psalmus centesimus XVII, cum antefonistam de Prophetis quam de Evangelio canentur. Et a XV die ante Pascha lectiones vel responsoria et antefonae cum versibus de passione Domini incipiant celebrare.
25 Quinta vero feria ante Pascha, id est Coena Domini ad missas antefona ad introitum non canuntur, apostolum et Evangelium non legatur, nec responsorium cantatur, nec salutat presbyter, id est *Dominus vobiscum*; nec pacem faciant usque in Sabbato sancto, sed cum silentio ad missas ingredientur. Et in ipso
30 nocte in Vigilia Parasceven, id est VI feria non canuntur *Gloria*, nec *Kyrie eleison*, nec signum pulsaverit usque in

---

1 ab omni inquinamento carnis se abstineant: id est ieiunant. Cf infra pg. 212 lin. 20.

Sabbato sancto ad Vigiliis. In Parasceven autem, quod est VI feria passio Domini, hora nona colliguntur omnes in ecclesiam, et legantur duae lectiones, quas in capitulare vel in sacramentario commemorat cum responsis suis, et legatur passio Domini secundum Iohannem, et dicantur illas orationes 5 a presbytero, quas in sacramentario commemorat. Post unamquamque orationem admonentur omnes a diacono, dicat: *Flectamus genua*; ita prosternent se omnes in terra cum lacrymis vel contritione cordis. Oratione facta, iterum admonentur a diacono ut surgant, et dicat diaconus: *Levate*. Expletis autem 10 ipsis orationibus dicat presbyter *Oremus*. Et dicat orationem: *Praeceptis saecularibus moniti* cum oratione dominica, et sequitur oratio: *Libera nos, quaesumus Domine*. Et accipit diaconus corpus et sanguinem Domini, quod ante die Coena Domini remansit et consecratum fuit, et ponet super altare, et com- 15 municant omnes corpus et sanguinem Domini, cum silentio nihil canentes. Et in ipsa nocte lumen in ecclesia non accenditur, sed absconditur, ut non ab omnibus videatur, usque in Sabbato. His expletis ingrediuntur ad Vesperas, et ipsa nocte omnes devoti monachi vel viri venerabiles et religiosi 20 abstinentes se ab omne delicia corporale, ut praeter tantum panem et aquam cum aceto mixtum non sumentes cibum. Cui autem Dominus virtutem dederit pertranseunt sine cibo, usque in Vigilia Paschae in Sabbato sancto; hora nona diei ingrediuntur ad Vigiliis. 25

Primitus enim induunt sacerdotes una cum diaconibus vestibibus cum quibus Vigiliis celebrantur, et procedunt de sacrario levitae tantum cum subdiaconibus duo et duo iuxta se adhaerentes, sine luminibus accensis, canentibus interim fratribus laetania. Ut autem ad altare venerint stantes in 30 ordinibus, ille qui cereum benedici debet, stans in medio postulans eos pro se orare, et faciens crucem super cereum, et accipiens a subdiacono lumen, quod in Parasceve absconsum, fuerit, et accenso cereo dicit *Dominus vobiscum*. Respondent

omnes *Et cum spiritu tuo*. Deinde dicit *Oremus*, et dicit orationem primam. Deinde dicit *Dominus vobiscum*. Respondent omnes *Et cum spiritu tuo*. Iterum dicit *Sursum corda*. Respondent *Habemus ad Dominum*. Iterum dicit *Gratias*
5 *agamus Domino Deo nostro*. Respondent *Dignum et iustum est*, vel omnia sicut in sacramentorum commemorat. Benedicto autem cereo, revertentur in sacrario. Deinde procedant sacerdotes de sacrario cum diaconibus iuxta ordines suos cum accensis cereis de ipso lumine cum turabulis thimiamatum.
10 Iterum canuntur laetania. Ipsa autem expleta, stantibus vero et dat sacerdos orationem retro altare, sicut mos est. Et sedentibus sacerdotibus in ordinibus suis, et ingredientur ad legendum. Post unamquamque lectionem dat sacerdos orationem, sicut in sacramentorum commemoratur. Expletis vero
15 lectionibus, cum canticis eorum et benedictionibus, revertentur omnes ministri ecclesiae in sacrarium cum accensis cereis, expectantes horam, qua ad missam ingredi debeant. Cum autem stella in coelo apparuerit, statim iterum incipiunt tertio laetania, et procedunt de sacrario sicut ante fecerunt
20 cum cereis accensis vel turabulis. Expleta autem laetania, incipiat abbas aut presbyter, qui missas celebretur, *Gloria in excelsis Deo*. Hoc fininito legatur lectio Apostoli et cantetur *Alleluia. Dominus regnavit*. Tractum qualem volueris, et legatur lectio Evangelii, aut episcopus aut presbyter le-
25 gatur. Ad communionem cantetur *Agnus Dei* et complebuntur omnia missarum sollemnia ordine sicut reliquis diebus dominicis. Et in ipsis VII diebus Paschae et in omni officio divino, ita agatur sicut et diem sanctum Paschae praeter tantum psalmum de unaquaque die psalluntur semper cum *Alleluia*
30 et usque quinquagesimo die a Pascha, quod est Pentecosten, tam psalmi quam responsoria cum versibus et antefonis omnes cum *Alleluia* sunt canendi.

Ascensione vero Domini, cum omni officio divino de ipso die pertinente sicut reliquis diebus dominicis celebrantur.

Responsorium vero vel antefonae, usque in sabbato Pentecosten de Ascensione Domini, canuntur.

Sabbato Pentecosten omnes ieiunium faciunt, et omne officio divino tam et lectiones quam et baptismum, ordine quod diximus in Sabbato sancto, celebrantur. Tanto hora septima 5 incipiente ingrediantur ad Vigiliis vel missarum solemnibus, ut hora nona diei expleta omne consumetur.

Diem sanctum Pentecosten sicut et diem sanctum Paschae celebratur. Ipsa vero ebdomada post Pentecosten a IV et VI feria seu Sabbato ieiunium faciunt, et missarum solemnibus 10 cum omni officio, sicut et in sacramentorum commemorat, celebrantur. Octavas autem Pentecostes sicut et dominica praecedente ita celebrentur. Post hos vero dies anni circulus quae Adventum Domini praeter natalitia sanctorum, vel quod commemoravimus, tam psalmi quam responsoria, vel antifonae 15 et Matutinis et Vespertinis laudibus de cotidianis diebus canuntur. Agenda vero mortuorum ad Vigiliis, psalmi quoque et lectiones cum responsoriis vel antefonis in Matutinis laudibus sine *Alleluia* de ipsis est canendum. Ad missas eorum *Gloria in excelsis Deo* nec *Alleluia* cantatur, et consumata 20 sunt omnia.

QUOMODO PER ANNUM IEIUNANDUM SIT ET DEVOTE

AB OMNIBUS CELEBRANDUM

Ex codice Casinensi 175. pg. 526. Cf. Bibliotheca Casin. IV, 22

Mabillon, Annal. o. s. b. I, 647.

25

Quatuor tempora quatuor sunt legitima ieiunia in anno, scilicet mensis primi hebdomada prima, feria quarta, et sexta et Sabbato in duodecim lectiones, ieiunandum usque ad Vesperum. Mensis quarti, id est Iunii, hebdomada secunda, feria quarta, et sexta et Sabbato in duodecim lectiones ieiunandum 30

nandum usque ad Nonam. Mense Septembrio id est mensis septimi hebdomada tertia, feria quarta, et sexta et Sabbato in duodecim lectiones, ieiunandum usque ad Nonam. Mense decimo hebdomada quarta, feria quarta sexta et Sabbato
5 in duodecim lectiones, ieiunandum usque ad Vesperum. Ista duodecim legitima ieiunia per annum excusant pro peccatis centum solidos in auro cocto. Et qui studiose hoc duodecim agit annos, expellit, imo liberabit suam de inferno animam; extra ea ieiunia, quae prior indixerit pro quacumque tribu-
10 latione.

ITEM DE RELIQUIS IEIUNIIS.

In Vigilia sancti Martini et Natalis Domini et Epiphania ieiunandum usque ad Vesperum. In Vigilia Ascensionis Domini, Pentecostes et sancti Iohannis Baptistae et sancti Petri
15 et sancti Laurentii et sanctae Mariae, in Vigiliis harum festivitatum semper ieiunandum usque ad Nonam, et expleta missa reficiant. Si nominatae festivitatum Vigiliae die dominico occurrerint, non licet ieiunare. Octava Natalis Domini, octava Epiphaniae, Purificationis sanctae Mariae, sed et sanctae
20 Scholasticae, sanctorum Faustini et Iovitae, sancti Germani, dedicatio sancti Benedicti sursum et dedicatio Domini Salvatoris et sanctae Mariae deorsum; in istis omnibus festivitibus, in Vigiliis non ieiunatur usque ad Vesperum, nisi si evenerit sanctae Scholasticae, aut sanctorum Faustini et Iovitae, vel
25 sancti Matthiae Apostoli in Quinquagesima aut in Quadragesima. Quod si evenerit, sic agatur sicut in aliis sacris ieiunii diebus. Nam officia et reliqua omnia de suprascriptis festivitibus ita agantur, quomodo diximus, sicut et dominico die. In sancti vero Gregorii et sancti Benedicti et Annuntiatione
30 sanctae Mariae duodecim lectiones fiunt, et genua in oratione fratres non flectunt, sed ieiunium usque ad Vesperum obser-

vant; tamen post Vesperas refectionem faciunt de cocto et vino. In sancti Stephani et sancti Iohannis Evangelistae et in feria secunda, et in feria tertia post Pascha, novem quidem lectiones faciunt, nam missa ita agitur, sicut in die dominico, In istis omnibus suprascriptis festivitatibus semper ad Matu- 5
tinum *Dominus regnavit* canitur et genua non flectunt, et Capitulum et lectionem ad seram non legunt. Nam in aliis omnibus Sanctorum novem quidem lectiones faciunt, Matutinum et missa ita agitur sicut in quotidianis diebus, genua flectent, ieiunium observent usque ad horam statutam; *Miserere mei Deus*, ad Vesperas et Matutinum et ad Primam non content: nam caeteris horis cantatur, praeter si in dominico die venerit; si contigerit, celebratur sicut dominica.

De divisione Matutini et Nocturni ita agitur. A Kalendis Novembris usque in Vigiliam Coena Domini, sicut sanctus 15
Benedictus praedestinavit; praeter in Vigilia Natalis Domini, et in omnibus Sanctorum et dominicis diebus, quod minime licet dividere. A Natali Domini usque Epiphaniam genua non flectunt, *Miserere mei Deus* in oratione publica ad nullum officium cantant usque in octavam Natalis Domini. Similiter 20
a Pascha usque octavam Pentecosten; postea vere cantent.

De refectorio autem omnia adimpleri debent, sicut sanctus Benedictus dicit, sive aestatis, sive hiemis, sive Quadragesimae, omnia secundum tempus suum. Praeter quod consuetudo est, sive rursum sive deorsum, ut non reficiant ad Nonam, usque 25
dum vindemiaverint. Cum autem liberi a vindemia fuerint, incipient statim ad Nonam horam reficere, et post Vesperas gustum manducant, et bibunt iterum, quod in Regula non est scriptum. Similiter et Quinquagesima post refectionem, secundum consuetudinem, antequam lectio legatur, tota hebdomada bibunt, quod nec istud in Regula dicitur. Quando autem 30
mandatum faciunt, si Dominus abundantiam vini dederit, semper bibunt; si autem exiguum fuerit, abstinebunt.

DE TEMPORIBUS IEIUNII.

Jeuniorum quatuor sunt tempora.

DE PRIMO IEIUNIO.

Quadragesimarium, quod a veteribus cepit Moyses, et quod
5 tot diebus Dominus ieiunavit. In persona Moysi Lex est, in
persona Heliae Prophetæ, inter quos Iesus Christus in monte
apparuit, quia Iesus inter Legem et Prophetas fuit, sicut
dicit *testimonium habens a Lege et Prophetis*. Antiquus po-
pulus quaerebat decimas de rebus, nos iuxta decimas de rebus
10 quaerimus et de diebus.

DE SECUNDO IEIUNIO.

Secundum ieiunium est iuxta Canonem quod Pentecoste in
alia die inchoatur, sicut Moyses ait: *Initium mensis ordinarii*
facietis vobis Ebdomadas septem. Post Domini Ascensionem
15 pro eo completur, quia ipse Dominus dixit: *Non ieiunent*
fili sponi, dum cum illis est sponsus. Et postquam Christus
ascendit, indicendum est ieiunium.

DE TERTIO IEIUNIO.

Tertium ieiunium et quando ab Iudæis agebatur primum
20 Tabernaculorum solemnitas, decimo die Septembrii mensis.
Hoc primum in lege a Domino institutum est dicendo ad
Moysen: *Decimo die mensis septimi dies orationis sanctus*
erit vobis. Ab antiquis est hoc ieiunium: Esdra meminit hos
dies postquam redierunt filii Israel in Hierusalem.

25

DE QUARTO IEIUNIO.

Quarto ieiunium Kalendis Novembris, in quo Dominus ad
Hieremiam dixit: *Tolle volumen libri et scribe omnia verba*
quæ locutus sum tibi adversus Israel et omnes gentes; et
scripsit Baruch verba, quæ dixit Hieremias Dominus. Et in
30 mense nouo prædicatum est ieiunium in Hierusalem.

DE TRIDUANO IEIUNIO.

Triduanum ieiunium ex multis initium sumpsit exemplis, quia cito Deus ab homine per hoc ieiunium placatur.

DE LEGITIMIS TEMPORIBUS IEIUNIORUM.

Legitima tempora ieiuniorum sexta feria, propter passionem Domini, Sabbatum vero, eo quod Dominus iacuit in sepulcro, ieiunandum est. Clèrici et monachi ieiunare non prohibentur, quia Antonius et Paulus et caeteri patres in eremo semper abstinuerunt, praeter diem Dominicum.

DE LEGITIMIS IEIUNIIS.

10

Mense primo, idest Martio, hebdomada. I, IIII. et VI. feria et Sabbato ieiunandum est usque ad Vesperam. Mense quarto, hoc est Iunio, hebdomada II, IIII. et VI. feria et Sabbato ieiunandum est usque ad horam nonam. Mense septimo, hoc est Septembrio, hebdomada III, IIII. et VI. feria et Sabbato ieiunandum usque horam nonam. Mense decimo, hoc est Decembrio, hebdomada quarta, IIII. feria, sexta et Sabbato ieiunandum usque ad Vesperam. Haec quidem ieiunia sacratissima sunt cunctis, praecipiente Domino primitus in Veteri Testamento, dicente ad Moysen: *Ieiunium primi, ieiunium quarti, septimi et decimi mensium ritu sempiterno in generationes et generationes vestras servetur.* In Novo quidem Testamento, servandum ritum istius ieiunii tradiderunt nobis sancti Apostoli et post ipsos successores eorum. Sancti quoque patres Orientales, usque hunc diem praedicta servant ieiunia. Et ista XII ieiunia in anno excusant C. solidos in auro cocto. Et si XII. annos hoc facis, eripis animam de inferno. Nullus dies praetermittatur, quo non offeratur Domino sacrificium.

---

25 Et ista XII: Videsis supra pg. 215 lin. 5.

INDICES

INDEX GENERALIS

	Praefatio.	IX
	Prooemium. (Dissertatio isagogica)	XI
	Documenta	PAG. 1
1	Testimonium Cardinalis Baronii	» 3
2-4	Ex vita S. Willibaldi Episcopi	» 4
5	Ex Othlonis vita Sancti Bonifatii	» 6
6	Synopsis originis monasterii Lunaelacensis in Austria superiore, filii Casinensis	» 7
7	Ex vita Sturmii abbatis Fuldensis	» 9
8	Ex supplici libello	» 10
9	Ex vita Liobae, abbatissae Bischofeshemensis	» 11
10	Bonifatii epistola ad Optatum abbatem Casinensem	» 12
11	Ordo regularis apud eos qui in Arce pollent	» 14
12	Ordo officii in domo Sancti Benedicti	» 19
13-14	Ex vita Liudgeri	» 21
15	Ordo qualiter a fratribus religiose ac studiose conservare vel domino militari oportet	» 26
16	Incipit Epistola Pauli Diaconi ad Carolum regem.	» 50
17	Duplex legationis edictum	» 66
18	Capitula ad lectionem (canonum et) regulae sancti Benedicti pertinentia	» 69
19	Supplex libellum monachorum Fuldensium Ca- rolo imperatori porrectus	» 71
20	Statuta Murbacensia	» 79

21	Capitulum de inspiciendis monasteriis	PAG.	94
22	Capituli Novitiarum de his in quibus preceptum regulae et constitutiones novellorum concilio- rum acutius nos considerare et promptius exer- cere iussio imperialis nos ammonet	»	95
23	Capitula monachorum ad Augiam directa . . .	»	104
24	Capitula qualiter observationes sacrae in non- nullis monasteriis habentur, quas bonae memo- riae Benedictus II in Coenobiis suis alumnis habere instituit	»	112
25	Capitula Aquisgranensia a. 817	»	115
26	Excerptus diversarum modus poenitentiarum a Benedicto abbate distinctus de Regula sancti Benedicti abbatis	»	175
27	Ex Vita sancti Benedicti Anianensis	»	150
28	Ordo in monasterio qualiter a sororibus religiose ac studiose conservare vel domino militari oportet	»	159
	Appendix	»	169
	Psalmi cottidie cantati pro elemosinariis et fa- miliaribus	»	171
	De ebdomadariis coquinae	»	173
	Qualiter pronunciandum sit ebdomadarius omni sabato ad Capitulum	»	174
	Incipit ordo ad sacrum habitum induendum . .	»	175
	Petitionum et professionum et oblationum for- mulae	»	176
	Index generalis	»	188
	Index particularis vocabulorum et rerum . .	»	190

INDEX PARTICULARIS RERUM ET VERBORUM

A.

- Abbas**, 15, 16, 21, 31, 34, 38, 45,
 47, 61, 65, 68, 77, 78, 69, 85,
 94, 102, 104, 105, 107, 115, 116.
 121, 122, 128, 138, 140, 142, 143.
 benedicit cibos, lectorem 45, 138.
 eius electio 68.
 canonicus 121.
 lavat pedes 21.
 negligens 94.
 qualis esse debeat 69, 77, 78, 83,
 121.
 v. cibus, colloquium, correptio, hos-
 pes, monachus, novicius, promissio
 regulae, vestimentum, venia,
 iter.
absente abbate praepositus,
 senior decanus in eius loco 103.
abbatissa, 11, 162.
abrenuntiare,
 saeculo 92.
abstinentia 85.
 a carne quadrupedum 136.
 a volatilibus 57, 84, 142, 143, 143.
 v. esus, oblatus.
Accipere,
 non licet quidquam sine iussione
 abbatis 38.
- actor**, 86.
Adelgari s,
 episcopus 51.
adinpletio,
 regulae 80, 94.
Adsumptio, sanctae Mariae 130.
adulescens,
 adulescentes in monasterio, eorum
 cura 16.
amulatio 76.
aestas, estas, hestas 61, 103, 155.
ager,
 divisio agrorum 75.
agricultura,
 a fratribus exercenda 19, 76.
Alchvvinus 25.
Alleluia,
 non adiungitur cum Gloria Patri
 ad Primam in Capitulo 97.
 quando cessat 88, 123.
altare 103, 150.
 circuire altaria 103, 155.
amicus,
 pro vivis atque defunctis vigi-
 liae 71.
anachorita 66.
Andreas s.
 apostolus 53.
 angelus 65.

animarum pastor 66.
anniversarium
  pro abbate defuncto 140.
antiphona 20, 72, 77, 62, 110, 121.
  per candelas extincta 21.
Aprilis,
  Calendas Aprilis 66.
Aquae, Aquisgranæ,
  edictum in Aquis 66, 115.
ars,
  artium officium 83.
  coquinandi et pistrinandi 84.
Ascensio Domini, 23 129, 213.
asceterium,
  Lacuslunæ 7.
auctoritas,
  v. regula.
Augia dives
  abbatia 104.
Augustinus s. 84.
Augustus,
  Karolus 71.
Aurora,
  inchoante aurora sonat 29.
Auna v. Augia dives

B.

Baculus,
  a quo portatur 73.
Baioaria 8.
balneum,
  usus balnei interdictus 89.
  infirmis conceditur 89.
  commune 89.
  in prioris arbitrio 132.
Bartholomaeus apostolus 53.
Bavaria 7.
  Benedicite, 35, 36, 37, 45.
  benedictio 109, 138, 139.

olivae 19.
ceres et aquae 21.
lectoris 20, 45, 97
ad mensam 20, 44, 45, 159.
  sine benedictione nihil faciendum
    in monasterio 38.
benedictio petit r a iuniore 102.
  post Completorium 114.
  v. abbas, cibus, lector, mensa.
Benedictus, s. abbas et monachorum
  occidentalium patriarcha 5, 6,
  9, 10, 11, 16, 19, 24, 53, 55,
  61, 60, 67, 74, 145, 157.
  eius regula 9, 10, 24.
  eius monasterium in regno Bene-
    ventino 5, 10, 11, 24.
  grex beati P. B. 50.
  v. Mons Casinus, disciplina, norma,
    regula.
Benedictus, abbas, Anianensis † 821.
  fundat monasterium Anianense 150,
  ornat ecclesiam suppellectili pre-
    tioso et altaribus 151.
  investigat regulam s. Benedicti
    152, 156.
  praeficitur monasteriis a Ludovico
    Pio 152.
  dat consuetudines 151, 155.
  scribit varia opere 157.
  quae monasteria restauravit 158.
  defensor monastici ordinis 157.
b neficium,
  saecularia beneficia 75.
Beneventum,
  monasterium S. Benedicti in Be-
    neventino regno 24.
Beseelel 151.
bestiola, 60.
bibere, post refectarium
  vespertinum 118.

v. Quadragesima.
Bonifatius, episcopus martyr. aposto-
lus Germaniae, (+ 755) 6, 9, 11.
epistola ad Optatum 12.
v. Sturmi.
braciarium 76.
Breve 161.

C. K.

Caesar 71, 85.
calceamentum, calciamentum, 84, 87,
133.
Calendae Kalendae Ianuariae 8.
Octobres 33, 162.
Apriles 66.
omnium mensium 72.
Septembres 84.
calix,
calicis mensura 55, 164.
camerarius 84.
candela,
v. antiphona.
canon.
sacri canones 54.
canticum 80.
cantus,
nocturnus post Palma 20.
capitulum 14, 16, 30, 31, 32, 47, 97.
102, 109, 140, 141, 162, 163, 165.
vespertinum 47, 168.
de regula 71; memoriter discon-
dum 80.
versus capituli 32, 91.
versus in Capitulo ad solvendum
silentium 16, 114.
signum post Capitulum 98.
v. regula.
cappa 138.
v. cuculla,

Caput,
inclinare 46.
carcer 88.
carnis,
oblatis concessa 136.
Karolomannus,
Casinensis monasterii disciplinam
sequitur 6.
Karolus,
imperator 25, 150.
Epistola Pauli Diaconi ad Karo-
lum 50.
Karoli studium erga religionem
monachorum 51.
Karolus Magnus 51.
K. Augustum 71.
K. Imperator 71.
casula, casulla.
v. cuculla.
catalogus 80.
celebratio,
matutina et vespertina 72.
cella 86, 125, 128.
sancti Salvatoris 22.
sub laicis constituta 73.
cellarum provisores 75.
cellae in communi omnium 76.
cellarium 37, 166.
cellararia 163, 164.
cellarius, cellerarius 46, 67, 76, 89,
107, 135.
qualis 67.
dispensat poma, vestimenta 46,
76.
facit signum ad mixtum, ad potum
46, 108.
censura,
imperialis 93.
chorus 160, 168.
monachi in choro 27, 28, 43, 44.

- dexter et sinister post mensam 47, 164.
 chori alternantes 83.
 cibus 106, 107, 113, 117, 163, 164, 166, 167.
 post cibum redeunt ad stratus monachi 15.
 perceptio cibi 41.
 cibum aut potum nemo ante abbatem accipiat 44, 167.
 communicatio fracti panis ante cibum 73.
 in Quadragesimae 86.
 quando sumendus 105.
 v. ebdomadarius, lector, infans, infirmus, mensa, pulmentum.
 circator,
 eius officium, munus 17, 18, 99, 125.
 quot in monasterio 17.
 cimbalum, cymbalum,
 ad mensam sonatum 44, 45, 162, 163.
 claustra, claustrum 99, 164.
 lectio in claustra 14.
 vacare lectioni in claustra 16.
 sedere in claustro 72, 167.
 clericus 69.
 homicida 76.
 saecularis 128.
 clerus.
 toudere ad clerum 74.
 Coena Domini 20, 21, 85, 121, 211.
 coena, coenare 21.
 mandatum post 86.
 mandatum ante 21.
 coenobita 93.
 coenobium 83, 86, 105.
 Fuldense 71.
 monachi mittendi in alia coenobia 93.
 collatio 110.
 Collatio Patrum 81.
 debiles et infirmi occurrunt ad Collationem 109.
 vespertinalis 91.
 collecta 72.
 Cantare c. 71.
 colloquium,
 abbatis cum hospitibus 89.
 colloquutio 166.
 comessatio.
 furtiva 76.
 commater 118.
 commemoratio,
 pro fratribus defunctis quotidie 72.
 sanctorum 72.
 Communicare 106.
 communicatio.
 Communio 106.
 fracti panis ante cibum 73.
 v. eulogium.
 compater 118.
 Completorium (completa) 20, 63, 82, 110, 118, 130, 155, 168.
 silentium ad c. 48.
 concilium,
 nationale Drugolfingae 8.
 confabulatio 93.
 qualis 91.
 Concordia Regularum 157.
 confessio 28, 73, 40, 161, 162, 167.
 congregatio 72, 82, 97, 111, 168.
 Conlatio v. Collatio.
 consolatio 117.
 consuetudo 79, 93.
 monachorum iurandi 34, 165.
 consuetudines noxiae tollendae 94.
 contentio 76, 167.
 contumax 145, 146.
 conventus,

Matutini et vespertini 82.
 fratrum 83, 92, 161, 165.
 culpa, culpabilis 31, 39, 43, 162,
 167.
 synodalis 94.
 conversatio,
 regularis 9.
 norma conversationis regularis 5.
 coenobitarum 93.
 Conversio 68.
 conversus,
 de saeculari habitu 81.
 copa,
 balnearia 89.
 coquina 15, 37, 45, 83, 111, 116.
 signum ad coquinam 100.
 v. hebdomadarius.
 corium 87.
 corpus,
 corpora sanctorum 67, 63.
 corrigere,
 fratrem 73
 Cremifanensis abbatia,
 fundatio et fundator 7.
 crux,
 crucem salutare 30.
 gloriatio crucis in singulis diebus
 dominicis 77.
 crucem portare 77.
 crucem adorare 92.
 cubicularius 5.
 cubitus 137, 156.
 cuculla, cocudla 58, 59, 61, 133; 137.
 culcitum 63.
 culpa 31, 39, 139, 140.
 culpabilis 139.
 cura,
 de adolescentioribus 16.
 infirmorum, senum et debiliū 73.
 custodia,

regularis circa infirmos 100.
 cymbalum 44, 45.
 Kyrie eleison, Christe eleison 83,
 96, 97.
 genuflectendo dicendum in Capi-
 tulo 98.

D.

Damnum,
 monasterio illatum 146, 166.
 Debilis,
 debiliū cura 73.
 debiles et infirmi occurrunt ad
 Collationem 109.
 decanus,
 qualis.
 senior 107, 135.
 decanorum constitutio 75.
 magisterium 74.
 mutatio 67.
 munus 99.
 tenet locum abbatis 135.
 etiamsi non presbyter benedicit
 lectorem 138.
 decima,
 decimae dantur pauperibus 131.
 defunctus 137.
 commemoratio pro fratribus de-
 functis 72.
 missa pro defunctis 111.
 pro abbate defuncto anniversarium
 140.
 quinque, tres psalmi pro defunctis
 144, 160.
 denarius 136.
 depositio,
 S. Benedicti abbatis 23.
 S. Gregorii papae 23.
 S. Germani episcopi 23.

Desiderius,
  abbat cucullatus 61.
dialogus,
  dialogi S. Gregorii 59.
Diapertus et Willibaldus,
  missi ad S. Benedictum 4.
dies,
  Natalis Domini 57, 205, 206, 207.
  Paschalis festis 57.
  dominicus v. dominica.
  die anniversaria obitus Sturmi et
    fundatorum monasterii Fulden-
    sis 72.
  crucei gloriatio in singulis diebus
    dominicis 77.
  dies statuti ieiunii 13.
  dies ieiunii v. ieiunium.
Dingollinga,
  Concilium nationale 8.
disciplina 85.
  sanctae regulae 10, 96.
  regularis 11, 68, 107, 127.
  disciplina regulari temeritas cor-
    pitur 17.
  s. Benedicti (et Bonifacii) 11, 25.
  suscipiendorum 68, 69, 88, 125, 111.
Discipulus,
  discipulorum oboedientia 60.
  discipulorum negligentia 99.
  discordia 41, 167.
discretio,
  ciborum 108.
dissensio 76.
divisio,
  bonorum et agrorum non in mo-
    nasterio facienda 75.
  v. psalmus.
doctus,
  docti fratres electi ad colloquium
    138.
Dominica,

  dominica, dominicus dies 22, 56,
  ante Palma 19.
  gloriatio crucis in singulis diebus
    dominicis 77.
  dominico die reus leviter punien-
    dus 140.
  in dominicis ad Nocturnos legitur
    evangelium 70.
  diebus dominicis quomodo ad pa-
    cem, ad communionem accen-
    dendum 106.
  v. evangelium, communio, pax, re-
    gula.
domna 163, 165, 166, 168.
domus,
  Ordo officii in domo S. Benedicti 19.
  separata pro his qui disciplinae
    regulari subiacent 127.
dormitorium 48, 114, 162, 168.
  nihil pictum in dormitorio 114.
  ubi constituendum 137.
  v. oratorium.

E.

ebdomadarius 100.
  v. Hebdomadarius.
ebrietas 76.
ecclesia, aecclesia 16, 44, 109, 126,
  150, 160, 165.
  quomodo ambulandum in ecclesia
    48, 168.
  Germaniae 72.
  romana 52, 58, 88, 97.
  quomodo pergendum ad ecclesiam
    151.
  non loquendum in ecclesia 97.
  altare in ecclesia 150.
  v. oratio, vacare.
edictum,

in Aquis 66.
edulium 85.
Eistet 6.
electio,
• abbatis a quibus facienda 68.
eleemosyna aelemosina.
oratio pro eleemosynas tribuentibus,
elemosynariis 72, 132, 144.
dantur decimae de elemosynis 131.
elymosinarius,
psalmi speciales pro eis 132.
emina v. hemina.
Epiphania Domini 23, 57, 129.
episcopus 94.
Adelgarius 51.
episcopi consensus in eligendo abbate 63.
esus,
volatilium 57, 86, 142, 143.
Etimologia,
liber etimologiarum 58.
eulogium 67, 73, 107, 139.
evangelium 19, 20, 22, 34, 70.
legitur ad Nocturnos in dominica 70.
excommunicatio 139.
Exodus,
lectio 21.
exemplum,
forma boni exempli 93.

F.

Fabula 16, 47.
vacare fabulis 16.
femorale 62.
femoralia 143, 656.
feria,

quarta 20, 56.
secunda 22, 56, 72.
sexta 21, 56, 142.
tertia in albis, post Pascha 22, 57.
in unaquaque feria lavantur pedes peregrinorum 106.
v. Palma. Pascha.
festinatio 113.
festivitas 52, 56, 72.
festivitates sanctorum 129, 130.
in festivitatibus sanctorum plenum officium 130.
festum 23, 57, 72.
festa duodecim lectionum 23.
filius,
qualiter filii suscipiendi 68, 69.
flecma, flegma 28 160.
flectere genua 33, 44, 47, 63, 71, 96.
fleotomia,
v. phlebotomia.
focus,
in carcere 88.
foemina,
foeminae non osculandae 90, 118.
foenum,
tempus sectionis foeni 57.
formula (— inclinatorium) 73.
frater 139, 141.
conventus fratrum 83, 92.
conversatio fratrum 94.
villae non custodiendae a fratribus 85.
commemoratio pro fratribus defunctis 72.
fratres in via 68, 118.
quomodo a seniore vocandus 34.
quomodo se habet seniore, priore transeunte 35, 102.
humiliat se fratribus 30.
iunior 102.

sex fratres cottidie offerunt secundum ordinem 105.
 lavant pedes peregrinorum 106.
 lectioni vacant 106.
 fratres accipiunt eulogia 106, 107.
 v. lectio.
 Frisia 25.
 fruges,
     in frugibus colligendis occupati monachi 119.
 Fulda 9.
     Fuldense coenobium 61.
     monasterium instituitur 10.
     pro monasterii Fuldensis fundatoribus anniversarium 72.
 fullo 84.
 fundator 72.
 furtum 139.

G.

Gallia,
     Galliarum monachi 60.
 Gallicanus 60.
 genu (ienu),
     flectere 33, 44, 47, 63, 71, 73, 96.
     genuflectere in Capitulo 98.
     in ebdomada Pentecosten non genuflectitur 64. 132.
 genuflexio 92, 98.
 genus,
     monachorum genera 69,
 Gerbertus 24.
 Germania,
     ecclesiae Germaniae 72.
 Germanus s., episcopus 23.
 girovagus 66.
 Gloria 19, 27, 30, 71, 77, 91, 97, 139.

quid faciendum quando insonuerit 91.
 Gradalis,
     Lectio 19, 20, 21, 22.
 gradus,
     ecclesiastici 61.
 Graecus,
     monachi graeci 60.
 S. Gregorius M. Papa 23, 53.
     eius liber dialogorum 59.
 gula 83.
 gunna (guna) vestis pelliccia, barbarica 63

H.

habitus,
     monachicus 82.
     saecularis 81.
 habitus,
     monachorum 156.
 (h)edomadaria 162
 hebdomadarius 106.
     coquinae 55.
     lector 45, 99.
     v. sertemanarius.
 hemina, emina, 55 164.
 herba,
     ortensis 56.
 Hildegrynus,
     S. Liudgeri germanus 24.
 hiems 103.
 honor,
     sanctorum honor et festivitas 72.
 Honorius pontifex 53.
 hora 14, 16, 20, 21, 26, 29, 33, 41, 42, 44, 82, 91, 100.
     nona 16, 20, 21, 33, 55, 57, 105.
     prima 29.
     sexta 16.

canonica 82, 155, 167.
refectionis 44, 91, 100, 105, 107, 163.
certis horis legendum vel operan-
dum 42, 101, 167.
horae, quibus circatores monaste-
rium circuibant 17.
hora una ante Vesperum sonat
signum 109.
horceum 93.
hortus 76.
hospes 158, 118.
susceptio hospitum 67, 75.
abbas cum hospitibus non convi-
vet 89.
salutatio hospitum 92.
hospites cum lectione suscipiendi
89, 111.
hospites non reficiendi ad portam
monasterii 122.
novitii in hospitum cella 125.
hospitalarius 55.
hospitalis 113.
hospitalitas 75.
humiliare,
se fratribus 30.
humiliatio,
supplicationis 97.
humilitas 114.
hymnus 52, 77, 80.

I.

lanua,
monasterii 89.
ieiunare,
tempore aestivo 140.
ieiunium 107.
ad Vesperam 23.
in praecipuarum festivitatum vi-
giliis 63.

dies ieiunii 77.
quarta et sexta feria 119.
dies statuti ieiunii 132.
Ieremia,
Lamentatio 20.
ignis 127.
Imperator Karolus 25.
impossibilitas 95.
inclinatorium 73.
v. formula.
increpatio 34.
increpare,
increpatus a priore dicit: *Mea*
culpa 31, 162.
indulgentia 35.
indumentum 112.
indumenta duplicia 62.
infans,
Natale Infantum 130
infantes oblati 136, 180, 185.
infantulus 41.
infirmetas 136.
infirmus 14, 41, 78, 100.
servire infirmis 55.
infirmorum cura 73.
iacet in culcitis 63.
accipit cibum ante vel post horam
constitutam 100, 167.
infirmi et debiles occurrunt ad
Collationem 109.
infirmetas 73, 84.
inimicitia 76.
institutum,
S. Benedicti 65.
S. Bonifacii 77.
intervallum,
ante horam refectionis 91, 162.
post Nocturnum 96.
post Matutinum 103.
introitus 19.
invidia 76.

Ioannes Evangelista 130.
 eius Passio Domini 21.
 Iohannes Baptista 23, 57, 130.
 Ioseph (Ioseb) 64.
 ira 76.
 Italia,
     Italiae monasteria 10.
 Italus, italicus, intalicus.
     itali monachi 60.
 iter,
     monachi non conducendi ab ab-
     bate canonico in itinere 137.
 iunior 108.
     quomodo a seniore aliquid requi-
     rit 81.
     quomodo benedictionem petit 102.
     surgit ante seniore, priorem 35,
     166.
 iuramentum,
     nullus profert 34, 120, 165.
 iurare 92.
 iuratio,
     ignota monachis 114.
 iurgium 76.
 ius,
     sacerdotii 72.
 iussio 106.
     regis 68.
 iussus,
     iussu imperiali monasteria visi-
     tata 105.
 iuvenulus 44.
 luvenes
     post cibum redeunt ad strata 15,
     164.

L.

laborare 109.
 laicus,
     laici non reficiendi in refectorio
     113.

coram laicis testibus pueri offe-
 rendi 134, 170, 185.
 lampas 151.
 Lateranis,
     domus Aquisgrani palatii 115.
 lavare,
     vestimenta 83, 116.
     pedes in Coena Domini 121.
 Laurentius, martyr, s. 130.
 lectio,
     Apostoli 19, 20.
     gradalis 20.
     Oseae 21.
     de Exodo 21.
     benedictio ad lectionem 21, 163.
     temporis paschalis 22.
     scripturae 47.
     de veteri testamento 52.
     lectiones tres ex veteri testamen-
     to 53.
     hospites suscepti cum lectione in
     servitoribus recitata 123.
     v. hospes.
 lectio 114, 145.
     in claustra 14, 114.
     vacare lectioni 42, 75, 103, 106, 161.
     in refectorio 47, 163, 164.
     nemo excusatus a lectione 14, 106.
     Completorii 118, 141.
     ad Capitulum 141.
     lectiones octo, duodecim in festi-
     vitatibus 23.
     benedictio ad lectionem 21, 161.
     evangelii 70.
     ex prophetis 82.
     meditatio divinae lectionis 80.
 Lector 109, 123.
     mensae 45, 97.
     accipit mixtum post Sextam 107.
     solus in refectorio audiendus 99.
     a quo benedictionem accipit 138.

stando accipit benedictionem 139.
 z. benedictio, mensa, mixtum.
 lectorinum 92.
 Lectus, lectulus 14, 42, 117, 126, 163.
 mensura saponis et uncturae ad
 lectos habetur 144.
 legumina 55.
 Leo,
 Leo papa, et Liudgerius 25
 Leo Ostiensis 51.
 Leoba abbatissa,
 Biscofesheimensis 11
 Lex,
 regularis 79.
 Liber pontificalis 53.
 etimologiarum 58.
 libra panis 136, 162.
 S. Liudgerus.
 litterae 81.
 litteratura 81.
 Lucas,
 Passio Domini 20.

M.

Magistra 160.
 magister 99.
 infantum, quot in monasterio 16.
 mandatum 21, 216.
 post coenam 86, 121.
 evangelicum 92.
 coenant fratres post mandatum 21.
 manica 63.
 manus,
 opera manum 42, 91, 101, 161.
 162, 167.
 manutergium 63.
 Marcus, s.
 Passio Domini 21,
 S. Maria 23, 57.

Dei Genitricis reliquiae 25.
 Martinus, episcopus, s. 23, 57, 130.
 martyrologium, martyrilogium legi-
 gitur in capitulo 30 140, 161.
 infra missam 208.
 Mattheus,
 Passio Domini 20, 21.
 mattus 61.
 Matutinum 14, 22, 125, 163.
 matutini pro mortuis 111.
 matutinae Laudes 161.
 S. Maurus 59.
 meditatio,
 divinae lectionis 80.
 mel,
 potio ex mele 57.
 Meldi 7.
 melos 58, 29, 60, 63.
 memoria,
 regulam memoriae commendare 80.
 mensa 49, 46, 47, 101, 103.
 cymbalum ad mensam 44.
 mensa abbatis.
 Mensis, 161.
 m. Octobris, 33.
 m. Aprilis, 66.
 calendae omnium mensium c. 72.
 Mensura panis 54, 136.
 panis 54
 calicis mensura 55.
 cibi et potus 141.
 cucullae 137.
 saponis et uncturae 144.
 mercimonia 76.
 meridies 119.
 S. Michael Arcangelus 151.
 asceterium sub patrocinio s. Mi-
 chaelis 7.
 mister,
 monasterii 100, 101.
 ministerium 86, 107, 135.

ministeria monasterii a quo ordi-
nanda 76.
miscere 100.
Missa 14, 20, 73, 102.
commemoratio in missa 72.
s. Bonifacii 75.
pro defunctis publica.
crucis gloriatio dominicis diebus
ante missam 77.
in Quadragesima quando 126.
matutinalis 161.
mixtum 46.
accipere 70, 107, 162, 163 168.
v. hebdomadarius, lector.
modulatio 113.
modus,
quot modi poenitentiae 17.
iudicium secundum modum cul-
pae 31.
monachus 60, 93, 113, 128, 138,
142.
Karolus erga monachos benevo-
lus 51.
bibunt post officium mortuorum 118.
esus volatiliū an permissus mo-
nachis 58, 84, 142, 143.
quomodo promittit regulam 64.
gyrovagus et sarabaita 66.
anachoreta 66.
vestimenta monachorum 67, 87.
genera monachorum 69.
peregrinus 69.
monachis incognitis occurrit con-
gregatio 111.
nullus vi fieri cogitur 74.
nudus ne verberetur 90.
increpatus dicit: *Mea culpa* 31, 98.
nulla varietas inter monachos 98,
162.
intrans in chorū inclināt se ab-
bati 105.

monachi regulam memoriter di-
scunt 80, 116.
v. professio
monachi supervenientes ubi dormi-
unt 137.
monachi et abbas canonicus 137.
monasterium 5, 6, 7, 9, 16, 24, 53,
61, 65, 67, 69, 75, 77, 106, 147.
qui possunt habitare in monaste-
rio 128.
ianua monasterii 89.
pater monasterii 106
schola in monasterio 128.
s. Benedicti 24.
Eistet 6.
Fulda 9.
Lunaelacense 7.
Mons Casinus,
Karolomannus ibi fit monachus 6.
Baronii laus 3.
a Monte Cassino nonnullos mona-
chos Utilo deponit 7.
Bonifacius Sturmī misit ut vitam
moresque monasticos agnosce-
det, ordo officii in M. C. 19.
Montis Casini reverentia 8.
Archivium Casincense 61.
munditia 110.
munus 141.
murmuratio 67, 112.
mutatio,
decanorum et praepositorum 67,
135.
vestimentorum novitiorum 88.

N.

Natalis Domini 129, 142, 205, 209,
216.
Nativitas Domini 23, 56.
Faustini et Iovitao 23.

Natura,
    necessitas naturae 91.
necessitas,
    naturae 91, 102.
negligentia 31.
negotium,
    privata negotia monachi interd-
    cta 75.
nobilis,
    de filii nobilium 68
    de filiis nobilium et pauperum
    69, 180, 185.
Nocturnus 82, 96 111, 145, 160, 163.
Nona 16, 33, 55, 56, 119, 162, 164.
    potus post Nonam 16, 57, 102.
    in Quadragesima operantur mo-
    nachi usque Nonam 126.
    duo tantum signa ad Nonam 137.
nonnus 135.
norma,
    monasticae disciplinae 9.
    conversationis regularis 5.
    regularis disciplinae 11.
    arctioris vitae 54.
    salutis 152.
notitia scripturarum 93.
novitius,
    disciplina suscipiendorum novitio-
    rum 68, 74, 88, 125.
    tonsura et mutatio vestimento-
    rum 88, 126.
nudus
    non flagellandus 118
numerus, vestimentorum 61,

O.

oblatus 180, 185.
    schola oblatorum 128.
    manducat carnem 136.
oblatio 105.

quot cottidie offerrunt 105.
    pro peccatis mortuorum 111.
oboedientia 99, 103, 125, 162.
    abbati et seniori praestanda 36, 67.
    recto corde perfecta 43.
    oboedientiae promissio 65, 68.
    oboedientia discipulorum 69.
    promittere oboedientiam 126.
observatio v. adimpletis.
obviare 92, 102.
Octaba Domini 23, 129.
    Epiphaniae 23.
officium 52
    circatoris 17.
    ordo divini officii in domo S. Be-
    dicti 19.
    officii expletio 44.
    nocturnum 52.
    S. Benedicti 81.
    Romanae ecclesiae 82.
    Nocturnae 161.
    quomodo agenda divina officia 96.
    a monachis iuxta regulam s. Be-
    nedicti celebrandum 116.
    mortuorum 118.
    plenum in festivitatibus 138.
oliva,
    olivae benedictio 20.
omelia,
    legitur in Capitulo 140
operare 109, 126, 127.
Opportunus,
    Lunaelaci abbas 7.
Optatus Casinensis abbas.
Optatus et Bonifatius 12.
Optatus monachus 61.
opus dei 91.
    divinum 105.
    manuum 42, 91, 101, 109, 119.
oratio 21, 33, 48, 109.
    vacare orationi 16.

orationes a quo et quomodo dicendae 82.
oratio dominica 32, 44, 47, 72, 81, 155.
pro eleemosynariis 72.
orationes expleta omnes silenter exeunt 105; expectant signum ad refectorium 107.
orationum initia,
    Gratias tibi ago omnipotens pater 27, 48.
    Dirigere et sanctificare 30
    Adiutorium nostrum 48.
oratorium 20, 21, 41, 105, 109, 137, 145, 155, 162, 163, 167.
    ibi fratres secrete orant 67.
    nullus ibi loquitur 105.
    summum silentium in oratorio 113.
    iuxta dormitorium 137.
Ordo,
    officii in domo S. Benedicti 19.
    eligendi ad sacrum Ordinem 72.
Ortus 99.
osculari,
    abbas osculatur pedes fratrum 121.
Osea 209.
    Lectio 21.
Othlo,
    Vita S. Bonifatii 6

P.

Pagunola 64.
panis,
    mensura 54, 55.
    communicatio fracti panis ante cibum 73.
    et aqua in Parasceve 130.
    libra panis 136.
Papa Leo 25, 206.

Gregorius Magnus 23, 53, 206, 215.
Honorius 53.
Parasceve 21, 211, 212.
    panis et aqua in Parasceve 130.
Pascha 23, 33, 56, 57, 87, 129, 142, 162, 209, 216.
Passio Domini secundum Mattheum 20, 21.
    Lucam 20.
    Marcum 21.
    Iohannem 21.
    de Passione tractatus 20.
    Gloria Passionis Domini 77.
Pastor animarum 66.
pater monasterii 106, 108.
Patres, sancti,
    vita et collationes 81.
Paulus Apostolus,
    Eius reliquiae 25.
Paulus Diaconus,
    Epistola ad Karolum 50.
    commentarius in regulam 53, 55, 56, 57, 58, 62.
pauper,
    decimae pauperibus 131.
pausare 119, 164.
pax 41, 106.
peccatum 39.
pellicea 156.
Pentecostes 22, 23, 57, 129, 132, 210, 214, 216.
    in ebdomada Pentecosten non fleantur genua nec ieiunentur 64, 132, 216.
peregrinus,
    peregrinorum susceptio 75.
    pedes peregrinorum a quo lavandi 106.
    monachi peregrini professio 180.
percussio abbatis 38.
pes,

lavatio pedum 75, 106.
 sabbato lavant pedes cum silentio
 110.
 Petronax 3.
     germina propagat monachorum 3.
     abbas 4.
     Willibaldi abbas 5.
     XXII monachos Casinenses Pir-
     minio pro monasterio Lunaela-
     censi concedit 7.
 Petrus, princeps apostolorum, s. 12,
     23, 57.
     eius reliquiae 25.
 phiala, flala 56, 57.
 phlebotomari 86.
 phlebotomia 86. 117.
 pinquedo,
     in victu quotidiano 142.
 Pippinus rex 6.
 S. Pirminius,
     a Petronace XXII monachos acci-
     pit 7.
     Meldensis episcopus 7.
 pistrinum 76, 83, 116, 155.
 S. Placidus 59.
 plebeius 128.
 poenitentia,
     quot modus poenitentiae 17, 145 ss.
 poculus 121.
 pomum 86, 99, 104.
     quando comedenda 46, 143.
 populus christianus 71,
 portarius 5, 135.
     willibaldus 0.
 potio 86.
     pocio ex melle 57.
 potus 99, 108, 11E, 117, 163.
 Nemo in p. abundet 39.
 perceptio 41.
 nec ante nec post horam consti-
     tutam 100, 167.

v. cibus.
 praeceptum regulae 96.
 praemium,
     pro susceptione monachi 68
 praepositus 44, 89, 99, 101, 135.
     frater a praeposito veniam postu-
     lat 31.
     praepositi mutatio, magisterium
     67, 74.
     in loco abbatis 85, 103.
     interpretatur lectionem 103.
     dat benedictionem 103.
     pulsat signum tintinnabuli ad mix-
     tum pro hebdomadariis ad re-
     fectorium 106, 107.
     eius potestas 124.
     non potest esse nisi monachus 125
     benedicit lectorem 138.
 praevaricator,
     praevaricatores S. regulae 80.
 prandium,
     post prandium legitur aut dormie-
     tur aestivo tempore 42.
     quando miscent bis ad prandium 57.
 presbiter 72, 107, 139.
 preces matutinae et vespertinae 49.
 Prima 14, 103, 111, 155, 161.
     psalmi quinque aestate ante Pri-
     mam 144.
 prior 14, 30, 33, 41, 118, 145, 166, 167.
     benedicit cibum et potum 45, 164.
     incipit *Miserere* post mensam 101.
     disponit libros ad legendum 120.
     dat saponem et uncturam 144.
     prior in ordine dat iuniori bene-
     dictionem 102.
     usus balnei in arbitrio prioris 132.
     v. balneum. Quadragesima.
 probatio,
     nemo suscipiatur ante probationem
     74.

processio,
 quae festa processione cavent 23
 professio 95, 99, 112.
 professione facta monacho cuculla
 caput coopertur 133.
 Propheta,
 lectiones ex prophetis 82.
 promissio,
 textus promissionis regulae san-
 ctae 64.
 oboedientiae 65.
 oboedientiae et stabilitatis 68.
 propositum,
 observatio sancti propositi 113.
 psallentium 20.
 v. refectorium.
 psallere,
 Romano more 54.
 psalmos, divisionibus in versibus
 custoditis 82.
 v. chorus, vox.
 psalmodia 72, 106.
 Psalmus 145.
 psalmorum divisio in officio 2.
 quinquagesimus 72, 29, 47, 71, 82,
 161.
 psalmi canendi per singulos septi-
 manae dies 53
 quando recitantur quinquaginta
 psalmi 72.
 psalmos memoriae commendare 80.
 psalmi poenitentium 81.
 triginta psalmi ante Nocturnum 162.
 post Nocturnum 96.
 quinque pro defunctis 144, 151.
 pro catholicis 144, 154.
 psalmi speciales pro elymosinariis
 et defunctis 132.
 invitatorius 139.
 psalmorum initia 144, 171, 172, 173,
 175.

Dominus regnavit 23.
 Deus in adiutorium meum 27.
 Ad te Domine levavi 27.
 Deus in adiutorium 49.
 Te decet ymnus 72.
 psalterium 72, 132.
 puella 162, 163, 164.
 puellarum magistrae 161, 164.
 puellae ebdomadariae 163.
 puer 108.
 puerorum cura 16.
 a quo pueri offerendi 134, 180, 185.
 pulmentarium. pulmentum 45, 99, 163.
 quomodo ministrandum 45.
 quot pulmenta 55, 56.
 in festivitibus praecipuis 36.
 pulsare signum, tintinnabulum, cym-
 balum 106, 107, 109, 161.
 Pulsatorium 68.
 Purificatio Mariae 23. 130.

Q.

Quadragesima 87.
 lavatio pedum 85, 121.
 quod balnea 89.
 in Quadragesima non radantur
 monachi 117.
 dantur libri de bibliotheca in Qua-
 dragesima 120.
 in Quadragesima operantur mona-
 chi usque Nonam 126.
 quaestio,
 de capitulo regulae 94.
 quali as vestimentorum 61.
 Quinquagesima 142, 216.

R.

Radere,
 non radantur monachi in Quadra-
 sima 117.

semel per quindecim dies 117.
in octabas Paschae 132.
ramus palmarum (benedictio) 19.
Raphito amnis 5.
ratio,
reddere rationem 98
recipere pro munere 141.
refectio 99, 123.
hora refectionis 44, 163.
cotidiana 55, 56
refectionem praebere 75.
intervallum ante horam refectionis 91, 162.
silentium post refectionem 15, 16, 100.
refectorium 21, 122, 128, 162.
signum ad 15, 44, 102, 107, 109.
laici non in reectorio reficiendi 133.
monachi eunt cum psallentio in refectorium 20.
culpa in refectorio commissa 37, 108, 128.
hebdomadarius legit in refectorio 82.
hospes in refectorio 89.
Kyrie eleison dicitur in refectorio sine genuflexione 98.
silentium in refectorio 75, 99, 108, 113, 163.
presbyteri frangunt panem in refectorio (eulogiae) 107, 139.
reficere 100, 126, 162.
bis reficiunt monachi in festivitibus sanctorum 130.
v. eulogium.
regnum Beneventinum 24.
regula 113, 116, 126, 145, 146, 152, 154, 161.
S. Benedicti 9, 10, 24, 32, 35, 39,

40, 52, 54, 68, 70, 79, 99, 108, 112.
legitur in Capitulo 140.
statuta sanctae regulae 112.
emendatio secundum regulam 39.
quoad numerum et qualitatem vestimentorum 39, 61.
textus sacrae regulae 54, 60.
textus promissionis sacrae regulae 64.
series regulae 64.
regulae auctoritas 68, 79, 85, 93, 94.
praeceptum regulae 96, 113.
quaestio de capitulo regulae 91.
capitulum de regula 71.
regula memoriter ediscenda 80, 116.
v. cibus. potus
religio monachorum 51.
responsorium 110.
reliquiae,
reliquiae Mariae, Dei genitricis, Salvatoris nostri et apostolorum Petri et Pauli 25.
resurrectio,
gloria resurrectionis Domini 77.
reverentia psallendi 123.
rex,
regis iussio 68.
risus saecularis
rixa 76.
Roma 4.
Liudgerius cum Hildigrino Romam pergit 25.
Iter Stormi Romam 29.

S.

Sabbatum sanctum 20, 21, 87, 212.
sabbato fiunt munditiae 110.
pedes cum silentio sabbato lavant 110.

- sacerdos,
 de sacerdotibus qui volunt in monasterio habitare 69.
 sacerdotes suscipiendi 88.
 benedicit post Completorium 130.
 sacerdotium,
 Sacerdotii ius 72.
 saeculum,
 Saeculo abrenuntiare 92.
 sagum 61.
 Salvator,
 Salvatoris nostri reliquiae 25.
 exemplum S. 83.
 salutare crucem 30.
 salutatio hospitum 92.
 Sanctus,
 Sanctorum corpora 67, 73.
 sapo 144.
 sarabaita 66.
 sartor 81.
 Saxones,
 Widukind princeps Saxonum 25.
 scapha 89.
 scapulare, scapularis 58, 62.
 scisma 58.
 schola monachorum 90.
 in monasterio 128.
 scholasticus 80, 88.
 Scriptura,
 lectio sacrae Scripturae 47.
 scripturae notitia 93.
 sectio foeni 57.
 Senior 61.
 fraterve niam a seniore postulat 31.
 quomodo vocetur 31,
 iuniorem corripit 39.
 a iuniore de aliqua se requisitus 91.
 senectus 105, 106.
 senior 108,
 seniores exeunt cum fratribus in oboedientiam 125.
 v. oboedientia 36.
 Senis 84.
 Senum cura 73.
 Senpecta 69.
 Septemanarius 84.
 septimana 72.
 Septuagesima 88, 123.
 dimittitur *Alleluia* 123.
 Series regulae 64.
 Servitor 106.
 servitores quomodo reficiant 123.
 Sexta hora 16, 56, 108, 109, 162, 163.
 Passio Domini ad Sextam 21.
 fratres dormiunt post Sextam 126, 140.
 duo signa tantum ad Sextam 137.
 signum 15, 32, 41, 47, 106, 107, 109, 113, 145, 160, 161.
 diei 29.
 divini operis 32.
 Capituli vespertini 47.
 diurnum et nocturnum 96.
 ad coquinam 100.
 Nouae 16, 162.
 refectorii 15, 44, 102, 107, 109, 162, 163.
 post Capitulum 99, 162.
 duo signa ad horas 105, 137.
 ad Vesperam 109.
 signa quomodo sonanda 113.
 v. Capitulum. Nona. Sexta. Tertia.
 silentium 14, 16, 32.
 post Nocturnum 28, 160.
 in orando vel legendo expleta Laude 28.
 in ecclesia, oratorio 34. 113, 165.
 lectio sub silentio 42.
 post refectorium 91.
 ad Completorium 48.
 in sacrario 113.
 in refectorio 113.

in claustris hora lectionis 114.
in habitationibus monachorum 114.
v. Capitulum. refectorium.
sociare corpori monasterii 74.
solatium 84.
solidus 55, 136.
sollemnitas,
    sollemnitates praecipuae 129.
stabilitas,
    stabilitatis promissio 68.
staminea 143, 156.
Stephanus, s. 130, 151.
stratus,
    De reditu ad stratum, post cibum
        15.
    post Completam 48.
Sturmi Fuldensis abbas, Romae pro-
    fisciscitur 9.
    monasteria lustrat 9.
    Fuldae Monasterium instituit 10.
    ad eremum venit 10.
    in monasterio S. Benedicti 10.
    in Montem Casinum a Bonifacio
        mittitur 11.
    anniversaria Sturmii 72.
    constituit victum et vestitum 74.
supplicatio,
    humiliatio supplicationis 97.
susceptio hospitem 67.
    praemium pro susceptione mona-
        chi 68.
suscipere,
    peregrinorum 75.
    novitiorum 88.
    regularis 88.
    disciplina suscipiendorum novitio-
        rum 69.
    nemo suscipiatur ante probatio-
        nem 74.
sustentatio,
    baculum pro sustentatione ferre 72.

sutor 84, 87.
symbolum 81.
synaxis 69.
synodus 77, 79, 85, 87, 88, 137.
    generalis 137.

T.

tabula,
    tabula circatorum 17, 18.
taciturnitas 17.
tegumentum 60, 63, 156.
tempus aestivum 42, 57, 82, 96.
    sectionis foeni 57.
    per tempus aestivum fratres bis
        in die reficiunt 109.
    constitutum legendi 119.
    ieiunium tempore aestivo 140.
Tertia hora 14, 33, 111, 161.
    cantus ad Tertiam 19.
    Passio Domini ad Tertiam 21.
    duo signa tantum ad Tertiam 137.
Testamentum, Vetus 52.
Textus, regulae S. P. Benedicti 60.
    promissionis sanctae regulae 64.
Thassilo,
    Cremifanensium fundator et mo-
        nachus 7.
    In concilio nationali Dingolfingae 8.
Theodemar 50, 51.
tintinnabulum ante mensam abbatis
    100.
tondere 126.
    ad clerum 74.
tonsura novitiorum 88.
    tonsurae obsequium 63.
tractatus De Passio Domini 20.
Tractus,
    Qui habitat in adiutorio 21.
Tractus, lectio 20.

S. Trinitas 96, 150.
  invocatio sanctae Trinitatis 26, 92.
triticum 93.
Tuscia,
  Tusciae provinciae monasteria 10.
tunica,
  quot in Casinensi coenobio 61.
tussis in choro 28, 160,
Tyana urbs 4.

U.

Usus, ecclesiae romanae 83.
unctura 144.
Utilo 7.
  eius mors 7.
  eius filius Thassilo 7.
  monasteria fundat 7.

V.

Vacare 100, 161.
Varietas,
  nulla inter monachos 95.
Venia 161.
  veniam petere 31, 37, 128.
  quando frater reprehenditur 35.
  iunior veniam postulat 43, 162.
  die dominico non petunt veniam
    140.
Verberare,
  monachi nudi non verberandi 90,
    129.
Versus 71, 72, 168.
  incipere v.
  alta voce pronunciare 44.
  post mensam 47.

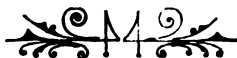
divisiones in versibus psalmodum
  82.
capituli 91, 96.
quomodo dicendi 97.
versus *Deus in adiutorium* ter re-
  petendum 97.
Versus,
  Domine labia mea aperies 26.
  Preciosa in conspectu Domini no-
    stri 30.
  Deus in adiutorium 30, 32, 97.
  Respice Domine 30.
  Benedictus es domine Deus 33.
  Pone domine custodiam 49.
Vespera, Vesperum, Vesperi 21, 41,
  missa ad Vesperam 21.
  ieiunium ad Vesperam 23, 63.
  signum ante unam horam Vesperae
    108.
  pro defunctis 110.
vestimentum 39.
  numerus et qualitas vestimento-
    rum 61, 62, 67, 87, 121, 143.
  distribuenda vestimenta secundum
    necessitatem 61, 113.
  lavare 83, 116.
  consuere 84,
  vestimenta mediocria monachis 87,
    121.
  vestimenta caprina, serico circum-
    suta 87.
  vetera vestimenta reddenda 87.
  mutatio vestimentorum 88, 126.
  vestimenta ecclesiastica 152.
vestis,
  v. gunna.
vestitus 74.
via 118.
Viaticum,
  vitae 73.
victus 34.

aliquid pinguedinis in victu coti-
diano 142.
Vigilia 72, 84, 206, 210, 212, 215, 216.
processio in Vigilia ante festivi-
tates 23.
ieiunium in vigilia 71.
pro amicis 71.
vigilia nocturnae 82.
defunctorum 110.
post vigiliis non redeunt ad lecta
14, 117.
villa 59, 86.
non custodienda a fratribus 85, 122.
Vinum 56, 216.
Virgo 165.
Vita S. Willibaldi episcopi 4.
S. Bonifatii 6.
Sturmi abbati Fuldensis 9.
Leobae abbatissae Biscofeshemen-
sis 11.
S. Liudgeri 24, 25.
norma arctioris vitae 54.
Patrum 81.
disciplina religiosioris vitae 85.
vivere regulariter 77.
Volatilia 57, 86.

a volatilibus abstinendum 84, 143.
quando edendo volatilia 57, 142.
Votum 100.
vox,
consona voce psallere 43.
alta voce versus pronuntiare 44.
Werthinæ locus 24.
Werthinensis anonimus monachus.
Auctor vitae Liudgeri 25.
Widukind, Saxonum princeps 25.
Villibaldus episcopus,
Eius vitae fragmentum 4.
missus ad s. Benedictum 14.
vitae coenobialis praebet normam 4.
decanus 5.
portarius 5.
Montis Casini monachus 5.
ecclesiae cubicularius 5.
monasterium construere incipit in
loco qui Eistet dicitur 6.
monasterialis vitae disciplina 6.

Z.

Zizania 93.

Incipit epistola p^{ri}mo loci p^{ri}mo d^{omi}nⁱ ad co
solu^m f^{aci}te^m ;.

Propterea. ad defensionem christi
nate hominis. domo laqueorum
potens et fortis. sapientissime. et
demerit esurgens. & unum sit
benedicere patris gratias. qd
subditus domini natus. Et
nec in domino saluare.

3 2044 011 421 427

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS
NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON
OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

